

4

2021

ВОЈНО ДЕЛО

ISSN 0042-8426 ■ UDK 355/359
eISSN 2683-5703

ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИ НАУЧНИ ЧАСОПИС

ВОЈНО ДЕЛО

ИНСТИТУТ ЗА СТРАТЕГИЈСКА ИСТРАЖИВАЊА

ВОЈНО ДЕЛО

ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИ
НАУЧНИ ЧАСОПИС

БРОЈ 4/2021 ГОДИНА LXXIII октобар – децембар *Излази тромесечно*

UDK 355/359 ISSN 0042-8426 eISSN 2683-5703

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

УНИВЕРЗИТЕТ ОДБРАНЕ У БЕОГРАДУ

РЕКТОР

доц. др *Горан Радовановић*, генерал-потпуковник

ИЗДАВАЧКИ САВЕТ

- генерал-потпуковник доц. др *Горан Радовановић*, Ректорат, Универзитет одбране у Београду, председник;
- генерал-мајор ванр. проф. др *Бојан Зрнић*, дипл. инж., Војна академија, Универзитет одбране у Београду, заменик председника;
- пуковник доц. др *Иван Вулић*, дипл. инж., Ректорат, Универзитет одбране у Београду, члан;
- ван. проф. др *Јованка Шарановић*, Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране у Београду, члан;
- пуковник *Miđo Сувајац*, Школа националне одбране, Универзитет одбране у Београду, члан;
- пуковник проф. др *Тихомир Илић*, научни саветник, Медицински факултет ВМА, Универзитет одбране у Београду, члан;
- потпуковник *Слађан Ђорђевић*, Ректорат, Универзитет одбране у Београду, члан

ИНСТИТУТ ЗА СТРАТЕГИЈСКА ИСТРАЖИВАЊА

ДИРЕКТОРКА

ван. проф. др *Јованка Шарановић*

ГЛАВНИ УРЕДНИК

ван. проф. др *Станислав Стојановић*
Институт за стратегијска истраживања
Универзитет одбране у Београду
e-mail: stanislav.stojanovic@mod.gov.rs

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

потпуковник мр *Владимир Ристић*
Институт за стратегијска истраживања
Универзитет одбране у Београду
e-mail: vladimir.ristic@mod.gov.rs
tel: 011/3603-484, mob. tel: 064/1900-160

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

- ванр. проф. др *Бранко Крга*, Факултет за дипломатију и безбедност, Универзитет Унион „Никола Тесла”, председник;
 - проф. др *Митар Ковач*, Факултет за пројектни и иновациони менаџмент, Универзитет Едуконс, Сремска Каменица, заменик председника;
 - проф. др *Владимир Цветковић*, Факултет безбедности, Универзитет у Београду, члан;
 - проф. др *Виолета Рашковић Таловић*, Факултет за међународну политику и безбедност, Универзитет Унион „Никола Тесла”, Београд, члан;
 - проф. др *Зоран Павловић*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, члан;
 - пуковник др *Дејан Вуплетић*, научни сарадник, Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране у Београду, члан;
 - пуковник ванр. проф. др *Срђан Благојевић*, Војна академија, Универзитет одбране у Београду, члан;
 - проф. др *Душко Вејновић*, Факултет безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци, Босна и Херцеговина, инострани члан;
 - проф. др *Синиша Таталовић*, Факултет политичких знаности, Универзитет у Загребу, Република Хрватска, инострани члан;
 - проф. др *Марјан Гјуровски*, Факултет за безбедност – Скопље, Универзитет „Свети Климент Охридски” – Битољ, Република Северна Македонија, инострани члан;
 - проф. др *Изток Подбрејар*, Факултет за организационе науке, Универзитет у Марибору, Република Словенија, инострани члан;
 - пуковник проф. др *Alexandre Herciu*, Командни и штабни колеџ, Национални Универзитет одбране „Кароль Први”, Букурешт, Румунија, инострани члан;
 - пуковник ванр. проф. др *Zoltan Jobbagy*, Факултет за војне науке и обуку официра, Лудовика – Универзитет за јавне службе, Будимпешта, Мађарска, инострани члан;
 - потпуковник мр *Владимир Ристић*, Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране у Београду – секретар
-

Адреса: Институт за стратегијска истраживања, (часопис *Војно дело*)
Вељка Лукића Курјака 1, 11000 Београд

e-mail: vojno.delo@mod.gov.rs
www.vojnodelo.mod.gov.rs

Рукописи се не враћају

Штампа: Војна штампарија – Београд, Ресавска 40б
e-mail: vojna.stamparija@mod.gov.rs

С А Д Р Ж А Ј

<i>Небојша Николић</i>	
Модели селективног служења војног рока у савременим условима	1–20
<i>Ђорђе Ђукић</i>	
Контрола ваздушног простора Републике Србије као безбедно- сни изазов, ризик и претња по националну безбедност	21–41
<i>Бранислав Милосављевић</i>	
<i>Драган Вучинић</i>	
Однос према критичној инфраструктури у Републици Србији ...	42–56
<i>Горан Поповић</i>	
<i>Душан Јанковић</i>	
Тимски рад у организационим јединицама Министарства унутрашњих послова	57–70
<i>Винко Жнидаршић</i>	
<i>Бранко Величковић</i>	
<i>Добривоје Мутавџић</i>	
Модели субординације у механизованом одељењу на борбеном возилу пешадије M80A	71–89

C O N T E N T S

<i>Nebojša Nikolić</i>	
Models of Selective Military Service in Modern Conditions	90–109
<i>Đorđe Đukić</i>	
The Airspace Control of the Republic of Serbia as a Security Challenge, Risk and Threat to National Security	110–130
<i>Branišlav Milosavljević</i>	
<i>Dragan Vučinić</i>	
The Attitude Towards the Critical Infrastructure in the Republic of Serbia	131–145
<i>Goran Popović</i>	
<i>Dušan Janković</i>	
Teamwork in the Organizational Units of the Ministry of Interior ...	146–160
<i>Vinko Žnidaršić</i>	
<i>Banko Veličković</i>	
<i>Dobrivoje Mutavdžić</i>	
The Models of Subordination in the Mechanized Section on M-80A Infantry Fighting Vehicle	161–180
List of External Associates	181–183
Списак рецензената	184–186
Исправка/Correction	187–187

МОДЕЛИ СЕЛЕКТИВНОГ СЛУЖЕЊА ВОЈНОГ РОКА У САВРЕМЕНИМ УСЛОВИМА*

Небојша Николић**

Достављен: 17. 01. 2021.

Кориговано: 31. 05. и 21. 06. 2021.

Прихваћен: 22. 07. 2021.

Језик рада: Српски

Тип рада: Прегледни рад

DOI број: 10.5937/vojdelo2104001N

Нови безбедносни изазови у другој деценији двадесет првог века, и њихова материјализација кроз различите форме хибридног ратовања, утицали су на појаву идеја о јачању државних капацитета за одбрану и безбедност. Једна од тих идеја односи се на проблематику попуне оружаних снага људством. У раду су приказани модели селективне војне обавезе који се са успехом примењују у неколико европских држава које имају спичан демографски потенцијал као Србија. Основна карактеристика тих модела селективне попуне јесте избор само оних лица која су заинтересована да добровољно одслуже војни рок. На тај начин обезбеђена је висока мотивисаност будућих војника, и предупређене последице које би настале услед присиљавања оних који не желе да служе војни рок. Приказани су и модели попуне у неколико неутралних европских држава и Израелу ради стицања компарativног увида. Сублимирана су страна искуства у форми смерница за могући концепт модела селективног служења војног рока којим би се задовољила постојећа ограничења и побољшале могућности за већи број мотивисаних лица с обзиром на проблематичност изводљивости механичког враћања старог модела обавезног служења војног рока. Циљ овог рада јесте сагледавање могућности искоришћења страних искустава у процесу креирања оптималног решења, уз поштовање ограничавајућих фактора ради обезбеђења високо мотивисаног људског фактора за попуну оружаних снага.

Кључне речи: војни рок, попуна војске, селективно служење војног рока, резерва, хибридни рат, моделовање, стратешки менаџмент

* Део резултата истраживања реализован је и кроз интердисциплинарни пројекат Министарства просвете и науке РС, под називом: „Рентабилни избор нових технологија и концепција одбране кроз друштвене промене и стратешке оријентације Србије у 21. веку”, број пројекта МПНТР: III-47029

** Институт за стратешка истраживања, Универзитет одбране у Београду, Београд, Република Србија, nebojsa.nikolic11@mod.gov.rs

Увод

Проблематика у вези с популом војске је веома сложена и мултидисциплинарна, поред тога што је релевантна и важна, како за систем одбране, тако и за друштво и државу у целини. Последњих неколико година јавља се проблем довољне и адекватне популне оружаних снага у више земаља,¹ што доприноси актуелности³ и релевантности⁴ овог проблема и за војностручна истраживања.⁵ Евидентно је смањење заинтересованости за војну службу чак и у развијеним и богатим земљама са стабилним уређењем. На пример, у В. Британији је регистрован значајан пад задовољства припадника оружаних снага професионалним статусом са 60% у 2009. години на 41% у 2018. години, док је ниво константне непопуњености оружаних снага било 5,7% у 2018. години.⁶ У Немачкој је ниво непопуњености оружаних снага чак и већи него у В. Британији и износио је око 15%, док је истовремено ниво подршке јавности оружаним снагама на читавих⁷ 80%. Чак је и у Израелу евидентан тренд раста броја лица ослобођених од обавезне војне службе по разним основама.

Поред тога, у Израелу је уочен и следећи феномен:⁹ у популацији свих војних обvezника (у 2014. години било их је 2,1 милион), чак 75% резервиста уопште није ангажовано ни распоређено, док је у претходне три године свега 6% позивано на војне вежбе у трајању од 20 дана, а у у 2017. години и тај мали процент додатно је пао на 5%. Тако се Израел нашао у ситуацији какву имају многе земље које су суспендовале овавезу служења војног рока и потпуно пре-ше на принцип добровољности у популни војске.¹⁰ Како се види, ниво искори-

¹ Alexandrescu Nihai-Bogdan, (2018). „Specific Elements of Marketing in the Recruitment and Selection of Human Resources Process in Romanian Army”, Scientific Bulletin, Vol.XXIII, No. 2(46), 67-73.

² Kosonen Jarkko, Puustinen Alisa, Teemu Tallberg, (2019). „Saying no to military service – obligation, killing and inequality as experienced problems in conscription-based military in Finland”, *Journal of Military Studies*, 8(special issue), 46-57.

³ Braw Elisabeth, (2019). „Competitive National Service – How the Scandinavian Model Can Be Adapted by the UK”, RUSI Occasional Paper, October 2019, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies.

⁴ Combs Howard, (2019). „Enabling NATO for 21st Century Operations: Fielding Agile, Responsive and Innovative Reserve Forces”, Policy paper, Canadian Global Affairs Institute, Calgary, Canada.

⁵ Cohn P. Lindsay, Toronto W. Nathan, (2017). „Markets and Manpower: The Political Economy of Compulsory Military Service”, *Armed Forces & Society*, 43(3), 2017, 436-458.

⁶ Braw Elisabeth, (2019). „Competitive National Service – How the Scandinavian Model Can Be Adapted by the UK”, RUSI Occasional Paper, October 2019, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies.

⁷ Ibid.

⁸ Cohen Amichai, Cohen A. Stuart, (2020). „Beyond the Conventional Civil-Military „Gap”: Cleavages and Convergences in Israel”, *Armed Forces & Society*, (in print), 1-21.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

шћења људства обученог путем обавезног служења војног рока је веома мали, што даље имплицира упит о основној сврси опште војне обавезе.

Сврха овог рада је да помогне у разматрању проблематике попуне оружаних снага, да отвори аргументовану дискусију и покрене научно истраживање посвећено целини проблема или бар појединим аспектима. С обзиром на ширу актуелност теме и проблема попуне војске, не само код нас већ и у неколико других европских земаља, користан је адекватан приступ овом врло комплексном феномену уз коришћење свих расположивих јавно доступних извора информација, примерених научноистраживачких метода и укључивање ширег круга истраживача из различитих области и институција.

При разматрању аспеката увођења редовног служења војног рока у општем случају, а поготово у погледу формирања закључчака и предлога решења, неопходно је, на самом почетку, јасно структурирати проблем одлучивања и његов контекст, као и декларисати циљ (циљеве) тог подухвата. Неопходан је и описни приказ проблемске ситуације која се разматра и даје шири контекст проблема, уз сагледавање свих ограничења и фактора окружења. Без јасног циља акције, дефинисаних ограничења и информације о расположивим ресурсима, тешко се може говорити о сагледавању оптималног решења при одлучивању. У разматрању проблема веома је важно постићи и одржавати јасноћу узрочно-последичног просуђивања како се не би залутало у неспоразуме и спиралу непродуктивних дискусија. Тако је, на пример, током лета 2020. године, у Немачкој пласирана идеја да се на појаве скретања ка екстремно негативним ставовима политичке деснице, који су идентификовани у појединим екстремним инцидентима у неким специјалним јединицама војске, одговори поновним увођењем обавезе служења војног рока.¹¹ Међутим, ова идеја је брзо депласирана реакцијом не само стручне већ и шире јавности, јер се увидела очигледна мањкавост узрочно-последичних релација у тој идеји и у самом логичком расуђивању. У другим случајевима поновно увођење служења војног рока правда се неким другим разлогима, као што су, на пример, васпитање омладине, превенција алкохолизма и наркоманије, развој радних навика, побољшање физичке спремности омладине, економски развој, итд. Медијска и политичка употреба свих тих „разлога“ замагљује основне мотиве разматрања обавезног служења војног рока, и то није предмет овог рада.

Сличне неконзистентности и погрешна логика у закључивању јавља се у експлузивном повезивању обавезе служења војног рока са категоријама као што су: војна неутралност; концепт тоталне одбране; економски и социјални аспекти служења војног рока и једнакост грађана; јачање демократије и веза друштва и војске, и други аспекти, што је објашњено у критичкој анализи у широј литератури.¹² Обавезни војни рок, поред неутралних земаља, имају и земље које нису неутралне, попут Турске, Грчке и Русије. С друге стране, Репу-

¹¹ Deutche Welle, „Should Germany bring back compulsory military service”, July 7, 2020.

¹² Poutvaara Panu, Wagener Andreas, (2007). „Conscription: economic costs and political allure”, *The Economics of Peace and Security Journal*, 2(1), 2007, 5-15.

блка Ирска је неутрална земља, али никада није примењивала овај вид служења војног рока. Краљевина Шведска је својевремено сuspendовала обавезу служења војног рока, али је вратила пре неколико година, што је била реакција на погоршану безбедносну ситуацију у Источној Европи. Швајцарска, Финска и Аустрија¹³ имају дугу и јаку традицију неутралности и обавезе служења војног рока и то одржавају непрекидно и независно од промена у ширем геостратегијском окружењу. Концепт тоталне одбране примењују и земље које нису неутралне, као што су Норвешка и Балтичке земље. Неутралне европске земље које су чланице Европске уније (ЕУ) заправо нису апсолутно неутралне, јер су део ове организације. Највећи тоталитарни режими имали су општу војну обавезу (Немачка, СССР), док неке земље које се сматрају примером демократског уређења, стабилности и слободе, нису имале обавезну војну службу, осим у случају светских ратова (В. Британија, САД).¹⁴ Ради смањења могућности погрешног или исхитреног поступања веома је важно анализирати искуства других о истом или сличном проблему.¹⁵

У наредном поглављу изложени су различити модели служења обавезног војног рока у неколико земаља, укључујући неутралне европске земље. На основу сублимираних страних искустава, у закључном поглављу предложено је више смерница за развој могућег модела служења војног рока у земљама које имају, као Србија, специфично социјално-економско и политичко окружење.

Модели служења војног рока – страна искуства

На избор модела попуне оружаних снага утиче више фактора, а сама одлука је у надлежности одговарајућег нивоа државне власти. Као најчешћи релевантни фактори помињу се: ниво перципиране опасности узроковане спољним безбедносним претњама и јачање цивилно-војних односа, односно веза између друштва и оружаних снага као превентивна мера против самоизолације и отуђења оружаних снага од народа – друштва. У модерним условима развоја друштва, као и у условима савремених сукоба, традиционални значај оба поменута фактора постају упитни и релативни, што се може рећи и за неке раније периоде. *Cohn i Toronto* (2017) урадили су обимно истраживање на узорку од 99 држава за период од 40 година и дошли до интересантних резултата. Они су анализирали низ других фактора, а посебно су истакли факторе у вези с економијом и организацијско-нормативним устројством државе. Према њиховом истраживању, државе са мање слободним тржиштем рада склоније су обавезно војној служби. Такође, утврдили су да су мање склоне увођењу обавезне војне

¹³ Debski Slawomir, Sasnal Petrucya, Lorenz Wojciech, (2020). „Austria's Modus Operandi: Variable Neutrality in Action”, Policy paper No.8 (183), October 2020, The Polish Institute of International Affairs.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Asal Victor, Conrad Justin, Toronto Nathan, (2017). „I Want You! The Determinants of Military Conscription”, Journal of Conflict Resolution, 61(7), 1456-1481.

службе земље које имају британско наслеђе (углавном бивше колоније Британског империја), као и оне које стреме уређењу државе и друштва према британским стандардима и искуству.

Модели обавезног служења војног рока који постоје у нордијским земљама – Шведској, Норвешкој и Данској се, због суштинских специфичности, у широј литератури називају селективна војна обавеза. Она подразумева да оружане снаге не позивају читаву регрутну популацију на одслужење војног рока већ само онолико регрута колико је процењено да је потребно оружаним снагама, што омогућава сужавање избора само на она лица која су вољна да одслуже војни рок. Дугогодишња пракса примене селективне војне обавезе у овим земљама показала је да је то веома ефикасан и рационалан метод попуне оружаних снага. Заправо, како се тврди, увек је већи број регрута који су заинтересовани за служење војног рока од броја расположивих места. Служењу војног рока претходи пажљива, детаљна и вишефазна селекција кандидата, уз интервјујисање, лекарске, психолошке и друге прегледе.

Новије упоредно истраживање о мотивацији¹⁶ младих људи у Шведској и Норвешкој који су добровољно отишли на служење војног рока говори да је њихов мотив, пре свега, индивидуални развој и оспособљавање уз перцепцију избора као једне од фаза у њиховом животу и раду, али и атрактивна могућност одласка у међународне мисије и друге бенефиције војне службе. Са овим истраживањима подударају се резултати ранијих истраживања у Швајцарској,¹⁷ па се може рећи да је закључак о општем тренду слабљења идејног концепта грађанина у униформи и јачања фактора индивидуализације и преференцијалног избора валидан.

Ради компаративног увида приказана су и искуства Швајцарске, Аустрије и Финске, као неутралних европских земаља, као и искуства Израела због његовог специфичног положаја и свеукупних искустава. Све наведене земље веома се разликују од Србије и поред сличности појединих аспеката. Све оне имају своје специфичности, као што је различит историјски развој, па је логично да се не могу применити иста решења. Иако су Швајцарска, Аустрија, Шведска и Финска неутралне земље, имају потпуно различите корене свог неутралног статуса, али им је свима заједничко да су међународно препознате и признate у том статусу. Интересантно је запазити да су краљевине Данска и Норвешка имале дугу традицију неутралности (Норвешка од 1814. и Данска од 1864. године), али њихов неутрални статус није испоштован у Другом светском рату, па су обе окупиране, 1940. године, од стране нацистичке Немачке. Након тога, обе земље су своју сигурност потражиле у НАТО-у и учествовале у његовом оснивању 1949. године. На исти начин поступиле су и Белгија (неутрална од 1839. године, са прекидом – окупацијом у Првом светском рату и окупацијом 1940. године), Холандија (неутрална од 1839. до окупације 1940. године) и Луксембург.

¹⁶ Osterberg Johan, Nilsson Joel, Hellum Nina, (2020).

¹⁷ Szvircsev Tibor, (2011). „The Transformation of Switzerland’s Militia Armed Forces and the Role of the Citizen in Uniform”, Armed Forces and Society, 37(2), 239-260.

(неутралан од 1839. до 1940. године са прекидом – окупацијом у Првом светском рату). Неутрални статус Балтичких земаља (Естонија, Латвија, Литванија) није их заштитио од окупације на почетку Другог светског рата 1939. године. Ни неутралност Краљевине Југославије, од 1940. године, није испоштована, па је окупирана и разбијена као држава 1941. године. Несврстаност социјалистичке Југославије (1949–1991. године) могла се донекле тумачити као неутралност само у односу на два војно-политичка блока (НАТО и ВУ), што је није заштитило од распада 1991. године. С тим у вези, може се закључити да неутрални статус неке земље, поред њеног интерног опредељења, треба да потврде, на неки начин, и релевантни међународни фактори.

Табела 1 – Преглед дужине војног рока у појединим земљама

Обавеза служења војног рока	Неутралност државе	Дужина војног рока ¹⁸	Напомене
Аустрија	Да	Да	6 месеци
Финска	Да	Да	5,5 месеци (165 дана) – 345 дана служење без оружја – За сложеније специјалности и резервне официре 255 или 347 дана, на добровољном принципу
Шведска	Да	Да	4 до 11 месеци – Могуће служење без оружја – Родно неутрално (служе и жене)
Швајцарска	Да	Да	18 до 21 недеља Милицијски тип оружаних снага
Данска	Да	Не, члан НАТО-а	4 месеца – 9 месеци служење без оружја у агенцији за ванредне ситуације – 12 месеци у Краљевској гарди (добровољно приступање)
Норвешка	Да	Не, члан НАТО-а	12 месеци Родно неутрално (служе и жене)
Израел	Да	Не	32 месеца Родно неутрално (служе и жене)

Краљевина Данска је једна од ретких земаља које су задржале обавезу служења војног рока и након завршетка хладног рата, што се може тумачити мање као неговање традиције (обавеза служења војног рока у Данској постоји још од деветнаестог века), а више као наставак функционисања добро организованог система попуне војске уз одговарајућа прилагођавања. Наиме, данске оружане

¹⁸ Military Balance 2021.

снаге позивале су на обавезно служење војног рока само онолико пажљиво одабраних регрутa колико им је било потребно у одређеном периоду, при чему су позвани најчешћe и сами желели да служе војни рок. У периоду 2013–2018. године у Данској је позивано у просеку по 4.200 регрутa годишње на служење војног рока у оружаним снагама¹⁹ и 420 регрутa годишње на службу у Данској агенцији за ванредне ситуације (служба у овој агенцији рачуна се као војни рок). При томе је просечна величина регрутне популације у Данској на годишњем нивоу износила око 71.000 лица у доби од 19 година.²⁰ То значи да је у просеку обавезни војни рок служило свега 6 до 7% лица из потенцијалне регрутне популације. Они који се одаберу за обавезну војну службу су добровољци, уз веома ретке изузетке када је оружаним снагама неки регрут потребан због специфичних вештина, професионалних знања или способности. У току регрутних припрема и процеса селекције регрути бирају место у којем ће служити војни рок. Војна обука траје око четири месеца, док они који одаберу Краљевску гарду служе 12 месеци. Они који се определе за службу у Данској агенцији за ванредне ситуације служе 9 месеци. Регрути на одслужењу војног рока не опслужују сложена средства нити софистицирану борбену технику, већ само основно пешадијско наоружање и опрему. Омогућена је и служба лицима женског пола уколико то желе. На одслужењу војног рока регрути имају обезбеђену храну и хигијенско-смештајне услове (по 12 регрутa у једној спаваоници), а примају и 298 данских круна²¹ дневно. Након одслуженог војног рока сматрају се оспособљеним за територијалну гарду и извршавање одређених војних, као и других задатака који се обављају у ванредним ситуацијама, евакуацијама, стражарском обезбеђењу итд.

Краљевина Норвешка, слично као и Краљевина Данска, има дугу традицију служења обавезног војног рока, што датира до првих деценија деветнаестог века, а сличности постоје и у савременим условима примене селективне војне обавезе. С обзиром на знатно већу територију земље и истовремено много мање становника у односу на Данску, у Норвешкој у просеку служи нешто мање од једне трећине лица из регрутне популације, што је за неколико претходних година износило око 7.000 регрутa годишње.²² Сви регрути на одслужењу војног рока примају дневно новчано следовање од 180 норвешких круна (НОК) и додатну једнократну накнаду од 35.000 НОК.²³ Смештају се у спаваоницама са по шест лежајева. Након одслуженог војног рока сматрају се оспособљеним за територијалну гарду, што је нека врста резервних војних јединица којима командују активни официри,

¹⁹ Braw Elisabeth, (2019). „Competitive National Service – How the Scandinavian Model Can Be Adapted by the UK”, RUSI Occasional Paper, October 2019, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

²² Braw Elisabeth, (2019). „Competitive National Service – How the Scandinavian Model Can Be Adapted by the UK”, RUSI Occasional Paper, October 2019, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies.

²³ Ibid.

док састав чине резервисти (они који су одслужили војни рок). С обзиром на то да је оружаним снагама потребно много мање регрутата него што је величина регрутне популације, ситуација је слична као у Данској – увек је више заинтересованих кандидата него слободних места за службу, па се бирају само лица која су психо-физички најспособнија и најмотивисанија за служење обавезног војног рока. Такође, атмосфера у норвешком друштву је таква да младе особе сматрају да ће им чињеница да су одслужили војни рок бити вредна ставка у њиховом CV-ју и будућем пословном и каријерном развоју. С аспекта родне равноправности, и у Норвешкој и у Шведској оба пола (мушки и женски) потпуно су изједначена, па обавезу служења војног рока имају и мушкарци и жене, што је логична последица чињенице да су ове нордијске земље светски лидери у промоцији и имплементацији родне равноправности у пракси. Међутим, емпиријски подаци показују да женска популација не испљава посебан интерес за обавезно служење војног рока. На пример, у 2018. години било је свега 25% регрутата женског пола, што је знатно испод²⁴ очекиваних 50%, управо због модела селективне војне обавезе по којем обавезни војни рок служе само они који су заиста мотивисани и то желе.

Краљевина Шведска има нешто другачију историју од краљевина Норвешке и Данске, јер дуго није водила ратове, што значи да њена национална безбедност у значајнијој мери није била угрожена. Међутим, Шведска такође примењује сличан модел за војну службу као и поменуте две скандинавске земље, односно данас примењује селективну војну обавезу, након релативно краткотрајне сусペンзије обавезе служења војног рока у претходној деценији. У случају Краљевине Шведске, главни мотиви за ревитализацију служења војног рока путем примене модела селективне војне обавезе била су два основна фактора. Први, релативно слаб одзив за све облике војне службе и војног позива, чиме је одређени број формацијских места остајао непопуњен и, други, веома јака перцепција потенцијалних могућности угрожавања националне безбедности због растућих тензија у њиховом региону, Европи, али и у свету. Шведска није усамљена у превеликој забринутости за безбедност, нарочито након дешавања и сукоба у Украјини. Влада краљевине Шведске одлучила је да врати служење војног рока кроз примену модела селективне војне обавезе од 2017. године, са основним циљем да то буде допуна постојећем моделу попуне. Зависно од нивоа одзива за професионалну војну службу, планира се обим позивања регрутата на служење војног рока по селективном моделу. Тако је у првом периоду 2018–2019. године ангажовано 2.750 младића и девојака који су претходно селектовани из шире регрутне популације оних који су били психо-физички спремни и мотивационо вољни да приступе обавезном служењу војног рока, као допуна контингенту око 1.000 ново пријављених лица за професионалну војну службу.²⁵ За период 2019–2020. било је планирано позивање 3.500 одабраних регрутата (као допуна за контингент око 1.000 нових професио-

²⁴ Ibid.

²⁵ Braw Elisabeth, (2019). „Competitive National Service – How the Scandinavian Model Can Be Adapted by the UK”, RUSI Occasional Paper, October 2019, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies.

налних војника), а за период 2020–2021. године укупно 5.000 лица.²⁶ У шведским оружаним снагама постоји јасна свест о томе да војна лица свих категорија морају бити мотивисана, чак и у случају потребе за још већим контингентима војника на годишњем нивоу. Применом модела селективне војне обавезе гради се имиџ добrog послодавца и развија осећај и потреба за припадност пожељној организацији. Сходно томе, и Шведска је успела да, слично као и остале две нордијске земље, применом модела селективне војне обавезе обезбеди бољу попуну активних војних јединица и прошири капацитете за попуну резервних територијалних јединица. Регрутни на одслуђењу војног рока у Шведској примају 553 шведских круна (СЕК) за сваки дан проведен у војној организацији,²⁷ што је нешто више него што добијају дански и норвешки регрутни и вероватно је последица мањег интересовања за војну службу него у поменуте две земље.

У Швајцарској Конфедерацији постоји војна обавеза само за пунолетне грађане мушких пола у трајању од 245 дана (262 дана до 2018. године), а алтернатива је цивилно служење обавезе у државним институцијама ван војске у трајању од 390 дана. Служење војног рока састоји се од два главна дела. Први део траје 18 седмица и служи се у континуитету. Други део је подељен, начелно, у шест периода по 19 дана и служи се до 34. године живота²⁸ за обичне војнике, док је за подофицире и официре старосна граница већа (до чина капетана 36 година, за капетане до 42, а за више официре до 50. године живота), али је број дана годишњег ангажовања мањи (до пет дана годишње). Ови (резервни) официри могу командовати јединицама до ранга бригаде у периодима свог ангажовања, док се у међувремену баве својим цивилним пословима. У мање од 15% случајева одобрава се служење војног рока у једном целовитом периоду продуженог трајања. У случају одбијања обавезе служења (војне или цивилне) алтернатива је плаћање финансијске компензације или затвор (интересантно је да у Швајцарској сваке године око 40 младића оде у затвор због одбијања обавезне службе²⁹). Од свих неутралних земаља Швајцарска има најснажнију традицију која датира вековима уназад. Ипак, у текућем миленијуму дошло је до великих социолошких промена у перцепцији војске и војне обавезе чак и Швајцарској. Један угледни швајцарски војни социолог³⁰ детаљно је описао те промене још 2011. године, наводећи да је социјална улога и место грађанина – војника веома умањена и трансформисана у односу на раније деценије. Према његовим истраживањима, омладина је много мање заинтересована за војну службу него раније. Такође, изменењена је и мотивација младих, која је од традиционалног мотива служења отаџбини еволуирала у индивидуалне процене ко-

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid.

²⁸ Mudry Marco, (2017). „Swiss armed forces organizational level leader development”, Master thesis, the US Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas.

²⁹ EBCO, 2021.

³⁰ Szvircsev Tibor, (2011). „The Transformation of Switzerland’s Militia Armed Forces and the Role of the Citizen in Uniform”, Armed Forces and Society, 37(2), 239-260.

рисности за њихов лични и професионални развој. Јавност и парламентарне политичке странке су подељене по питању задржавања милицијског концепта организације оружаних снага, његове трансформације или преласка на професионалну војску као у другим западним државама. У протеклим деценијама било је неколико реформи оружаних снага (1961, 1995, 2004. и 2018. године), али није дошло до коренитих промена, осим до сталног смањивања бројног стања оружаних снага. Швајцарске оружане снаге веома се разликују од других по томе што одржавају дугу традицију по моделу милицијских оружаних снага, што је најближе концепту грађанин – војник. Швајцарски устав је још 1874. године дефинисао овај тип (милицијски) организације оружаних снага, уз пратећу забрану успостављања чисто професионалне војске.³¹ Већину попуне швајцарске војске чине лица која нису професионална војна лица, ако се изузму војници на обавезном служењу војног рока. За илустрацију може послужити чињеница да је у професионалној служби у оружаним снагама само мањи проценат (5³² до 10%) од укупног броја припадника под оружјем. На пример, у 2019. години у Министарству одбране било је 11.909 стално запослених лица, при чему је реч о укупном броју који укључује и неке друге структуре, јер Швајцарска има обједињено Министарство одбране, цивилне заштите и спорта.³³ Може се закључити да су швајцарска искуства врло специфична и веома различита у односу на друге земље које примењују сличне концепте.

Република Аустрија није суспендовала обавезно служење војног рока у претходним деценијама и поред позитивних промена за њену безбедност након краја хладног рата. Ипак, дошло је до одређених промена: заинтересованост младих за служење војног рока са оружјем смањена је у корист „цивилног служења”, односно служења без оружја. Од укупног бројног стања оружаних снага, професионални састав чини скоро 50%. Служење војног рока траје шест месеци (са оружјем), или алтернативно девет месеци без оружја (цивилна служба), али са ангажовањем и радом у разним јавним службама (болнице, хитна служба, старачки домови, установе социјалне заштите, установе за реаговање на ванредне ситуације, Црвени крст и слично). Релативно знатан број регрутa (од 13.000 до 16.000 лица) који се опредељује за цивилну службу даје значајну подршку раду у социјалним службама, што је био један од важнијих разлога што су грађани на референдуму о обавезном војном року, 2013. године, гласали, са скоро 60% гласова, за задржавање ове обавезе. Међутим, лица која се определе за цивилну службу као замену за служење војног рока са оружјем, не мају право да носе и поседују оружје, нити да се запосле у полицији (слична решења постоје и у другим државама).³⁴ Војничке плате су дупло мање за оне

³¹ Ibid.

³² Ibid.

³³ www.admin.ch/gov/en/start/departments/department-of-defence-civil-protection-sport-ddps.html/

³⁴ D' Abramo Michael, (2004). „Military Trends in Italy: Strengths and Weakness”, Center for Strategic and International Studies, study from Arleigh A. Burke Chair in Strategy Program, October 29, 2004.

који се определе за служење војног рока без оружја, што додатно сведочи о слабој заинтересованости младих за служење војног рока и мерама које држава предузима како би их стимулисала за служење са оружјем. Основна војна обука траје око 10 недеља.

За разлику од земаља из скандинавског региона – Шведске, Норвешке и Данске, где је примењена селективна војна обавеза, у Финској се спроводи општа војна обавеза по којој највећи део регрутне популације одслужи војни рок, са изузетком лица која се позову на приговор савести из верских разлога. Обавеза служења односи се на припаднике мушких пола, док је за лица женског пола служење војног рока омогућено по принципу добровољности. На обавезно служење војног рока, након ригорозних лекарских прегледа и провеђа психо-физичких способности, позива се 70 до 80% од читаве регрутне популације, што у последњим годинама износи око 21.000 регрутата мушких пола годишње на војној обуци.³⁵ Поред тог броја мушких регрутата, систем обавезне војне обуке прима и око 600 регрутата женског пола који су се добровољно пријавили за војну обуку.³⁶ Дужина војног рока у Финској може бити тројака: 165 дана служи око 43% регрутата, 255 дана око 14% регрутата, а преосталих 43% 347 дана. Дужи војни рок служе регрутима који су одабрани и желе да се обучавају за сложеније војне специјалности, као и они који желе да буду резервни подофицири или резервни официри. Онима који служе дужи војни рок следују и одређене погодности, укључујући и новчане. Војницима на одслужењу војног рока следи: око 5 евра дневно током првих 165 дана, скоро 9 евра у периоду од 166 до 255 дана и 12 евра дневно током периода од 256 до 347 дана.³⁷ Наравно, на одслужењу војног рока бесплатни су храна, одећа (униформа), здравствена нега, одређене социјалне услуге и смештај. Финска је једна од ретких европских земаља које нису суспендовале обавезу служења војног рока у деценијама након хладног рата, а реплације у сфери цивилно-војних односа су, углавном, остале непромењене и стабилне, што подразумева да се војска врло позитивно перципира у друштву и да постојећи систем попуне војске има подршку. Ипак, постоје и значајна одступања: старија популација (преко 50 година) подржава обавезни војни року на нивоу подршке од 84%, док је ова подршка у случају млађе популације (до 25 година) знатно мања и веома варира из године у годину³⁸ (у 2017. години подршка је била 77%, док је у 2018. пала на 56%). Међутим, и поред ове подршке традиционалном приступу војној обавези, финско друштво подржава и увођење алтернативе војној оба-

³⁵ <https://intti.fi/en/in-service>, 16.januar 2021.

³⁶ Braw Elisabeth, (2019). „Competitive National Service – How the Scandinavian Model Can Be Adapted by the UK”, RUSI Occasional Paper, October 2019, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies.

³⁷ <https://intti.fi/en/daily-allowance-and-equipment-allowance1> 16. januar 2021.

³⁸ Kosonen Jarkko, Puustinen Alisa, Teemu Tallberg, (2019). „Saying no to military service – obligation, killing and inequality as experienced problems in conscription-based military in Finland”, *Journal of Military Studies*, 8(special issue), 46-57.

вези, односно опцију служења без оружја, што подржава натполовична већина грађана, при чему је та подршка израженија код млађе популације (ниво од 58% код млађих од 25 година). Такође, као веома напредна заједница у погледу родне равноправности, грађани Финске подржавају изједначавање оба пола у погледу обавезе служења војног рока.³⁹

Као земља са израженим безбедносним проблемима у свом окружењу, Израел има јаке оружене снаге, веома софистицирану војну технику и општу родно неутралну војну обавезу (односи се на припаднике оба пола). Стереотипна премиса о јачању цивилно-војних односа путем обавезног служења војног рока у најмању руку није једини, нити кључни фактор, бар када је у питању модерни Израел. Остали много значајнији фактори су: веома затегнута ситуација са Ираном у дужем периоду, ратне ситуације у државама у непосредном окружењу у дужем периоду (Сирија у другој деценији овог века, Ирак у првој деценији овог века, Либан у последњим деценијама двадесетог века), сукоби и ратови са арапским земљама у даљој прошлости, статус Палестинаца, итд. Ипак, Израел је знатно уредио и унапредио своје односе са најважнијим арапским земљама из окружења и стално проширује тај круг сарадње. Поред тога, евидентан је јак и у дужем периоду присутан тренд ангажмана бивших (пензионисаних) генерала у његовом политичком животу. На пример, чак 13 од укупно 21 начелника Генералштаба, у периоду од 1948. до 2019. године, постали су посланици у израелском парламенту.⁴⁰ Војни рок у Израелу износи 32 месеца за мушкице и 24 месеца за жене. Проценат ослобађања од обавезе служења војног рока има растући тренд. Тако је, на пример, у 2004. години 22,8% регрутата мушких пола и 39,8% регрутата женских пола било ослобођено од обавезе служења војног рока, док су у 2016. години ови проценти повећани на 28,4% за мушкице и 41,9% за жене. Такође, након прва три месеца служења обавезног војног рока отпушта се значајан број регрутата (у једном конкретном случају отпуштено је још 17% мушких регрутата и 40% жена регрутата).⁴¹ Поред тога, значајан део популације, у коју спадају припадници арапске популације (око 17 до 20%), али и ултраортодоксни Јевреји (око 12%) који се позивају на религијске разлоге и приговор савести, практично је поштеђен обавезе служења војног рока., Дугорочно посматрано, овај проблем ће бити још израженији, јер је демографска стопа раста код поменутих религијских и етничких група чак три пута већа од остатка израелске популације,⁴³

³⁹ ABDI, (2020). „Finn's opinions on Foreign and Security Policy Defence, and Security issues”, The Advisory Board for Defence Information, Ministry of Defence, Finland.

⁴⁰ Cohn P. Lindsay, Toronto W. Nathan, (2017). „Markets and Manpower: The Political Economy of Compulsory Military Service”, *Armed Forces & Society*, 43(3), 2017, 436-458.

⁴¹ Cohen Amichai, Cohen A. Stuart, „Beyond the Conventional Civil-Military “Gap”: Cleavages and Convergences in Israel”, *Armed Forces & Society*, (in print), 1-21.

⁴² The Law Library of Congress, (2019). „Israel: Military Draft Law and Enforcement”, Global Legal Research Directorate.

⁴³ Cohen Amichai, Cohen A. Stuart, “Beyond the Conventional Civil-Military “Gap”: Cleavages and Convergences in Israel”, *Armed Forces & Society*, (in print), 1-21.

а неке процене⁴⁴ указују на то да ће 2050. њихов удео у популацији Израела бити и до 60%.

Мада је Република Ирска неутрална европска земља, никада није имала обавезу служења војног рока. Норвешка и Данска нису неутралне земље, али су у раду приказане ради презентације модела селективне војне обавезе. Израел је, по многим аспектима, специфична земља, а посебно је интересантан по питањима из области одбране и безбедности. Заједничка карактеристика свих војно неутралних земаља у Европи јесте да имају изузетно развијену економију, веома висок бруто национални доходак по становнику, велики углед и поштовање у међународној заједници, висок ниво социјалне сигурности, људских права и одличне перформансе свих осталих јавних служби и администрације. Економско богатство којим располажу допушта им стабилну одрживост војне неутралности која је, иначе, врло скуп концепт.⁴⁵ Њихова опредељења за војну неутралност имају дугу и стабилну историју, а изврно су настала у контексту специфичних историјских околности. Може се констатовати да је неутралност Швајцарске и Шведске доказана иуважена током Првог и Другог светског рата, а неутралност Аустрије и Финске је поштована током хладног рата, што значи да су њихова неутрална опредељења потврђена и у пракси.

Истицање специфичности и компаративних предности неутралних земаља је веома важно са аспекта успешности примене и одрживости система служења војног рока. Међутим, у случају корупције било који модел војне обавезе биће теже примењив. На пример, у коруптивном окружењу може се јавити трговина утицајем у погледу избегавања⁴⁶ или одлагања војне обавезе, као и при одређивању гарнизона службовања или избору војне специјалности. Сваки облик корупције је изузетно разоран, пре свега за здраве међуљудске односе у војном колективу, али и за систем командовања који потпуно губи кредитibilitет са појавом разних облика коруптивног деловања. Све потенцијалне негативности у вези са служењем обавезног војног рока могу се касније пренети и у домен резервног састава и шире популације и тиме подрбити поверење⁴⁷ у институције и мотивисаност за војну службу у било ком облику.

⁴⁴ Ronge Joeri, Abrate Giulia, (2019). „Conscription in the European Union Armed Forces: National Trends, Benefits and EU Modernised Service”, FINABEL European Union Interoperability Center, report 07-2019, Brussels.

⁴⁵ Gordic Miodrag, Petrovic Ivan, (2019). „Model of Military Neutrality as Perspective of Development of the Republic of Serbia”, БАШТИНА, Приштина – Лепосавић, св.47, 117-134.

⁴⁶ Добра илустрација избегавања војне обавезе у СФРЈ путем лажирања здравственог статуса регрутa приказана је и у култном филму „Национална класа” из 1978. године.

⁴⁷ Bove Vincenzo, Di Leo Riccardo, Giani Marco, (2020). „Military Culture and Institutional Trust: Evidence from Conscription Reforms in Europe”, Quantitative Political Economy Research Group, QPE Working Paper 2020-18, Department of Political Economy King's College London. (<http://sites.google.com/view/kingsqpe/working-papers>)

Смернице за могући концепт модела селективног служења војног рока

Циљ формулисања смерница за могући концепт модела селективног служења војног рока јесте тражење оптималног решења ради могућности обезбеђења дољног броја мотивисаних лица за служење војног рока у складу са потребама оружаних снага и дугорочних потреба одбране земље, уз истовремено поштовање опредељења оних лица која нису вољна да служе војни рок због својих личних разлога и убеђења, као и развој механизама за обезбеђење једнакости грађана сходно њиховом доприносу заједничким потребама друштва. С тим у вези, изложене смернице указују на могући скуп олакшица и стимулација за лица која су мотивисана да служе војни рок и, дугорочно посматрано, буду део система одбране као војни обvezници. Проблем развоја оптималног модела служења војног рока је актуелан истраживачки и практични изазов, о чему сведоче и најновија истраживања и у Израелу.⁴⁸ Наиме, сматра се да ова држава има добра решења по овом питању, па предлоге изложене у овом раду треба посматрати као могуће полазиште за развој квалитетног, одрживог, ефикасног, праведног и од друштва прихваћеног модела.

Постојећи начин служења војног рока у Републици Србији реализује се на принципу добровољности.⁴⁹ Дакле, свако ко жели може приступити добровољном служењу војног рока, укључујући лица оба пола. На тај начин, применом принципа добровољности, избегнути су многи потенцијални проблеми у вези са служењем војног рока оних лица која то не желе, а закон их присиљава. Ниво заинтересованости за добровољно служење војног рока може се проверити из постојећих података о одзиву за добровољно служење војног рока, а посредно интересовање и на основу одзива за војне школе или службу у активној резерви.⁵⁰ За војну организацију су од посебног значаја ставови њених бивших припадника, односно лица која су у прошлости одслужили војни рок и налазе се у статусу војних обвезника распоређених у ратне јединице.⁵¹ Војни обвезници, тзв. „резервисти”, од круцијалне⁵² су важности за оружене снаге сваке земље, јер у рату чине ратну војску, а у миру могу бити ангажовани у ургентним стањима кроз механизам активне резерве или у оквиру планске обуке резервног са-

⁴⁸ Ben-Ari Eyal, Rosman Elisheva, Shamir Eitan, (2021). „Neither a Conscription Army nor an All-Volunteer Force: Emerging recruitment models”, an working paper for publication in 2021, (https://scholar.google.com/citations?hl=sl&user=1n63yLAAAAAJ&view_op=list_works&sortby=pubdate)

⁴⁹ Министарство одбране РС, (2011). „Уредба о начину и поступку добровољног служења војног рока са оружјем”, Сл. гласник РС бр. 7/2011.

⁵⁰ Николић Небојша, (2015). „Заинтересованост за службу у активној резерви”, Вojno delo, број 5, 2015, 315-332.

⁵¹ Nikolic Nebojsa, “Former Soldiers Attitudes Towards Active Reserve Service”, XV International symposium „SymOrg 2016”, 10-13.06.2016, Zlatibor, Serbia, pp.708-712.

⁵² Griffith James, Ben-Ari Eyal, (2020). „Reserve Military Service: A Social Constructionist Perspective”, Armed Forces & Society, XX(X), 2020, 1-26 (in print)

става. Много је неискоришћених могућности за унапређење односа са „резервистима”, а неке идеје су реализоване и у суседној Мађарској.⁵³

Уколико је интересовање за добровољно служење војног рока мање од проценjenih потреба војске, али се жели да будући припадници буду мотивисани и дугорочно опредељени и као будући резервисти, може се применити модел развијен на основу страних искустава. Основне карактеристике таквог модела биле би:

– Развити и успоставити законски оквир којим би се регулисало да сваки будући запослени у државној или јавној служби, организацији или установи мора имати одслужени војни рок (а пожељно и ратни распоред). На тај начин се трајно обезбеђује широка база заинтересованих и мотивисаних лица за служење војног рока са оружјем. На пример, у Србији је у 2020. години у државној или јавној служби било чак 576.798 запослених лица.⁵⁴ Из тако велике популације увек је могуће обезбедити довољан број лица за потребе система одбране. У неким државама већ постоје слични услови. На пример, да би неко постао ватрогасац⁵⁵ мора имати одслужен војни рок (у Аустрији, Словенији, Грчкој, Белгији, Польској). У Италији карабинери⁵⁶ морају имати искуство у својству професионалног војника од најмање три године, док је за посао у полицији, царинској и ватрогасној служби⁵⁷ неопходно одслужити у италијанској војсци најмање једну годину. У Израелу⁵⁸ сви припадници безбедносних служби и полиције морају претходно одслужити обавезни војни рок.

– Могуће је мотивисати и студентску популацију за служење војног рока, тако што би се буџетска подршка за школовање на факултетима и вишим школама условила одслуженим војним роком (број буџетских места за упис на прву године на државним факултетима у Србији износи око 23.000). Поред тога, буџетска подршка за школовање студената цивилних факултета може се условити уговорном обавезом за службу у својству професионалног војника у истом трајању као и дужина школовања о трошку буџета. Слична решења постоје и у неким од најразвијенијих земаља.⁵⁹

– Обавезно служење војног рока може се, потпуно оправдано, односити и на сва лица која имају, или желе да имају, било коју врсту наоружања (прецизне податке о броју власника свих врста оружја свакако има Министарство унутрашњих послова, а процене из медија указују на то да се ради о више стотина хиљада лица).

– Обавезно служење војног рока могло би се односити и на сва лица чији посао подразумева руковање наоружањем (на пример, фирме за обезбеђење). У

⁵³ Ujhazy Laszlo, (2018). „The Role of Reservists and Reserve Associations Today”, Security and Defence Quarterly, 19(2), 2018, 3-12.

⁵⁴ Републички завод за статистику, (2021). „Регистрована запосленост, годишњи просек 2020 – Претходни резултати”.

⁵⁵ www.f-e-u.org/career3.php, Унија ватрогасаца ЕУ

⁵⁶ www.carabinieri.it

⁵⁷ D' Abramo Michael, „Military Trends in Italy: Strengths and Weakness”, Center for Strategic and International Studies, study from Arleigh A.Burke Char in Strategy Program, 2004.

⁵⁸ Ben-Ari Eyal, Rosman Elisheva, Shamir Eitan, (2021).

⁵⁹ National Commission on Military, National, and Public Service, „Strengthen Emergency National Mobilization”, Recommendation Spotlight, the USA, 2020.

Србији постоји више веома успешних и великих компанија за пружање услуга физичко-техничког обезбеђења, а држава може да буде ексклузивни давалац обуке и лиценци о основној обучености за руковање наоружањем путем обавезног служења војног рока са оружјем за сва лица која желе да раде ту врсту послова.

– Повећање заинтересованости за професионалну војну службу може се постићи и нормативном имплементацијом ветеранских преференција при запошљавању у државној или јавној служби, што неке земље⁶⁰ примењују (то је, практично, давање предности при запошљавању лицима која су била у професионалној војној служби).

– Ради обезбеђења равноправности грађана мора се сагледати начин како да обавезују служења војног рока изврше, или надокнаде, и они који то нису учили у претходним годинама, а запослени су у било којој државној или јавној служби, организацији или установи. Тиме би се допринело и традиционалној и правној перцепцији обавезног војног рока са становишта међусобне равноправности и једнакости грађана.⁶¹

– Као алтернативу служењу војног рока са оружјем требало би развити модел и систем обучавања за различите ванредне ситуације и цивилну заштиту. Овај модел би, осим улоге алтернативне замене за служење војног рока, имао много већи значај као комплементарни систем за реаговање у различитим ванредним ситуацијама, као што су: поплаве, пожари, технолошке катастрофе, велике природне непогоде, земљотреси, евакуације већих размера, хуманитарна помоћ, подршка регулисању миграционих токова, заштита и унапређење природне средине, различите еколошке активности, итд.

Приказане смернице нису апсолутна новина, јер су генерисане на основу искуства више страних земаља. У контексту принципа добровољности, људских права и једнакости грађана, потпуно је оправдан и логичан став да без одслужженог војног рока са оружјем није могуће бити полицијац, припадник министарства одбране, припадник обавештајних и безбедносних агенција и слично, где обављање послова подразумева коришћење наоружања, сile, или је сам посао део система одбране и безбедности.

Изложене смернице обезбеђују много већу базу мотивисаних кандидата за служење војног рока и дугорочно јачу везу грађана и система одбране. Поред тога, гарантује се флексибилност у захвату регрутне популације, бољи квалитет пријема, као и постепеност у повећању и обезбеђењу свих потребних додатних ресурса војне организације за повећан прилив регрутa на војну обуку. Ради формирања одговарајуће перцепције јавности по питању војне обавезе, као и других питања од значаја за безбедност и одбрану, нужно је користити научни приступ и стратешку комуникацију заснивати на већ постојећим знањима која нам стоје на располагању.⁶²

⁶⁰ National Commission on Military, National, and Public Service, „Veterans & Federal Hiring”, Recommendation Spotlight, the USA, 2020.

⁶¹ Петревски Љупка, (2019). „Традиција правног уређења војске у Србији”, Вojno delo, број 8, 2019, 118-133.

⁶² Митровић Мирослав, (2019). „Стратешка комуникација у функцији националне безбедности”, Вojno delo, број 1, 2019, 41-54.

Закључак

У раду су приказани модели селективног служења војног рока који се са успехом примењују у неколико европских држава које имају сличан демографски потенцијал као Србија. На основу више страних искустава предложене су смернице за концепт модела селективног служења војног рока којим би се задовољила постојећа ограничења и побољшала мотивисаност за служење војног рока. Предлог је изложен у форми кључних претпоставки које имплицирају потребу за широм анализом изводљивости и у другим доменима. Кључни потенцијал за унапређење мотивације јесте у стимулацији репрутне популације и допуне нормативног уређења запошљавања у државном сектору и јавним службама, као и система буџетске подршке високом образовању.

Потенцијални број кандидата који би морали обавезно да одслуже војни рок уколико желе да буду запослени у државним и јавним службама је врло велики и реда је величине више стотина хиљада лица (у 2020. години било је тачно 576.798 лица у радном односу). Искуства земаља у којима је примењен овај модел су позитивна и дугорочно одржива. Поред тога, наведени број је могуће повећати за још неколико десетина хиљада лица по основу имплементације и примене осталих истакнутих смерница које се односе на власнике оружја, професионалне кориснике оружја и буџетске студенте. Такође, не треба заборавити ни много бољи и праведнији третман свих категорија војних ветерана и, нарочито, учесника ратова и борбених дејстава, породица палих бораца, као и војних и ратних инвалида у првом реду, што би била и најбоља промотивна слика бриге за људски фактор оружаних снага.

Враћање старог модела обавезног служења војног рока не би могао бити успешно реализован у кратком времену, нити би био одржив на дужи рок, пре свега због неопходних капацитета, као и социјалних, политичких и међународних импликација. Проблем развоја оптималног модела служења војног рока је актуелан истраживачки и практични изазов, о чему сведоче и најновија истраживања и искуства других земаља. С тим у вези, изложене предлоге у овом раду треба схватити као могуће полазиште, а не као коначни модел за развој квалитетног, одрживог, ефикасног, праведног и од друштва прихваћеног модела.

Литература

- [1] ABDI, (2020). „Finn's opinions on Foreign and Security Policy Defence, and Security issues”, The Advisory Board for Defence Information, Ministry of Defence, Finland.
- [2] Alexandrescu Nihai-Bogdan, (2018). „Specific Elements of Marketing in the Recruitment and Selection of Human Resources Process in Romanian Army”, *Scientific Bulletin*, Vol.XXIII, No.2(46), 67-73.

[3] Asal Victor, Conrad Justin, Toronto Nathan, (2017). „I Want You! The Determinants of Military Conscription”, *Journal of Conflict Resolution*, 61(7), 1456-1481.

[4] Ben-Ari Eyal, Rosman Elisheva, Shamir Eitan, (2021). „Neither a Conscript Army nor an All-Volunteer Force: Emerging recruitment models”, working paper, (https://scholar.google.com/citations?hl=sl&user=1n63yLAAAAAJ&view_op=list_works&sortby=pubdate).

[5] Braw Elisabeth, (2019). „Competitive National Service – How the Scandinavian Model Can Be Adapted by the UK”, *RUSI Occasional Paper*, October 2019, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies.

[6] Bove Vincenzo, Di Leo Riccardo, Giani Marco, (2020). „Military Culture and Institutional Trust: Evidence from Conscription Reforms in Europe”, Quantitative Political Economy Research Group, QPE Working Paper 2020-18, Department of Political Economy King's College London.
(<http://sites.google.com/view/kingsqpe/working-papers>).

[7] Cohen Amichai, Cohen A. Stuart, (2020). „Beyond the Conventional Civil-Military “Gap”: Cleavages and Convergences in Israel”, *Armed Forces & Society*, (in print), 1-21, (DOI: 10.1177/0095327X20903072)

[8] Cohn P. Lindsay, Toronto W. Nathan, (2017). „Markets and Manpower: The Political Economy of Compulsory Military Service”, *Armed Forces & Society*, 43(3), 2017, 436-458.

[9] Combs Howard, (2019). „Enabling NATO for 21st Century Operations: Fielding Agile, Responsive and Innovative Reserve Forces”, Policy paper, Canadian Global Affairs Institute, Calgary, Canada (www.cgai.ca).

[10] D' Abramo Michael, (2004). „Military Trends in Italy: Strengths and Weakness”, Center for Strategic and International Studies, study from Arleigh A.Burke Chair in Strategy Program, October 29, 2004.

[11] Debski Slawomir, Sasnal Petruszka, Lorenz Wojciech, (2020). „Austria's Modus Operandi: Variable Neutrality in Action”, Policy paper No.8 (183), October 2020, The Polish Institute of International Affairs.

[12] Deuche Welle, „Should Germany bring back compulsory military service”, July 7, 2020.

[13] EBCO, European Bureau for Conscientious Objection, (2021). „Conscientious Objection to Military Service in Europe 2020”, Brussels, 15th February 2021.
(<http://ebco-beoc.org/switzerland>)

[14] Gordic Miodrag, Petrovic Ivan, (2019). „Model of Military Neutrality as Perspective of Development of the Republic of Serbia”, БАШТИНА, Приштина Лепосавић, св. 47, 117-134.

[15] Griffith James, Ben-Ari Eyal, (2020). „Reserve Military Service: A Social Constructionist Perspective”, *Armed Forces & Society*, XX(X), 2020, 1-26 (in print).

[16] Kosonen Jarkko, Puustinen Alisa, Teemu Tallbeg, (2019). „Saying no to military service – obligation, killing and inequality as experienced problems in conscription-based military in Finland”, *Journal of Military Studies*, 8(special issue), 46-57.

[17] Министарство одбране РС, (2011). „Уредба о начину и поступку добровољног служења војног рока са оружјем“, Сл. Гласник РС бр. 7/2011.

[18] Митровић Мирослав, (2019). „Стратешка комуникација у функцији националне безбедности“, *Војно дело*, број 1, 2019, 41-54.

[19] Mudry Marco, (2017). „Swiss armed forces organizational level leader development“, Master thesis, the US Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas.

[20] National Commission on Military, National, and Public Service, (2020). „Critically Skilled Personnel for Military and Public Service“, Recommendation Spotlight, the USA.

[21] National Commission on Military, National, and Public Service, (2020). „Strengthen Emergency National Mobilization“, Recommendation Spotlight, the USA.

[22] National Commission on Military, National, and Public Service, (2020). „Veterans & Federal Hiring“, Recommendation Spotlight, the USA.

[23] Николић Небојша, (2015). „Заинтересованост за службу у активној резерви“, *Војно дело*, број 5, 315-332.

[24] Nikolic Nebojsa, „Former Soldiers Attitudes Towards Active Reserve Service“, XV International symposium “SymOrg 2016”, 10-13.06.2016, Zlatibor, Serbia, 708-712.

[25] Osterberg Johan, Nilsson Joel, Hellum Nina, (2020). „The Motivation to Serve in the Military Among Swedish and Norwegian Soldiers. A Comparative Study“, Journal of Defense Resources Management, 11(1), 2020, 30-42.

[26] Петревски Љупка, (2019). „Традиција правног уређења војске у Србији“, *Војно дело*, број 8, 118-133.

[27] Poutvaara Panu, Wagener Andreas, (2007). „Conscription: economic costs and political allure“, *The Economics of Peace and Security Journal*, 2(1), 5-15.

[28] Републички завод за статистику, (2021). „Регистрована запосленост, годишњи просек 2020 – Претходни резултати“, Саопштење РЗС Републике Србије број 014, год. LXXI, 28.01.2021.

[29] Ronge Joeri, Abrale Giulia, (2019). „Conscription in the European Union Armed Forces: National Trends, Benefits and EU Modernised Service“, FINABEL European Union Interoperability Center, report 07-2019, Brussels.

[30] Szvircsev Tibor, (2011). „The Transformation of Switzerland's Militia Armed Forces and the Role of the Citizen in Uniform“, *Armed Forces and Society*, 37(2), 239-260.

[31] The International Institute for Strategic Studies, (2021). „The Military Balance 2021“, London, UK.

[32] The Law Library of Congress, (2019). „Israel: Military Draft Law and Enforcement“, Global Legal Research Directorate, USA.

[33] Ujhazy Laszlo, (2018). „The Role of Reservists and Reserve Associations Today“, *Security and Defence Quarterly*, 19(2), 2018, 3-12.

Резиме

Нови безбедносни изазови у другој деценији двадесет првог века и њихова материјализација кроз различите форме хибридног ратовања, утицали су на појаву идеја о јачању државних капацитета за одбрану и безбедност. Једна од тих идеја односи се на проблематику попуне оружаних снага људством. У неким јавним расправама на ту тему појавила се идеја о поновном увођењу обавезног служења војног рока познатог и као регрутна обавеза. Очигледно, чини се да је то лако и тривијално решење јер су се многе ствари промениле у веома важним аспектима од прошлих времена када је регрутација била главни модел за масовну попуну војске у многим земљама. Међутим, регрутни модел је некада имао неке модификације и специфичне карактеристике у различитим земљама. Један од тих начина регрутовања био је познат као селективно служење војног рока.

Селективно служење војног рока подразумева следећи концепт: државни органи имају законско право да позову све пунолетне грађане на служење војног рока, али се не користи за све појединце у базену за регрутовање. Заправо, војни органи су користили само мањи део расположиве регрутне популације. Поред тога, војни органи, заједно са другим државним службама и друштвом у целини, успели су у својим дугорочним настојањима да постигну атрактивност служења војног рока, тако да је скоро увек било више заинтересованих и мотивисаних кандидата за регрутацију него расположивих места у војсци.

У овом раду је представљено неколико модела селективног служења војног рока, који су успешно примењени у неким европским земљама са сличним демографским потенцијалом као Србија. Након опсежног претраживања података и анализе садржаја, применили смо упоредну анализу како бисмо идентификовали сличности и разлике, имајући у виду локалне специфичности. На основу страних искустава предложемо синтетички концепт модела селективног служења војног рока, који би се могао даље развити и применити у случају малих земаља попут Србије уместо примене механичког преписивања старог модела општег неселективног служења војног рока. Поновно увођење обавезног служења војног рока има много аспеката, које шири субјекти и заинтересоване стране морају узети у обзир у отвореној расправи, али овај рад је ограничен само на војни аспект због ограниченог простора.

Кључне речи: обавезно служење војног рока, селективно служење војног рока, војна обука, резерва, хибридни рат, моделовање, стратегијски менаџмент

© 2021 Аутори. Објавило Вojно дело (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

КОНТРОЛА ВАЗДУШНОГ ПРОСТОРА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ КАО БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВ, РИЗИК И ПРЕТЊА ПО НАЦИОНАЛНУ БЕЗБЕДНОСТ

Ђорђе Ђукић*

Достављен: 26. 11. 2020.

Језик рада: Српски

Кориговано: 24. 05. и 20. 07. 2021.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 16. 09. 2021.

DOI број: 10.5937/vojdeilo2104021D

Проблеми који се јављају при покушају ефикасне и правовремене контроле ваздушног простора територије једне земље, окружене изазовима и претњама, све су учесталији. Они настају као процес који прати развој савремених убојничких средстава за нападе са земље и из ваздушног простора, повећањем раста претензија великих држава и државних савеза, те развојем и ширењем економског глобализма. Један од узрока који могу довести до губитка суверенитета и територијалног интегритета у ваздушном простору јесте споро и дуготрајно доношење стратешких докумената, који дефинишу контролу овог дела државне територије. Та документа треба да буду прилагођена тако да флексибилно одговарају на изазове и промене које угрожавају територију државе, са посебним освртом на њен ваздушни простор. Кроз приказ и обраду безбедносних изазова, ризика и претњи, овај рад ће указати на проблеме који се јављају при процедурима за контролу ваздушног простора једне државе, у савремено доба, које веома брзо војно и економски флукутира. Испитујући карактеристике ваздушног простора Републике Србије, као дела њене територије, кроз појмове суверенитета и територијалног интегритета, стратегије националне безбедности и стратегије одбране, биће указано на потешкоће и проблеме у његовој одбрани и контроли.

Кључне речи: *ваздушни простор, контрола, безбедност, изазов, претња, национална безбедност*

* Војна академија, Универзитет одбране у Београду, Београд, Република Србија,
djordje.djukic78@gmail.com

Увод

Стратегија националне безбедности, како у многим државама, тако и у Републици Србији, не сагледава и не развија детаљно опције по којима се угрожавање националне безбедности све више испољава угрожавањем ваздушног простора (у даљем тексту ВаП), како по питању територијалног интегритета државе – нарушувањем њених граница, тако и по питању суверенитета државе – угрожавајући њено становништво, економију, привреду, здравствени систем и друго. Претње по једну државу, испољене кроз ваздушни простор, као део њене територије, поред војне имају све чешће невојну димензију, димензију сајбер криминала, међународног тероризма и нелегалне трговине оружјем и наркотицима. Тврдње су поткрепљене и тиме што се све већи број оваквих напада, званичних или незваничних, организује високотехнолошким оружјима и апаратима, за које, све чешће, немамо могућност наговештаја ни информација да су се десиле, да се дешавају или да ће се десити.

Као пример угрожавања једне државе често се наводи и нелегално и непријављено превожење опасних материја кроз њен ваздушни простор, промена ruta, улазних и излазних коридора авиона моћних авио-компанија, ради уштеде времена – новца, на одређеном лету. Тиме се угрожава остатак цивилно-војног авио-саобраћаја, редовних планских активности у контроли ВаП-а од стране јединица ратног ваздухопловства и противваздухопловне одбране (у даљем тексту РВ и ПВО) те државе, што доводи до угрожавања њеног територијалног интегритета, а тиме и суверенитета.

Сагледавајући карактеристике ваздушног простора Републике Србије, дефиниције и одреднице међународних уговора и споразума, може се закључити колико је сложена контрола овог дела територије. Због тога се ваздушни простор једне државе мора посматрати као посебан подсистем националне безбедности, како у миру, тако и у рату. Само тако могу бити правилно одређени и конкретни изазови, ризици и претње при доношењу докумената битних за безбедност и одбрану државе.

Територијални интегритет и суверенитет државе

Данас се појмови територијални интегритет и суверенитет државе веома различито дефинишу, у зависности од околности у одређеним ситуацијама. Сукобљавања мишљења око дефиниција ова два појма доводе до могућности заоштравања односа у региону. Класичне дефиниције ове појмове третирају као неке од главних карактеристика националних држава.

Територијални интегритет – позитивни и негативни примери

Територијални интегритет (лат. *integritas*), који представља потпуност, недељивост, али и беспрекорност, гледано са аспекта територије једне државе, подразумева њену територијалну целовитост и недељивост.¹ Дефинисањем ваздушног простора једне земље, уопште, али и конкретно, говорећи о ВаП-у Републике Србије, може се закључити да недељивост, као једна од карактеристика територијалног интегритета, нема јаку потпору. Ти делови територије једне државе су итекако подељени, како физички тако и интересно, и представљају могући и највероватнији полигон са којег креће дестабилизација, утицаји на суверенитет државе, као и могућност почетка ратних дејстава (нпр. НАТО агресије на разним светским локалитетима).

Примери тумачења и решења питања територијалног интегритета, који се наводе у овом делу рада, а који су општепознати и често обрађивани у литератури, заправо говоре о комплексности, недефинисаности и разноликом арбитражном постављању у тумачењу појма територијалног интегритета. Чак и новија историја даје увид у узроке и последице „играња“ територијама држава, које имају проблема са националним мањинама или већинама у одређеним деловима своје или туђе територије и погледе на решавање проблема. Исто тако, појам територијалног интегритета сагледава се и кроз призму контроле ваздушног простора, као дела територије једне државе.

Чак и без анализе прошлости и уласка у историјске и културолошке аспекте ових проблема, уочљиво је да велике силе одлучују када се примењује право на самоопредељење, а када не. Сматра се да се то право арбитрарно примењује на међународној сцени.

С друге стране, ситуација са угрожавањем интегритета државе, повређујући јој, одузимајући или бесправно користећи њен ваздушни простор, има неке своје специфичности. Наиме, намера за такву радњу ретко ће бити очигледна и очекујућа, управо због физичког дефинисања територије једне државе изнад ње саме, као и техничких достигнућа и близине приступа ваздушном простору „државе – жртве“. Ваздушни простор је, још увек, део територије сваке земље, у којем је, на најлакши и најфрејментнији начин могуће нарушити њену безбедност и угрозити њен територијални интегритет.

Примере за такву тврђњу налазимо у блиској прошлости. Наиме, након потписивања техничког споразума између државног руководства и КФОР-а, након борбених дејстава на Косову и Метохији, 1999. године, формирана је „ваздушна зона безбедности“ (у даљем тексту ВЗБ), која је на почетку била широка 25 км.² У тој зони, по поменутом споразуму, Србија је морала да повуче све снаге РВ и ПВО,

¹ n.d. Wikipedia. <https://sr.wikipedia.org/sr>

² 1999. Војно-технички споразум. Куманово.

те да тим снагама ни директно ни индиректно не угрожава зону. У исто време, снаге НАТО-а користиле су ВЗБ, летели својим ваздухопловима кроз њу и вршили аеро-фото снимања дубоко у територији Републике Србије. Та зона је временом смањена на 10 km, а у скорије време је и потпуно релаксирана за цивилни саобраћај, али је и даље под контролом чланице НАТО-а – Републике Мађарске.

Нешто раније, након распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (у даљем тексту СФРЈ), река Дрина је била строго осматрана са великих висина, летелицама Lockheed-SR 71, са висина преко 18 000 m, до 30 km у дубину територије Републике Србије, ради прикупљања података о покрету снага Војске Србије, кретања технике, становништва и осталих елемената, што је директно угрожавало територијални интегритет државе.

Почетком и у првом кварталу 2019. године, сензори за контролу ваздушног простора РС, из састава јединица Војске Србије, почели су да отварају и прате циљеве у ваздушном простору који нису имали легалне и правовремене најаве и пријаве летова изнад територије наше земље. Ради спречавања угрожавања територије и становништва, ангажовани су капацитети јединица РВ и ПВО на отварању претњи, за које је утврђено да су изазиване савременим технолошким средствима за дејства са дистанце.

У последње време све је већа злоупотреба беспилотних и беспилотних летелица, које могу утицати на безбедност на сва три нивоа, како на тактичком, тако и на оперативном и стратегијском. Сви они се тичу контроле ваздушног простора, тј. примене закона, иницијатива и споразума о начину коришћења оваквих уређаја изнад неке државе и њене територије.

Суверенитет државе – појам и врсте

Суверенитет (француски *souveraineté*, од латинске речи *superanus*, врховна власт, неограничена власт, неприкосновеност) представља државе у вршењу спољашњих и унутрашњих послова. Он подразумева слободу и независност од било каквих спољних утицаја на државну врховну власт. Уска повезаност ова два појма и њихова директна пропорција може се пратити кроз генезу односа држава и народа, кроз спољнополитичке и унутрашњополитичке односе. Мисли се, пре свега, на начин решавања питања суверенитета и територијалног интегритета у неким државама, како би се ближе објаснила крхкост у дефинисању ова два појма могу послужити одређени примери. Појам никад експлицитно није дефинисан на међународној сцени, па се често и тумачи на различите начине.³

Суверенитет националне државе има унутрашњи и спољашњи аспект. Унутрашњи аспект суверенитета националне државе је аутономија. Народ као нација је аутор закона који су му намењени. Аутодетерминација повлачи одго-

³ Суботић, Страхиња. 2015. „Територијални интегритет и суверенитет наспрот праву на самоопредељење.“ Институт за Европске послове. 3. фебруар.

врност нације за своје одлуке. Нација као извор суворенитета је средство легитимације власти. *Спољашњи аспект* суворенитета националне државе је независност. Спољашњи суворенитет се састоји од способности националне државе да брани своју независност у односу на друге националне државе.⁴

Савремено доба је доба глобализације, у које је услед либерализације размене и кретања и услед развоја транснационалних феномена доведено у питање све што је национално, па и суворенитет, а поготово овај спољашњи аспект суворенитета. Већина држава зависи, ако не од ставова и интереса неке моћније државе или савеза, оно бар од средстава и фондова великих финансијских институција. Поред тога, у данашњем свету, суворена власт је често оличена у једној особи (монарх, председник, председник владе и сл.) која има пресудан утицај на доношење одлука, прописивање закона и других нормативно-правних аката (често се за ту личност на челу државе користи и термин „суворен“).⁵

Имајући у виду да се у свету стварају различити савези између држава, може се рећи и да појам суворености у одређеним областима друштвеног живота није у потпуности одржив, пошто постоје одређене регулативе које су обавезујуће за све државе чланице. Као пример може се навести Европска унија, где су одређени акти њених институција обавезујући за све државе чланице.

На основу наведених схватања појма суворенитета може се закључити да постојање једне државе, дакле, подразумева и њену сувореност. То је особина државне власти да се она свесно и добровољно додели појединцу или групи људи на одређеној територији. Та група ће владати над становништвом, удруженим ради заштите, очувања територије и одбране од непријатеља. Та власт је независна од мешања споља и слободна да уређује друштвено уређење у оквиру своје територије.⁶

Испољавање државног суворенитета на ваздушни простор једне државе уско је повезано за многе међународне споразуме о коришћењу ваздушног простора.

Суворенитет и територијални интегритет Републике Србије

Очување суворенитета и територијалног интегритета Република Србија дефинише кроз Устав Републике Србије,⁷ Стратегију националне безбедности Републике Србије,⁸ Стратегију одбране Републике Србије⁹ и остала акта и до-

⁴ Ђирић, Јована. 2008. „Суворенитет у савремено доба.“ *Филозофија и друштво*, страна 3.

⁵ Шаботић, Хајрудих. 2017. *Могући облици угрожавања ваздушног простора Републике Србије*, Београд, страна 8.

⁶ Ибид.

⁷ „Службени гласник РС“, број 98 од 10. новембра 2006.

⁸ „Службени гласник РС“, број 94 од 27. децембра 2019.

⁹ „Службени гласник РС“, број 94 од 27. децембра 2019.

кумента, кроз која детаљније одређује своје националне интересе, путем сагледавања изазова, ризика и претњи.

Национални интереси, као трајна потреба и тежња Републике Србије и њених грађана, засновани су на универзалним и националним вредностима које произилазе из Устава и наслеђа српског народа и свих грађана који живе у Србији. Основне националне вредности јесу: слобода, независност, мир, безбедност, демократија, владавина права, социјална правда, људска и мањинска права и слободе, једнакост и равноправност грађана, толеранција, транспарентност, солидарност, родољубље и здрава животна средина. Остваривањем националних интереса штите се основне националне вредности.

Национални интереси Републике Србије јесу: очување суверености, независности и територијалне целовитости; очување унутрашње стабилности и безбедности; очување постојања и заштита српског народа где год он живи, као и националних мањина и њиховог културног, верског и историјског идентитета; очување мира и стабилности у региону и свету; европске интеграције и чланство у Европској унији; економски развој и укупни просперитет и очување животне средине и ресурса Републике Србије.¹⁰

Очување суверености, независности и територијалне целовитости услов је опстанка Републике Србије као државе. Остваривање националног интереса темељи се на међународном праву, културно-историјском наслеђу и основним националним вредностима. Заштитом и остваривањем националног интереса обезбеђује се право независног вршења законодавне, извршне и судске власти на целокупној територији Републике Србије, те очување целовитости њене територије, безбедности становништва и непрекидност привредних активности, у складу са Уставом. Своје тежње у оквиру тог интереса Република Србија реализује у складу са међународним правом, преузетим и ратификованим међународним обавезама. У вези с тим, не признаје противправно одвајање било ког дела своје територије.¹¹

Очување унутрашње стабилности и безбедности услов је непрекидног развоја свих делова друштва, рационалне употребе расположивих ресурса и задовољења потреба грађана. Остваривањем тог интереса обезбеђује се заштита државе, друштва, грађана и имовине од угрожавања, што доводи до побољшања квалитета живота грађана и боље институционалне изграђености и ефикасности. Такође, то омогућава унапређење привреде, изградњу поверења и сарадње, те грађанске одговорности, што, у крајњем, резултира чињеницом да је Република Србија пожељно место за живот и рад.¹²

На основу до сада наведеног, кроз Стратегију националне безбедности, а ради очувања суверенитета, независности и територијалне целовитости, Репу-

¹⁰ Стратегија Националне безбедности, „Службени гласник РС“, број 94 од 27. децембра 2019.

¹¹ Ибид.

¹² Ибид.

блка Србија реализује и један од циљева који се директно и индиректно могу повезати са контролом ваздушног простора. Набавком нових средстава и система ПВО, као што је „панцир С1”, радара АН/ТПС-70, ремонт авиона МиГ-29, набавком нових хеликоптера и њихово имплементирање у систем одбране, противник се одвраћа од оружаног угрожавања и поставља се основ за ефикасну одбрану државне територије. Кроз Политику одбране, очување унутрашње стабилности и безбедности Републике Србије и њених грађана, унапређење безбедности грађана, државе и друштва, једним делом се остварује и ефикасном контролом ВаП-а Републике Србије. Очување мира и стабилности у региону и свету огледа се кроз учешће војних и цивилних капацитета у мултинационалним вежбама са снагама РВ и ПВО западног и источног блока.

Као пример може послужити заједничка вежба са снагама ПВО Руске Федерације, на којој је вршено гађање из новонабављеног система „панцир С1”, крајем 2019. године. Од заједничких активности са земљама НАТО-а треба поменути вежбу „Шабла 2019”, на којој су такође учествовале јединице РВ и ПВО Војске Србије, које су гађале циљеве у ВаП-у.

Ваздушни простор као део суверенитета и територијалног интегритета државе

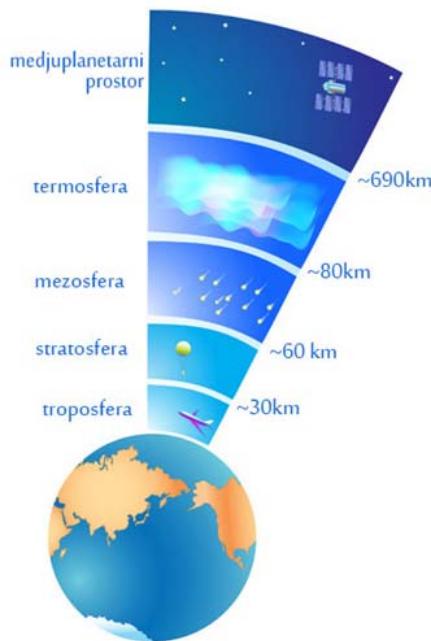
У одређењу појма суверенитета ваздушног простора велики допринос дао је Предраг Пејчић по којем „ставови о суверености у ваздушном простору датирају раније него што се обистинила идеја човека да се вине у ваздух и направила револуционаран заокрет у науци и технологији, односно приближила људе и допринела стварању и одржавању пријатељства и разумевања међу нацијама и народима света”.¹³ У овом делу рада говориће се о дефинисању ваздушног простора једне државе, његовим карактеристикама и поделама, конкретно везанима за простор изнад Републике Србије.

Дефиниција ваздушног простора

По физичкој дефиницији, ваздушни простор је, као географски појам, гасовити омотач Земље који се простире од површине Земље у висину.¹⁴ Његова горња граница није прецизно одређена, јер се то није разматрало све док нису започеле људске активности у простору који се сматра надваздушним, односно у свемиру.

¹³ Пејчић, Предраг. 1980. „Неповредивост ваздушног простора” ВИЗ.

¹⁴ Станковић, Витомир. 2012. „Контрола и заштита ваздушног простора Републике Србије.” *Војнотехнички гласник*, октобар.

Друштвена дефиниција одређује ваздушни простор државе као простор у вертикалној и хоризонталној равни изнад њене територије и акваторије, који чини део њеног државног подручја и на који се простира њен суверенитет. Ваздушни простор државе је неповредив. Ова констатација има више недостатака из неколико разлога. Са становишта докумената који дефинишу интегритет и стратегијске основе једне државе, она се може прихватити као изворна. У свим осталим случајевима уочљиво је да је неповредивост ваздушног простора једне државе веома крхка категорија и да се у сваком тренутку може довести у питање наведени појам неповредивости. Наиме, сваки објекат у ваздушном простору изнад једне државе у сваком тренутку може постати објекат који је повредио тај простор, без могућности да та претња моментално буде отклоњена. Горња граница ВаП-а државе није прецизно одређена, али је у пракси ограничена на могућност сензора (радара) и висине на којој он открива циљ. Условно се простор у вертикалној равни ограничава на око 30 км од површине копна и мора, а у хоризонталној равни он се простира над читавом државном територијом, укључујући и простор над непријатељском територијом до дубине на којој се тај простор може ефикасно контролисати.

Као потенцијално ратиште, ВаП подлеже посебним правилима међународног права. У контексту оперативно-стратегијских разматрања, ВаП представља простор изнад одређене земље или ратишта, односно изнад читаве територије захваћене ратним дејствима и означава средину у којој и кроз коју се одвијају борбена дејства јединица.

Са правног аспекта, ВаП државе дефинише се као простор изнад копна и мора који представља саставни део територије над којим држава врши суверену власт. Над отвореним морем ВаП је слободан и не подлеже суверенитету држава. Последњих 50 година масовно се експлоатише и део атмосфере изнад територије једне државе, изнад 400 километара, због научних истраживања, рада опреме за телекомуникације и опреме за снимање остатка међуланетарног простора. Наравно, тај простор се користи и за постављање платформи за војна деловања, за балистичке пројектиле, шпијунажу, итд. Отуда се може посумњати у тврђњу да је ваздушни простор неке државе под њеним суверенитетом, јер јој је тај део територије недокучив.

Карактеристике и подела ВаП-а Републике Србије

Република Србија дефинисала је свој ВаП у Закону о ваздушном саобраћају. У члану 4. Закона о ваздушном саобраћају ВаП РС је одређен као „простор изнад територије Републике Србије”.¹⁵ У истом члану Закона о ваздушном саобраћају се наводи и да је коришћење ВаП-а РС слободно за све ваздухоплове који обављају ваздушни саобраћај према међународним актима, законом и другим прописима. Дефинисањем ВаП-а на овакав начин РС није прецизно одредила његову горњу границу (висину).

Ваздушни простор ВаП-а може се поделити на контролисани и неконтролисани. Контролисани ВаП (Controlled airspace) јесте простор одређених димензија у којем се пружају услуге контроле летења у складу са класификацијом ВаП-а и подразумева:

- завршну контролисану област (Terminal Control Area, TMA),
- контролисану зону (Control Zone, CTR),
- контролисану област (Control Area, CTA),
- горњу контролисану област (Upper Control Area, UTA).

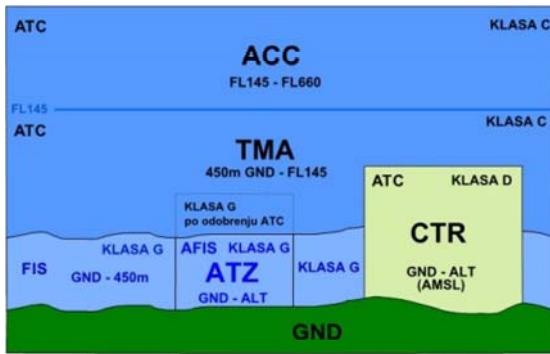
Неконтролисани ВаП подразумева простор слободног летења у којем се пружа услуга информисања у лету и покреће акција трагања и спасавања. У зависности од нивоа обезбеђења ваздушног саобраћаја, врсте летова и правила за извршење тих летова контролисани и неконтролисани ВаП деле се на класе у складу са Међународном организацијом цивилног ваздухопловства (у даљем тексту ICAO¹⁶) документом Annex 11. Према овој подели, постоји седам класа ваздушног простора (А-Г). Свака земља чланица ICAO одлучила се за примену класа према сопственом ваздушном саобраћају, географским карактеристикама и техничкој опремљености. У Републици Србији примењују се ICAO класе Ц, Д и Г ваздушног простора.¹⁷ На међународном нивоу стратегије ВаП-а засноване су на његовој хармонизацији класификације. Основна замисао је да

¹⁵ Закон о ваздушном саобраћају, „Службени гласник РС” број 73/2010, Београд, 2010.

¹⁶ ICAO – International Civil Aviation Organization (Међународна организација за цивилно ваздухопловство).

¹⁷ Уредба о класама ваздушног простора Републике Србије и условима за њихово коришћење, „Службени гласник РС”, бр. 106/2013.

се корисницима ВаП-а олакша коришћење тако што би се ускладиле његове класе. Током времена, постојећих седам класа би се свело на три категорије ваздушног простора (**i**Ntended, **K**nown, **Un-** known), а затим на две (**K**nown, **Un-known**). У сарадњи са ICAO ради се на прописивању услова за коришћење ових категорија ваздушног простора.

Након ових подела може се рећи да је ВаП РС прецизно класификован, а у свакодневном раду Контрола летења Србије и Црне Горе SMATSA доо (*Serbia and Montenegro Air Traffic Services*) пружа услуге контроле летења на свим висинама. По међународним стандардима, свака држава има обавезу контроле и заштите свог ВаП-а, која проистиче из чланства у међународним организацијама и прихватања регулатива које се односе на међународни ваздушни саобраћај.

Један од најзначајнијих докумената је и IACTA споразум (*International Air Service Transit Agreement* – Међународни споразум о одвијању ваздушног саобраћаја), донесен на Чикашкој конвенцији 1944. године, а који дефинише девет основних слобода.

Прва два права у ваздушном простору су обавезујућег карактера за све потписнике IACTA споразума.

Прва слобода подразумева слободан прелет изнад територије земље потписнице споразума.¹⁸

Друга слобода дозвољава слободно због одржавања авиона, допуне горива и сличних активности, али без права на превоз путника и робе. Иако су прве две слободе гарантоване свим потписницама IACTA споразума, треба напоменути да се међу потписницама до сада нису нашле неке од највећих земаља на свету, попут Канаде, Кине, Русије, Бразила и Индонезије. Земље које нису потписнице IACTA споразума, наведена права прелетања и слетања на територију друге државе решавају билатералним споразумима. То значи да европске авио-компаније, приликом лета ка Далеком истоку, морају да поседују посебно одобрење од

¹⁸ 1944. „The convention on International Civil Aviation.” *Chicago Convention*. Chicago.

Русије за прелет над најкраћом трансибирском рутом. Русија овај прелет наплаћује, што је повод за честе несугласице између ове државе и Европске уније. Земље потписнице IACTA споразума су заједничком сагласношћу учиниле прве две слободе аутоматским, што није случај са осталим слободама у ваздушном простору, о којима се одлучује у сваком појединачном случају.¹⁹

Трећа и четврта слобода иду заједно и чине основу свих редовних и путничких и карго линија. Ове две слободе пружају могућност прелета авио-компанији из једне земље у другу, превозећи притом путнике и робу према унапред утврђеном реду летења. Будући да се ове слободе успостављају билатералним и мултилатералним споразумима, оне могу бити и рестриктивне, односно такве да ова права пружају само националним авио-компанијама земаља потписница IACTA споразума.²⁰

Пета слобода у ваздушном саобраћају подразумева право обављања саобраћаја између две земље, са комерцијалним слетањем у трећу земљу. Ову слободу има авио-компанија из Белорусије, којој је омогућено да лети до Србије, са правом слетања у Будимпешту и превоза путника из ове тачке међуслетања. Пета слобода је веома ретка, и ужива је тек неколико држава у свету. Осим белоруске авио-компаније, исто право је од италијанских власти добила и авио-компаније Емиратег, која на свом лету од Дубаја до Њујорка може да слеће и скупља путнике и у Милану. Мађарска је пету слободу доделила авио-компанији Qatar Airways на руту Доха–Будимпешта–Загреб. Пета слобода је изузетно цењена међу авио-првозницима, јер смањује ризик на мање траженим рутама као и оперативне трошкове, а све то уз значајно повећање прилива.²¹

Шеста слобода може се протумачити као варијација пете слободе. Она дозвољава иностраној авио-компанији да на лету између две иностране дестинације слети у своју земљу, где може да преузме путнике и робу.²²

Седма слобода омогућава авио-компанији једне земље да одржава међународну авио-линију између друге две земље. То је најчешћа и најпознатија слобода која се примењује у ваздушном простору.²³

Осма слобода такође представља варијацију пете слободе. Она пружа могућност авио-компанији да успостави линију из своје земље са дестинацијом у другој земљи, али са правом да у њој изврши међуслетање.²⁴

Девета слобода представља варијацију седме слободе. Авио-компанија из једне земље може да лети у домаћем саобраћају друге земље без икаквих ограничења, што није толико често с обзиром на то да стране авио-компаније на тај начин остварују велика права. Ову слободу ужива велики број low cost авио-компанија.²⁵

¹⁹ 1944. „The convention on International Civil Aviation.” *Chicago Convention*. Chicago.

²⁰ Ибид.

²¹ Ибид.

²² Ибид.

²³ Ибид.

²⁴ Ибид.

²⁵ Ибид.

Безбедносни изазови у контроли ваздушног простора државе

Контрола и заштита суверенитета ВаП-а РС је основни и свакодневни задатак РВ и ПВО у миру. Да би се сагледали сви могући изазови, односно потенцијални облици угрожавања безбедности ВаП-а РС у миру, врши се анализа могућих ризика и претњи по овај простор. Анализирају се и објекти заштите од угрожавања из ВаП-а, сопствене могућности за његову контролу и заштиту и предлог употребе снага.

Геостратегијски положај РС, са аспекта контроле и заштите суверенитета ВаП-а је неповољан, пре свега због мале дубине територије и великог интензитета ваздушног саобраћаја. Имајући то у виду, пред снаге за контролу и заштиту суверенитета ВаП-а РС, намеће се правовременост откривања, идентификације и поузданог праћења могућих средстава угрожавања из ваздушног простора.

Безбедносно окружење РС, а самим тим и ситуација у ВаП-у РС тренутно је стабилна, а фактор нестабилности може бити сложена политичка и безбедносна ситуација у БиХ и Северној Македонији, те стално присутна неизвесност на територији Косова и Метохије. Чињеница да је Црна Гора приступила НАТО-у, те да постоји могућност да изађе из система заједничке контроле ваздушног простора (SMATSA), као и отварање доњег слоја летења изнад Ким, такође може усложити безбедносну ситуацију ВаП-а РС.

На безбедност ВаП-а РС у последње време значајно утичу дронови и беспилотне летелице. Њихова употреба је регулисана Правилником о беспилотним ваздухопловима,²⁶ по којем је потребна претходна најава, тј. алокација ваздушног простора у којем ће се ове летелице користити. На тај начин стиче се увид у активност овакве врсте летења. Проблем представљају тзв. илегални корисници који не најављују летење и свакако могу злоупотребити ову врсту средстава. Систем РВ и ПВО за контролу и заштиту ВаП-а РС није намењен, а и нема техничка средства која омогућавају ефикасну контролу употребе оваквих летелица. С тим у вези, ради ефикасног супротстављања злоупотреби дронова потребно је учешће и других структура, како система одбране (Министарство унутрашњих послова, Војнообавештајна агенција, Војнобезбедносна агенција), тако и осталих цивилних структура које регулишу њихово летење.

У нашем региону постоје подручја у којима или није потпуно дефинисано ко врши заштиту ВаП-а или су постојеће и декларисане снаге недовољне. Не постоји у потпуности развијен систем за контролу и заштиту ВаП-а Босне и Херцеговине (у даљем тексту БиХ) и изнад Косова и Метохије (у даљем тексту Ким). Може се очекивати да ће међународни фактори притисцима успоставити контролу и заштиту ВаП-а и над овим подручјем, што може имати ширу политичку и дипломатску димензију посредног ширења утицаја. Пошто је Србија за-

²⁶ „Службени гласник РС”, број 1 од 10. јануара 2020.

узела статус „војно неутралне“ државе, мора се озбиљно схватити чињеница да су остале земље у окружењу, осим БиХ и Северне Македоније (ускоро улази у НАТО), чланице НАТО-а. Неке од тих земаља врше контролу и заштиту суверенитета ВаП-а сопственим снагама (Мађарска, Румунија, Бугарска и Хрватска), док авиони земаља чланица НАТО-а контролишу ВаП Албаније и Црне Горе. Све наведене земље, поред националних оперативних центара, шаљу слику о ситуацији у ВаП-у изнад своје територије у Комбиновани ваздухопловни оперативни центар у *Torejoni* у Шпанији.

Поред свега наведеног, изнад територије Ким свакодневно се реализују летачке активности хеликоптера Међународних мировних снага под вођством НАТО-а, чији је задатак чување реда и мира, односно одржавање сигурности на (у даљем тексту КФОР). Од појаве мигрантске кризе КФОР је интензивирао извиђачке активности из ВаП-а, посебно у рејону административне линије са РС, пре свега ради контроле илегалних кретања миграната, али и откривања и праћења илегалних активности криминалних и екстремистичких група. Једна од редовних летачких активности у ВаП-у изнад територије Ким јесу прелети транспортне авијације НАТО-а за потребе КФОР-а. Овакви летови се редовно пријављују приликом прелета одобреним путама кроз ВаП РС. Поред ових војних летова, свакодневно се у ВаП-у изнад територије Ким, са слетањем и полетањем на аеродром Приштина, реализују прелети комерцијалних цивилних авиона, затим приватне авијације (нпр. за медицинска превозења), као и авиони изнајмљени за потребе превожења одређених политичких делегација. Овакви летови углавном не представљају претњу за угрожавање суверенитета ВаП-а РС. Комерцијалним ваздухопловима који слеђу и полеђу са аеродрома Приштина забрањен је прелет преко територије РС. Међутим, последњих година дана повремено се региструју летови који одступају од коридора најављених у пријавама и најавама летова, па се реализују преко дела територије РС (на пример, уместо да са Ким изађе у ВаП Македоније, авion директно одлети у правцу Врања и одатле „пресече“ према ВаП-у Бугарске и слично). Овакви летови могу представљати потенцијални ризик и, уколико се региструју, захтевају што хитније реаговање дежурних снага за контролу и заштиту суверенитета ВаП-а РС.

Међународни тероризам такође може угрозити безбедност региона у наредном периоду. Иако је процена да је ниво претње мали, безбедност РС може бити угрожена терористичким дејствима у ВаП-у и из њега по једном од следећих модела: отмица ваздухоплова, самоубилачка дејства уз употребу ваздухоплова и дисперзија хемијског и биолошког оружја из ваздухоплова. Терористи могу извршити отмицу нашег или страног путничког авиона и присилно га спустити на неки од аеродрома у РС или у иностранству, захтевајући испуњење одређених политичких или других услова, уз претњу да ће побити таоце у случају да се њихови услови не испуне. Такође, отети авion може бити усмерен на виталне објекте на земљи, присилавањем пилота да то уради или преузимањем контроле над летелицом. Овакве акције могле би да изведу националистичке или исламистичке терористичке групе чији су припадници пореклом из РС. Међутим, због сложености такве организације, већа је вероватноћа да самоуби-

лачка дејства уз употребу ваздухоплова организују и изведу међународне терористичке организације уз помоћ и садејство локалних терористичких група.

Република Србија изложена је свим наведеним и другим ризицима због своје неутралне позиције, јачања албанског фактора и немогућности да контролише невољне претње на простору Косова и Метохије, јачања сепаратизма и верског, пре свега исламског екстремизма. С тим у вези, постоји и реална могућност да ови ризици буду испољени и кроз ВаП РС.

Безбедносни ризици у контроли ваздушног простора

Главни безбедносни ризици, могуће претње и облици угрожавања снага и средстава за контролу и заштиту ВаП-а, у току самог извођења операције контроле и заштите ВаП-а Републике Србије, јесу следећи:

- угрожавање безбедности ваздушног саобраћаја услед лоше цивилно-војне координације (алокација ВаП-а приликом подизања паре ловачке авијације (ЛА) ради идентификације и пресретања);
- отицање тајних војних података о организацији и начину употребе система ПВО (командовање, стање и употребе ЛА и артиљеријско-ракетних јединица за противваздухопловна дејства (АРЈ за ПВД), тренутне могућности система ПВО и сл.);
- интензивно електронско ометање система за осматрање и контролу летења (радарски системи и сплетни системи контроле летења);
- угрожавање командно-информационих система (КиС) и система командања услед сајбер напада;
- пад система за најаву и пријаву летења цивилних и војних ваздухоплова (АФТН мрежа)²⁷ и система за контролу летења услед сајбер напада;
- намерно изазивање квррова на системима за откривање и праћење циљева у ВаП-у (радарски положаји ВС и СМАТСА), система за ПВД и ловачке авијације на мирнодопским локацијама и
- прекид телекомуникације са отетим ваздухопловом или ваздухопловом у нужди.

У савремено доба пренос информација и безбедност преноса информација избијају у први план, када се ради о системима за контролу и заштиту ВаП-а и контролу ваздушног саобраћаја („етхернет“ или друга врста информационих мрежа). Технолошки развој данас је омогућио широј јавности приступ модерним техничким средствима телекомуникација, али и оним средствима којима се и извиђају или ометају телекомуникације. С тим у вези, честа је појава терористичких активности везаних за дејство на системе телекомуникација и електронских средстава, па самим тим и на системе праћења и контроле ваздушног саобраћаја. Наведени облици угрожавања, где је главни узрок могући приступ комуникационим технологијама и терористичким организацијама, представљају

²⁷ Aeronautical fixed telecommunication network (Аеронаутичка фиксна телекомуникациониа мрежа).

озбиљан проблем у системима аутоматизоване обраде података о ситуацији у ВаП-у. Томе доприноси и тренд експоненцијалног повећања густине ваздушног саобраћаја, а самим тим и зависност човека од таквих система.

Како су потенцијални безбедносни изазови, ризици и претње од угрожавања безбедности ВаП-а стално присутни, само превентивним деловањем може се постићи крајње жељено стање безбедности ВаП-а Републике Србије. Превентивни облици деловања пре испољеног угрожавања безбедности ВаП-а, са становишта утицаја на систем његове безбедности су:

- врхунска обученост сваког појединца у систему контроле и заштите ВаП-а;
- стално праћење услова у којима се изводи операција контроле и заштите (КиЗ) ВаП-а у миру;
- непрекидна анализа могућих изазова ризика и претњи по безбедност ВаП-а;
- израда и стална додградња докумената који регулишу поступке у случајевима повреде ВаП-а и терористичких претњи у и из тог простора;
- унапређење сарадње и координације са свим структурима за КиЗ ВаП-а;
- одржавање средстава ангажованих у контроли и заштити ВаП-а у максимално исправном стању;
- примена свих прописаних мера безбедности летења и употребе борбених система ангажованих у систему ПВО и
- примена свих мера безбедности ради спречавања отицања тајних војних података и спровођење мера криптозаштите података.

Превентивни облици деловања након испољеног угрожавања безбедности ВаП-а, са становишта утицаја на систем његове безбедности су:

- детаљна анализа свих процедура у току извођења операције КиЗ ВаП-а;
- свеобухватна анализа корака у реализацији процедуре заштите ВаП-а и
- примена система научених лекција у организацији и реализацији КиЗ ВаП-а.

Све наведене мере превенције су само предуслов, али не и гарант успеха извођења операције контроле и заштите ВаП-а, јер је сваки случај угрожавања његове безбедности посебан, другачији и непоновљив. Много је варијабли, које у датом тренутку и ограниченој времену за реакцију снага за КиЗ ВаП-а могу бити непознате.

Земље у окружењу, својим системима за контролу суворенитета и територијалног интегритета сопственог ВаП-а, у неком тренутку могу представљати претњу по ваздушни простор Србије и искористити га за угрожавање наших националних интереса.

Циљеви и задаци контроле ваздушног простора

Многе државе кроз стратегије националне безбедности нису детаљно сагледавале и анализирале могућност угрожавања ваздушног простора са аспекта угрожавања националне безбедности, изузев у смислу војних претњи из тог простора. Развојем друштва и технологије, као и њихове масовне примене и доступности широким масама (па и терористичким организацијама, које распо-

лажу респектабилним најновијим информатичким средствима), могуће је извести напад искључиво из ВаП-а, уз логистичку помоћ са земље. Контрола ВаП-а у миру обухвата низ активности ради откривања, идентификације и праћења ваздухоплова, координације рада са контролама летења суседних држава, давања обавештења ваздухопловима у лету, пружања помоћи летелицима у нујди и покретања акција трагања и спасавања.

У оружаним сукобима превласт у ВаП-у обезбеђује значајне војне предности, омогућавајући сопственим снагама већу слободу акције у току извршавања додељених задатака, смањујући њихову рањивост на дејство непријатеља. Значај ваздушног простора, као једне од димензија ратовања, која у савременим ратовима постаје једна од најважнијих, има стратешки значај за сваку државу и за очување њеног суверенитета и интегритета. Самим тим, безбедност ВаП-а у односу на његов значај долази у жижу интересовања свих који воде рачуна о националним интересима државе, али и оних који желе да угрозе те интересе.

Систем контроле и заштите ВаП-а представља скуп мера, радњи и поступака на очувању суверенитета ВаП-а РС и обухвата: осматрање, идентификацију, поступке у случају његове повреде и терористичких претњи, као и цивилно-војну координацију.

Осматрање ВаП-а РС јесте јединствен систем који обухвата све цивилне и војне потенцијале, а врши се ради успостављања и одржавања захтеваног нивоа заштите ВаП-а и обезбеђивања ваздушног саобраћаја изнад територије РС.²⁸

Идентификација ваздухоплова у ВаП-у РС обавља се ради спречавања његове повреде и обезбеђивања безбедног одвијања ваздушног саобраћаја. Идентификација ваздухоплова врши се на јединствен начин (по међународно прописаним стандардима), а на основу споразума између Министарства одбране и пружаоца услуге у ваздушној пловидби кога овласти Влада (Контрола летења Србије и Црне Горе СМАТСА д.о.о.).²⁹

Повреда ВаП-а је улазак страног ваздухоплова у ВаП РС, односно његов излазак из тог простора, супротно инструкцијама пружаоца услуге контроле летења, или летење домаћег ваздухоплова или страног ваздухоплова супротно условима који су наведени у одобрењу надлежног органа или плану летења.³⁰ Повредом ВаП-а сматра се и летење страних диригованих и недиригованих летећих објеката³¹ у том простору без дозволе Министарства одбране.

Терористичка претња из ВаП-а РС је свака претња, активност или незаконита радња која може угрозити ваздухоплов, путнике и људске и материјалне ресурсе наше земље. Процедуре за поступање надлежних органа у случају терористичких претњи прописују се актом Владе, а на предлог Министарства одбране (Стандардна оперативна процедура ОЦ РВ и ПВО у случају терористичке претње из ВаП-а).

²⁸ Члан 21. Закона о ваздушном саобраћају Републике Србије.

²⁹ Члан 22. Закона о ваздушном саобраћају Републике Србије.

³⁰ Члан 23. Закона о ваздушном саобраћају Републике Србије.

³¹ Направа без посаде, која за свој погон користи мотор и своје летове извршава у при времену издвојеном делу ВаП-а.

Цивилно-војна координација и систем комуникације који се одвијају ради заштите ВаП-а РС уређују се посебним уговорима које закључују Министарство одбране и ваздухопловни субјекти (Директорат цивилног ваздухопловства и надлежни пружалац услуга у ваздушној пловидби – СМАТСА). Послове цивилно-војне координације и размене информација између Војске Србије и пружаоца услуга у ваздушној пловидби кога овласти Влада, о ситуацији у ВаП-у РС обавља јединица за цивилно-војну координацију коју оснива Министарство одбране. То је одељење за контролу и заштиту ВаП-а у саставу РВ и ПВО и директно је потчињено команданту РВ и ПВО, а физички се налази у СМАТСА.

Може се закључити да је систем контроле и заштите ВаП-а РС изузетно сложен. Он не обухвата само војне системе за његову контролу и заштиту већ и цивилне потенцијале. То се постиже међусобном координацијом у постизању безбедности ВаП-а изнад територије РС, као и сигурности ваздушне пловидбе цивилних и војних ваздухоплова изнад наше територије. Систем је, такође, детерминисан и међународним уговорима и прописима о ваздушној пловидби.

Цивилна контрола ваздушног простора Републике Србије

Директорат цивилног ваздухопловства РС је јавна агенција која обавља послове државне управе који су јој поверили Законом о ваздушном саобраћају РС. Правни положај Директората цивилног ваздухопловства дефинисан је.³²

На основу законских обавеза институционалне и функционалне раздвојености између регулатора и пружаоца услуга ваздушног саобраћаја у РС извршена је подела послова и надлежности у систему управљања саобраћајем у ВаП-у . Формирана је Контрола летења Србије и Црне Горе СМАТСА и Директорат цивилног ваздухопловства РС. Контрола летења Србије и Црне Горе (СМАТСА) пружа услуге контроле летења у ВаП-у укупне површине 145.556 km², који обухвата ВаП РС, државе Црне Горе, део ВаП-а изнад Јадранског мора, и још увек 55% горњег ВаП-а БиХ изнад 10.000 метара.

Директорат је национално надзорно тело РС у ваздушној пловидби. Он издаје сертификате о оспособљености за пружање услуга у ваздушној пловидби и проверава да ли пружаoci услуга у ваздушној пловидби и даље испуњавају услове за пружање услуга.³³ Такође, доноси прописе и првостепене управне акте, издаје јавне исправе, води евиденције, обавља проверу над ваздухопловним субјектима, учествује у раду међународних ваздухопловних организација и институција и њихових радних тела и сарађује с надлежним органима других

³² Закон о ваздушном саобраћају, „Службени гласник РС“ број 73/10, 57/11, 93/12, 45/15, 66/15 – др. закон и 83/18 и 9/20.

³³ Закон о ваздушном саобраћају, Службени гласник РС“ број 73/10, 57/11, 93/12, 45/15, 66/15 – др. закон и 83/18 и 9/20.

држава. У складу са законом којим се уређује ваздушни саобраћај, Директорат обавља послове који се односе на сигурност и безбедност ваздушног саобраћаја, уређење ВаП-а, прати и оцењује захтеве међународних организација цивилног ваздухопловства ради укључења у домаћу регулативу.

Војна компонента и системи за контролу ваздушног простора

Законом о ваздушном саобраћају РС, Министарству одбране одређена је законска обавеза да регулише контролу и заштиту ВаП-а. Надлежности Министарства одбране у заједничком цивилно-војном систему управљања ваздушним саобраћајем за потребе одбране уређене су чланом 21. Закона о одбрани.³⁴ По доктринарним документима, кроз одређивање мисија и из мисија проистеклих задатака, овај задатак обавља РВ и ПВО који спроводи организовање и функционисање стално задејствованих снага за контролу и заштиту суверенитета ВаП-а РС.

У току рата, контролу и заштиту суверенитета ВаП-а РС, РВ и ПВО реализује свим расположивим снагама и у координацији са осталим снагама Војске Србије. Крајњи циљ представља постизање различитог степена контроле и заштите ВаП-а. Контрола ВаП-а може варирати од локалног, у одређеној области или делу зоне, до контроле целог ВаП-а којом се обезбеђују повољни услови за извршавање задатака сопственим снагама. У односу на ситуацију у ВаП-у могући су следећи степени његове контроле и заштите:

- *неповољна ситуација у ВаП-у*, која подразумева да снаге РВ и ПВО не поседују довољне способности да ефективно ометају дејства ваздухопловних снага непријатеља;
- *превласт у ваздушном простору* која може бити делимична и потпуна. Делимична превласт у ВаП-у обухвата превласт у одређеном његовом делу или у одређеном периоду када наше снаге могу изводити дејства и противдејства без посебно ограничавајућег утицаја на непријатељеве ваздухопловне снаге;
- *потпуна превласт у ВаП-у* обухвата превласт у з/о или на целој територији РС за време извођења операције, када наше снаге имају надмоћ у ВаП-у и могу изводити дејства без ограничења и утицаја непријатеља.

Контрола ВаП-а је веома комплексна, јер га истовремено користе и војни и цивилни ваздухоплови. Временска размена информација преко интероперабилних средстава телекомуникација мора бити ефикасно координирана и интегрисана ради спречавања конфликта у ВаП-у. Фреквенција међународног ваздушног саобраћаја изнад територије РС је у константном порасту, те је контрола ВаП-а уједно и међународна обавеза која, услед све веће претње терористичким дејствима из тог простора, све више добија на значају.

³⁴ „Службени гласник РС”, бр. 116 од 11. децембра 2007, 88 од 28. октобра 2009, 88 од 28. октобра 2009 – др. закон, 104 од 16. децембра 2009 – др. закон, 10 од 29. јануара 2015, 36 од 10. маја 2018).

Закључак

Одбрана ваздушног простора државе, као дела њеног територијалног интегритета, представља велики изазов, с обзиром на то да је суверенитет у њему тешко остварљив. Развој технологија комерцијалних и борбених система, међународни споразуми и уговори о коришћењу ваздушног простор, усложавају овај проблем.

По стратешким документима Републике Србије, неке од основних националних вредности јесу државни суверенитет и територијални интегритет. Део територије, који се налази изнад земље, простире се до одређене висине и ограничен је могућностима државе да га досегне на било који начин: електронски (осматрањем) или физички (авијацијом) и имплементира се у наведене националне вредности. Анализирајући значај овог дела државне територије (посебно значај за одбрану земље), може се закључити да је неопходно детаљно разматрати доношење одлука о његовој заштити.

Ваздушни простор изнад територије неке државе дели се на зоне и класе. У зависности од тога да ли је реч о подели по нивоу обезбеђења ваздушног саобраћаја, врсти летова, правилима за извршење тих летова и контролисаности ВаП-а, одређена је и класификација и одговорности у односу на те класе.

Ваздушни простор Републике Србије је непрекидно изложен могућим опасностима, ризицима и претњама по безбедност, чиме се угрожава сувереност државе. Наш ваздушни простор је у великој мери заштићен од различитих облика угрожавања. Чињеница да данас цивилни ваздухоплови, војни авиони и беспилотне летелице имају све боље перформансе (велике брзине, све виши плафон лета, смањене димензије, смањен радарски одраз, велику аутономију лета и др.) захтева разматрање унапређења система контроле и заштите ваздушног простора. С тим у вези, кроз документа државе мора се детаљно дефинисати војна компонента која се ангажује на овом стратешком задатку. Кроз стратегију националне безбедности, стратегију одбране и низа акта, потребно је определити снаге и средства за опремање Војске савременим системима и платформама, као што су вишенаменски борбени авиони, савремени радари и ракетни системи за противваздухопловна дејства великог домета. Последњих неколико година сведоци смо модернизације средстава, као и њиховог испитивања, тестирања и увођења у употребу Војске Србије.

Контрола ВаП-а, због тога што представља најслабију карику у ланцу одбране државне територије, мора бити прецизна и одлучна. Са аспекта економије и добити државе, она мора бити флексибилна и прилагођавајућа, због утицаја великих светских авио-компанија и држава које користе наш ВаП ради остварења својих националних интереса. На једној страни, стуб контроле и очувања ВаП-а представља војна компонента, а други стуб чине цивилне структуре. У сарадњи ова два чиниоца одбране земље огледа се и њена сигурност, очување суверенитета и територијалног интегритета.

Стратегија одбране Републике Србије, кроз политику одбране, изражава став да ефикасно управљање системом одбране и правовремено откривање и превенција изазова, ризика и претњи има једну од главних улога по питању заштите суверено-

сти, независности и територијалне целовитости. Контроли ваздушног простора мора се посветити много већа пажња при изради доктринарних докумената, која произи-
лазе из циљева, вредности и интереса Стратегије националне безбедности РС. Јер,
изазови, ризици и претње по државу из домена контроле ВаП-а могу изазвати дуго-
трајне и далекосежне последице по суверенитет и територијалну целовитост Србије.

Литература

- [1] Јовичић, Драгомир. 2011. „Суверенитет као структурални елемент државе у 21. вијеку.” 8. Научни скуп са међународним учешћем, Синергија 2011.
- [2] Липовац, Милан. 2016. Национална безбедност Републике Србије у регионалном безбедносном подкомплексу Западни Балкан. Београд.
- [3] Мијалковић, др Саша. 2009/2. „Национална безбедност од Вестфалског концепта до постхладноратовског.” Војно дело.
- [4] Пејчић, Предраг. 1980. Неповредивост ваздушног простора. Београд: Војноиздавачки завод.
- [5] Нешковић, Слободан, 2019/4. „Национални субјекти међународних односа и ограничени суверенитет.” Економија, теорија и пракса.
- [6] Група аутора, Доктрина Војске Србије, Београд, 2010. године.
- [7] Суботић, Страхиња. 2015. „Територијални интегритет и суверенитет насу-
прот праву на самоопредељење.” Институт за Европске послове. 3 фебруар.
- [8] Група аутора, Доктрина (Р)ВиПВО, Београд, 2012. године.
- [9] Станковић Витомир, Иницијативе и препоруке за формирање јединственог европ-
ског неба и функционалних авио-блокова ваздушног простора, Војно дело, 6/2017.
- [10] Станковић Витомир, Петошевић Владимира, Контрола и заштита ваздушног
простора Републике Србије, Војнотехнички гласник, 2012.
- [11] Група аутора, Закон о ваздушном саобраћају Републике Србије „Службени
гласник РС”, бр. 73/10, 57/11, 93/12, 45/15 и 66/15-др. закон.
- [12] Група аутора, Уредба о класама ваздушног простора Републике Србије и
условима за њихово коришћење, „Службени гласник РС”, бр. 106/2013.
- [13] Група аутора, Студија концепта развоја система ПВО за период 2017. до
2025. године, август 2017. године.
- [14] Група аутора, Процена угрожености ваздушног простора Републике Србије,
документ из Елабората стално задејствованих снага за КиЗ ВаП РС, 2018. година.
- [15] Група аутора, Материјали са анализе оперативних способности РВ и ПВО
за 2018. годину.
- [16] <http://www.smatsa.rs>, новембар 2019. године
- [17] <https://www.eurocontrol.int>, новембар 2019. године
- [18] <https://www.ecac-ceac.org>, новембар 2019. године
- [19] [http://www.vs.rs/sr_lat/jedinice/vojska-srbije/ratno-vazduhoplovstvo-i-pvo/odeljenje-za-
kontrolu-zastitu-i-alokaciju-vazdusnog-prostora](http://www.vs.rs/sr_lat/jedinice/vojska-srbije/ratno-vazduhoplovstvo-i-pvo/odeljenje-za-kontrolu-zastitu-i-alokaciju-vazdusnog-prostora)
- [20] [http://iea.rs/blog/2015/02/03/territorial-integrity-vs-self-determination-serbia-and-
kosovo-as-an-example/](http://iea.rs/blog/2015/02/03/territorial-integrity-vs-self-determination-serbia-and-kosovo-as-an-example/)

P e z i m e

Стратегија националне безбедности, како у многим државама, тако и у Републици Србији, не сагледава и не развија детаљно опције по којима се угрожавање националне безбедности све више испољава угрожавањем ваздушног простор, како по питању територијалног интегритета државе – њених граница, тако и по питању суверенитета државе – угрожавајући њено становништво, економију, привреду, здравствени систем и друго.

Као пример угрожавања једне државе често се наводи и нелегално и непријављено превожење опасних материја кроз њен ваздушни простор, промена ruta, улазних и излазних коридора авиона моћних авио-компанија, ради уштеде времена – новца, на одређеном лету.

Сагледавајући карактеристике ваздушног простора Републике Србије, дефиниције и одреднице међународних уговора и споразума, може се закључити да има пуно изазова у његовој контроли. Због тога се овај део државне територије мора посматрати као посебан подсистем националне безбедности, како у миру, тако и у рату. Само тако се могу правилно одредити конкретни изазови, ризици и претње при доношењу докумената битних за безбедност и одбрану државе.

Рад се бави анализом докумената од националног значаја, као што је Стратегија националне безбедности, као почетних аката за планирање одбране једне земље. У поглављима су дефинисани појмови суверенитета и територијалног интегритета, теоријски, али и у конкретном случају Републике Србије. Као посебна целина територије, ваздушни простор Републике Србије је дефинисан и описан са свим својим карактеристикама, изазовима и претњама које могу бити изазване његовим угрожавањем.

Конечно, указано је на значај примене ваздушног простора, као саставног дела територије сваке државе, у изради докумената која су стратешки важна за одбрану и заштиту. Документа важна за функционисање и опстанак наше државе, имају још доста простора, који треба попунити „бригом“ о контроли ваздушног простора, у смислу још снажнијег одвраћања од могућности нарушавања интегритета и суверенитета земље од стране земаља у окружењу и светских сила.

Кључне речи: *ваздушни простор, контрола, безбедност, изазов, претња, национална безбедност*

© 2021 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

ОДНОС ПРЕМА КРИТИЧНОЈ ИНФРАСТРУКТУРИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Бранислав Милосављевић*, Драган Вучинић**

Достављен: 15. 07. 2021.

Језик рада: Српски

Кориговано: 22. 09. и 08. 10. 2021.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 21. 10. 2021.

DOI број: 10.5937/vojdelo2104042M

Националне политike, стратегије, доктрине и закони имају различит приступ проблематици критичне инфраструктуре. Адекватно осмишљена инфраструктура је основни покретач националног просперитета и предуслов за економску експанзију и будући раст. С друге стране, свакодневни живот у савремено доба заснива се, поред осталог, и на високоразвијеној инфраструктуре, посебно у областима управљања и контроле снабдевања енергијом, осигурања извора питке воде, транспорта, одржавања система информационих технологија, телекомуникација и другог.

У раду се разматра проблематика заштите критичне инфраструктуре на примеру Републике Србије. С тим у вези, критична инфраструктура биће разматрана кроз промене у стратеџиско-нормативном оквиру. Историјски посматрано, предметна област дуго је била непосредно повезана са потребама одбране државе. То је и делимично очекивано с обзиром на то да је синтагма критична инфраструктура преузета из војне терминологије ради означавања свега што је неопходно за функционисање војног система током војних сукоба, када су ресурси усмеравани на чување сопствених објеката, система и мрежа, али и њихово онеспособљавање на противничкој страни. Међутим, у савремено доба критична инфраструктура добија знатно шире одређење и значај за функционисање државе и друштва у целини.

Кључне речи: друштвена самозаштита, критична инфраструктура, сектори инфраструктуре, национална безбедност, систем одбране

* Институт за стратеџиска истраживања, Универзитет одбране у Београду, Београд, Република Србија, branislav.milosavljevic@mod.gov.rs

** Висока школа модерног бизниса, Београд, Република Србија

Увод

Савремени концепт критичне инфраструктуре карактерише изменењена перцепција претњи и повећане међузависности између разних инфраструктурних елемената. То је утицало да критична инфраструктура поприми све већи обим, садржај и сложеност, а потенцијалне претње и угрожавања представљају прворазредни значај за националну безбедност. Појам критичне инфраструктуре обухвата објекте као што су зграде, путеви и транспортни, телекомуникациони, водоводни и енергетски системи, хитне службе, банкарске и финансијске институције и извори снабдевања, као и виртуелни (сајбер) простор. Уопштено посматрано, критичну инфраструктуру чине различити системи који су потребни за несметано функционисање власти на свим нивоима.¹

Првенствено због широког обима који обухвата и разноликост садржаја, који су по својој природи мултидисциплинарни, дефинисање појма критична инфраструктура је сложен поступак. Сам појам „инфраструктура“ може се дефинисати као „основни оквир система или организације“, док се за синтагму „kritична инфраструктура“ може употребити мноштво дефиниција, с обзиром на то да је појам „кри-тичан“ променљив и тешко одредљив. Проблему сложености доприносе и вештачке мреже и системи који пружају неопходне услуге широком кругу становништва.²

И поред евидентне сложености, појам критичне инфраструктуре се обично дефинише на један од два начина. Први начин обухвата набрајање свих виталних инфраструктура, као што је био случај у америчкој стратегији заштите критичне инфраструктуре из 2003. године, као једном од првих докумената ове врсте.³

Други начин заснива се на утврђивању специфичности карактеристика система и њихових односа релације у односу на друге системе или целине, као што је то случај са немачком националном стратегијом за заштиту критичне инфраструктуре, која одређује критичност као последицу поремећаја или неуспеха функције у вези с испоруком добара и услуга друштву. Из научног угла, посебно је значајан приступ који дефинише критичност као резултат специфичних особина. У овом случају утврђују се одређена релациона својства система, јер је дати систем критичан у односу на друге системе или целине. Наиме, систем је критичан за други систем када је први неопходан да би се наставило са радом другог. Тако немачка национална стратегија за заштиту критичне инфраструктуре дефинише критичност као релативну меру за последице поремећаја или неуспеха функције у вези с испоруком добара и услуга друштву.⁴

¹ Pesch-Cronin A. Kelley, Marion E. Nancy, *Critical infrastructure protection, risk management, and resilience: a policy perspective*, Taylor & Francis Group, 2016, p. 4.

² Škero Mirko, Ateljević Vladimir, Zaštita kritične infrastrukture i osnovni elementi usklađivanja sa direktivom Saveta Evrope, *Vojno delo br.2*, MC „Odbrana“, Beograd, 2015, str. 192-193.

³ The National Strategy for the Physical Protection of Critical Infrastructure and Key Assets, 2003.

⁴ Bundesministerium des Innern, *Bundesministerium des Innern Nationale Strategie zum Schutz Kritischer Infrastrukturen*. Berlin, 2009, p. 7.

Етимолошки, корен појма критичност налази се у грчком изразу *κρίσις* (криза) који је у почетку коришћен у медицини за опис одређеног стања током болести у којем се одређује судбина пацијента. Када покушамо да разумемо потенцијал појма криза, једнако је важно испитати и његове метафоричке ефекте. Појава светске кризе и услови повезани са кризом евоцирају слике радикалне промене, па је појам криза, као такав, у модерној историји постао синоним за појмове као што су побуна, конфликт или револуција⁵. Током раног периода хладног рата, појам критичности је укључен у стратегију цивилне одбране Сједињених Америчких Држава, где је коришћен у контексту „мапирања рањивости”, као врста процене виталних делова државе, односно важне техничке инфраструктуре.⁶

То је уједно и почетак интензивније употребе предметног појма у политичким и другим дебатама ради означавања и идентификације организација и институција које су на било који начин важне, релевантне или неопходне за континуитет снабдевања становништва и привреде добрима и услугама. Уобичајено је да критична инфраструктура обухвата саобраћај, транспорт, производњу и дистрибуцију енергије, информационе и комуникационе системе, здравствене службе, системе за снабдевање водом и храном, финансијске службе, државну инфраструктуру и слично. У околностима евентуалног делимичног или потпуног отказивања ових инфраструктура долази до угрожавања друштва и, у крајњој линији, националне безбедности. То је један од разлога што многе државе настоје да идентификују и анализирају критичне секторе, као и подсекторе, процесе и објекте уз употребу различитих методолошких приступа. Међутим, сама сложеност инфраструктурних система је највећи заједнички проблем свих држава које су приступиле идентификовању и изградњи политике заштите критичне инфраструктуре.⁷

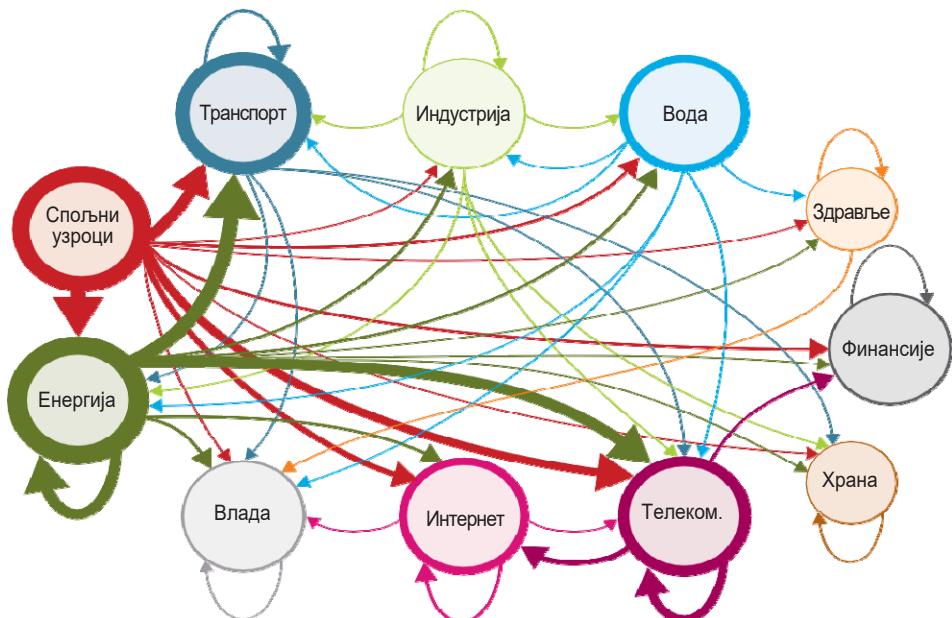
Поред наведеног, треба напоменути да се често упоредо користе појмови критична инфраструктура и критична информационна инфраструктура, који су различити, али повезани појмови. С тим у вези, критична инфраструктура укључује и критичну информациону инфраструктуру, као њен део. С друге стране, последица нефункционисања информационе инфраструктуре може бити и прекид функционисања укупне критичне инфраструктуре. Међутим, критична инфраструктура може бити угрожена услед низа других разлога који нису повезани са информационом инфраструктуром.⁸

⁵ Reinhart Koselleck et al.: *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland* (Vol. 3), Klett-Cotta, Stuttgart, 1982, p. 619.

⁶ Collier J. Stephen, Lakoff Andrew, Distributed Preparedness: The Spatial Logic of Domestic Security in the United States. In: *Environment and Planning D: Society and Space*, 26 (1), 2008, pp. 12-16.

⁷ Lewis, G. Ted, *Infrastructure Protection in Homeland Security, Defending a Networked Nation*, Wiley Interscience, 2006, p. 32.

⁸ Zaballos G. Antonio, Jeun Inkyung, *Best Practices for Critical Infrastructure Protection (CIIP), Experiences from Latin America and the Caribbean and Selected Countries*, Inter-American Development Bank, Washington DC, 2016, p. 3-4.

Пример повезаности критичне инфраструктуре и каскадног ефекта поремећаја зависности⁹

Развој заштите критичне инфраструктуре у Републици Србији

У бившој СФРЈ је, средином педесетих година, национална критична инфраструктура обухватала сва „државна предузећа“ и била штићена интерном безбедношћу, уз помоћ полицијских, безбедносних и обавештајних служби. Од друге половине седамдесетих година XX века, критичне инфраструктуре и сва друга државна или јавна имовина у тадашњој Југославији били су заштићени свеобухватном мрежом, познатом као систем друштвене самозаштите. Поред унутрашње службе безбедности, тај систем је обезбедио два додатна степена заштите имовине предузећа: унутрашњу финансијску контролу и контролу удружених радника. Упркос чињеници да су постојала три степена заштите (контроле), крађе, штете и други губици и угрожавања имовине су ипак били стално присутни.¹⁰

⁹ Luijif Eric, et al, *The GFCE-MERIDIAN Good Practice Guide on Critical Infrastructure Protection for governmental policy-makers*, TNO, Netherlands, 2016, p. 26.

¹⁰ Davidovic Dragomir, Kešetovic Zelimir, Pavićević Olivera, National Critical Infrastructure Protection in Serbia: The Role of Private Security, *Journal of Physical Security* 6(1), 2012, [http://rbsekURITY.com/JPS%20Archives/JPS%206\(1\).pdf](http://rbsekURITY.com/JPS%20Archives/JPS%206(1).pdf), 24/05/2021, p. 60.

Након тога, уследио је период (1973–1990) у којем је имплементиран концепт друштвене самозаштите, који је свој нормативни оквир имао у два закона,¹¹ а којим је била регулисана организација, као и права и дужности службе заштите у предузећима. Сва предузећа морала су имати организовану службу заштите, док су друге организације и заједнице имале обавезу да уреде физичко и техничко обезбеђење објекта. Друштвена самозаштита била је усмерена на непосредну заштиту друштвене имовине од противправног присвајања и оштећења објекта и имовине, несавесног вршења функција и пословања, повреда пословног морала, добрих пословних обичаја, као и од нелојалне конкуренције, мита и корупције, не-пријатељске делатности и утицаја, повреде унутрашњег реда и елементарних непогода. У том периоду систем обезбеђења се односио на физичку и техничку заштиту и представљао је правни основ за предузећа ради доношења општег акта за конкретно уређење физичке и техничке заштите објекта и имовине.¹²

Закон о основама друштвене самозаштите представљао је правни и политички оквир за организовање и спровођење друштвене заштите имовине у предузећима, активности локалне заједнице и сваког грађанина као субјекта јавне безбедности, односе између органа јавне безбедности (полиције) и самозаштите у привредним предузећима, као и услове за вршење службе непосредног физичког обезбеђења. Друштвена самозаштита се одвијала кроз три нивоа:

- унутрашња стручна контрола,
- самоуправна радничка контрола и
- физичко-техничко и противпожарно обезбеђење.

Доношењем Закона о систему друштвене самозаштите, 1986. године, посебно је био регулисан делокруг рада службе обезбеђења организације удруженог рада и њено место у систему безбедности, као што су: основни задаци службе, права радника који обављају послове обезбеђења, њихови задаци и обавезе, употреба ватреног оружја и других средстава принуде која користе радници обезбеђења, избор кадрова и друго. Такође, закон је, поред осталог, предвиђао обавезну полицијску проверу постојања кривичног досијеа и проверу психо-физичких способности радника службе обезбеђења.

Поред тога, законодавац је предвидео да се у спровођењу мера физичко-техничког обезбеђења користе услуге организација које су регистроване за вршење послова физичке и техничке заштите објекта и средстава, као и то да две или више организација, односно органа, могу заједнички организовати физичку заштиту објекта и средстава. Законом је било прописано да се у привредним системима предузимају посебне мере физичко-техничког обезбеђења ради:

- чувања и обезбеђења објекта, постројења и друге имовине,
- откривања и спречавања појава које могу угрозити безбедност људи и имовине,

¹¹ Закон о основама друштвене самозаштите био је на снази до 1986. године и Закон о систему друштвене самозаштите, Службени лист СФРЈ.

¹² Никач Жељко, Павловић Ђоко, *Право приватне безбедности*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012, стр. 93-96.

- онемогућавања приступа неовлашћеним лицима у објекте и друге просторе, и
- спровођења других мера којима се обезбеђује несметано обављање рада.¹³

Закон је уједно предвидео оснивање специјализованих агенција за послове обезбеђења лица и имовине, што је представљало и основ који је почетком 90-их година омогућио оснивање приватних агенција за обезбеђење. У периоду постојања Савезне Републике Југославије, Влада је донела Одлуку о одређивању великих техничких система од интереса за одбрану земље. Они су дефинисани као велики технички системи од интереса за одбрану земље и техничка средства значајни за функционисање тих система. То су биле области веза, информатике, ваздушног и железничког саобраћаја, електроенергетике, водоснабдевања и друге. С друге стране, одређена је обавеза да при избору, изградњи и развоју, као и набавкама техничких средстава за њихово функционисање, инвеститори врше усклађивање са потребама одбране земље. Поменутом одлуком прописан је и поступак обавештавања о избору, изградњи и развоју тих система, набавкама техничких средстава и постављању захтева за њихово усклађивање с потребама одбране земље.¹⁴

Након тога, 1992. године, ступила је на снагу Уредба о објектима и рејонима од посебног значаја за одбрану Републике Србије. У складу са том уредбом, објектима од посебног значаја за одбрану Републике Србије сматрани су они за које се проценом утврди да би њиховим оштећењем, односно откривањем врсте, намене или локације, када се то чува у тајности, могле настати теже последице за одбрану и безбедност Републике. Другим речима, у ову групу спадали су објекти и рејони у домену саобраћаја, телекомуникација и веза, енергетике, водопривреде и индустрије. Међутим, у овом документу не наводи се тероризам као безбедносни ризик, изазов или претња, али се помињу велики технички системи, објекти и рејони као кључни објекти „који могу бити угрожени, који имају посебан значај с аспекта одбране земље и чијим би угрожавањем био угрожен континуитет функционисања државе и друштва”.¹⁵

Посебну пажњу заслужује Одлука о одређивању великих техничких система од значаја за одбрану, која је донета 2009, а иновирана 2014. године и касније, као обавеза која је произтекла из Закона о одбрани¹⁶ На тај начин је у ресурсе критичне инфраструктуре у Србији значајне за одбрану земље, укључено осам великих техничких система из области саобраћаја и телекомуникација, три јавна предузећа и четири корпорације из области енергетике, једно јавно предузеће и једно привредно друштво из области производње угља, као и 12 јавних предузећа и установа.

¹³ Закон о систему друштвене самозаштите, „Службени гласник СРС“ бр. 14/86; Бошковић Мићо, Кековић Зоран, Обезбеђење лица, имовине и пословања предузећа, ВШУП, Београд, 2000, стр. 35.

¹⁴ Одлука о одређивању великих техничких система од интереса за одбрану земље, „Службени лист СРЈ“, бр. 54/94, 58/94, 65/94 и 10/97.

¹⁵ Nikolić Dejan, Kovač Mitar, Mitić Vlada: Bezbednosna zaštita objekata od posebnog značaja za odbranu, *Vojno delo* br.7, MC „Odbrana“, Beograd, 2018, str. 180.

¹⁶ Закон о одбрани, „Службени гласник РС“ бр. 116/2007, 88/2009, 88/2009, 104/2009, 10/2015 и 36/2018, чл. 68-70.

ва из области водоснабдевања, преноса топлотне енергије, газдовања шумама и радиодифузије. Ова одлука је значајна и по томе што је захтевала и поступак обавештавања о избору, изградњи и развоју тих система, набавкама техничких средстава и начину њиховог обезбеђења, као и постављању захтева за њихово усклађивање с потребама одбране земље. О избору, изградњи виталних, односно капиталних објеката и развоју техничких система значајних за одбрану земље, односно о набавци техничких средстава од посебне важности за функционисање тих система, инвеститор је био дужан да обавештава Министарство одбране и надлежно министарство. Уз обавештење инвеститор је прилаго и одговарајућу инвестиционо-техничку документацију о систему, односно спецификацију за набавку техничких средстава и образложен програм развоја тог система.¹⁷

У овој ретроспективи стратешког оквира значајан је и Закон о ванредним ситуацијама из 2009. године, према којем је предвиђена надлежност Министарства унутрашњих послова за израду процене угрожености од елементарних непогода и других несрећа и њено достављање Влади на усвајање. С друге стране, предвиђено је и да покрајине, као и јединице локалне самоуправе, министарства и други органи и организације израђују процену угрожености у складу са делокругом и достављају је Министарству унутрашњих послова. Поред тога, законом је предвиђено да се кроз процену угрожености идентификују извори могућег угрожавања, евентуалне последице и, сходно томе, адекватне могућности за спровођење мера и задатака на заштити и спасавању. Процена је посебно садржала:

- карактеристике територије, критична постројења, критична места и просторе са гледишта угрожености од елементарних непогода и других несрећа, са евентуалним прекограницним ефектима удеса,
- повредљивост територије од елементарних непогода и других несрећа,
- анализу могућих последица од елементарних и других несрећа и
- потребе и могућности за заштиту људи, материјалних добара и животне средине од последица елементарних и других несрећа.¹⁸

Поред наведеног, предметни закон је предвидео обавезу израде Уредбе о садржају и начину израде плана заштите и спасавања у ванредним ситуацијама, коју је Влада и донела 2011. године. Уредбом је предвиђено да ће део процене представљати и процена критичне инфраструктуре из угла елементарних непогода и других несрећа. Тада је први пут у Републици Србији уведен појам критичне инфраструктуре. Међутим, недостајало је јасно одређење који би елементи или области инфраструктуре, као и субјекти имали одговорност у заштити критичне инфраструктуре. Наведени недостаци су делимично отклоњени новом уредбом у којој се може препознати десет сектора критичне инфраструктуре.¹⁹

¹⁷ Одлука о одређивању великих техничких система од значаја за одбрану, „Службени гласник РС“ бр. 54/2010, 4/2011, 41/2014, 35/2015 и др.

¹⁸ Закон о ванредним ситуацијама, „Службени гласник РС“ бр. 111/2009, 92/2011 и 93/2012, чл. 46.

¹⁹ Уредба о садржају и начину израде плана заштите и спасавања у ванредним ситуацијама, „Службени гласник РС“ бр. 102/2020, чл. 4.

Престанком важења Закона о ванредним ситуацијама ступио је на снагу нови законодавни оквир у којем се, поред осталог, уређује „смањење ризика од катастрофа, превенција и јачање отпорности и спремности појединача и заједнице за реаговање на последице катастрофе, заштита и спасавања људи, материјалних, културних и других добара, права и обавезе грађана, удружења, правних лица, органа јединица локалне самоуправе, аутономних покрајина и Републике Србије, управљање ванредним ситуацијама, функционисање цивилне заштите, рано упозоравање, обавештавање и узбуњивање, међународна сарадња, инспекционски надзор и друга питања од значаја за организовање и функционисање система смањења ризика од катастрофа и управљања ванредним ситуацијама”²⁰. Анализом одредби предметног закона евидентно је да је законодавац пропустио прилику да апострофира критичну инфраструктуру с обзиром на њен значај, међусобну повезаност сектора критичне инфраструктуре и ризик од евентуалног угрожавања. О парадоксалној ситуацији у овом сегменту посебно указује Методологија израде и садржај процене ризика од катастрофа и план заштите и спасавања²¹ – документ ниже општости у којем је посебна пажња посвећена критичној инфраструктуре. Поред дефинисања појма критичне инфраструктуре, посебно су наведени и садржаји сектора критичне инфраструктуре, што је посебно значајно за потпуније разумевања. С друге стране, критична инфраструктура је разматрана кроз целокупан процес процене ризика и, поред осталог, као обавезни садржај сценарија и штићена вредност.²²

Стратеџиски оквир заштите критичне инфраструктуре

У оквиру претходне Стратеџије националне безбедности Републике Србије из 2009. године, појам критична инфраструктура није директно помињан, али се може наћи индиректно у сегментима који се односе на: проблеме економског развоја Републике Србије услед вишегодишњих економских санкција и уништења виталних објеката привредне и саобраћајне инфраструктуре, енергетску међузависност и осетљивост инфраструктуре за производњу и транспорт енергетике, те на високотехнолошки криминал и угрожавање информационих и телекомуникационих система.²³

То је случај и у актуелној Стратеџији националне безбедности из децембра 2019. године, у којој се појам критична инфраструктура уопште не помиње. С друге стране, постоје одређене посредне референце у делу Стратеџије у којима се каже

²⁰ Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљања ванредним ситуацијама, „Службени гласник РС“ бр. 87/2018, чл.1.

²¹ Методологија израде и садржај процене ризика од катастрофа и план заштите и спасавања, „Службени гласник РС“ бр. 87/2018, део А, тачка 2.

²² Ибид., део Б, тачка 2 и 3.2.

²³ Стратеџија националне безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“ бр. 88/2009 тачка II.

да „различите врсте елементарних непогода (поплаве, суше, пожари, земљотреси, екстремно високе температуре и слично), као и присуство великих количина опасних материја у процесу производње, складиштења, промета и транспорта, директно и индиректно утичу на ниво ризика и стање безбедности људи, животиња, материјалних и културних добара и животне средине“, као и да „значајан ризик представљају и техничко-технолошке несреће чије се последице могу испољити не само на територији Републике Србије, већ и на територијама суседних држава“. У истој тачки тог документа наводи се и да „развој савремених технологија и њихова присуност у свим сферама друштва има за последицу и пораст високотехнолошког криминала и угрожавање информационо-комуникационих система“.²⁴

Уместо заштите критичне инфраструктуре, у Стратегији се помињу „праћење, процена, планирање и предузимање мера за ублажавање утицаја климатских промена“, „заштита од поплава и пожара“, „унапређење квалитета животне средине“, „ефикасно управљање опасним отпадом“ и „унапређење способности и капацитета за управљање ресурсима, а према стратешким опредељењем Републике Србије за примену међународно прихваћених стандарда у области заштите и унапређења квалитета животне средине“.²⁵

С друге стране, уочљиви су примери многих држава, па и оних у окружењу, које су недвосмислено у свом стратеџском оквиру исказале значај и важност критичне инфраструктуре. Тако је, на пример, Република Хрватска као стратешки циљ дефинисала „достицање највећег степена безбедности и заштите становништва као и критичних инфраструктура“. Поред тога, предметна стратегија наглашава да је „за безбедно друштво нужна је заштита живота, спасавање људи и добара као и заштита критичних инфраструктура“.²⁶ Донекле слично одређење може се наћи и у Стратегији националне безбедности Црне Горе, која апострофира „заштиту критичних инфраструктура кроз подстицање сарадње државних институција, цивилног и приватног сектора, у циљу јачања цивилне спремности за одговоре на безбедносне изазове, ризике и претње“, као национални безбедносни интерес.²⁷

Стратеџски оквира у овој области обухвата и Стратегију развоја информационог друштва у Републици Србији од 2021. до 2026. године. Наиме, критична информациона инфраструктура је од посебног значаја за адекватно функционисање свих осталих сектора, а њена специфичност утицала је да многе државе развијају посебан приступ заштити овог сегмента. С тим у вези, предметна стратегија дефинише одређене приоритетне области у оквиру развоја информационог друштва. Посебна целина Стратегије посвећена је критичној инфраструктури одредбама да је „потребно развијати и унапређивати заштиту од напада применом информационих технологија на критичне инфраструктурне си-

²⁴ Стратегија националне безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“ бр. 94/2019, тачка 2.

²⁵ Стратегија националне безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“ бр. 94/2019, подтачка 4.7.

²⁶ Видети: Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske, „Narodne novine“ br. 73/2017.

²⁷ Strategija nacionalne bezbjednosti Crne Gore, „Službeni list Crne Gore“ broj 85/2018, тачка 2.

стеме, што поред ИКТ система могу бити и други инфраструктурни системи којима се управља коришћењем ИКТ, попут електро-енергетског система. У вези тога је потребно додатно уредити критеријуме за утврђивање критичне инфраструктуре са становишта информационе безбедности, критеријуме за карактеризацију напада применом информационих технологија на такву инфраструктуру у односу на класичне облике напада, као и услове заштите у овој области”. Поред наведеног, Стратегија указује на значај инфраструктуре у овој области, дефинишући је као систем од посебног значаја, због чега је потребно остварити несметано функционисање, јер у супротном може „имати значајне последице у случајевима када се односе на велики број корисника, велики део територије или јавну безбедност”. То је уједно и основни разлог што Стратегија предвиђа одређене мере у циљу остваривања превентивног деловања и смањења последица евентуалних инцидената.²⁸

Закон о критичној инфраструктуре

Крајем 2018. године Република Србија је донела Закон о критичној инфраструктуре, ради нормативног регулисања ове области и као одраз потребе усклађивања са европским законодавством. Наиме, у складу са документима Европске уније, критична инфраструктура мора бити дефинисана и пописана у свим државама чланицама, као и у земљама које претендују да постану пуноправне чланице ЕУ. С тим у вези, треба напоменути да је ЕУ покретач многих иницијатива и програма усмерених на заштити „европске критичне инфраструктуре”. То је посебно подстакнуто терористичким нападима у Мадриду 2004. и Лондону 2005. године. С друге стране, концепција безбедности критичне инфраструктуре настала је и због бојазни да би се негативни ефекти, узроковани прекидом или нефункционисањем критичне инфраструктуре која се налази у одређеној држави чланици ЕУ, могли проширити на остале државе чланице. То се првенствено односи на енергетске мреже или гасоводе, јер се налазе на читавој територији ЕУ и имају виталне чворове и критична средства у различитим државама чланицама.²⁹

Према законском оквиру, критична инфраструктура у Републици Србији подразумева „системе, мреже, објекте или њихове делове, чији прекид функционисања или прекид испоруке роба односно услуга може имати озбиљне последице на националну безбедност, здравље и животе људи, имовину, животну средину, безбедност грађана, економску стабилност, односно угрозити функционисање Републике Србије”.³⁰ Посебно је значајно да је законодавац дефинисао и поступак којим се системи, мреже објекти или њихови делови у одређеном сектору

²⁸ Стратегија развоја информационог друштва у Републици Србији од 2021. до 2026. године, „Службени гласник РС” бр. 86/2021, тач. 6.2, посебни циљеви тач.3.2.

²⁹ Lazar Alessandro, *European Critical Infrastructure Protection*, Springer, 2014, p. 45.

³⁰ Закон о критичној инфраструктуре „Службени гласник РС”, бр. 87/2018, чл. 4.

према критеријумима одређују као критична инфраструктура. За спровођење поступка идентификације критичне инфраструктуре у одређеном сектору задужена су министарства надлежна за одређене области, при чему критеријуме за идентификацију критичне инфраструктуре и начин извештавања прописује Влада. С тим у вези, идентификација и одређивање критичне инфраструктуре у Србији врши се у секторима енергетике, саобраћаја, снабдевања водом и храном, здравства, финансија, телекомуникационих и информационих технологија, заштите животне средине и функционисања државних органа.³¹

Поред осам наведених сектора, критична инфраструктура може се одредити и у другим секторима, на предлог министарства надлежног за одређену област, а у складу са овим законом. Коначну листу критичне инфраструктуре у Србији утврђује Влада, на предлог Министарства унутрашњих послова. Изузетак представља критична инфраструктура у надлежности Министарства одбране и Војске Србије, чије се коришћење, чување, заштита, контрола и надзор врше према одредбама Закона о одбрани и Закона о Војсци Србије. Закон дефинише заштиту критичне инфраструктуре као „скуп активности и мера које имају за циљ осигурање функционисања критичне инфраструктуре у случају ометања или уништења, односно заштиту у случају претњи и спречавање настанка последице ометања или уништења”.³²

У складу са европским стандардима, Закон о критичној инфраструктури уводи појам оператора критичне инфраструктуре који је повезан са „државним органима, органима аутономне покрајине, органима јединице локалне самоуправе, јавним предузећима, привредним друштвима или другим правним субјектима који управљају системима, мрежама, објектима или њиховим деловима као критичном инфраструктуром”. Оператори критичне инфраструктуре дужни су да израде Безбедносни план оператора за управљање ризиком, којим се дефинишу безбедносни циљеви и мере оператора на основу анализе ризика, и за њега прибаве сагласност Министарства унутрашњих послова најкасније шест месеци по одређивању система, мрежа, објекта или њихових делова за критичну инфраструктуру.³³

Поред тога, оператори критичне инфраструктуре морају имати официра за везу, као лице које служи за контакт између оператора и МУП-а, које обезбеђује сталну контролу ризика и претњи, обавештава о променама у односу на критичну инфраструктуру и о евалауацији ризика, претњи и рањивости, координира Безбедносним планом оператора за управљање ризиком, врши тестирања кроз вежбе и друге активности предвиђене планом и обавља све друге послове везане за критичну инфраструктуру. Официра за везу именује МУП, на основу предлога оператора критичне инфраструктуре из редова запослених, при чему то лице мора имати одговарајући лиценцу.³⁴

³¹Закон о критичној инфраструктуре „Службени гласник РС”, бр. 87/2018, чл. 6.

³² *Ibidem*, члан 2. тачка 4, члан 7.

³³ *Ibidem*, члан 2. тачка 5, члан 8.

³⁴ *Ibidem*, члан 9.

Закон дефинише и статус европске критичне инфраструктуре на подручју Републике Србије, који одређује Влада на предлог МУП-а и на основу захтева и сагласности заинтересованих држава чланица ЕУ. Поред тога, Влада има обавезу да обавештава државе чланице ЕУ о одређивању европске критичне инфраструктуре на простору Републике Србије. С друге стране, ако се ради о критичној инфраструктури која се налази на простору државе чланице ЕУ, а значајна је за Републику Србију, Влада предлаже надлежном телу те државе одређивање европске критичне инфраструктуре. С тим у вези, законодавац је дефинисао да се европска критична инфраструктура на територији Србије штити као и критична инфраструктура Републике Србије, осим ако прописима ЕУ то није посебно уређено. Поред тога, законодавац је предвидео и да МУП представља контакт за размену информација и координацију активности у вези са европском критичном инфраструктуром са другим државама чланицама и телима Европске уније и уједно врши надзор над применом закона и прописа у овој области.³⁵

Закључак

За државе балканског простора, осим Грчке, национална критична инфраструктура је деценијама након Другог светског рата представљала сва предузећа и установе које су се налазиле у државном власништву (енергетски сектор, телекомуникације, транспорт, пошта и друго). Ови објекти су средином педесетих година у Републици Србији били штићени интерном безбедношћу, ангажовањем полицијских, безбедносних и обавештајних служби. Од друге половине седамдесетих година критичне инфраструктуре и сва друга државна или јавна имовина били су заштићени свеобухватном мрежом познатом као систем друштвене самозаштите. Поред унутрашње службе безбедности, тај систем је обезбедио два додатна нивоа заштите имовине предузећа: унутрашњу финансијску контролу и контролу удружених радника. С тим у вези, евидентно је да Република Србија има дугу историју заштите критичне инфраструктуре која је, као и у другим државама, била непосредно повезана са потребама функционисања система одбране. При томе се може уочити и честа промена концепта заштите као део свеопштих модификација унутрашње безбедности.

Као и многе државе у окружењу, и Република Србија је приступила идентификацији, утврђивању и заштити критичне инфраструктуре. Недостатак нормативног и адекватног организационог оквира имао је за последицу предузимање активности ради достизања стандарда развијених држава у овој области. Усвајањем закона и адекватних стратегија успостављен је одговарајући нормативни оквир као основа за даље развијање система заштите критичне инфраструктуре. С тим у вези, евидентан је приступ који обухватаје европских

³⁵ *Ibidem*, чл. 14, 16; Одредбе закона о европској критичној инфраструктуре примењиваће се од дана приступања Републике Србије Европској унији.

стандарда, што је од посебног значаја и у домену испуњавања критеријума за чланство у ЕУ. С друге стране, уочљива је и недореченошт или потпуну усклађеност националног законодавног и стратешког оквира којим се уређује ова област. Стога је у Стратегији националне безбедности неопходно посветити пажњу критичној инфраструктури, као и у законодавном оквиру који се односи на смањење ризика и управљање ванредним ситуацијама.

Литература

- [1] Bogdan Grenda, Edyta Ślachcińska, *Terrorist Threats for the Critical Infrastructure of the State, Advances in Economics, Business and Management Research*, volume 31, Atlantis Press, 2017.
- [2] Бошковић Мићо, Кековић Зоран, *Обезбеђење лица, имовине и пословања предузећа*, ВШУП, Београд, 2000.
- [3] Bundesministerium des Innern, *Bundesministerium des Innern Nationale Strategie zum Schutz Kritischer Infrastrukturen*. Berlin, 2009.
- [4] Davidovic Dragomir, Kesetovic Zelimir, Pavicevic Olivera: National Critical Infrastructure Protection in Serbia: The Role of Private Security, *Journal of Physical Security* 6(1), 2012, [http://rbsekurit.y.com/JPS%20Archives/JPS%206\(1\).pdf](http://rbsekurit.y.com/JPS%20Archives/JPS%206(1).pdf), 24/05/2021.
- [5] Zaballos G. Antonio, Jeun Inkyung, *Best Practices for Critical Information Infrastructure Protection (CIIP), Experiences from Latin America and the Caribbean and Selected Countries*, Inter-American Development Bank, Washington DC, 2016.
- [6] Закон о систему друштвене самозаштите, „Службени гласник СРС”, бр. 14/86.
- [7] Закон о критичној инфраструктури, „Службени гласник РС”, бр. 87/2018.
- [8] Закона о одбрани, „Службени гласник РС”, бр. 116/2007, 88/2009, 88/2009, 104/2009, 10/2015. и 36/2018.
- [9] Закон о ванредним ситуацијама, „Службени гласник РС”, бр. 111/2009, 92/2011. и 93/2012.
- [10] Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљања ванредним ситуацијама, „Службени гласник РС”, бр. 87/2018.
- [11] Kristof Lukitsch, Marcel Müller, Chris Stahlhu, Criticality in: Jens Ivo Engels, *Key Concepts for Critical Infrastructure Research*, Wiesbaden, Springer, 2018.
- [12] Lazari Alessandro: *European Critical Infrastructure Protection*, Springer, 2014.
- [13] Lewis, G. Ted : *Infrastructure Protection in Homeland Security, Defending a Networked Nation*, Wiley Interscience, 2006.
- [14] Luijff Eric et al : *The GFCE-MERIDIAN Good Practice Guide on Critical Information Infrastructure Protection for governmental policy-makers*, TNO, Netherlands, 2016.
- [15] Matthew Jude Egan, Anticipating Future Vulnerability: Defining Characteristics of Increasingly Critical Infrastructure-like Systems, *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 15, 2007.
- [16] Методологија израде и садржај процене ризика од катастрофа и план заштите и спасавања, „Службени гласник РС”, бр. 87/2018.

[17] Никач Желько, Павловић Ђојко, *Право приватне безбедности*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012.

[18] Nikolić Dejan, Kovač Mitar, Mitić Vlada: Bezbednosna zaštita objekata od posebnog značaja za odbranu, *Vojno delo br. 7*, MC „Odbrana”, Beograd, 2018.

[19] Одлука о одређивању великих техничких система од интереса за одбрану земље „Службени лист СРЈ“, бр. 54/94, 58/94, 65/94 и 10/97.

[20] Одлуку о одређивању великих техничких система од значаја за одбрану „Службени гласник РС“, бр. 54/2010, 4/2011, 41/2014, 35/2015. и др.

[21] Pesch-Cronin A. Kelley, Marion E. Nancy, *Critical infrastructure protection, risk management, and resilience: a policy perspective*, Taylor & Francis Group, 2016

[22] Reinhart Koselleck et al.: *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland* (Vol. 3), Klett-Cotta, Stuttgart, 1982,

[23] Стратегија националне безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 88/2009.

[24] Стратегија националне безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 94/2019.

[25] Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske, „Narodne novine“, br. 73/2017.

[26] Strategija nacionalne bezbjednosti Crne Gore, „Službeni list Crne Gore“, br. 85/2018.

[27] Стратегија развоја информационог друштва у Републици Србији од 2021. до 2026. године, „Службени гласник РС“, бр. 86/2021.

[28] The National Strategy for the Physical Protection of Critical Infrastructures and Key Assets, 2003.

[29] Уредба о објектима и рејонима од посебног значаја за одбрану Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 18/92.

[30] Уредба о садржају и начину израде плана заштите и спасавања у ванредним ситуацијама, „Службени гласник РС“, бр. 102/2020.

[31] Collier J. Stephen, Lakoff Andrew, Distributed Preparedness: The Spatial Logic of Domestic Security in the United States. In: *Environment and Planning D: Society and Space*, 26 (1), 2008.

[32] Škero Mirko, Ateljević Vladimir: Zaštita kritične infrastrukture i osnovni elementi usklađivanja sa direktivom Saveta Evrope, *Vojno delo br. 2*, MC „Odbrana”, Beograd, 2015.

Резиме

Термин критична инфраструктура је релативно новијег датума, а у научној и стручној литератури се интензивније користи након терористичких напада у Сједињеним Америчким Државама у септембру 2001. До повећања значаја концепта заштите критичне инфраструктуре дошло је, између остalog, због промене у перцепцији претњи по критичну инфраструктуру и растућу међузависност различитих инфраструктурних елемената. Последњих деценија евидентан је пораст рањивости друштва на различите облике претњи, као и појава от-

казивања појединачних критичних инфраструктурних система изазваних различитим узроцима. У прошлости се ова рањивост углавном односила на проблеме у функционисању високоризичне технологије. Међутим, у данашње време критична инфраструктура добија све већи обим, садржај и сложеност, а потенцијалне претње и ризици се сагледавају као питања од највеће важности за националну безбедност. Поред све присутне опасности од природних катастрофа и технолошких несрећа, нови безбедносни изазови почетком овог века, а посебно глобална претња међународног тероризма, допринели су да заштита критичне инфраструктуре постане неизоставни део стратегија националне безбедности у скоро свим земљама. С обзиром да објекти, системи, процеси и операције у деловима критичне инфраструктуре могу бити угрожени на различите начине, они су посебно заштићени на националном нивоу. С тим у вези, наведено подразумева одговарајуће нормативне, организационе, безбедносне и техничке претпоставке за њихово нормално функционисање, као и за спречавање и отклањање природних или угрожавајућих дејстава изазваних човеком.

Почетак заштите критичне инфраструктуре у Републици Србији је период од средине педесетих година прошлог века, укључујући и државна предузећа и установе, које су биле заштићене ангажовањем различитих служби. Уследило је увођење система друштвене самозаштите који је, између осталог, био усменен на непосредну заштиту друштвене својине од одређених облика угрожавања. Касније промене нормативног оквира резултирале су и организационим променама у начину заштите критичне инфраструктуре, као и посебним акцентом на друге обавезе везане за потребе одбране земље. Треба напоменути да се ова област и у другим земљама региона сматра питањем од значаја за одбрану земље.

Међутим, у савременом добу, за разлику од развијених европских земаља, Република Србија је тек 2011. године увела концепт критичне инфраструктуре и 2016. године успоставила адекватан законодавни оквир у складу са европским стандардима. То је, између осталог, важно за постизање пуноправног чланства у ЕУ. То се види кроз одредбе националног законодавства које су имплементирале позитивна европска искуства у овој области.

Кључне речи: *друштвена самозаштита, критична инфраструктура, инфраструктурни сектори, национална безбедност, систем одбране*

© 2021 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodeло.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

ТИМСКИ РАД У ОРГАНИЗАЦИОНИМ ЈЕДИНИЦАМА МИНИСТАРСТВА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА

Горан Поповић^{*}, Душан Јанковић^{**}

Достављен: 11. 05. 2021.

Кориговано: 10. 07. и 12. 09. 2021.

Прихваћен: 03. 10. 2021.

Језик рада: Српски

Тип рада: Прегледни рад

DOI број: 10.5937/vojdelo2104057P

Управљању људским ресурсима и тимском раду придаје се велики значај, јер нове концепције пословања уважавају значај и улогу тимског рада као једног од важних сегмената успешности организације. Предмет истраживања овог рада је тимски рад у организационим јединицама МУП-а, у складу са чињеницом да он пружа могућност веће продуктивности и квалитета. Постављена је једна основна и пет помоћних хипотеза. Основна хипотеза гласи: постоје разлике у ставовима запослених о тимском раду у посматраним организацијама у зависности од њихове стручне спреме, али генерално сви запослени имају позитивне ставове о тимском раду.

Циљ истраживања јесте утврђивање ставова запослених о тимском раду у односу на њихову стручну спрему. У оквиру рада истраживање је обављено примењивањем више метода: методе анализе и синтезе, методе испитивања (техником анкетирања путем упитника ради проверавања хипотеза које су постављене) и статистичке методе. Узорак истраживања обухватио је 90 запослених у организационим јединицама ПУ за град Београд и то УП ПУ за град Београд, Полицијској испостави за безбедност на железници и ПИ ПС Савски венац. На основу анализираних резултата закључује се да је потврђена основна хипотеза постављена на почетку истраживања према којој су присутне разлике у ставовима запослених о тимском раду у посматраним организационим јединицама у зависности од њихове стручне спреме, али да они углавном имају позитивне ставове о тимском раду.

Кључне речи: *тим, тимски рад, организационе јединице, Министарство унутрашњих послова, лидер тима, радна група*

^{*} Полицијска управа за град Београд, Министарство унутрашњих послова, Београд, Република Србија, popgoranpopovic@gmail.com

^{**} Војна академија, Универзитет одбране у Београду, Београд, Република Србија

Увод

Многи стручни радови баве се феноменологијом тимова. Према дефиницији, тим (енгл. *team*) јесте група људи формирана, удружене ради извршења, обављања неког задатка, посла.¹ Такође, означава и групу стручњака окупљених око заједничког пројекта.² Иако је тимски рад проистекао из изучавања модела групног рада шездесетих година, сматра се да се он појављује почетком осамдесетих година као нови приступ управљању и развоју организација. Тимски рад примењује се подједнако успешно у великим мултинационалним корпорацијама, научноистраживачким центрима, невладиним организацијама, а без његове примене незамисливо је функционисање у организационим јединицама Министарства унутрашњих послова (МУП).

У МУП-у се за обављање одређених послова врши образовање организационих јединица. Тимски рад у организационим јединицама МУП-а пружа могућност веће продуктивности, квалитета и профитабилности. Матрични модел у виду представника органског дизајна структурирања пружа могућност сарадње у оквиру радних јединица, али и бољег искоришћавања ресурса, првенствено када су у питању људски ресурси. Интегрално вођење тима припада руководиоцима у виду носиоца акције, односно пројекта на решавању одређеног задатка. Пред запосленима се налазе две врсте одговорности. Реч је о одговорности према руководиоцу функционалне јединице, с једне стране, и одговорности према руководиоцу пројекта, односно тима за решавање задатака,³ с друге стране.

На основу поделе рада могуће је закључити да је целокупан задатак који има организација подељен на мање специфичне задатке. Реч је о базичној активности организационог дизајна. Специјализација ужих организационих јединица и појединача у оквиру једне организације представља резултат те активности. Постоји директна зависност између степена поделе рада, с једне стране, и облика специјализације, с друге стране. У случају постојања високог нивоа поделе рада реч је о уској специјализацији, а у случају постојања ниског нивоа поделе рада о широкој специјализацији. Одлука руководиоца у организацији условљава који ће ниво поделе рада бити заступљен. У случају да руководство организације тежи да створи такву структуру која ће обезбедити постизање високе продуктивности рада, биће примењена висока подела рада и уска специјализација. С друге стране, када руководиоци настоје да повећају мотивацију и развој запослених, биће заступљена шира специјализација, односно степен поделе рада биће нижи.⁴

¹ Милица Вујанић, Мирослав Николић, *Речник српскога језика*, Матица српска, Нови Сад, 2007, стр. 1318.

² Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад, 2007, стр. 1238.

³ Драган Цветковић, „Анализа организационе структуре полиције Републике Србије”, *Безбедност*, вол. 1, 2010, стр. 74-94.

⁴ Драган Цветковић, „Организациони дизајн као један од фактора ефикасности полиције”, *Школа бизниса*, вол., 1, стр. 110-118.

„Руководећи кадар организационих јединица полиције настоји да усмери рад полицијских службеника у правцу постизања високе ефективности (продуктивност, економичност, рентабилност), односно да се уз што мање ангажовања ресурса (снаге и средстава свих врста) остваре што бољи резултати у вршењу полицијских послова (нпр. број поднетих кривичних пријава, број расветљених кривичних дела) и висок квалитет обављених задатака, а све у складу са законом и другим правним актима.⁵ Полицијски службеници раде на пословима на којима опасност по живот и здравље, одговорност и тежина, природа и посебни услови рада битно утичу на смањење радне способности и оптимални период функционалне „употребе“ кадра. Због тога, добар тимски рад и добра организација омогућавају њихов квалитетнији рад.

Појам тима и групе

У једној од дефиниција каже се да је тим: „најмање двојица спортиста или две спортисткиње које играју заједно, за једну страну у такмичењу“.⁶ У Речнику српскога језика Матице српске овај термин takoђе се односи на област спорта, као: „група играча (или играчица) која наступа као целина, екипа“.⁷ Под тимом се подразумева посебан облик формалне организације заједничког рада већег или мањег броја људи, које повезују постављени циљеви и задаци, планирани послови и исти или приближно исти интереси и мотиви.⁸ Из свега наведеног може се закључити да тим може да се дефинише као група чији чланови имају комплементарне вештине и окупљени су око заједничке сврхе или скупа радних циљева, за чије остварење су сви подједнако одговорни.

Постоји већи број различитих критеријума према којима је могуће разврстати тимове. У складу са критеријумом задатака разликују се: радни тимови и тимови за решавање проблема. Литературни извори показују детерминисање тимова за решавање проблема у виду управљачких тимова. У одређеним случајевима ови тимови се називају и руководећим тимовима.⁹ „Радни тимови или тимови који извршавају посао баве се првенствено пословима које обавља организација, као што су производња или реализација услуге. Тимови за решавање проблема баве се решавањем неког конкретног проблема, побољшањем квалитета, ефикасности, радног окружења. Да би били ефикасни ови тимови треба да имају јасно дефинисан задатак и њихова величина је ограничена (најчешће се састоје од 5 до 12 чланова).”¹⁰

⁵ Ибиđ., стр. 112.

⁶ Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, оп. цит.

⁷ Милица Вујанић, Мирослав Николић, *Речник српскога језика*, оп. цит.

⁸ Миле Васић, *Тимови и тимски рад*, Завод дистрофичара, Бања Лука, 2004, стр. 10.

⁹ Светлана Вукотић, Миодраг Брзаковић, Вук Мирчетић, „Корпоративна припадност запослених: Формулa успеха организације”, *Војно дело*, бр. 7, 2019, стр. 404–418.

¹⁰ Ибиđ., стр. 408.

Стручњаци за друштвене науке дефинишу радну групу као скуп два или више појединаца у интеракцији, са стабилно постављеном шемом заједничких односа, који имају истоветан циљ и који себе виде као групу. Дакле, радну групу могу чинити најмање две особе које међусобно утичу једна на другу, било путем вербалне или путем невербалне комуникације.¹¹

Група, такође, мора имати и стабилну структуру која чланове држи на окупу и наводи их да функционишу као једно тело. Затим, чланови једне групе имају заједничке интересе и заједнички циљ. Тако, на пример, људи унутар једне радне организације требало би да имају заједнички циљ, а то је постизање резултата и тежња према што већем успеху. И, на крају, последња карактеристика групе јесте да људи унутар ње себе виде као радну групу. Све групе састоје се од појединаца који себе сматрају чланом групе, за разлику од неких других људи који нису њени чланови.¹²

У оквиру организација потребно је стварање повољне организационе климе, јачање организационог поверења и подстицање здраве комуникације, уз ослањање на принципе: отворености, емпатичности, лојалности, једнаких шанса и праведности. Како би се развио тимски дух код младих људи од великог значаја је вредновање тимског резултата, уз истовремено наглашавање доприноса сваког појединача, и уважавање, поверење и спремност да се деле последице услед потенцијалних грешака. Неопходно је подстицање креативности и охрабривање за преузимање ризика, као и стварање атмосфере у оквиру које је дозвољено прављење грешака, уколико то има за циљ иновацију. Потребно је да људи буду научени на аналитички и синтетички начин размишљања, како би имали могућност разумевања садашњости и предвиђања будућности и изазова које она са собом носи.¹³

Разлике између тима и групе

Тим је вид синергије, а његови резултати већи су од резултата појединаца. Како би тим био функционалан, неопходно је да се стално развија. Претварање групе у тим свакако захтева одређену вештину. За одржавање здравих односа у тиму и његово развијање неопходна је стална пажња. Група никада неће постати тим уколико се не уложи труд како би се обезбедило да различите личности имају добре односе са својим колегама, и с њима ефикасно комуницирају и искрено цене њихови допринос.

Често се догађа да људи говоре о својим групама као о тимовима, и поред тога што они то реално нису. Наиме, не представља свака група тим, али зато

¹¹ Снежана Лазаревић, Улога радних тимова у развоју организације која учи (докторска дисертација), Факултет организационих наука, Београд, 2012, стр. 120-121.

¹² Ибидем.

¹³ Слободан Панић, Марко Андрејић, Марјан Миленков, Симона Андрејић, Маријан Мирчевски, „Иновација менаџмента у функцији развоја”, Вojno delo, vol. 2, 2018, str. 394-413.

сваки тим има чланове, па може бити сматран групом. Постоји неколико значајних разлика између групе и тима:

1. У оквиру група учинак је условљен искључиво радом сваког појединачно понаособ, док је у оквиру група учинак условљен појединачним доприносима и производима колективног рада;

2. У оквиру група сваки члан одговоран је свом супервизору, док у оквиру тима чланови имају одговорност једни према другима;

3. Чланови групе поседују заједнички интересни циљ, док је код тимова уз то присутна и заједничка приврженост сврси;

4. С обзиром на то да и групе и тимови егзистирају у оквиру организација, често се разлика огледа и у природи веза које оне поседују са руководством. Наиме, од радних група најчешће се захтева да одговарају на постављене захтеве, док тимовима руководства одређују задатке које је неопходно извршити, што је изазов на који треба да пруже одговор, док им се истовремено пружа дољан простор да свој посао обаве без накнадних интервенција. Другачије ређено, тимови сами одређују циљеве, темпо и жељени приступ послу.¹⁴

Тимски рад

Тимско решавање сложених организационих проблема представља неопходни захтев времена у коме живимо, првенствено када се ради о планирању пројектних послова. Неопходно је да сваки старешина буде упознат са тимским радом, независно од његове функције, с обзиром на то да тимски рад пружа могућност максималног коришћења умних потенцијала групе људи која на решавању проблема ради заједно.¹⁵ Приликом процеса доношења одлуке за операције тимски рад се сматра сталним, континуираним и динамичним процесом, кроз који се спроводи континуирано планирање и анализирање ради проналажења решења која су оптимална и која дају гаранцију успеха операције.¹⁶

Независно од тога која је област људских активности у питању, тимски рад пружа знатно већи учинак у односу на группни рад или на рад појединачца. Насупрот групи која је сачињена од појединачца који неки посао обављају индивидуално, тим се одликује високим степеном међузависности, сталне интеракције и међусобне повезаности. Како би тим имао могућност функционисања у виду складне целине и поседовао способност за самомотивацију, неопходно је обезбеђивање следећих предуслова:

¹⁴ Мирјана Максимовић, *Тимски рад у новом миленијуму*, Факултет за менаџмент, Нови Сад, 2005.

¹⁵ Марко Андрејић, Обрад Чабаркапа, „Тимски рад у војним организационим системима”, *Војно дело*, вол. 53, бр. 3, 2001, стр. 83–107.

¹⁶ Миомир Јасиковац, „Процес рада на доношењу одлука у кризним ситуацијама”, *Војно дело*, вол. 1, 2019, 55–69.

– чланови тима морају имати способност за обављање посла који им је поверен. Под тим се подразумева да су обучени и да поседују знање, али и да поседују природне предиспозиције, попут талента, склоности, темперамента, карактера, интелигенције и сл. Истовремено је веома значајно да се особа пре него што дође на руководеће место истакне као извршилац;

– неопходно је да сви чланови тима буду у форми. Наиме, посредством тренинга, програма намењених личном усавршавању и интерактивних радионица, појединац има могућност стицања знања и вештина која му обезбеђују да постане користан члан тима, уз истовремено преузимање свог дела одговорности;

– чланови тима не смеју да претерују у раду. Наиме, како би појединац имао могућност пружања максималног доприноса у тиму, неопходно је да буде свестран. Под свестраношћу се подразумева да се током радног времена бави различитим пословима, да има доволно времена за породицу и слободне активности, да се усавршава, али и да има доволно времена за дружење и одмор. Искуства показују да су овакви појединци у мањој мери подложни стресу, да тимски рад лакше прихватају, да имају већи степен креативности, висок ниво посвећености и енергије, да су много мање на боловању, да теже доносе одлуке о напуштању организације, да поседују бољи радни учинак и знатно већи ниво самомотивације;

– чланови тима морају да доживе успех. Наиме, потребно је да свој лични успех поистовете са тимским успехом како би могли подједнако да им се радују. Руководилац који настоји да буде добар мотиватор мора да прославља сваки успех са својим тимом, уз истовремено указивање на конкретан допринос сваког појединца у тиму;

– чланови тима морају поседовати прави став, односно природну самомотивацију.¹⁷

„Формирање радног тима и његова ефикасност зависи од дефинисаних задатака и циљева, али и од композиције састава чланова радног тима који треба да имају комплементарна знања, вештине и способности. У формирању и развоју тима треба поћи од компоненти које сваки ефикасан тим треба да садржи, а то су: ефикасно функционисање тима (заснива се на улогама, расположивим вештинама и знању, одговорности) и три исхода (резултати, заједнички пројекти, учење, лични развој и поверење).”¹⁸

Према Белбиновој дефиницији, тимска улога јесте „тенденција да се понаша, доприноси и међусобно се односи с другима на одређени начин.”¹⁹ Белбинових девет тимских улога јесу: координатор, оригинални мислилац/особа са идејама, тимски радник/човек тима, судија/процењивач, сналажљиви организа-

¹⁷ Слободан Панић, Марко Андрејић, Витомир Станковић, „Улога интерне комуникације у мотивисању запослених”, *Војно дело*, вол. 5, 2015, стр. 384–400.

¹⁸ Снежана Лазаревић, *Улога радних тимова у развоју организације која учи (докторска дисертација)*, оп. цит., стр. 139-140.

¹⁹ Мирјана Максимовић, *Тимски рад у новом миленијуму*, оп. цит., стр. 30.

тор/примењивач, финишер/перфекциониста, моделатор/особа од акције, истраживач/особа за контакте и специјалиста.²⁰

Лидерство представља процес у оквиру којег појединац врши остваривање утицаја на групу, ради остваривања заједничког циља.²¹ Огроман значај у организацији имају лидерско понашање и улога лидера.²² Неопходно је да у сваком тиму постоји формални или неформални лидер. Поставља се питање ко у организацији бира лидера (руководство или чланови) и које захтеве он мора да задовољи. Непосредни руководилац не мора увек да буде и лидер тима. Лидер у тиму треба да буде особа која је непосредном наручиоцу посла одговоран за резултате пројектног задатка или особа која је по општем мишљењу најкомпетентнија за ову врсту одговорности.

Сматра се да лидер мора бити визионар и да испуњава следеће услове:

- да има визију (идеал, свест о заједничком циљу или највишем дometу);
- да поседује снагу воље и истрајност у намери да учини све што је неопходно за остварење његове визије, али и стрпљење и упорност;
- да је способан да добије подршку својих подређених, што значи и да његова визија мора бити вредна тога;
- да буде способан да учини више од члanova свог тима и да делује у ситуацијама када они то не могу;
- да постиже успех, али никада по цену жртвовања члanova свог тима;
- да својим подређенима даје праве савете у право време.

Методологија истраживања и прикупљања података

Предмет истраживања овог рада је тимски рад у организационим јединицама МУП-а у складу са ставом да он пружа могућност веће продуктивности и квалитета. Циљ је да се утврде ставови запослених о тимском раду у посматраним организацијама у зависности од њихове стручне спреме. Постављена је једна основна и пет помоћних хипотеза: X₀: Постоје разлике у ставовима запослених о тимском раду у посматраним организацијама у зависности од њихове стручне спреме, али готово сви имају позитивне ставове о тимском раду. X₁: За запослене тимски рад превасходно представља заједничко обављање посла. X₂: Мотивација је веома важна у тимском раду. X₃: Тим може обавити много сложенији скуп задатака од појединца. X₄: Разноликост састава тима да-

²⁰ Ronald Batemburg, Wouter van Walbeek, Wesley in der Maur, „Belbin role diversity and team performance: is there a relationship?”, *Journal of Management Development*, vol. 32, no. 8, 2013, pp. 901-91

²¹ Бранимир Вулевић, „Особине и вештине лидера у кризним ситуацијама – примери из војне средине”, *Војно дело*, вол. 5, 2016, стр. 278-287.

²² Ранко Лојић, Владимира Ристић, Самед Каровић, „Развој лидерске каријере”, *Војно дело*, вол. 4, 2015, стр. 317-333.

је боља решења и резултате. X₅: У организационој јединици постоји поштовање и воља да се помогне, као и јако јединство и тимски дух. У истраживачком делу коришћене су: метода анализе и синтезе; метода испитивања (техником анкетирања путем упитника ради проверавања хипотеза које су постављене) и статистичка метода. За потребе истраживања сачињен је упитник затвореног типа који садржи пет питања.

Узорак је обухватио 90 запослених у организационим јединицама ПУ за град Београд и то УП ПУ за град Београд и Полицијској испостави за безбедност на железници ПИ ПС Савски венац. Указано је на разлику у схватању и практиковању тимског рада у различитим областима у којима је тимски рад у доброј светској пракси приказан као неопходност. Међу испитаницима 45 има средњу стручну спрему, а 45 високу стручну спрему на радним mestима официра полиције у УП ПУ за град Београд.

Сви испитаници одговарали су на пет питања, заокруживањем једног одговора. У сваком питању понуђена су три одговора, а од испитаника се очекивало да заокруже само један од понуђених одговора. Такође, испитаницима је објашњено да ће се резултати истраживања користити искључиво у научне сврхе. Резултати добијени истраживањем приказани су табеларно.

Анализа резултата истраживања

Прво питање гласило је: шта представља тимски рад. Највећи број запослених са ВСС, односно њих 20 (44,4%), изјаснило се да тимски рад представља заједничко обављање послова, 13 (28,9%) сматра да је то заједничко доношење одлуке –, док најмањи број запослених, односно 12 (26,7%), сматра да тимски рад представља групу људи која, радећи заједно, остварује исти циљ. –С друге стране, , највећи број запослених са ССС изјаснило се да за њих тимски рад представља заједничко доношење најбоље одлуке – 19 (42,2%), затим следе запослени за које тимски рад представља заједничко обављање послова – 16 (35,6%), док најмањи број запослених сматра да тимски рад представља групу људи која, радећи заједно, остварује исти циљ – 10 (22,2%), што је приказано у табели 1.

Табела 1 – Тимски рад за запослене подразумева

Стручна спрема	Заједничко обављање послова	%	Заједничко доношење најбоље одлуке	%	Група људи која радећи заједно остварује исти циљ	%
ВСС	20	44,4%	13	28,9%	12	26,7%
ССС	16	35,6%	19	42,2%	10	22,2%

Друго питање било је: колико је мотивација важна у тимском раду (дабијени резултати приказани су у табели 2). Највећи број запослених са ВСС, односно 35 (77,8%), изјаснило се да је мотивација веома важна у тимском раду – затим следе запослени који сматрају да мотивација није пресудна у тимском раду – 10 (22,2%), док оних који сматрају да мотивација не утиче на резултате тимског рада није било. С друге стране, када су у питању запослени са ССС, 27 њих (64,4%) сматра да мотивација има веома важан утицај у тимском раду, 12 запослених (26,7%) сматра да она није пресудна у тимском раду, а 4 запослена (8,9%) да не утиче на резултате тимског рада.

Табела 2 – Важност мотивације у тимском раду

Стручна спрема	Веома важна	%	Није пресудна	%	Мотивација не утиче на резултате тимског рада	%
ВСС	35	77,8%	10	22,2%	0	0%
ССС	29	64,4%	12	26,7%	4	8,9%

Треће питање гласило је: да ли тим може обавити много сложенији скуп задатака од појединача. Према табели 3, када су у питању запослени са ВСС, резултати добијени истраживањем показали су да је највише њих одговорило позитивно – 39 (86,7%), затим следе запослени који сматрају да то зависи од ситуације и да понекад појединач ће брже решити задатак од тима – 6 (13,3%), док оних који се не слажу са том констатацијом није било. С друге стране, највећи број запослених са ССС одговорило је потврдно – 29 (64,4%), затим следе запослени који сматрају да то зависи од ситуације и да понекад појединач ће брже решити задатак од тима – 12 (26,7%), док је најмањи број оних који се нису сложили са том констатацијом.

Табела 3 – Тим може обавити много сложенији скуп задатака од појединача

Стручна спрема	Тачно	%	Нетачно	%	Зависи од ситуације	%
ВСС	39	86,7%	0	0%	6	13,3%
ССС	29	64,4%	4	8,9%	12	26,7%

Четврто питање било је: да ли разноликост састава тима даје боља решења и резултате (табела 4). Резултати добијени истраживањем показали су да највећи број запослених са ВСС сматра да је то тачно – 40 (88,9%), 4 запослена (8,9%) да то није увек правило, док се само 1 запослени (2,2%) не слаже са овом констатацијом. С друге стране, највећи број запослених са ССС слаже са овом констатацијом – 33 (73,3%), затим следе запослени који сматрају да то није увек правило – 9 (20%), док се 3 запослена (6,7%) нису сложила са овом констатацијом.

Табела 4 – Разноликост састава тима даје боља решења и резултате

Стручна спрема	Тачно	%	Није увек правило	%	Нетачно	%
BCC	40	88,9%	4	8,9%	1	2,2%
CCC	33	73,3%	9	20%	3	6,7%

Пето питање било је: да ли запослени сматрају да је у њиховој организацији присутно поштовање и воља да се помогне и јако јединство и тимски дух. Резултати добијени истраживањем приказани су у табели 5. Показано је да се највећи број запослених са BCC сложио са овом констатацијом – 36 (71,1%), затим следе запослени који су се изјаснили да нису баш увек присутни поштовање, јединство и тимски дух – 5 (11,1%), док су 3 запослена (6,7%) сматрала да то зависи од ситуације. С друге стране, највећи број запослених са CCC слаже са овом констатацијом – 33 (73,3%), затим следе они који су се изјаснили да нису баш увек присутни поштовање и тимски дух и јединство – 7 (15,6%), док је 5 запослених (11,1%) сматрало да то зависи од ситуације.

Табела 5 – У организацијој јединици присутно је поштовање и воља да се помогне, као и јак тимски дух и јединство

Стручна спрема	Тачно	%	Нису баш увек присутни	%	Зависи од ситуације	%
BCC	37	82,2%	5	11,1%	3	6,7%
CCC	33	73,3%	7	15,6%	5	11,1%

Када је реч о првој помоћној хипотези да за запослене тимски рад, пре свега, представља заједничко обављање послова, утврђено је да је највећи проценат запослених одговорио да се у потпуности слаже с том констатацијом, чиме је ова хипотеза доказана. Чак 36 запослених (40%) истакло је да се слаже са постављеном претпоставком. Најмањи део запослених – 22 (24,4%) одговорио је да тимски рад представља групу људи која, радији заједно, остварује један циљ. Приметно је да постоји разлика у ставовима запослених о тимском раду у складу са степеном стручне спреме који имају.

Када је реч о другој помоћној хипотези, утврђено је да узорак запослених који су анкетирани сматра да је у тимском раду мотивација веома важна, чиме је доказана и друга помоћна хипотеза. Наиме, чак 64 запослена (71,1%) МУП-а сматрала су да је мотивација веома важна, док су само 4 запослена (4,4%) сматрала да мотивација не утиче на резултате тимског рада. Приметно је да постоји разлика у ставовима запослених о значају мотивације у тимском раду у складу са степеном стручне спреме коју имају.

Трећа помоћна хипотеза да тим може обавити много сложенији скуп задатака од појединачца је доказана. Наиме, највећи број запослених, њих 68 (75,6%), изјаснило се да сматра да тим може обавити много сложенији скуп задатака од појединачца, док

се само 4 запослена (4,4%) нису сложила са том констатацијом. Приметно је да постоји разлика у ставовима запослених о могућности тима да обавља много сложенији скуп задатака од појединача у складу са степеном стручне спреме коју имају.

Четврта помоћна хипотеза, према којој разноликост тима даје боља решења, након добијених резултата може се потврдити, јер су се чак 72 запослена (80%) изјаснила да је ова претпоставка тачна. Приметно је да нема велике разлике у ставовима запослених у вези са тврђњом да разноликост тима даје боља решења, мада међу запосленима са ССС постоји већи број оних који сматрају да то није увек правило (20%) и да ова тврђња није тачна (6,7%), у поређењу са запосленима са ВСС (8,9% и 2,2%).

На основу спроведене анкете може се закључити да је у поменутим организационим јединицама присутно обострано поштовање и вольја, да постоји јак тимски дух, што имплицира да је последња хипотеза тачна. Наиме, чак се 77,7% испитаника сложило са овом констатацијом. Приметно је да постоји разлика у ставовима запослених зависно од степена њихове стручне спреме, с обзиром на то да међу онима са ССС има више оних који сматрају да то зависи од ситуације (11,1%) и да нису баш увек присутни поштовање и тимски дух и јединство (15,6%), у поређењу са запосленима са ВСС (6,7% и 11,1%).

На основу анализираних резултата закључује се да је потврђена основна хипотеза, постављена на почетку истраживања, према којој су присутне разлике запослених о тимском раду у посматраним организацијама у зависности од њихове стручне спреме, али да сви запослени углавном имају позитивне ставове о тимском раду.

И поред тога што тимски рад има велики број позитивних ефеката, постоји могућност појављивања извесних недостатака овог концепта. Један од највећих недостатака тимског рада јесте склоност ка доношењу ризичнијих одлука, с обзиром на то да одговорност није индивидуална већ колективна. Истовремено, присутни су изазови који произишу из недостатка личних сукоба или комуникације, али и пренаглашавања односа узимања и давања. Често се дешавају ситуације у којима појединача има потешкоће са интегрисањем у тим, што може бити условљено самом његовом природом, али и понашањем других чланова у тиму. То може довести до отуђења неких запослених и, на крају, изазвати нездовољство послом, флуктуацију радне снаге и/или смањење перформанси. Не постоји јединствен правни лек за поменуту проблем. У овом случају може бити корисна обука и честа замена позиције у оквиру организације, уколико постоји могућност њиховог спровођења.²³

Проф. др Исак Адијес каже да су нам за успешан тимски рад „потребна понашања у процесу доношења одлука која негују поштовање и поверење. Исто тако, потребни су нам људи који су зрели и добро уравнотежени, као и коректно обликована организациона структура. Такође, он наглашава да је „конфликт стварност која прати промену. Ми желимо да он буде конструктиван. Зато треба да имамо праве људе, исправан процес за доношење одлука и одговарајућу организациону структуру”.²⁴ Имамо ли људе?

²³ Светлана Вукотић, Миодраг Брезаковић, Вук Мирчетић, „Корпоративна припадност запослених: Формула успеха организације”, *Војно дело*, бр. 7, 2019., стр. 404–418.

²⁴ Исак Адијес, *Управљање променама*, Прометеј, Нови Сад, 1994.

Закључак

Тимски рад јесте императив савремене организације. Последњих година се сматра да је рад у тимовима једна од апликативних техника за постизање оптималних резултата у испуњењу мисије организације. Тимски рад се у свету континуирано проучава, прати и развија. У Републици Србији сваки рад у групи дуго је сматран тимским радом, при чему основне предности тимског рада и његове улоге у области управљања људским ресурсима нису подразумевале сагледавање широке лепезе различитих аспеката. Развојем тимова и управљање њима у организацијама постиже се бољи степен разумевања, сарадње, консултовања, доношења одлука, као и тимски дух и квалитетнији рад. Једна од најпрепознатљивијих карактеристика савремених организација јесте интензивирање активности тимова. Тимски концепт је процес у којем људи раде заједно како би достигли постављене циљеве. Том приликом чланови тима преносе и деле своје знање.

Током истраживања тимског рада у организационим јединицама МУП-а бавили смо се питањем: шта запослени подразумевају под тимским радом? Закључено је да у већем проценту сматрају да тимски рад подразумева заједнички рад, односно заједничко обављање послова (40%) и заједничко доношење најбоље одлуке (37,8%). Тимски рад представља заједничко решавање сложеног проблема. Тим се састоји од појединача који се морају непрестано афирмисати и мотивисати како би се развијао тимски дух и ширило поверење међу члановима тима. Разноликост састава даје боља решења, што говори о томе да тим у пракси зависи од сопствене структуре. У организацијама, поред тимског рада, велика важност придаје се комуникацији која представља суштину пословања. За тимски рад важна је отворена и искрена комуникација и размена мишљења, јер ако је комуникација неадекватна може доћи до распада тима. Савремени свет у тимском раду и квалитетним комуникацијама види значајан фактор унапређења пословања, будући да данашњим светом не владају појединачи, него снажни тимови.

Иако постоје извесни недостаци реализованог истраживања, оно може корисно послужити као полазна основа за унапређење постојећег стања у посматраној организацији кроз предузимање наредних конкретних корака. У тиму је важно градити међусобно поверење, а битни су мотивисаност за рад, редовна информисаност и објективност. Конкретан предлог за унапређење детектованог стања, пре свега, био би упознавање са теоријским основама и тренинг у примени тимског рада. Тренинзи могу бити у вези с решавањем проблема, вештинама комуницирања и преговарања, вештинама управљања конфликтима, вештинама групног рада у процесима, као и вештинама и знањима у вези с пословима које тим обавља. На тај начин, људи укључени у тимски рад били би одабрани – не само по својим преференцијама и стручности, већ и по способности да у тиму раде и доприносе његовом успеху.

Литература

- [1] Бранимир Вулевић, „Особине и вештине лидера у кризним ситуацијама – примери из војне средине”, *Војно дело*, вол. 5, 2016, стр. 278-287.
- [2] Драган Цветковић, „Анализа организационе структуре полиције Републике Србије”, *Безбедност*, вол. 1, 2010, стр. 74-94.
- [3] Драган Цветковић, „Организациони дизајн као један од фактора ефикасности полиције”, *Школа бизниса*, вол., 1, стр. 110-118.
- [4] Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад, 2007.
- [5] Исак Адижес, *Управљање променама*, Прометеј, Нови Сад, 1994.
- [6] Марко Андрејић, Обрад Чабаркапа, „Тимски рад у војним организационим системима”, *Војно дело*, вол. 53, бр. 3, 2001, стр. 83–107.
- [7] Миле Васић, *Тимови и тимски рад*, Завод дистрофичара, Бања Лука, 2004.
- [8] Милица Вујанић, Мирослав Николић, *Речник српскога језика*, Матица српска, Нови Сад, 2007.
- [9] Миомир Јасиковац, „Процес рада на доношењу одлука у кризним ситуацијама”, *Војно дело*, вол. 1, 2019, 55–69.
- [10] Мирјана Максимовић, *Тимски рад у новом миленијуму*, Факултет за менаџмент, Нови Сад, 2005.
- [11] Ранко Лојић, Владимира Ристић, Самед Каровић, „Развој лидерске каријере”, *Војно дело*, вол. 4, 2015, стр. 317-333.
- [12] Ronald Batenburg, Wouter van Walbeek, Wesley in der Maur, „Belbin role diversity and team performance: is there a relationship?”, *Journal of Management Development*, vol. 32, no. 8, 2013, pp. 901-91.
- [13] Снежана Лазаревић, Улога радних тимова у развоју организације која учи (докторска дисертација), Факултет организационих наука, Београд, 2012, стр. 120-121.
- [14] Светлана Вукотић, Миодраг Брзаковић, Вук Мирчетић, „Корпоративна припадност запослених: Формула успеха организације”, *Војно дело*, бр. 7, 2019., стр. 404–418.
- [15] Слободан Панић, Марко Андрејић, Витомир Станковић, „Улога интерне комуникације у мотивисању запослених”, *Војно дело*, вол. 5, 2015, стр. 384–400.
- [16] Слободан Панић, Марко Андрејић, Марјан Миленков, Симона Андрејић, Марјан Мирчевски, „Иновација менаџмента у функцији развоја”, *Војно дело*, вол. 2, 2018, стр. 394–413.

Резиме

Успех сваке организације је резултат тимског рада. То је најважнији „зачин“ јер унапређује квалитет одлуке, која је резултат различитих искустава и знања њених припадника. За правилно управљање тимом неопходно је познавање карактеристика тимског рада, улога и метода тимског одлучивања. У управљању људским ресурсима велики значај се придаје тимском раду јер нови концепти пословања поштују значај и улогу тимског рада као једног од важних сегмената успеха организације.

Предмет истраживања је тимски рад у организационим јединицама Министарства унутрашњих послова, у складу са чињеницом да он пружа могућност веће продуктивности, квалитета и профитабилности. Постављена је једна основна и пет помоћних хипотеза. Основна хипотеза гласи: Постоје разлике у ставовима запослених о тимском раду у посматраним организацијама у зависности од њихове стручне спреме, али генерално сви запослени имају позитивне ставове о тимском раду. Помоћне хипотезе гласе: За запослене тимски рад превасходно представља заједничко обављање послова. Мотивација је веома важна у тимском раду. Тим може обавити много сложенији скуп задатака од појединца. Разноликост састава тима даје боља решења и резултате. У организацији јединици постоји поштовање и воља да се помогне, као и јако јединство и тимски дух. Циљ истраживања је да се утврде ставови запослених о тимском раду у посматраним организацијама у зависности од њихове стручне спреме.

У раду ће се истраживати научно-теоријска сазнања, релевантна литература и савремена пракса применом следећих метода: општих научних метода – хипотетичко-дедуктивна метода, посебних научних метода – метода анализе и синтезе, метода индукције и дедукције, апстракција, спецификација и генерализација; и индивидуалних (емпириских метода) – то је метода посматрања, метода испитивања и метода анализе садржаја. У оквиру рада, истраживање ће се вршити применом следећих метода: метода анализе и синтезе; метода испитивања (техником анкетирања путем упитника ради проверавања хипотеза које су постављене) и статистичке методе.

Узорак истраживања обухватио је 90 запослених у организационим јединицама ПУ за град Београд, и то УП ПУ за град Београд, Полицијској испостави за безбедност на железници и ПИ ПС Савски венац. На основу анализираних резултата закључује се да је потврђена основна хипотеза постављена на почетку истраживања према којој су присутне разлике у ставовима запослених о тимском раду у посматраним организационим јединицама у зависности од њихове стручне спреме, али да они углавном имају позитивне ставове о тимском раду. Иако постоје извесна ограничења ових резултата и недостаци реализованог истраживања, оно може послужити као полазна основа за унапређење постојећег стања у посматраној организацији кроз предузимање наредних конкретних корака. У тиму је важно градити међусобно поверење, а битни су и мотивисаност за рад, редовна информисаност и објективност. Конкретан предлог за унапређење тренутног стања, пре свега, била би обука за тимски рад.

Кључне речи: *тим, тимски рад, организационе јединице, Министарство унутрашњих послова, лидер тима, радна груп*

© 2021 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodeло.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

МОДЕЛИ СУБОРДИНАЦИЈЕ У МЕХАНИЗОВАНОМ ОДЕЉЕЊУ НА БОРБЕНОМ ВОЗИЛУ ПЕШАДИЈЕ М80А*

Винко Жнидаршић**, Бранко Величковић***, Добривоје Мутавчић****

Достављен: 10. 11. 2021.

Језик рада: Српски

Кориговано: 28. 06. 2021. и 22. 09. 2021.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 18. 10. 2021.

DOI број: 10.5937/vojdelo2104071Z

Организација командовања у механизованом одељењу на борбеном возилу пешадије М80А одређена је правилима и уџбеницима механизованих јединица. Проблем који није обрађен у правилима јесте организација субординације војника укрцног дела посаде када извршава задатке изван возила. У правилима је начелно одређено да се командује начелима једностарешинства и субординације, али да командире механизованих одељења сами организују своје послуге на начин на који мисле да је прикладно, у складу са одређеном мисијом и задацима. Доношење одлуке о преношењу командних надлежности и организовању потчињених у ланцу субординације унутар механизованог одељења је недоумица чак и за искусне командире механизованих јединица, јер је то одређено општим начелима извођења активности, при чему се не зна где би стрелци, снајпериста и пушкомитраљесци требало да буду када су искрцани ван борбеног возила.

Током припреме и извођења активности командир механизованог одељења треба да прилагоди модел субординације у односу на задатак, простор, време и остале чиниоце који се јављају у борбеним активностима. Тако се може догодити да командир или заменик командира подели укрцни део механизованог одељења у више мањих целина (група, тимова) ради извршења одређеног задатка.

* Чланак је резултат рада на научноистраживачком пројекту који је финансирала Војна академија Универзитета одбране у Београду, под бројем: ВА-ДХ/1/21-23 „Утицај савременог окружења на извођење борбених дејстава у урбаним срединама” („Influence of contemporary environment on the conduct of combat activities in urban spaces”)

** Војна академија, Универзитет одбране у Београду, Београд, Република Србија,
vinko.znidarsic@gmail.com

*** Војна академија, Универзитет одбране у Београду, Београд, Република Србија

**** Војна академија, Универзитет одбране у Београду, Београд, Република Србија

Истраживањем које је изведено анализом садржаја у правилима и уџбеницима, посматрањем начина рада током извођења активности, предвиђањем могућих ситуација и откривањем примера добре праксе командира механизованих одељења, обликовани су модели који су представљени у овом раду.

Након проучавања литературе и испитивања професионалних војних лица, резултат истраживања јесу модели субординације у механизованом одељењу када је укрцни део одељења искрцан ван возила. Анализирани модели су подељени на групе модела, где је искрцни део одељења подељен у: 1) основни модел, 2) две групе и 3) три групе.

Кључне речи: *механизовано одељење, борбено возило пешадије M80A, субординација, командовање и руковођење, тактика малих механизованих јединица*

Увод

Војси Србије један део механизованих јединица чине пешадијске јединице опремљене борбеним возилом пешадије M80A. Њихове мисије се разликују од мисија редовних пешадијских и окlopних јединица. У борбеним операцијама добијају мисије и задатке који представљају спој пешадијских и окlopних дејстава.

Јединице на борбеним возилима пешадије задовољавају сталне захтеве повећања спремности за борбу и покретљивост јединица, нарочито у урбаном окружењу.¹ У нападу борбено возило пешадије омогућава да се превезе укрцано што је више могуће и да се искрца када се приближи неповољном терену, препрекама које ограничавају кретање или на јаку противоклопну одбрану која се не може заобићи или потиснути, док у одбрани омогућава пешадији да се бори укрцано и искрцано.²

Механизоване јединице имају јасна правила за борбено ангажовање посада борбених возила пешадије. Правила усмерено одређују начине рада сталног дела посаде. За укрцни део посаде јасно је прописана структура и формација када се налази у возилу. Такође, одређено је да одељење у борби може бити у стрељачком строју, по групама или комбиновано, а у одређеним ситуацијама и у окlopном возилу.³

Уочено је да не постоји упутство како се организује субординација у тим ситуацијама, односно: како командир одељења који се налази на возилу одржава

¹ Милорад Радетић, „Правци даљег развоја борбених возила пешадије”, *Војнотехнички гласник*, број 2, 2001, страна 225.

² Headquarters Department of the Army, „*The Mechanized Infantry Platoon and Squad (APC)*”, FM 7-7, Washington, DC, 1985, Page 1-1.

³ „Правило механизована чета, вод, одељење”, Управа окlopних јединица ССНО СФРЈ, Војноиздавачки завод, Београд, 1978, тачка 10, став 3.

везу са војницима укрцног дела одељења ван возила. Ова врста сценарија не разматра се у правилу, а веома је битна у борби када свака грешка може бити кобна. То је веома важно за командире одељења највиших чинова којима су потребна јасна и сажета упутства како да организују своје потчињене након што изађу из возила ради извршења борбених и неборбених активности.

Да би се открили погодни модели организације субординације унутар механизованог одељења потребно је знати да се систем командовања у Војсци Србије заснива на једностарешинству и субординацији.^{4, 5}

Једностарешинство обезбеђује да се само један претпостављени појављује у систему командовања, да он командује и да је одговоран за извршење задатака. Претпостављени је одговоран за употребу своје јединице зато што му је омогућено да доноси одлуке, издаје наређења и контролише њихово извршавање. Такође, дозвољено му је да пренесе део својих командних надлежности на друга потчињена лица.⁶ Субординација је потчињавање групе или појединача ауторитету старијег или претпостављеног.⁷ Изражава се кроз однос претпостављени – потчињени. Субординација не уклања иницијативу и стваралачки рад потчињеног који може да изабере начин на који ће извршити добијени задатак.⁸

Командни односи су истражени на основу организационе структуре механизованог одељења које одређује „Правило механизована чета, вод, одељење“.⁹ Према наведеном правилу, механизовано одељење чини десет војника наоружаних аутоматским пиштолјима, аутоматским пушкама, снајпером, пушкомитраљезима и ручним бомбама. Пошто се састав послуге и њиховог наоружања није и вероватно неће мењати још дуже време, потребно је послугу организовати на начин који би одговарао тренутним и претпостављеним будућим мисијама и задацима.¹⁰ Њима је, такође, потребна организација и процедуре које ће повећати способности возила и искрцаног дела посаде.¹¹

⁴ „Закон о Војсци Србије”, Службени гласник Републике Србије, број 116/2007, 88/2009, 101/2010 - др. закон, 10/2015, 88/2015 – одлука УС и 36/2018, тачка 9.

⁵ „Доктрина командовања – привремена”, ЗОК ГШ ВС, Војна штампарија, Београд, 2016, тачка 26.

⁶ Ibid., тачка 26.

⁷ Борислав Ратковић и остали., Војни лексикон, Војноиздавачки завод, Београд, 1981, страна 594.

⁸ „Доктрина командовања – привремена”, ЗОК ГШ ВС, Војна штампарија, Београд, 2016, тачка 26.

⁹ „Правило механизована чета, вод, одељење“, Управа окlopних јединица ССНО СФРЈ, Војноиздавачки завод, Београд, 1978.

¹⁰ Theodore Severn, „*Airland battle preparation: Have we forgotten to train the dismounted mechanized infantryman?*”, US Army war college, Carlisle Barracks, PA, 1988, page 12.

¹¹ Carmichael John, „*Devising Doctrine for the Bradley Fighting Vehicle Platoon Dismount Element-Finding the Right Starting Point*”, a monograph, School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 1988, page 1.

Током извршења мисија и задатака, командир одељења, као претпостављени, може, што обично и чини, да пренесе део командне одговорности на војнике које одређује да буду командри група. На тај начин ствара хијерархијске односе на неколико нивоа организационе структуре механизованог одељења.

У припремној фази истраживања разговори са искусним официрима и подофицирима у Војсци Србије и Министарству одбране били су од велике помоћи, јер су помогли да се препознају потребе механизованог одељења и могућности његовог организовања.

Циљ истраживања организације субординације унутар механизованог одељења био је ограничен на бележење и опис модела. Истраживање је изведено, у ограничном опсегу, применом метода анализе садржаја докумената „Доктрине командовања Војске Србије”, правила и прописа који се односе на механизоване јединице, разговора са специјалистима, као и на основу личних искустава аутора, стечених кроз посматрање у току извођења обуке и вежби.¹²

Истраживање је спроведено са основним циљем да се забележе сви логички постављени модели организације субординације унутар механизованог одељења. Ограниччење се односило на бележење могућих модела, али не и на њихово међусобно поређење. Основни критеријуми за препознавање модела били су: могућности наоружања којим војници рукују; могућност да војници буду компетентни за командовање; безбедност при раду; оптимална брзина преношења команда од претпостављеног ка потчињенима и извештавања од потчињеног ка претпостављеном.

Проучавањем научне литературе аутора, попут Бабића (1988) „Брзина – чинилац успеха у борбеним дејствима оклопних и механизованих јединица” и Радетића (2001) „Правци даљег развоја борбених возила пешадије”, дошло се до сазнања о правцима развоја механизованих јединица, док је рад Славковића и осталих (2017) „Употреба оклопних јединица у операцијама у насељеном месту”, као и описи које је дао Шипка (2011) у уџбенику „Тактика оклопних јединица 1”, нарочито помогли у разумевању тактике и потреба механизованог одељења.^{13, 14, 15, 16}

Истраживачки тим је, током 2019. и 2020. године, дефинисао проблем истраживања у разговорима са колегама официрима и подофицирима Војске Србије и Министарства одбране у оквиру припрема за извођење пројекта „Утицај савременог окружења на извођење борбених дејстава у урбаним срединама”. Истраживање које је уследило изведено је кроз анализу докумената, разговоре са ис-

¹² Здружена оперативна команда Генералштаба Војске Србије, Доктрина командовања – привремена, Војна штампарија, Београд, 2016.

¹³ Манојло Бабић, „Брзина – чинилац успеха у борбеним дејствима оклопних и механизованих јединица”, *Војно дело*, вол. 40, бр. 1, 1988.

¹⁴ Милорад Радетић, „Правци даљег развоја борбених возила пешадије”, *Војнотехнички гласник*, 2001, бр. 1, стр. 83-100.

¹⁵ Раде Славковић, Бранко Шипка, Јадранко Јукић, „Употреба оклопних јединица у операцијама у насељеном месту”, *Војно дело*, 2017, стр. 223-240.

¹⁶ Шипка Бранко, *Тактика оклопних јединица 1*, Војна штампарија, Београд, 2011, стр. 93.

питаницима и осматрање рада механизованог одељења. Добијени резултати су представљени као модели организације субординације унутар механизованог одељења. За потребе јасноће истраживања механизовано одељење је изоловано и посматрано као да остале јединице немају утицаја на њене задатке.

Као део истраживања организована је и једна неформална радионица током наставе са полазницима Основног командно-штабног курса, у септембру 2019. године у Војној академији, на којој су учествовали наставници и полазници специјалности оклопних јединица и пешадије. Испитаници су, углавном, били у чину капетана до потпуковника, на дужностима командира вода и чете у пешадији и оклопним јединицама. Полазницима је дат задатак да размисле и прикажу организацију субординације унутар механизованог одељења, узимајући у обзир и друге факторе, попут доктрине и тактике.

Почевши од основног модела организације субординације који прописује „Правило механизована чета, вод, одељење”,¹⁷ испитаницима је дат задатак да представе што више модела организације субординације који ће имати упориште у искуству и логици решавања доктринарних мисија и задатака када укрцни део посаде напусти возило и постане искрцани део посаде. Тиме је пажња испитаника усмерена на решавање само једне врсте ситуација.

Пошто су израдили своје моделе организације субординације распоређени су у неколико група. Додатна објашњења и мишљења су били исто тако потребна како би се резултати средили, објединили и описали.

Знање и искуство ових испитаника, стечено током година службе, било је драгоцено јер су могли да представе организацију субординације механизованим одељењем засновану на правилима, али и личним искуствима.

Намера је да се обезбеди основа за следећи ниво истраживања који ће укључивати разматрање и осталих фактора. Уочено је да полазници нису могли да одреде само један модел организације субординације који би био универзалан за све ситуације. Уместо тога издвојили су се модели који су погодни за већину ситуација. Тиме је створена база логичних модела организације субординације коју могу користити командри механизованог одељења на борбеном возилу пешадије M80A.

Механизовано одељење

У Војсци Србије механизовано одељење је најмања организација механизованих јединица. Командир механизованог одељења је особа која је одговорна за све у одељењу. Механизовано одељење чини десет чланова посаде који се налазе у борбеном возилу пешадије M80A. Оно представља спој сталне посаде и укрцног дела механизованог одељења. Када укрцни део напусти возило назива се искрцни део механизованог одељења (Слика 1).

¹⁷ „Правило механизована чета, вод, одељење”, Управа оклопних јединица ССНО СФРЈ, Војноиздавачки завод, Београд, 1978, тачка 5.

Оружана снага	Возило	Посада	Командир одељења	Заменик КО	Искрцни део
Војска Србије	БВП М80	В ОН	КО	ЗКО	Н-1 Н-2 С-1 С-2 С-3 Сн

Слика 1 – Состав механизованог одељења

Сталну посаду механизованог одељења чине командир одељења (скраћено: КО), оператор-нишанџија (скраћено: О-Н) и возач (скраћено: В). Сви они су наоружани аутоматским пиштољима. Када активности то налажу могу се наоружати и аутоматским пушкама.¹⁸

Укрцни део посаде чини седам чланова: заменик командира механизованог одељења (скраћено: ЗКО), двојица нишанџија пушкомитраљеза (скраћено: Н-1 и Н-2), снајпериста (скраћено: Сн) и тројица стрелаца (скраћено: С-1, С-2 и С-3).¹⁹ Они су наоружани са четири аутоматске пушке, два пушкомитраљеза и једном снајперском пушком. Од додатног наоружања на располагању су им и ручни бацачи ракета и ручне бомбе.

Командир одељења је претпостављени свим члановима посаде борбеног возила пешадије. Он је истовремено претпостављени старешина члановима сталног дела посаде: возачу и оператору – нишанџији, као и заменику командира одељења у директној линији командовања. Заменик командира одељења је претпостављен војницима искрцног дела одељења када се искрцају из борбеног возила пешадије (Слика 2).

Укрцни део посаде се превози у борбеном возилу пешадије и може извршавати борбене задатке из возила, али и изван возила.²⁰ Када се укрцни део посаде искрца из возила постаје искрцни део одељења и изводи задатке праћен борбеним возилом пешадије које му обезбеђује ватрену подршку аутоматским топом 30 mm, спрегнутим митраљезом 7,62 mm ПКТ и противоклопним системом 9М14М „маљутка”.²¹

Механизовано одељење на борбеном возилу пешадије М80А је веома покретно, поседује противоклопно оружје и обезбеђује оклопну заштиту посади од ефеката наоружања малих калибра, артиљеријских пројектила и ручних бомби. Такође, умањује и ефекте нуклеарних, хемијских и биолошких агенса. Борбене способно-

¹⁸ Шипка Бранко, *Тактика оклопних јединица 1*, Војна штампарија, Београд, 2011, стр. 13.

¹⁹ Шипка Бранко, *Тактика оклопних јединица 1*, Војна штампарија, Београд, 2011, стр. 13.

²⁰ Ibid., стр. 13.

²¹ Headquarters Department of the Army, „The Infantry Rifle Platoon and Squad”, FM 3-21.8 (FM 7-8), Washington, DC, 2007, Point 1-47.

сти механизованог одељења најбоље се исказују када изводе задатке здружено са тенковима, на отвореном или маневарском земљишту и дању.²²

Механизовано одељење бори се у складу са добијеним задатком и развојем ситуације. При прекиду везе са претпостављеним командир одељења самоиницијативно доноси одлуке, организује борбена дејства и предузима мере да се успостави веза са претпостављеним.²³

Механизовано одељење у борби може бити у стрељачком строју, по групама или комбиновано, а у одређеним ситуацијама и у окlopном транспортеру.²⁴ Командир одељења је одговоран за све способности свог одељења којим командује непосредно.²⁵ Он непосредно командује искрцним делом одељења у борби и делом одељења које искрцано из возила прихвата борбу.²⁶ механизованог одељења Уколико није у возилу, командир се налази у саставу распореда искрцног дела одељења, на месту одакле може да прати ситуацију и издаје команде целом одељењу. Он одржава радио, курирску и сигналну везу.²⁷

Механизовано одељење може изводити противоклопна дејства на малим, средњим и великим одстојањима користећи противоклопне ракете.²⁸ Креће се на маршу у саставу механизованог или тенковског вода, као бочно осигурање чете и као челна патрола батаљона.²⁹

Командиру механизованог одељења одређено је да командује сталном посадом – искрцним делом посаде борбеног возила пешадије.³⁰ У мирнодопским околностима он је непосредно претпостављен деветорици војника, а потчињен командиру механизованог вода. Сваки војник у механизованом одељењу има лично наоружање и додељене задатке. Да би активности могле да се изводе у складу са добијеним задацима, командир одељења преноси део својих командничких надлежности на војнике који исказују способности да буду командари група – тимова.³¹ Тиме се постиже равнотежа између покрета, ватре и безбедности.³²

²² „Правило механизована чета, вод, одељење”, Управа окlopних јединица ССНО СФРЈ, Војноиздавачки завод, Београд, 1978, тачка 5.

²³ Ibid., тачка 7.

²⁴ Ibid., 1978, тачка 10.

²⁵ „Правило тенковска чета, вод, тенк”, ССНО СФРЈ, УОЈ-5, Војноиздавачки завод, Београд, 1978, тачка 18.

²⁶ Ibid., тачка 18.

²⁷ „Правило механизована чета, вод, одељење”, Управа окlopних јединица ССНО СФРЈ, Војноиздавачки завод, Београд, 1978, тачка 44.

²⁸ Ibid., тачка 120.

²⁹ Ibid., тачка 137.

³⁰ Directorate of intelligence „*The Cutting Edge: Soviet Mechanized Infantry in Combined-Arms Operations*”, A research paper, 1987, Page 13.

³¹ „Доктрина командовања – привремена”, ЗОК ГШ ВС, Војна штампарија, Београд, 2016, тачка 59-60.

³² Chris Smith, Tony Duus and Simeon Ward, „Contemporary Warfare, the Utility of Infantry, and Implications for the Project Land 400 Combined Arms Fighting System”, Australian Army Journal, Volume VII, Number 2, Winter 2010, page 25

На овакав начин командир механизованог одељења успева да команђује читавим одељењем преко командира група – тимова, који, пошто од њега добију наређење, даље извршавају и усмеравају њихове активности.

Модели организације субординације у механизованом одељењу

Због сложености система борбеног возила пешадије, командир механизованог одељења се у свим моделима организације субординације налази у саставу сталне посаде и искрцним делом одељења командује непосредно.

Показало се да непосредна команда није изводљива, јер командир одељења није у могућности да са борбеног возила пешадије прати ситуацију код искрцног дела одељења која се дешава на 100 до 200 метара од њега. Зато најчешће даје дозволу заменику командира механизованог одељења да одлучује о начину извођења дејства. Међутим, могуће су и ситуације у којима ни заменик командира механизованог одељења није у могућности да сагледа ситуацију, па преноси надлежност на командира групе. Тај командир групе најчешће је војник са доволно компетенција и искуства да заслужи поверење да командује другим војницима и да донесе одлуку о дејству читавог одељења када се његова група налази на тежишту дејства како би се скратило време и повећала ефикасност.³³ На тај начин подстиче се активност и иницијатива потчињених.³⁴

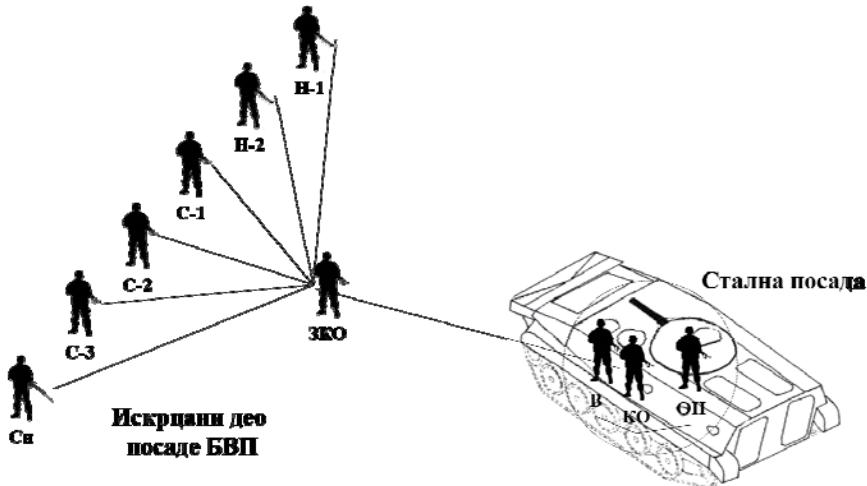
После оваквог одређења и проучавања литературних извора и разговора са специјалистима у вези са искрцним делом механизованог одељења на борбеном возилу пешадије резултати су подељени на: 1) основни модел, 2) моделе две групе и 3) моделе три групе.

Модел 1 – Основни модел

У основном моделу организације субординације командир механизованог одељења истовремено је непосредно претпостављен свим војницима сталног дела и искрцног дела одељења. Организацијом субординације са сталним делом одељења непосредно су му потчињени возач и оператор – нишанџија. Искрцним делом одељења командује преко заменика командира механизованог одељења. Заменик командира механизованог одељења је претпостављен свим осталим војницима искрцног дела одељења (Слика 2).

³³ „Mission Command: Command and Control of Army Forces”, Headquarters Department of the Army Washington, D.C., Army Doctrine Publication No. 6-0, ADP 6-0, 2019, point 1-27.

³⁴ „Доктрина копнене војске”, Команда Копнене војске Генералштаба Војске Србије Министарства одбране, Л-0, Медија центар Одбрана, Војна штампарија, Београд, 2012, стр. 58

Слика 2 – Модел 1 – Основни модел³⁵

У овом моделу заменик командира механизованог одељења ангажован је у девет непосредних веза субординације у којима је претпостављен и једну везу потчињавања према командиру механизованог одељења, што представља више веза субординације него што одређује Доктрина командовања у Војсци Србије.³⁶ Према прикупљеним подацима, овај модел се најчешће примењује у активностима Војске Србије које нису борбене.

Модел 2 – Модели две групе искрцног дела одељења

Друга група модела организације субординације унутар механизованог одељења на борбеном возилу пешадије M80A сачињена је на основу прикупљених обавештења и предлога специјалиста оклопних јединица и пешадије. За ове моделе карактеристично је да се искрцни део механизованог одељења дели на две групе и да заменик командира не мора да буде у саставу ниједне од група.

Ови модели су, због састава група, подељени и груписани у моделе 2.1, где су у групама равномерно распоређени војници у односу на врсту наоружања и дужности, и моделе 2.2, где су у групама обједињени војници са истим и спичним наоружањем и специјалностима којима се постиже покретљивост и ватрена подршка у извођењу активности.

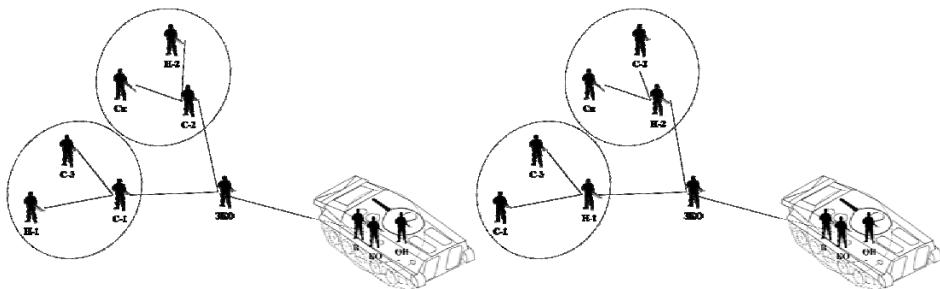
³⁵ Илустрација БВП M80 преузета и прилагођена из Шипка Бранко, Тактика оклопних јединица 1, страна 93

³⁶ „Доктрина командовања – привремена”, ЗОК ГШ ВС, Војна штампарија, Београд, 2016, тачка 78.

Модел 2.1 – Модел две групе – стална посада на возилу, а искрцни део подељен у две групе

У моделу 2.1. организације субординације стални део одељења је непосредно потчињен командиру механизованог одељења. Њему је потчињен и заменик командира механизованог одељења којем је потчињен целокупан искрцни део механизованог одељења подељен у две групе. У саставу тих група су нишанџија пушкомитраљеза, снајпериста и стрелац.

У моделима 2.1.1 и 2.1.2. командиру механизованог одељења потчињен је заменик командира механизованог одељења, којем су потчињена двојца командира група. У групи се налазе три војника. Командир групе је непосредно претпостављен двојци војника (Слика 3).

Модел 2.1.1.

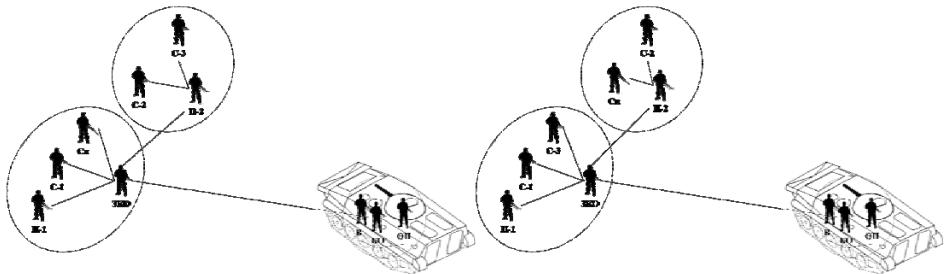
Модел 2.1.2.

Слика 3 – *Модел 2.1.1. и модел 2.1.2.*

Разлика између ова два модела је у томе што су у моделу 2.1.1. у две групе војника искрцног дела механизованог одељења за командире група одређени стрељци С-1 и С-2, док су у моделу 2.1.2. за командире група одређене нишанџије пушкомитраљеза Н-1 и Н-2 (Слика 3).

У моделима 2.1.3. и 2.1.4. заменик командира механизованог одељења је истовремено командир једне групе, у којој су му непосредно потчињена три војника (Н-1, С-1 и Сн) и претпостављен је командиру друге групе. Командиру друге групе Н-2 потчињена су два војника (С-2 и С-3) (Слика 4).

Разлика између модела 2.1.3. и 2.1.4. је место снајперисте које је унутар прве групе у моделу 2.1.3, док у моделу 2.1.4. он и стрелац С-3 мењају места у групама (Слика 4).

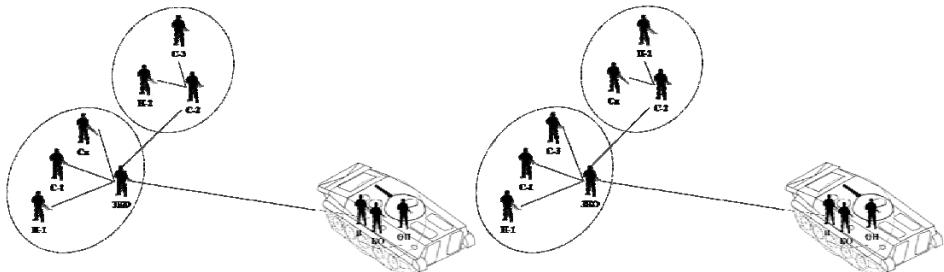

Модел 2.1.3.

Модел 2.1.4.

Слика 4 – Модел 2.1.3. и модел 2.1.4.

У моделима 2.1.3. и 2.1.4. за командира друге групе одређује се нишанџија пушкомитраљеза Н-2 (Слика 4), док се у моделима 2.1.5. и 2.1.6. за командира друге групе одређује стрелац С-2 (Слика 5).

Модел 2.1.5.

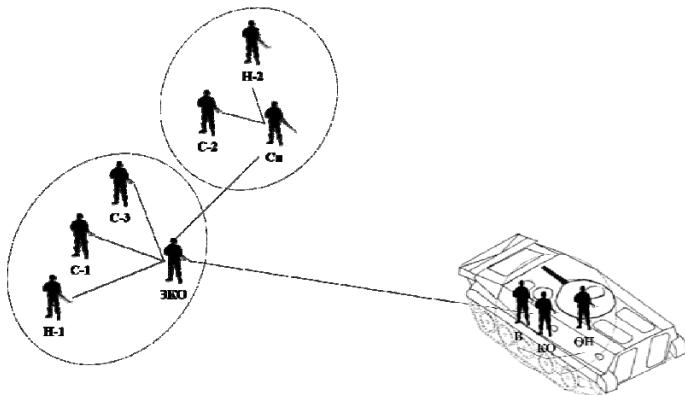
Модел 2.1.6.

Слика 5 – Модел 2.1.5. и модел 2.1.6.

Подела искрног одељења на две групе најчешће се изводи ради омогућавања дејства наоружањем борбеног возила кроз међупростор између група. Групе имају и улогу заштите бокова борбеног возила пешадије. Модел 2.1.5. и поступке описао је Шипка (2011) у уџбенику „Тактика оклопних јединица 1“.³⁷

У моделу 2.1.7. за командира друге групе одређен је снајпериста (Слика 6).

³⁷ Шипка Бранко, *Тактика оклопних јединица 1*, Војна штампарија, Београд, 2011, стр. 93.

Слика 6 – Модел 2.1.7.

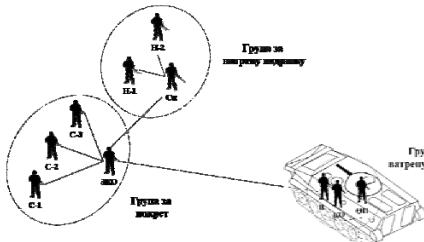
Модел 2.1.7. представља модификацију модела 2.1.4. и 2.1.6. У том моделу, за командира друге групе, јачине три војника (Сн, Н-2, С-2), одређен је снајпериста Сн. Разлика у односу на моделе 2.1.4. и 2.1.6. је место снајперисте који је сада одређен да буде командир групе (Слика 6).

Модел 2.2 – Модели две групе унутар искрцног дела одељења који су чиниоци ватре и покрета

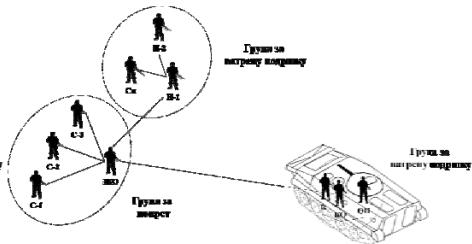
У овој групи модела искрцни део одељења је подељен на две целине – групе: ватрени и покретни. Ове целине су основа модерне тактике најнижих јединица које се користе ради покрета на бојном пољу у присуству непријатеља, посебно када је јединица под ватром. Подразумева употребу свих доступних заклона и координираног кретања групе за покрет коју варом подржавају група за ватру и борбено возило пешадије. Користи се током напредовања ка непријатељу у нападу, или приликом одступања у одбрани.³⁸

У моделима 2.2.1. и 2.2.2. прва група је група за покрет и чине је четири војника: стрелац 1, 2 и 3, којима је претпостављен заменик командира механизованог одељења. Он је истовремено претпостављени старешина другог групи и подређен у односу на командира механизованог одељења. Другу групу, која је група за ватрену подршку, чине три војника: нишанџије пушкомитраљеза Н-1, Н-2 и снајпериста. У моделу 2.2.1. групом командује снајпериста, а у моделу 2.2.2. групом командује нишанџија пушкомитраљеза Н-1. Заменик командира механизованог одељења је командир групе која покретом изводи дејство, док је група за ватрену подршку и стална посада подржавају ватром (Слика 7).

³⁸ „Armor and Mechanized Infantry Company Team”, Armor and Mechanized Infantry Company Team, ATP 3-90.1, 2016, page 7-10ATP 3-90.1, 2016, page 7-10

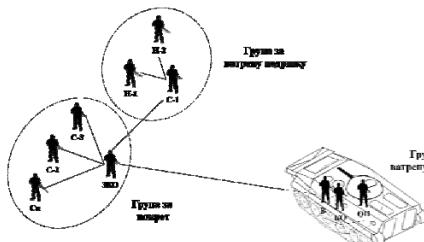
Модел 2.2.1.

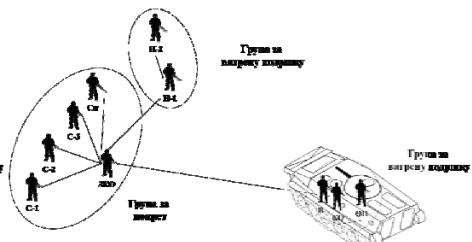
Модел 2.2.2.

Слика 7 – Модел 2.2.1. и модел 2.2.2.

У моделима 2.2.3. и 2.2.4. прва група је група за покрет, а друга група је и даље група за ватрену подршку. Разлика између ова два модела је место стрелца С-1. У моделу 2.2.3. он је командир друге групе и у моделу 2.2.4. он је подређени у саставу прве групе. У моделу 2.2.4. нишанџије пушкомитраљеза чине другу групу и у саједству са сталном посадом су ватрена подршка првој групи која изводи покрет (Слика 8).

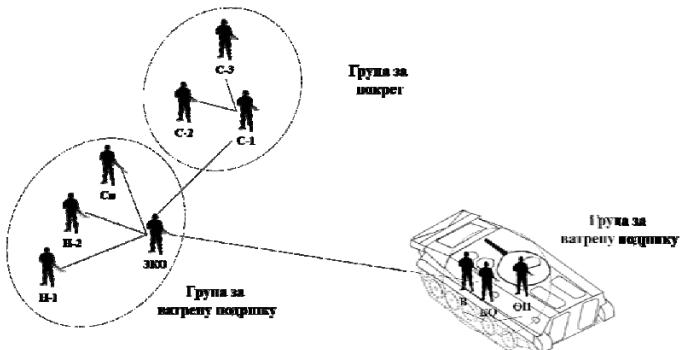
Модел 2.2.3.

Модел 2.2.4.

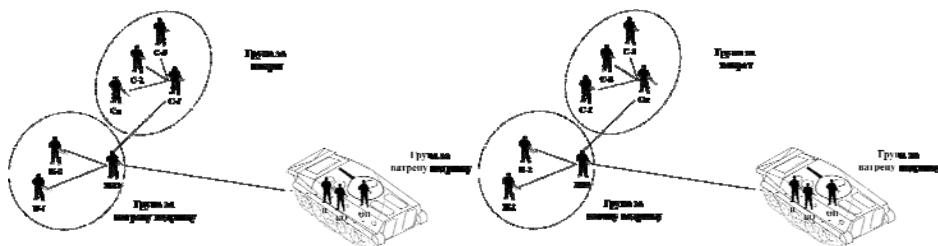
Слика 8 – Модел 2.2.3. и модел 2.2.4.

У моделу 2.2.5. заменик командира механизованог одељења је командир групе за ватрену подршку у којој су му потчињене нишанџије пушкомитраљеза Н-1, Н-2 и снајпериста. Другом групом командује стрелац С-1, а њему су потчињени стрелци С-2 и С-3 (Слика 9).

Слика 9 – Модел 2.2.5.

У моделима 2.2.6. и 2.2.7. прва група је група за варену подршку и чине је нишанције пушкомитраљеза Н-1, Н-2 и заменик командира механизованог одељења који командује групом. Другу групу чине стрелци С-1, С-2, С-3 и снајпериста. Разлику чини то што је у моделу 2.2.6. стрелац С-1 командир групе, а у моделу 2.2.7. групом командује снајпериста (Слика 10).

Модел 2.2.6.

Модел 2.2.7.

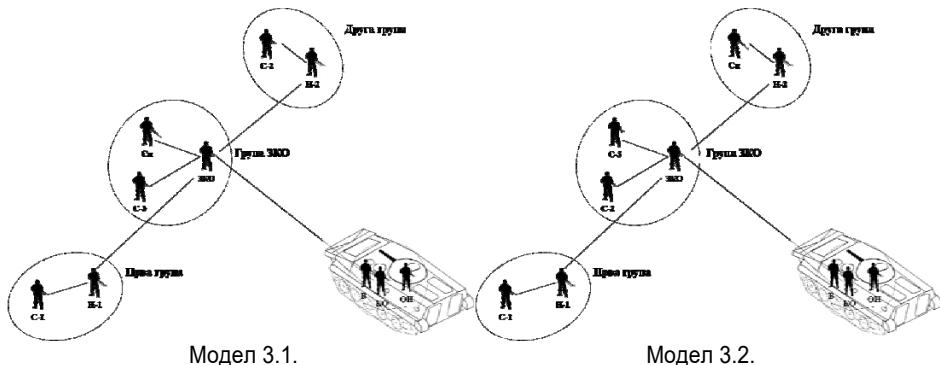
Слика 10 – Модел 2.2.6. и модел 2.2.7.

Модел 3 – Модели три групе искрцног дела одељења

У овој групи модела груписани су модели за ситуације када се искрцни део одељења дели у три групе. Дељење одељења у три групе није уобичајена организација на терену, али би могла да се користи за неке ситуације.

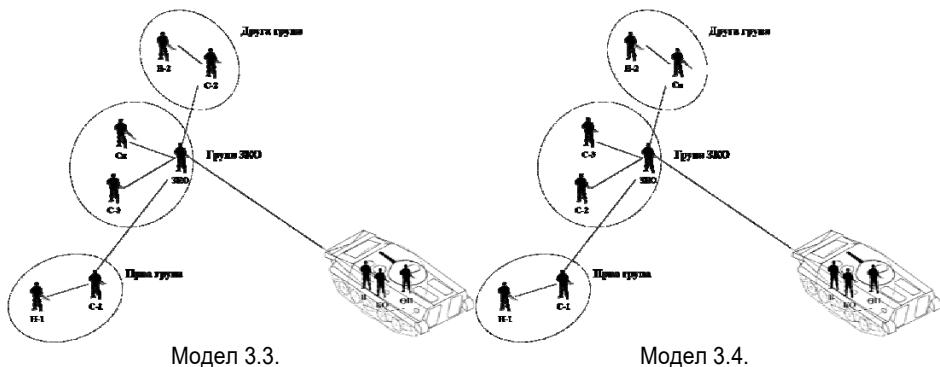
У моделима 3.1. и 3.2. прву и другу групу чине нишанције пушкомитраљеза Н-1 (Н-2) и стрелац С-1 (С-2). У обе групе нишанција пушкомитраљеза одређује се за командира групе. Групу којом командује заменик командира механизованог одељења чине стрелац С-3 и снајпериста (модел 3.1). У моделу 3.2. стрелац С-2 из друге групе мења место са снајперистом, а нишанција пушкомитраљеза Н-2 и даље командује другом групом (Слика 11).

Модели субординације у механизованом одељењу на борбеном возилу пешадије M80A

Слика 11 – Модел 3.1. и модел 3.2.

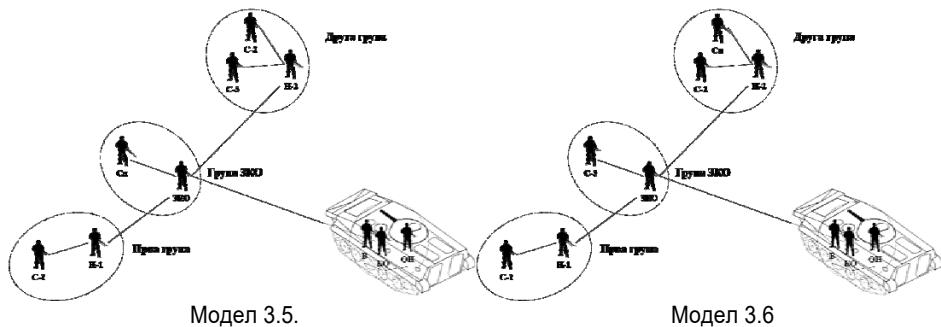
У Моделима 3.3. и 3.4. прву и другу групу чине нишанџија пушкомитраљеза Н-1 (Н-2) и стрелац С-1 (С-2). У обе групе се стрелац С-1 (С-2) одређује за командира групе. Групу којом командује заменик командира механизованог одељења чине стрелац С-3 и снајпериста (модел 3.3). У моделу 3.4. стрелац С-2, из друге групе, мења место са снајперистом, па тако снајпериста постаје командир друге групе (Слика 12).

Слика 12 – Модел 3.3. и модел 3.4.

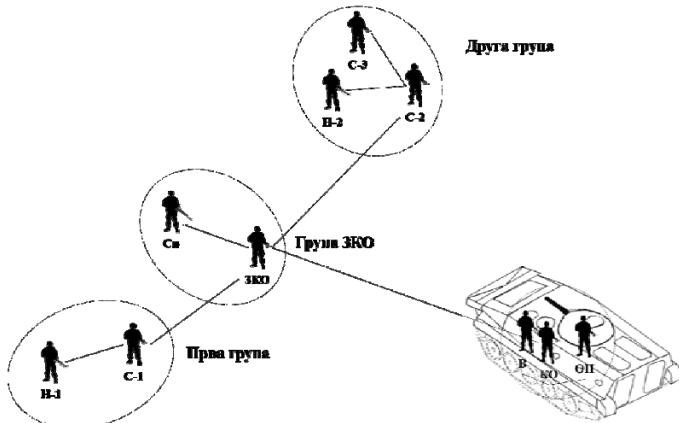
У моделима 3.5. и 3.6. прву групу чине стрелац С-1 и нишанџија пушкомитраљеза Н-1 који је уједно и командир групе. У моделу 3.5. другу групу чине два стрелца С-2 и С-3 којима командује нишанџија пушкомитраљеза Н-2. Групу заменика командира механизованог одељења чине снајпериста и заменик командира механизованог одељења који је уједно и претпостављен командирима прве и друге групе (модел 3.5).

У моделу 3.6. снајпериста из групе заменика командира одељења и стрелац С-3 из друге групе су заменили места (Слика 13).

Слика 13 – Модел 3.5. и модел 3.6.

У моделу 3.7. исти је састав група као и у моделу 3.5, али се разликује по томе што су уместо нишанџија пушкомитраљеза Н-1 и Н2 на места командира група постављени стрелци С-1 и С-2 (Слика 14).

Слика 14 – Модел 3.7.

Групу командира чине заменик командира и снајпериста, али је могућа комбинација замене места стрелца С-3 и снајперисте као у моделу 3.6.

Закључак

Организациона структура из „Правила механизована чета, вод, одељење“ (1978) била је основа за истраживање модела организације субординације унутар механизованог одељења. Истраживање је изведено применом метода анализе садржаја докумената, разговора и посматрања, са циљем да се забележе сви логички постављени модели организације субординације унутар механизо-

ваног одељења. Опсег истраживања је ограничен на класификацију и приказ модела организације субординације механизованог одељења на борбеном возилу пешадије M80A када је искрцни део одељења изван возила.

Од основне структуре механизованог одељења, која је представљена као модел 1. и која се подразумева као основна, током анализе засноване на сценаријима, утврђено је да је унутар механизованог одељења могуће успоставити 22 организације субординације када се укрцни део одељења искрца из борбеног возила пешадије.

Та 22 модела организационе структуре су, због својих специфичности, обједињени у три групе модела, где је искрцни део одељења подељен на: 1) основни модел, 2) моделе две групе и 3) моделе три групе (Табела 1).

Табела 1 – Преглед модела организације субординације унутар механизованог одељења на борбеном возилу пешадије M80A

Модел (х)	Подгрупа – први ниво (х.х)	Подгрупа – други ниво (х.х.х)												
Модел 1.		Основни модел												
		Модели две групе у искрцном делу одељења												
	Модел 2.1.	Посада и искрцни део подељен у две групе												
Модел 2.		Модел 2.1.1.	Модел 2.1.2.	Модел 2.1.3.	Модел 2.1.4.	Модел 2.1.5.	Модел 2.1.6.	Модел 2.1.7.						
	Модел 2.2.	Посада и искрцни део подељен у две групе (ватра и покрет)												
		Модел 2.2.1.	Модел 2.2.2.	Модел 2.2.3.	Модел 2.2.4.	Модел 2.2.5.	Модел 2.2.6.	Модел 2.2.7.						
Модел 3.		Модели три групе у искрцном делу одељења												
	Модел 3.1.	Модел 3.2.	Модел 3.3.	Модел 3.4.	Модел 3.5.	Модел 3.6.	Модел 3.7.							

Два модела су откривена у литератури: модел 1 приказује организациону структуру из „Правила механизована чета, вод, одељење“ (1978), а модел 2.1.5. је приказао Шипка (2011) у „Тактици оклопних јединица 1“.

У свим моделима је претпостављена примена активности и иницијативе, као значајног начела у организацији субординације унутар механизованог одељења, где командир механизованог одељења, који се налази у возилу, подстиче заменика командира одељења који се налази изван возила да самостално командује и доноси одлуке, као и да га подржава у његовим одлукама. Даљом организацијом субординације војници које заменик командира одељења одређује за командире група обавезни су да извршавају задатке у складу са замисли претпостављеног, али имају и могућност да то изведу на начин који је прилагођен ситуацији коју виде испред себе.

Ово истраживање предлаже 22 решења за организовану субординацију искрцног дела механизованог одељења. Недостатак материјалних средстава онемогућио је да се истраживање настави, али су резултати до којих се дошло представљени како би рад на истраживању био настављен укључивањем практичне провере у односу на мисије, простор, ситуације, околности и друго.

Литература

- [1] „*The Mechanized Infantry Platoon and Squad (APC)*”, Headquarters Department of the Army, FM 7-7, Washington, DC, 1985.
- [2] „Закон о Војсци Србије”, Службени гласник Републике Србије, број 116/2007, 88/2009, 101/2010 – др. закон, 10/2015, 88/2015 – одлука УС и 36/2018.
- [3] „Доктрина командовања – привремена”, Здружена оперативна команда Генералштаба Војске Србије, Војна штампарија, Београд, 2016.
- [4] Борислав Ратковић и остали., Војни лексикон, Војноиздавачки завод, Београд, 1981, страна 594.
- [5] „Правило механизована чета, вод, одељење”, Управа оклопних јединица Савезног секретаријата за народну одбрану Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, Војноиздавачки завод, Београд, 1978.
- [6] Theodore Severn, „*Airland battle preparation: Have we forgotten to train the dismounted mechanized infantryman?*”, US Army war college, Carlisle Barracks, PA, 1988.
- [7] Carmichael John, „*Devising Doctrine for the Bradley Fighting Vehicle Platoon Dismount Element-Finding the Right Starting Point*”, a monograph, School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 1988.
- [8] Шипка Бранко, *Тактика оклопних јединица 1*, Војна штампарија, Београд, 2011
- [9] „*The Infantry Rifle Platoon and Squad*”, Headquarters Department of the Army, FM 3-21.8 (FM 7-8), Washington, DC, 2007,
- [10] „Правило тенковска чета, вод, тенк”, Савезни секретаријат за народну одбрану, УОЈ-5, Војноиздавачки завод, Београд, 1978.
- [11] Directorate of intelligence „*The Cutting Edge: Soviet Mechanized Infantry in Combined-Arms Operations*”, A research paper, 1987.
- [12] Chris Smith, Tony Duus and Simeon Ward, „*Contemporary Warfare, the Utility of Infantry, and Implications for the Project Land 400 Combined Arms Fighting System*”, Australian Army Journal, Volume VII, Number 2, ISSN 1448-2843, Winter 2010.
- [13] „*Armor and Mechanized Infantry Company Team*”, Armor and Mechanized Infantry Company Team, ATP 3-90.1, 2016, page 7-10ATP 3-90.1, 2016.
- [14] „*Mission Command: Command and Control of Army Forces*”, Headquarters Department of the Army Washington, D.C., Army Doctrine Publication No. 6-0, ADP 6-0, 2019.
- [15] „Доктрина копнене војске”, Команда Копнене војске Генералштаба Војске Србије Министарства одбране, Л-0, Медија центар Одбрана, Војна штампарија, Београд, 2012.
- [16] Манојло Бабић, „Брзина – чинилац успеха у борбеним дејствима оклопих и механизованих јединица”, *Војно дело*, вол. 40, бр. 1, 1988.
- [17] Милорад Радетић, „Правци даљег развоја борбених возила пешадије”, *Војнотехнички гласник*, 2001, бр. 1, стр. 83-100.
- [18] Милорад Радетић, „Правци даљег развоја борбених возила пешадије”, *Војнотехнички гласник*, број 2, 2001.
- [19] Раде Славковић, Бранко Шипка, Јадранко Јукић, „Употреба оклопних јединица у операцијама у насељеном месту”, *Војно дело*, 2017, стр. 223-240.

Резиме

Организација командовања у механизованом одељењу на борбеном возилу пешадије M80A одређена је правилима и уџбеницима механизованих јединица. Проблем који није обрађен у правилима јесте организација субординације војника укрцног дела посаде када извршава задатке изван возила. У правилима је начелно одређено да се командује начелима једностарешинства и субординације, али да командри механизованих одељења сами организују своје послуге на начин на који мисле да је прикладно, у складу са одређеном мисијом и задацима. Доношење одлуке о преношењу командних надлежности и организовању потчињених у ланцу субординације унутар механизованог одељења је недоумица чак и за искусне командире механизованих јединица, јер је то одређено општим начелима извођења активности, при чему се не зна где би стрелци, снајпериста и пушкомитраљесци требало да буду када су искрцани ван борбеног возила.

Током припреме и извођења активности командир механизованог одељења треба да прилагоди модел субординације у односу на задатак, простор, време и остale чиниоце који се јављају у борбеним активностима. Тако се може догодити да командир или заменик командира подели укрцни део механизованог одељења у више мањих целина (група, тимова) ради извршења одређеног задатка.

Истраживањем које је изведено анализом садржаја у правилима и уџбеницима, посматрањем начина рада током извођења активности, предвиђањем могућих ситуација и откривањем примера добре праксе командира механизованих одељења, обликовани су модели који су представљени у овом раду.

Након проучавања литературе и испитивања професионалних војних лица, резултат истраживања јесу модели субординације у механизованом одељењу када је укрцни део одељења искрцан ван возила. Анализирани модели су подељени на групе модела, где је искрцни део одељења подељен у: 1) основни модел, 2) две групе и 3) три групе.

Кључне речи: *механизовано одељење, борбено возило пешадије M80A, субординација, командовање и руковођење, тактика малих механизованих јединица*

© 2021 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

MODELS OF SELECTIVE MILITARY SERVICE IN MODERN CONDITIONS*

Nebojša Nikolić**

Достављен: 17. 01. 2021.

Језик рада: Енглески

Кориговано: 31. 05. и 21. 06. 2021.

Тип рада: Прегледни рад

Прихеђен: 22. 07. 2021.

DOI број: 10.5937/vojdelo2104090N

New security challenges in the second decade of the twenty-first century and their materialization through various forms of hybrid warfare have had an impact on the emergence of ideas of strengthening state capacities for defence and security. One of these ideas is related to the manning of the armed forces. The paper presents models of selective military service that are successfully implemented in several European countries, which have similar demographic potential as Serbia. The main characteristic of these models of selective recruitment is the selection of only those persons who are interested in completing their military service voluntarily. Thus, the high motivation of future soldiers has been provided, and the consequences that would result from forcing those who do not want to do their military service have been forestalled. Models of manning in several neutral European countries and Israel have also been presented in order to gain a comparative insight. Foreign experiences have been summarised in the form of guidelines for a possible concept of a model of selective military service, which would meet the existing limitations and improve opportunities for a greater number of motivated persons, given the problematic possibility of mechanical reintroduction of the old model of conscription. The objective of this paper is to consider the possibilities of implementing foreign experiences in the process of creating an optimal solution, while respecting limiting factors in order to provide a highly motivated human factor for manning the armed forces.

Key words: *military service, manning of the armed forces, selective military service, reserve, hybrid warfare, modeling, strategic management*

* A part of the research results has been conducted through the interdisciplinary project of the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia entitled: "Cost-effective choice of new technologies and concepts of defence through social changes and strategic orientations of Serbia in the 21st century", project number MPNTR: III-47029

** Strategic Research Institute, Defence University in Belgrade, Republic of Serbia
nebojsa.nikolic11@mod.gov.rs

Introduction

The issue of manning the armed forces is very complex and multidisciplinary, in addition to being relevant and important, both for the defence system and the society and state as a whole. In recent years, there has been a problem of sufficient and adequate manning¹ of the armed forces in several countries,² which contributes to the topicality³ and relevance⁴ of this problem for military-professional research,⁵ as well. There is an evident decrease in the interest in military service, even in developed and rich countries with a stable system. For example, a significant decline in the satisfaction of the armed forces members with their professional status from 60% in 2009 to 41% in 2018 was registered in Great Britain, while the level of the constantly undermanned armed forces was 5.7% in 2018.⁶ In Germany, the level of the undermanned armed forces is even higher than in Great Britain and it was around 15%, while at the same time the level of public support to the armed forces is as high as 80%.⁷ Even in Israel, there is an evident trend of increasing the number of persons exempt from conscription for various reasons.⁸

In addition, the following phenomenon has been noticed in Israel:⁹ in the population of all conscripts (2.1 million in 2014), even 75% of reservists have not been engaged or deployed at all, while in the previous three years only 6% were called on military exercises lasting 20 days, and in 2017, this small percentage additionally dropped to 5%. Thus, Israel has found itself in the situation shared by many countries that have suspended conscription and completely transferred to the principle of volunteering in the manning of the armed forces.¹⁰ As it can be seen, the level of

¹ Alexandrescu Nihai-Bogdan, (2018). „Specific Elements of Marketing in the Recruitment and Selection of Human Resources Process in Romanian Army”, Scientific Bulletin, Vol.XXIII, No.2(46), 67-73.

² Kosonen Jarkko, Puustinen Alisa, Teemu Tallberg, (2019). „Saying no to military service – obligation, killing and inequality as experienced problems in conscription-based military in Finland”, *Journal of Military Studies*, 8(special issue), 46-57.

³ Braw Elisabeth (2019). „Competitive National Service – How the Scandinavian Model Can Be Adapted by the UK”, RUSI Occasional Paper, October 2019, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies.

⁴ Combs Howard, (2019). „Enabling NATO for 21st Century Operations: Fielding Agile, Responsive and Innovative Reserve Forces”, Policy paper, Canadian Global Affairs Institute, Calgary, Canada.

⁵ Cohn P. Lindsay, Toronto W. Nathan, (2017). „Markets and Manpower: The Political Economy of Compulsory Military Service”, *Armed Forces & Society*, 43(3), 2017, 436-458.

⁶ Braw Elisabeth, (2019). „Competitive National Service – How the Scandinavian Model Can Be Adapted by the UK”, RUSI Occasional Paper, October 2019, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies.

⁷ Ibid.

⁸ Cohen Amichai, Cohen A. Stuart, (2020). „Beyond the Conventional Civil-Military “Gap”: Cleavages and Convergences in Israel”, *Armed Forces & Society*, (in print), 1-21.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

utilization of personnel trained through conscription is very small, which further implies the question of the main purpose of general conscription.

The purpose of this paper is to help consider the issue of the manning of the armed forces, to open an argumentative discussion and initiate scientific research related to the whole issue or at least certain aspects. Having in mind the broader relevance of the topic and the problem of the manning of the armed forces, not only in our country, but also in several other European countries, it is useful to adequately approach this very complex phenomenon using all publicly available sources of information, appropriate scientific research methods and involving a wider range of researchers from various fields and institutions.

When considering the aspects of introducing conscription in general, especially in terms of drawing conclusions and proposing solutions, it is necessary, at the very beginning, to clearly structure the decision-making problem and its context, as well as to declare the goal(s) of such an endeavour. It is also necessary to describe the problem situation that is considered and gives a broader context of the problem, taking into account all the limitations and environmental factors. Without a clear course of action, defined limitations and information on available resources, it is difficult to talk about considering the optimal solution in the decision-making. When considering the problem, it is very important to achieve and maintain clarity of cause-and-effect assessment, so as not to stray into misunderstandings and a spiral of unproductive discussions. Thus, for example, during the summer of 2020, the idea was promoted in Germany to respond to the phenomenon of turning towards extremely negative attitudes of the right-wing politics, which were identified in certain incidents in some special units of the armed forces, by reintroducing conscription.¹¹ However, this idea was quickly abandoned by the reaction of not only the professional, but also the general public due to the obvious lack of cause-and-effect relations in the idea and logical reasoning. In other cases, the reintroduction of conscription is justified by some other reasons, such as, for example, education of youth, prevention of alcoholism and drug addiction, development of work habits, improvement of physical fitness of youth, economic development, etc. The media and political use of all these "reasons" obscures the main motives for considering conscription, and this is not the subject of this paper.

Similar inconsistencies and wrong logic in reasoning occur in the exclusive association of conscription with the categories such as: military neutrality; the concept of total defence; economic and social aspects of military service and equality of citizens; strengthening democracy and bonds between the society and the military; and other aspects, which is explained in the critical analysis in the broader literature.¹² In addition to neutral countries, non-neutral countries, such as Turkey, Greece, and Russia, also have conscription. On the other hand, the Republic of Ireland is a neu-

¹¹ Deutsche Welle, „Should Germany bring back compulsory military service”, July 7, 2020.

¹² Poutvaara Panu, Wagener Andreas, (2007). „Conscription: economic costs and political allure”, *The Economics of Peace and Security Journal*, 2(1), 2007, 5-15.

tral country, but it has never had this type of military service. The Kingdom of Sweden has once suspended conscription, but it reintroduced it a few years ago, which was a reaction to the deteriorating security situation in Eastern Europe. Switzerland, Finland and Austria¹³ have a long and strong tradition of neutrality and conscription, and they maintain it continuously and independently of changes in the broader geo-strategic environment. The concept of total defence is also implemented by non-neutral countries, such as Norway and the Baltic states. The neutral European countries that are members of the European Union (EU) are actually not completely neutral because they are a part of this organisation. The greatest totalitarian regimes had general conscription (Germany, USSR), while some countries, which are considered to be the example of democratic order, stability and freedom, did not have compulsory military service, except in the case of world wars (Great Britain, US).¹⁴ In order to reduce the possibility of wrong or hasty actions, it is very important to analyse the experiences of others with the same or similar problem.¹⁵

The following chapter presents different models of conscription in several countries including neutral European states. On the basis of the summarised foreign experiences, the concluding chapter proposes several guidelines for the development of a possible model of military service in countries, which have, like Serbia, specific socio-economic and political surroundings.

Models of military service – foreign experiences

Several factors influence the selection of the model of manning the armed forces, and the decision itself is within the responsibility of the appropriate level of the state power. The most common relevant factors are: the level of perceived danger caused by external security threats and strengthening of civil-military relations, that is, the connection between the society and the armed forces as a preventive measure against self-isolation and alienation of the armed forces from the people – society. In modern conditions of the society development, as well as in conditions of modern conflicts, the traditional significance of both mentioned factors becomes questionable and relative, which can also be said for some earlier periods. Cohn and Toronto (2017) did extensive research on a sample of 99 states over a period of 40 years and came up with interesting results. They analysed a number of other factors, and in particular they emphasised the factors related to the economy and the organisational-normative structure of the state. According to their research, countries with less free labour market are more inclined to compulsory military service. They

¹³ Debski Sławomir, Sasnal Petrućja, Lorenz Wojciech, (2020). „Austria's Modus Operandi: Variable Neutrality in Action”, Policy paper No.8 (183), October 2020, The Polish Institute of International Affairs.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Asal Victor, Conrad Justin, Toronto Nathan, (2017). „I Want You! The Determinants of Military Conscription”, Journal of Conflict Resolution, 61(7), 1456-1481.

also found that countries with British heritage (mainly former colonies of the British Empire) are less inclined to introduce compulsory military service, as well as those countries that strive to organise the state and society according to British standards and experience.

Due to their essential specifics, the models of conscription in the Nordic countries - Sweden, Norway and Denmark, are referred to in the broader literature as selective military service. It means that the armed forces do not call up the entire conscript population to do military service, but only as many conscripts as the armed forces assess necessary, which enables narrowing down the selection only to those persons who are willing to do military service. Many years of practice of implementing selective military service in these countries has shown that it is a very efficient and rational method of manning the armed forces. In fact, as it is claimed, there is always a greater number of recruits who are interested in military service than the number of available vacancies. Military service is preceded by careful, detailed and multi-phase selection of candidates, with interviewing, medical, psychological and other examinations.

A recent comparative study on the motivation¹⁶ of young people in Sweden and Norway who have volunteered for military service shows that their motive is primarily individual development and training with the perception of choice as one of the phases in their life and work, and also the attractive opportunity to participate in international missions and other benefits of military service. The results of previous research in Switzerland¹⁷ coincide with this research, so it can be said that the conclusion about the general trend of weakening the concept of a citizen in a uniform and strengthening the factor of individualisation and preferential choice is valid.

For the purpose of a comparative insight, the experiences of Switzerland, Austria and Finland, as neutral European countries, as well as the experiences of Israel due to its specific position and overall experiences, are presented. All the mentioned countries are very different from Serbia, despite the similarities of certain aspects. All of them have their own specifics, such as different historical development, so it is logical that they cannot implement the same solutions. Although Switzerland, Austria, Sweden and Finland are neutral countries, they have completely different roots of their neutral status, but they all have in common that they are internationally recognised in that status. It is interesting to note that the Kingdom of Denmark and Norway had a long tradition of neutrality (Norway from 1814 and Denmark from 1864), but their neutral status was not respected in World War II, and both were occupied in 1940 by Nazi Germany. After that, both countries sought their security in the NATO and took part in its founding in 1949. Belgium (neutral since 1839, with the break -occupation in World War I and occupation in 1940), the Netherlands (neutral from 1839 until occupation in 1940) and Luxembourg (neutral since 1839 until 1940 with the break - occupation in World War I) acted in the same way. The neutral

¹⁶ Osterberg Johan, Nilsson Joel, Hellum Nina, (2020).

¹⁷ Szvircsev Tibor, (2011). „The Transformation of Switzerland's Militia Armed Forces and the Role of the Citizen in Uniform”, Armed Forces and Society, 37(2), 239-260.

status of the Baltic states (Estonia, Latvia, Lithuania) did not save them from occupation at the beginning of the Second World War in 1939. The neutrality of the Kingdom of Yugoslavia since 1940 was also not respected, and it was occupied and dissolved as a state in 1941. The non-alignment of socialist Yugoslavia (1949-1991) could be interpreted to some extent as neutrality only in relation to the two military-political blocs (NATO and WP), which did not protect it from the dissolution in 1991. In this regard, it can be concluded that the neutral status of a country, in addition to its internal commitment, should be confirmed, in a certain way, by relevant international factors.

Table 1 – Overview of the length of military service in certain countries

	Conscription	State neutrality	Length of military service¹⁸	Notes
Austria	Yes	Yes	6 months	9 months service without arms
Finland	Yes	Yes	5,5 months (165 days)	- 345 days service without arms - For more complex specialties and reserve officers 255 or 347 days, on a voluntary basis
Sweden	Yes	Yes	4 to 11 months	- Possible service without arms - Gender neutral (women also serve)
Switzerland	Yes	Yes	18 to 21 weeks	Police type of armed forces
Denmark	Yes	No, NATO member	4 months	- 9 months service without arms in Emergency Management Agency - 12 months in Royal Guard (on a voluntary basis)
Norway	Yes	No, NATO member	12 months	Gender neutral (women also serve)
Israel	Yes	No	32 months	Gender neutral (women also serve)

The Kingdom of Denmark is one of the few countries that retained conscription even after the end of the Cold War, which can be interpreted less as nurturing tradition (conscription in Denmark has existed since the nineteenth century), and more as a continuation of a well-organized manning system of the armed forces with appropriate adjustments. Namely, the Danish Armed Forces called up for conscription only as many carefully selected recruits as they needed in a certain period, and these conscripts most often wanted to do their military service. In the period 2013-2018 in

¹⁸ Military Balance 2021.

Denmark, an average of 4,200 conscripts per year were called up for military service in the Armed Forces¹⁹ and 420 conscripts per year for service in the Danish Emergency Management Agency (service in this Agency is counted as military service). Thereby, the average size of the recruiting population in Denmark on an annual level was about 71,000 people aged 19.²⁰ This means that only 6 to 7% of the potential recruits did compulsory military service on average. Those who are selected for compulsory military service are volunteers, with very few exceptions when the armed forces need a conscript due to specific skills, professional knowledge or capabilities. During the recruitment preparations and the selection process, the recruits choose the place where they will do their military service. Military training lasts about four months, while those who choose the Royal Guard serve for 12 months. Those who choose to serve in the Danish Emergency Management Agency serve for 9 months. Conscripts do not handle complex weapons or sophisticated combat equipment, but only basic infantry weapons and equipment. Women can do service if they wish. During their service, recruits are provided with food and hygienic-accommodation conditions (12 recruits in a dormitory) and receive 298 Danish kroner²¹ daily. After completing their military service, they are considered competent for the territorial guard and the execution of certain military, as well as other tasks that are performed in emergencies, evacuation, guard security, etc.

The Kingdom of Norway, similar to the Kingdom of Denmark, has a long tradition of conscription, dating back to the first decades of the nineteenth century, and there are also similarities in modern conditions of selective military service. Having in mind rather larger territory of the country and at the same time much less inhabitants than Denmark, in Norway, slightly less than one third of the recruits serve on average, which for the previous few years amounted to about 7,000 recruits per year.²² All conscripts receive a daily allowance of 180 Norwegian kroner and an additional lump sum of 35,000 Norwegian kroner.²³ They are accommodated in dormitories with six beds. After military service, they are considered competent for the territorial guard, which is a type of reserve military units commanded by active officers and consisting of reservists (those who have done military service). Bearing in mind that the armed forces need much fewer recruits in relation to the size of the recruiting population, the situation is similar to that in Denmark – there are always more interested candidates than vacancies, so only those persons who are psychophysically most capable and most motivated for conscription are selected. Furthermore, the atmos-

¹⁹ Braw Elisabeth, (2019). „Competitive National Service – How the Scandinavian Model Can Be Adapted by the UK”, RUSI Occasional Paper, October 2019, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

²² Braw Elisabeth, (2019). „Competitive National Service – How the Scandinavian Model Can Be Adapted by the UK”, RUSI Occasional Paper, October 2019, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies.

²³ Ibid.

here in Norwegian society is such that young people think that the fact they have done their military service will be a valuable note in their CV and future professional and career development. In terms of gender equality, in Norway and Sweden both genders (men and women) are completely equal, and both men and women have the obligation to do military service, which is a logical consequence of the fact that these Nordic countries are the world leaders in the promotion and implementation of gender equality in practice. However, empirical data show that the female population does not show special interest in conscription. For example, in 2018, there was only 25% of female recruits, which is significantly below²⁴ the expected 50% owing to the model of selective military service, according to which only those who are really motivated and willing do compulsory military service.

The Kingdom of Sweden has slightly different history than the Kingdom of Norway and Denmark, because it did not wage wars for long time, which means that its national security was not greatly endangered. However, Sweden also implements a similar model for military service like the two mentioned Scandinavian countries, i.e. nowadays it implements selective military service, after relatively short suspension of conscription in the previous decade. In the case of the Kingdom of Sweden, the main motives for reintroduction of military service through the implementation of the selective conscription model were two basic factors: the relatively low turnout for all types of military service and military vocation, leaving a number of job vacancies unoccupied and a very strong perception of potential possibilities to endanger national security due to growing tensions in their region, Europe, and also in the world. Sweden is not alone in worrying too much for its security, especially after the events and conflicts in Ukraine. The Government of the Kingdom of Sweden has decided to re-introduce military service through the implementation of the selective conscription model from 2017, with the main goal of being an addition to the existing model of recruitment. Depending on the response level for professional military service, the scope of calling up for conscription is planned according to a selective model. Thus, 2,750 young men and women who were previously selected from the broader recruiting population of those who were psychophysically ready and willing to join compulsory military service were engaged in the first period 2018-2019, as an addition to the contingent of about 1,000 newly applied persons for professional military service.²⁵ For the period 2019-2020 it was planned to call up 3,500 selected recruits (as an addition to the contingent of about 1,000 new professional soldiers), and for the period 2020-2021 a total of 5,000 persons.²⁶ There is clear awareness in the Swedish Armed Forces that military personnel of all categories should be motivated, even in the case of the need for greater contingents of soldiers on an annual level.

²⁴ Ibid.

²⁵ Braw Elisabeth, (2019). „Competitive National Service – How the Scandinavian Model Can Be Adapted by the UK”, RUSI Occasional Paper, October 2019, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies.

²⁶ Ibid.

The implementation of the model of selective military service builds the image of a good employer and develops a sense and need to belong to a desirable organisation. Accordingly, Sweden, like the other two Nordic countries, has managed to improve manning of active military units and expand capacities to man reserve territorial units by implementing the model of selective military service. Conscripts in Sweden receive 553 Swedish kronor (SEK) for each day spent in a military organisation,²⁷ which is slightly more than in the case of Danish and Norwegian conscripts and is probably the consequence of less interest in the military service than in the mentioned two countries.

In the Swiss Confederation there is conscription only for adult male citizens lasting 245 days (262 days until 2018), and the alternative is civilian service in the state institutions outside the armed forces for 390 days. Military service consists of two main parts. The first part lasts 18 weeks and is served continuously. The second part is divided, in principle, into six periods of 19 days and is served up to 34 years of age²⁸ for soldiers, while for non-commissioned officers and officers the age limit is higher (up to the rank of captain 36 years of age, for captains up to 42, and for senior officers up to the age of 50), but the number of days of annual engagement is smaller (up to five days a year). These (reserve) officers can command units up to a brigade during the periods of their engagement, while in the meantime they are engaged in their civilian affairs. In less than 15% of cases, military service is approved for a complete period of extended duration. In case of refusal of the service (military or civilian), the alternative is to pay financial compensation or imprisonment (it is interesting that in Switzerland every year about 40 young men go to prison for refusing compulsory service²⁹). Out of all neutral countries, Switzerland has the strongest tradition dating back centuries ago. However, in the current millennium, there have been great sociological changes in the perception of the armed forces and military service, even in Switzerland. A prominent Swiss military sociologist³⁰ described these changes in detail in 2011, stating that the social role and place of a citizen-soldier has been greatly diminished and transformed compared to previous decades. According to his research, young people are much less interested in military service than before. Furthermore, the motivation of young people has changed and evolved from a traditional motive of serving the homeland into individual assessment of usefulness for their personal and professional development. The public and parliamentary political parties are divided over maintaining the militia concept of organising the armed forces, transforming it or transitioning to the professional armed forces as in other Western countries. There have been several reforms of the armed

²⁷ Ibid.

²⁸ Mudry Marco, (2017). „Swiss armed forces organizational level leader development”, Master thesis, the US Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas.

²⁹ EBCO, 2021.

³⁰ Szvircsev Tibor, (2011). „The Transformation of Switzerland’s Militia Armed Forces and the Role of the Citizen in Uniform”, Armed Forces and Society, 37(2), 239-260.

forces in the past decades (1961, 1995, 2004 and 2018), but there have been no radical changes except constant reduction in the military strength. The Swiss Armed Forces are very different from the others in that they maintain a long tradition according to the model of the militia armed forces, which is the closest to the concept of a citizen-soldier. As early as 1874, the Swiss Constitution defined this type of (militia) organisation of the armed forces, with an accompanying ban on the establishment of the entirely professional armed forces.³¹ The majority of the Swiss Armed Forces is made up of persons who are not professional military personnel, not taking into account the soldiers performing compulsory military service. The fact that in the professional service in the armed forces there is only a small percent (5³² to 10%) of the total number of members under arms can serve as an illustration. For example, in 2019, there were 11,909 full-time employees in the Department of Defence, and this is a total number including some other structures, because Switzerland has the unified Department of Defence, Civil Protection and Sport.³³ It can be concluded that the Swiss experiences are very specific and very different from other countries that implement similar concepts.

The Republic of Austria has not suspended conscription in previous decades, despite positive changes to its security after the end of the Cold War. However, there have been some changes: the interest of young people in doing military service under arms has decreased in favour of "civilian service", i.e. service without arms. Out of the total military strength, the professional personnel makes up almost 50%. Military service lasts six months (with arms), or alternatively nine months without arms (civil service), but with engagement and work in various public services (hospitals, emergency service, nursing homes, social welfare institutions, emergency response institutions, Red Cross, etc.). A relatively significant number of recruits (from 13,000 to 16,000 persons), who opt for civil service, give great support to work in social services, which was one of the most important reasons why citizens voted in a referendum on conscription, in 2013, with almost 60% of the vote, to retain this obligation. However, persons who opt for civil service as an alternative to military service under arms do not have the right to carry and possess weapons, nor to be employed in the police (there are similar solutions in other countries, as well).³⁴ Military salaries are twice smaller for those who choose service without arms, which additionally testifies to the low interest of young people in military service and the measures taken by the state to stimulate them to serve under arms. Basic combat training lasts about 10 weeks.

³¹ Ibid.

³² Ibid.

³³ www.admin.ch/gov/en/start/departments/department-of-defence-civil-protection-sport-ddps.html/

³⁴ D' Abramo Michael, (2004). „Military Trends in Italy: Strengths and Weakness”, Center for Strategic and International Studies, study from Arleigh A.Burke Char in Strategy Program, October 29, 2004.

Unlike the countries from the Scandinavian region - Sweden, Norway and Denmark, where selective military service has been implemented, Finland has general conscription according to which the greatest part of recruiting population does military service, with the exception of persons who are conscientious objectors for religious reasons. The obligation to serve is related to men, while women can do military service on a voluntary basis. After rigorous medical examinations and psychophysical tests, 70 to 80% of the entire recruiting population is called up for conscription, which in recent years amounts to about 21,000 male recruits per year in combat training.³⁵ In addition to the mentioned number of male recruits, the system of compulsory military training also accepts about 600 female recruits, who have volunteered for military training.³⁶ The length of military service in Finland can be triple: about 43% of recruits serve 165 days, about 14% of recruits serve 255 days, while the remaining 43% serves 347 days. Longer military service is done by recruits who are selected and would like to be trained for more complex military specialties, as well as those who would like to be reserve non-commissioned officers or reserve officers. Those who do longer military service have certain benefits including financial ones. Soldiers performing military service have about 5 euros per day for the first 165 days, almost 9 euros in the period from 166th to 255th day and 12 euros per day for a period from 256th to 347th day.³⁷ Of course, food, clothing (uniform), health care, certain social services and accommodation are free of charge during military service. Finland is one of the few European countries that did not suspend conscription in the decades after the Cold War, and relations in the field of civil-military cooperation have mainly remained unchanged and stable, which means that the armed forces are highly positively perceived in the society and that the existing system of manning the armed forces has the support. However, there are also significant deviations: the older population (over 50) supports conscription at the level of 84% of support, while this support in the case of the younger population (up to 25) is significantly lower and it varies greatly from year to year³⁸ (in 2017 the support was 77%, while in 2018 it dropped to 56%). However, in addition to this support to the traditional approach to military service, the Finnish society also supports the introduction of an alternative to military service, i.e. the option of serving without arms, which is supported by more than half of the citizens, whereby this support is more pronounced with the younger population (level of 58% with those younger than 25). Moreover, as a very advanced community in terms of gender equality, the citizens of Finland support the equalisation of both genders in terms of conscription.³⁹

³⁵ <https://intti.fi/en/in-service>, January 16, 2021.

³⁶ Braw Elisabeth, (2019). „Competitive National Service – How the Scandinavian Model Can Be Adapted by the UK”, RUSI Occasional Paper, October 2019, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies.

³⁷ <https://intti.fi/en/daily-allowance-and-equipment-allowance1> January 16, 2021.

³⁸ Kosonen Jarkko, Puustinen Alisa, Teemu Tallbeg, (2019). „Saying no to military service – obligation, killing and inequality as experienced problems in conscription-based military in Finland”, *Journal of Military Studies*, 8 (special issue), 46-57.

³⁹ ABDI, (2020). „Finn's opinions on Foreign and Security Policy Defence, and Security issues”, The Advisory Board for Defence Information, Ministry of Defence, Finland.

As a country with pronounced security problems in its surroundings, Israel has strong armed forces, very sophisticated military technique and general gender neutral conscription (related to members of both genders). The stereotypical premise of strengthening civil-military relations through conscription is, to say the least, not the only, nor the key factor, at least when it comes to modern Israel. The other, much more significant factors are: the very tense situation with Iran over a long period of time, war situations in the countries in the immediate vicinity for a long period (Syria in the second decade of this century, Iraq in the first decade of this century, Lebanon in the last decades of the twentieth century), conflicts and wars with Arab countries in the distant past; Palestinian status, etc. Nevertheless, Israel has significantly regulated and improved its relations with the most important Arab countries in the region and is constantly expanding that circle of cooperation. In addition, a strong and long-term trend of engagement of former (retired) generals in its political life is evident. For example, as many as 13 out of 21 Chiefs of the General Staff, in the period from 1948 to 2019, became members of the Israeli parliament.⁴⁰ Military service in Israel is 32 months for men and 24 months for women. The percentage of exemption from conscription has a growing trend. For example, in 2004, 22.8% of male recruits and 39.8% of female recruits were exempted from conscription, while in 2016 these percentages increased to 28.4% for men and 41.9% for women. Furthermore, after the first three months of compulsory military service, a significant number of recruits are dismissed (in a specific case, another 17% of male recruits and 40% of female recruits were dismissed).⁴¹ In addition, a significant part of the population including members of the Arab population (about 17 to 20%),⁴² and also ultra-Orthodox Jews (about 12%), who invoke religious reasons and conscientious objection, is practically exempted from conscription. In the long run, this problem will be even more pronounced because the demographic growth rate of the mentioned religious and ethnic groups is even three times higher than the rest of the Israeli population,⁴³ and some estimates⁴⁴ indicate that in 2050 their share in the Israeli population will be up to 60%.

Although the Republic of Ireland is a neutral European country, it has never had conscription. Norway and Denmark are not neutral countries, but they are presented in the paper in order to present a model of selective military service. Israel is, in many aspects, a specific country, and it is particularly interesting when it comes to issues from the field

⁴⁰ Cohn P. Lindsay, Toronto W. Nathan, (2017). „Markets and Manpower: The Political Economy of Compulsory Military Service”, *Armed Forces & Society*, 43(3), 2017, 436-458.

⁴¹ Cohen Amichai, Cohen A. Stuart, „Beyond the Conventional Civil-Military “Gap”: Cleavages and Convergences in Israel”, *Armed Forces & Society*, (in print), 1-21.

⁴² The Law Library of Congress, (2019). „Israel: Military Draft Law and Enforcement”, Global Legal Research Directorate.

⁴³ Cohen Amichai, Cohen A. Stuart, „Beyond the Conventional Civil-Military “Gap”: Cleavages and Convergences in Israel”, *Armed Forces & Society*, (in print), 1-21.

⁴⁴ Ronge Joeri, Abrate Giulia, (2019). „Conscription in the European Union Armed Forces: National Trends, Benefits and EU Modernised Service”, FINABEL European Union Interoperability Center, report 07-2019, Brussels.

of defence and security. The common feature of all military neutral countries in Europe is that they have the very developed economy, very high gross domestic product per capita, great reputation and respect in the international community, a high level of social security, human rights and excellent performance of all other public services and administration. The economic wealth at their disposal allows them the stable sustainability of military neutrality, which is, by the way, a very expensive concept.⁴⁵ Their commitment to military neutrality has a long and stable history, and was originally created in the context of specific historical circumstances. It can be stated that the neutrality of Switzerland and Sweden was proven and respected during the First and Second World War, and the neutrality of Austria and Finland was respected during the Cold War, which means that their neutral orientations were confirmed in practice, as well.

Emphasising the specifics and comparative advantages of neutral countries is very important from the aspect of successful implementation and sustainability of the system of military service. However, in the case of corruption, each model of military service will be more difficult to implement. For example, in corrupt surroundings, trading in influence may occur in terms of avoiding⁴⁶ or postponing military service, as well as in terms of defining service garrison or choosing a military specialty. Each form of corruption is extremely destructive, primarily for healthy interpersonal relations in the military, and also for the command system, which completely loses credibility with various forms of corrupt practice. All potential negatives related to conscription can be later transferred to the domain of the reserve and broader population, and thus undermine trust⁴⁷ in institutions and motivation for military service in any form.

Guidelines for a possible concept of a model of selective military service

The objective of developing guidelines for a possible concept of a model of selective military service is to find the optimal solution for the possibility of providing a sufficient number of motivated persons for military service in accordance with the needs of the armed forces and long-term needs of the country's defence, while respecting the decision of those persons who are unwilling to do military service for their personal reasons and beliefs, as well as the development of mechanisms for ensuring the equality of citizens in accordance with their contribution to the common needs of the society. In this regard, the presented guidelines indicate a possible set

⁴⁵ Gordic Miodrag, Petrovic Ivan, (2019). „Model of Military Neutrality as Perspective of Development of the Republic of Serbia”, БАШТИНА, Приштина - Лепосавић, св.47, 117-134

⁴⁶ A good illustration of avoiding military service in the SFRY by falsifying the health status of recruits is also shown in the cult film "National Class" from 1978.

⁴⁷ Bove Vincenzo, Di Leo Riccardo, Giani Marco, (2020). „Military Culture and Institutional Trust: Evidence from Conscription Reforms in Europe”, Quantitative Political Economy Research Group, QPE Working Paper 2020-18, Department of Political Economy King's College London. (<http://sites.google.com/view/kingsqpe/working-papers>)

of benefits and incentives for persons who are motivated to do military service and, in the long run, be a part of the defence system as conscripts. The problem of developing an optimal model of military service is a current research and practical challenge, as evidenced by the latest research in Israel⁴⁸ Namely, it is considered that this country has good solutions on this issue, therefore the proposals presented in this paper should be viewed as a possible starting point for the development of a high-quality, sustainable, efficient, fair and socially accepted model.

The military service in the Republic of Serbia is currently conducted on the principle of volunteering.⁴⁹ Therefore, everyone who wishes can do voluntary military service including persons of both genders. Thus, by implementing the principle of volunteering, many potential problems related to military service of those persons who do not want to do it, and the law forces them to do so, have been avoided. The level of interest in voluntary military service can be easily checked from the existing data on the response to voluntary military service, and indirect interest on the basis of the response to military schools or service in the active reserve.⁵⁰ The views of its former members, i.e. the persons who have done military service in the past and are in the status of conscripts assigned to war units are of a particular interest to the military organisation.⁵¹ Conscripts, the so-called "reservists" are of crucial⁵² importance for the armed forces of each country because in war they form field forces, and in peace they can be engaged in emergencies through the mechanism of active reserve or within the planned training of reserve personnel. There are many untapped opportunities for improving relations with "reservists", and some ideas have been carried out in neighbouring Hungary.⁵³

If the interest in voluntary military service is less than the estimated needs of the armed forces, and if there is a wish that future members are motivated and determined as future reservists in the long run, then a model developed on the basis of foreign experience can be implemented. The main characteristics of such a model would be:

- Develop and establish a legal framework, which would regulate that every future employee in the state or public service, organisation or institution should have completed military service (and preferably war distribution). Thus, a wide base of interested and motivated persons for military service under arms is permanently pro-

⁴⁸ Ben-Ari Eyal, Rosman Elisheva, Shamir Eitan, (2021). „Neither a Conscript Army nor an All-Volunteer Force: Emerging recruitment models”, a working paper for publication in 2021, (https://scholar.google.com/citations?hl=sl&user=1n63yLAAAAAJ&view_op=list_works&sortby=pubdate)

⁴⁹ Министарство одбране РС, (2011). „Уредба о начину и поступку добровољног служења војног рока са оружјем”, Сл. гласник РС бр.7/2011.

⁵⁰ Николић Небојша, (2015). „Заинтересованост за службу у активној резерви”, Војно дело, број 5, 2015, 315-332.

⁵¹ Nikolic Nebojsa, “Former Soldiers Attitudes Towards Active Reserve Service”, XV International symposium „SymOrg 2016”, 10-13.06.2016, Zlatibor, Serbia, pp.708-712.

⁵² Griffith James, Ben-Ari Eyal, (2020). „Reserve Military Service: A Social Constructionist Perspective”, *Armed Forces & Society*, XX(X), 2020, 1-26 (in print)

⁵³ Ujhazy Laszlo, (2018). „The Role of Reservists and Reserve Associations Today”, Security and Defence Quarterly, 19(2), 2018, 3-12.

vided. For example, there were 576,798 employees in the state or public service in Serbia in 2020.⁵⁴ From such a large population, it is always possible to provide a sufficient number of people for the needs of the defence system. There are similar conditions in some countries. For example, in order to become a firefighter,⁵⁵ one should have completed military service (in Austria, Slovenia, Greece, Belgium, Poland). In Italy the Carabinieri⁵⁶ should have at least three years of experience as a professional soldier, while for a job in the police, customs and fire service,⁵⁷ they should have served in the Italian Armed Forces for at least a year. In Israel,⁵⁸ all members of the security services and the police should have previously completed their compulsory military service.

– It is also possible to motivate the student population to do military service in a way that the budget support for education at universities and colleges would be conditioned by military service (the number of budget places for enrollment in the first year at public universities in Serbia is about 23,000). In addition, budget support for the education of civilian students may be conditioned by a contractual obligation to serve as a professional soldier for the same duration as the length of education at the expense of the budget. There are similar solutions in some of the most developed countries.⁵⁹

– Compulsory military service can, quite justifiably, be related to all persons who have, or would like to have, any type of weapons (the precise data on the number of owners of all types of weapons is certainly available in the Ministry of Interior, and media estimates indicate that there are about several hundreds of thousands of people).

– Compulsory military service can be related to all persons whose job includes weapons handling (for example, security companies). There are several very successful and large companies in Serbia for providing physical and technical security services, and the state can be the exclusive provider of training and licences for basic training in weapons handling through compulsory military service under arms for all persons who would like to do this type of work.

– The increase of interest in professional military service can also be achieved by normative implementation of veteran preferences in employment in the state or public service, which some countries⁶⁰ implement (that is, in practice, giving preference in employment for persons who have been in professional military service).

⁵⁴ Републички завод за статистику, (2021). „Регистрована запосленост, годишњи просек 2020 – Претходни резултати”.

⁵⁵ www.f-e-u.org/career3.php, Унија ватрогасаца ЕУ.

⁵⁶ www.carabiniere.it

⁵⁷ D' Abramo Michael, „Military Trends in Italy: Strengths and Weakness”, Center for Strategic and International Studies, study from Arleigh A.Burke Char in Strategy Program, 2004.

⁵⁸ Ben-Ari Eyal, Rosman Elisheva, Shamir Eitan, (2021).

⁵⁹ National Commission on Military, National, and Public Service, „Strengthen Emergency National Mobilization”, Recommendation Spotlight, the USA, 2020.

⁶⁰ National Commission on Military, National, and Public Service, „Veterans & Federal Hiring”, Recommendation Spotlight, the USA, 2020.

– In order to ensure the equality of citizens, it has to be considered how those persons who have not done military service in previous years, and are employed in any state or public service, organisation or institution, can perform or compensate conscription. Thus, this would contribute to the traditional and legal perception of compulsory military service from the aspect of mutual equality and equality of citizens.⁶¹

– As an alternative to military service under arms, a model and training system for various emergencies and civil protection should be developed. This model, besides the role of an alternative to military service, would be far more important as a complementary system for response in various emergencies such as floods, fires, technological disasters, major natural disasters, earthquakes, large-scale evacuations, humanitarian assistance, support to the regulation of migration flows, protection and improvement of the environment, various environmental activities, etc.

The presented guidelines are not an absolute novelty because they have been generated on the basis of the experiences of several foreign countries. In the context of the principle of volunteering, human rights and equality of citizens, it is completely justified and logical that without military service under arms it is not possible to be a police officer, member of the Ministry of Defence, member of intelligence and security agencies and the like, where the performance of work involves the use of weapons, force, or the business itself is a part of the defence and security system.

The presented guidelines provide a much greater base of motivated candidates for military service and a stronger long-term connection between citizens and the defence system. Furthermore, flexibility in the recruit population, better quality of reception, as well as gradual increase and provision of all necessary additional resources of the military organisation for the increased inflow of recruits for military training is guaranteed. In order to form an appropriate public perception of military service, as well as other issues of importance for security and defence, it is necessary to use a scientific approach and strategic communication based on the existing knowledge that is at our disposal.⁶²

Conclusion

The paper presents models of selective military service that are successfully implemented in several European countries, which have similar demographic potential as Serbia. On the basis of several foreign experiences, the guidelines have been proposed for the concept of a model of selective military service, which would meet the existing limitations and improve motivation for military service. The proposal is presented in the form of key assumptions that imply the need for a broader feasibility analysis in other domains, as well. The key potential for improving motivation is in

⁶¹ Петревски Љупка, (2019). „Традиција правног уређења војске у Србији”, *Војно дело*, број 8, 2019, 118-133.

⁶² Митровић Мирослав, (2019). „Стратешка комуникација у функцији националне безбедности”, *Војно дело*, број 1, 2019, 41-54.

stimulating the recruiting population and supplementing the normative regulation of employment in the public sector and services, as well as the system of budget support to higher education.

The potential number of candidates who would have to do compulsory military service if they would like to be employed in the state and public services is very large and amounts to several hundreds of thousands of people (in 2020, 576,798 people were employed). The experiences of the countries in which this model has been implemented are positive and sustainable in the long run. In addition, the mentioned number can be increased by several tens of thousands of people on the basis of the implementation of the other highlighted guidelines related to gun owners, professional gun users and budget students. Moreover, we should not forget the much better and fairer treatment of all categories of military veterans and, especially, participants in wars and combat actions, families of the fallen, as well as military and war invalids in the first place, which would be the best promotional image of care for human factor of the armed forces.

The reintroduction of the old model of conscription could not be successfully conducted in a short time, nor it would be sustainable in the long run, primarily due to the necessary capacities, as well as social, political and international implications. The problem of developing an optimal model of military service is a current research and practical challenge, as proven by the latest research and experience of other countries. Therefore, the proposals presented in this paper should be understood as a possible starting point, and not as a final model for the development of a high-quality, sustainable, efficient, fair and socially accepted model.

Literature

- [1] ABDI, (2020). „Finn's opinions on Foreign and Security Policy Defence, and Security issues”, The Advisory Board for Defence Information, Ministry of Defence, Finland.
- [2] Alexandrescu Nihai-Bogdan, (2018). „Specific Elements of Marketing in the Recruitment and Selection of Human Resources Process in Romanian Army”, *Scientific Bulletin*, Vol.XXIII, No.2(46), 67-73.
- [3] Asal Victor, Conrad Justin, Toronto Nathan, (2017). „I Want You! The Determinants of Military Conscription”, *Journal of Conflict Resolution*, 61(7), 1456-1481.
- [4] Ben-Ari Eyal, Rosman Elisheva, Shamir Eitan, (2021). „Neither a Conscript Army nor an All-Volunteer Force: Emerging recruitment models”, working paper, (https://scholar.google.com/citations?hl=sl&user=1n63yLAAAAAJ&view_op=list_works&sortby=pubdate).
- [5] Braw Elisabeth, (2019). „Competitive National Service – How the Scandinavian Model Can Be Adapted by the UK”, *RUSI Occasional Paper*, October 2019, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies.
- [6] Bove Vincenzo, Di Leo Riccardo, Giani Marco, (2020). „Military Culture and Institutional Trust: Evidence from Conscription Reforms in Europe”, Quantitative Political Economy Research Group, QPE Working Paper 2020-18, Department of Political Economy King's College London. (<http://sites.google.com/view/kingsqpe/working-papers>).

[7] Cohen Amichai, Cohen A. Stuart, (2020). „Beyond the Conventional Civil-Military “Gap”: Cleavages and Convergences in Israel”, *Armed Forces & Society*, (in print), 1-21, (DOI: 10.1177/0095327X20903072)

[8] Cohn P. Lindsay, Toronto W. Nathan, (2017). „Markets and Manpower: The Political Economy of Compulsory Military Service”, *Armed Forces & Society*, 43(3), 2017, 436-458.

[9] Combs Howard, (2019). „Enabling NATO for 21st Century Operations: Fielding Agile, Responsive and Innovative Reserve Forces”, Policy paper, Canadian Global Affairs Institute, Calgary, Canada (www.cgai.ca).

[10] D' Abramo Michael, (2004). „Military Trends in Italy: Strengths and Weakness”, Center for Strategic and International Studies, study from Arleigh A.Burke Char in Strategy Program, October 29, 2004.

[11] Debski Slawomir, Sasnal Petrucya, Lorenz Wojciech, (2020). „Austria's Modus Operandi: Variable Neutrality in Action”, Policy paper No.8 (183), October 2020, The Polish Institute of International Affairs.

[12] Deuche Welle, „Should Germany bring back compulsory military service”, July 7, 2020.

[13] EBCO, European Bureau for Conscientious Objection, (2021). „Conscientious Objection to Military Service in Europe 2020”, Brussels, 15th February 2021, (<http://ebco-beoc.org/switzerland>)

[14] Gordic Miodrag, Petrovic Ivan, (2019). „Model of Military Neutrality as Perspective of Development of the Republic of Serbia”, БАШТИНА, Приштина Лепосавић, св. 47, 117-134.

[15] Griffith James, Ben-Ari Eyal, (2020). „Reserve Military Service: A Social Constructionist Perspective”, *Armed Forces & Society*, XX(X), 2020, 1-26 (in print).

[16] Kosonen Jarkko, Puustinen Alisa, Teemu Tallbeg, (2019). „Saying no to military service – obligation, killing and inequality as experienced problems in conscription-based military in Finland”, *Journal of Military Studies*, 8(special issue), 46-57.

[17] Министарство одбране РС, (2011). „Уредба о начину и поступку добровољног служења војног рока са оружјем”, Сл. Гласник РС бр. 7/2011.

[18] Митровић Мирослав, (2019). „Стратешка комуникација у функцији националне безбедности”, *Војно дело*, број 1, 2019, 41-54.

[19] Mudry Marco, (2017). „Swiss armed forces organizational level leader development”, Master thesis, the US Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas.

[20] National Commission on Military, National, and Public Service, (2020). „Critically Skilled Personnel for Military and Public Service”, Recommendation Spotlight, the USA.

[21] National Commission on Military, National, and Public Service, (2020). „Strengthen Emergency National Mobilization”, Recommendation Spotlight, the USA.

[22] National Commission on Military, National, and Public Service, (2020). „Veterans & Federal Hiring”, Recommendation Spotlight, the USA.

[23] Николић Небојша, (2015). „Занинтересованост за службу у активној резерви”, *Војно дело*, број 5, 315-332.

[24] Nikolic Nebojsa, „Former Soldiers Attitudes Towards Active Reserve Service”, XV International symposium “SymOrg 2016”, 10-13.06.2016, Zlatibor, Serbia, 708-712.

[25] Osterberg Johan, Nilsson Joel, Hellum Nina, (2020). „The Motivation to Serve in the Military Among Swedish and Norwegian Soldiers. A Comparative Study”, Journal of Defense Resources Management, 11(1), 2020, 30-42.

[26] Петревски Љупка, (2019). „Традиција правног уређења војске у Србији”, *Војно дело*, број 8, 118-133.

[27] Poutvaara Panu, Wagener Andreas, (2007). „Conscription: economic costs and political allure”, *The Economics of Peace and Security Journal*, 2(1), 5-15.

[28] Републички завод за статистику, (2021). „Регистрована запосленост, годишњи просек 2020 – Претходни резултати”, Саопштење РЗС Републике Србије број 014, год. LXXI, 28.01.2021.

[29] Ronge Joeri, Abrate Giulia, (2019). „Conscription in the European Union Armed Forces: National Trends, Benefits and EU Modernised Service”, FINABEL European Union Interoperability Center, report 07-2019, Brussels.

[30] Szvircsev Tibor, (2011). „The Transformation of Switzerland's Militia Armed Forces and the Role of the Citizen in Uniform”, *Armed Forces and Society*, 37(2), 239-260.

[31] The International Institute for Strategic Studies, (2021). „The Military Balance 2021”, London, UK.

[32] The Law Library of Congress, (2019). „Israel: Military Draft Law and Enforcement”, Global Legal Research Directorate, USA.

[33] Ujhazy Laszlo, (2018). „The Role of Reservists and Reserve Associations Today”, *Security and Defence Quarterly*, 19(2), 2018, 3-12.

Summary

New security challenges in the second decade of the 21st century and their materialization through various forms of hybrid warfare have had an impact on the emergence of ideas of strengthening state capacities for defence and security. One of these ideas is related to the manning of the armed forces. In some public discussions on this topic, the idea of the reintroduction of compulsory military service, which is also known as conscription, has appeared. Clearly, it seems as an easy and trivial solution because a lot of things have changed in many important aspects since the past times when conscription used to be the main model for massive manning of the armed forces in many countries. However, the conscription model used to have some modifications and specific characteristics in various countries. One of those conscription models was known as selective military service.

Selective military service assumes the following concept: state authorities have a legal right to call all citizens who are appropriately fitted for military service, but it is not used for all individuals in the recruitment cohort. As a matter of fact, military

authorities used to exploit just a small part of the available recruitment population. Additionally, military authorities together with other state services and the society as a whole, have succeeded in their long-term efforts to reach the attractiveness of military service, so that almost always there were more interested and motivated recruitment applicants than available places in the military.

This paper presents several models of selective military service, which have been successfully implemented in some European countries with similar demographic potential as Serbia. After the extensive data search and content analysis, we have used comparative analysis in order to identify similarities and differences, while having in mind local specific characteristics. On the basis of foreign experiences we propose the synthetized concept of the model of selective military service, which could be further developed and implemented in the case of small countries like Serbia instead of mechanic "copy/paste" implementation of the old model of general non-selective military service. The reintroduction of compulsory military service has many aspects which have to be considered by wider entities and stakeholders in an open discussion, but this paper is limited just to the military one due to limited space.

Key words: conscription, selective military service, military training, reserve, hybrid warfare, modeling, strategic management

© 2021 The Authors. Published by *Vojno delo* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>).

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

THE AIRSPACE CONTROL OF THE REPUBLIC OF SERBIA AS A SECURITY CHALLENGE, RISK AND THREAT TO NATIONAL SECURITY

Đorđe Đukic*

Достављен: 26. 11. 2020.

Језик рада: Енглески

Кориговано: 24. 05. и 20. 07. 2021.

Тип рада: Прегледни рад

Прихеђен: 16. 09. 2021.

DOI број: 10.5937/vojdelo2104110D

Problems that occur when trying to control in an efficient and timely manner the airspace of the territory of the state surrounded by challenges and threats are becoming more frequent. They arise as a process that accompanies the development of modern lethal weapons for the attacks from the ground and airspace, by increasing the growth of pretensions of great states and state alliances, and the development and spread of economic globalism. One of the causes that can lead to the loss of sovereignty and territorial integrity in the airspace is the slow and long-lasting adoption of strategic documents, which define the control of this part of the state territory. These documents should be adapted to respond flexibly to the challenges and changes that threaten the state territory, with special emphasis on its airspace. Through the presentation and consideration of security challenges, risks and threats, this paper will point out the problems that arise in the procedures for the airspace control of the state, in modern times, which fluctuates very quickly in the military and economic sense. Examining the characteristics of the airspace of the Republic of Serbia, as part of its territory, through the terms of sovereignty and territorial integrity, national security strategy and defence strategy, the difficulties and problems in its defence and control will be considered.

Key words: *airspace, control, security, challenge, threat, national security*
Introduction

Introduction

The National Security Strategy, like in many countries, in the Republic of Serbia does not consider and does not develop in detail the options according to which threatening national security is increasingly manifested by threatening the

* Military Academy, University of Defence in Belgrade, Republic of Serbia, djordje.djukic78@gmail.com

airspace, both when it comes to the territorial integrity of the state – violating its borders and the issue of the state sovereignty – threatening its population, economy, health system, etc. Threats to the state, expressed through the airspace, as a part of its territory, in addition to the military dimension, increasingly have the non-military dimension, the dimension of cybercrime, international terrorism and illegal trade in weapons and narcotics. The claims are supported by the fact that an increasing number of such attacks, official or unofficial, are organised by high-tech weapons and equipment, for which, more often, we do not have the possibility of a hint or information that they have happened, are happening or will happen.

As an example of threatening the state, illegal and unreported transport of dangerous goods through its airspace, change of routes, entry and exit corridors of the planes of powerful airlines, in order to save time – money, on a particular flight, is often cited. This threatens the rest of the civil-military air traffic, regular planned activities in the airspace control performed by the Air Force and Air Defence units (hereinafter AF and AD) of that state, which leads to threatening its territorial integrity, and thus sovereignty, as well.

Considering the characteristics of the airspace of the Republic of Serbia, definitions and provisions of international treaties and agreements, it can be concluded how complex is the control of this part of the territory. Therefore, the state airspace should be considered as a special subsystem of national security, both in peace and at war. Only in this way the concrete challenges, risks and threats can be correctly defined in the adoption of documents important for the security and defence of the state.

Territorial integrity and state sovereignty

Today, the terms territorial integrity and state sovereignty are differently defined, depending on the circumstances in certain situations. Conflicts of opinions on the definitions of these two terms lead to the possibility of aggravating relations in the region. Classic definitions treat these terms as some of the main characteristics of the nation states.

Territorial integrity – positive and negative examples

Territorial integrity (lat. *integritas*), which represents the completeness, indivisibility, and also perfection, considered from the aspect of the state territory, implies its territorial integrity and indivisibility.¹ By defining the state airspace, in general, and also in a particular case of the airspace of the Republic of Serbia, it can be concluded that indivisibility, as one of the characteristics of territorial integrity, does not have strong support. These parts of the state territory are divided very much, both physically and according to their interests, and represent a possible and most probable range of destabilisation, impact on the state sovereignty, as well as the possibility of starting a war (e.g. the NATO aggression on various world sites).

¹ <https://sr.wikipedia.org/sr>

The examples of interpretations and solutions to the issue of territorial integrity, which are presented in this part of the paper, and which are well-known and often considered in the literature, actually speak of complexity, lack of definition and diverse arbitration in interpreting the concept of territorial integrity. Even recent history offers the insight into the causes and consequences of "playing" with the territories of the states that have problems with national minorities or majorities in certain parts of their or foreign territory and views on problem solving. In addition, the concept of territorial integrity is also considered through the airspace control, as a part of the state territory.

Even without analysing the past and considering the historical and cultural aspects of these problems, it can be concluded that the great powers decide when the right to self-determination is implemented, and when not. This right is considered to be arbitrarily implemented at the international scene.

On the other hand, the situation with threatening the state integrity, violating, taking away or illegally using its airspace, has some specifics. Namely, the intention for such an action will rarely be obvious and expected, precisely because of the physical definition of the territory of the state above it, as well as technical achievements and speed of access to the airspace of the "victim state". The airspace is still a part of the territory of the state in which, in the easiest and most frequent way, is possible to violate its security and threaten its territorial integrity.

The examples for such a claim can be found in the recent past. Namely, after the signing of the technical agreement between the state leadership and KFOR, after the fighting in Kosovo and Metohija, in 1999, the Air Safety Zone (hereinafter ASZ) was established, which was initially 25km long.² In this zone, according to the mentioned agreement, Serbia had to withdraw all the AF and AD forces, and not to threaten the zone directly or indirectly with these forces. At the same time, the NATO forces used ASZ, flew their aircraft through it and performed aerial photography deep into the territory of the Republic of Serbia. This zone has been reduced to 10km, and recently it has been completely relaxed for civilian traffic, but it is still under the control of the NATO member - the Republic of Hungary.

A little bit earlier, after the dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (hereinafter SFRY), the Drina River was strictly observed from great heights, by Lockheed-SR 71 aircraft, from altitudes over 18000m, to 30km in depth of the territory of the Republic of Serbia, in order to collect data on the movement of the Serbian Armed Forces, the movement of equipment, population and other elements, which directly threatened the territorial integrity of the state.

At the beginning and in the first quarter of 2019, sensors for the airspace control of the Republic of Serbia from the Serbian Armed Forces units, began to detect and monitor targets in the airspace, which did not have legal and timely announcements and reports of flights over the territory of our country. In order to prevent threatening of the territory and population, the capacities of the AF and AD units were engaged in detecting threats, which were determined to be caused by modern technological equipment for actions from a distance.

² 1999. *Military-Technical Agreement*. Kumanovo.

Recently, there has been the growing abuse of unmanned aerial vehicles, which can affect security at all three levels: tactical, operational and strategic. All of them are related to the airspace control, i.e. the implementation of laws, initiatives and agreements on the manner of using such equipment over the state and its territory.

State sovereignty – concept and types

Sovereignty (French *souveraineté*, from the Latin word *superanus*, supreme power, unlimited power, inviolability) represents the independence of the state in performing foreign and internal affairs. It implies freedom and independence from any external influences on the state supreme power. The close connection between these two concepts and their direct proportion can be followed through the genesis of relations between states and nations, through foreign and national political relations. It mainly refers to the manner of solving the issues of sovereignty and territorial integrity in some states, and certain examples can be used to explain the fragility in defining these two concepts. The term has never been explicitly defined at the international scene, so it is often interpreted in different ways.³

The sovereignty of the nation state has an internal and external aspect. *The internal aspect* of the sovereignty of the nation state is autonomy. The people as a nation are the author of the laws that are intended for them. Self-determination involves the nation's responsibility for its decisions. The nation as a source of sovereignty is a means of legitimising the power. *The external aspect* of the sovereignty of the nation state is independence. The external sovereignty consists of the capability of the nation state to defend its independence from the other nation states.⁴

The modern age is the age of globalisation, in which due to the liberalisation of exchange and movement and the development of transnational phenomena, everything that is national is questioned including sovereignty, particularly this external aspect of sovereignty. Most states depend, if not on attitudes and interests of a more powerful state or alliance, then at least on the resources and funds of great financial institutions. Furthermore, in today's world, the sovereign power is often embodied in one person (monarch, president, prime minister, etc.), who has a decisive influence on the decision-making, prescribing laws and other normative legal acts (often the term "sovereign" is also used for the person who acts as the head of the state).⁵

Bearing in mind that various alliances are established between the states in the world, it can be said that the concept of sovereignty in certain fields of social life is not fully sustainable, since there are some regulations that are binding for all member states. An example can be the European Union, where certain acts of its institutions are binding for all member states.

³ Subotić Strahinja, 2015. „Teritorijalni integritet i suverenitet nasuprot pravu na samoopredeljenje.” Institut za Evropske poslove. 3.februar.

⁴ Ćirić Jovana, 2008. „Suverenitet u savremeno doba.” *Filozofija i društvo*, p. 3.

⁵ Šabotić Hajrudin, 2017. *Mogući oblici ugrožavanja vazdušnog prostora Republike Srbije*, Beograd, p. 8.

On the basis of the abovementioned views of the concept of sovereignty, it can be concluded that the existence of the state, therefore, implies its sovereignty. It is a characteristic of the state power that it is consciously and voluntarily assigned to an individual or a group of people in a certain territory. This group will rule over the population, united in order to protect, preserve and defend the territory against the enemy. That government is independent of external interference and free to regulate the social order within its territory.⁶

The exercise of the state sovereignty in the airspace of the state is closely linked with many international agreements on the use of the airspace. The third chapter of this paper will pay more attention to transport of passengers and goods, as well as the flights of the military aircraft of the state or alliance over the state that is not in an alliance.

Sovereignty and territorial integrity of the Republic of Serbia

The Republic of Serbia defines the preservation of sovereignty and territorial integrity through the Constitution of the Republic of Serbia,⁷ the National Security Strategy of the Republic of Serbia,⁸ the Defence Strategy of the Republic of Serbia⁹ and other acts and documents, through which it defines its national interests in more detail by considering challenges, risks and threats.

National interests, as a permanent need and aspiration of the Republic of Serbia and its citizens, are based on universal and national values that derive from the Constitution and the heritage of the Serbian people and all citizens living in Serbia. The main national values are: freedom, independence, peace, security, democracy, rule of law, social justice, human and minority rights and freedoms, equality and equality of citizens, tolerance, transparency, solidarity, patriotism and a healthy environment. The fulfilment of national interests protects the main national values.

The national interests of the Republic of Serbia are: preservation of sovereignty, independence and territorial integrity; preservation of internal stability and security; preservation of the existence and protection of the Serbian people wherever they live, as well as national minorities and their cultural, religious and historical identity; preservation of peace and stability in the region and the world; European integration and membership in the European Union; economic development and the overall prosperity and preservation of the environment and resources of the Republic of Serbia.¹⁰

Preservation of sovereignty, independence and territorial integrity is a condition for the survival of the Republic of Serbia as a state. The fulfilment of the national interest is based on the international law, cultural and historical heritage and main national values. The protection and fulfilment of the national interest ensures the

⁶ Ibid.

⁷ „Official Gazette of the RS“, No. 98, November 10, 2006.

⁸ „Official Gazette of the RS“, No. 94, December 27, 2019.

⁹ „Official Gazette of the RS“, No. 94, December 27, 2019.

¹⁰ National Security Strategy, „Official Gazette of the RS“, No. 94, December 27, 2019.

right to independently exercise legislative, executive and judicial power in the entire territory of the Republic of Serbia, and to preserve the integrity of its territory, security of population and continuity of economic activities, in accordance with the Constitution. The Republic of Serbia fulfils its aspirations within that interest in accordance with the international law, assumed and ratified international obligations. In this regard, it does not recognise the illegal separation of any part of its territory.¹¹

Preservation of internal stability and security is a condition for continuous development of all parts of the society, the rational use of available resources and meeting the needs of citizens. The fulfilment of this interest ensures the protection of the state, society, citizens and property from threatening, which leads to the improvement of the quality of life of citizens and better institutional development and efficiency. Moreover, it enables the improvement of economy, the establishment of trust and cooperation, and civic responsibility, which, in the end, results in the fact that the Republic of Serbia is a desirable place to live and work.¹²

On the basis of the abovementioned, through the National Security Strategy, in order to preserve sovereignty, independence and territorial integrity, the Republic of Serbia is fulfilling one of the goals that can be directly and indirectly related to the airspace control. The procurement of the new AD equipment and systems such as the Pantsir-S1, AN/TPS-70 radar, the overhaul of MiG-29 aircraft, the procurement of new helicopters and their implementation in the defence system, discourages opponents from the armed threats and lays the grounds for effective defence of the state territory. Through the defence policy, the preservation of the internal stability and security of the Republic of Serbia and its citizens, improvement of the security of the citizens, state and society, is partly achieved by the efficient airspace control of the Republic of Serbia. Preservation of peace and stability in the region and the world is reflected in the participation of the military and civilian capacities in multinational exercises with the AF and AD forces of the Western and Eastern Bloc.

An example can be the joint exercise with the AD forces of the Russian Federation, where firing from the newly procured system Pantsir-S1 was executed at the end of 2019. As for the joint activities with the NATO states, the "Shabla 2019" exercise can be mentioned, when the AF and AD units of the Serbian Armed Forces, which fired targets in the airspace, took part.

The airspace as a part of the state sovereignty and territorial integrity

Predrag Pejčić made a great contribution to the definition of the concept of the airspace sovereignty, stating that "views on the sovereignty in the airspace date earlier than the idea of a man to soar up into the air and made a revolutionary turn in science

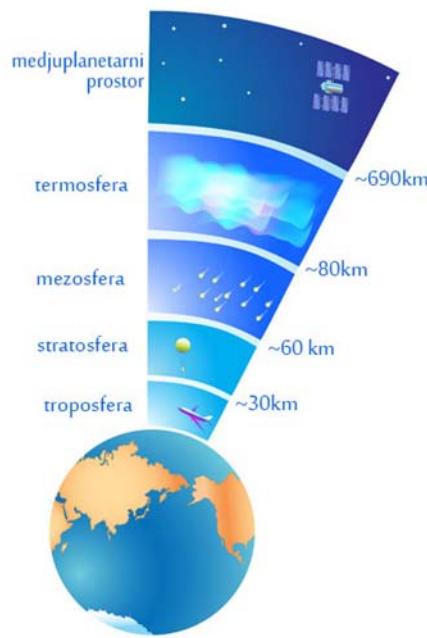
¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

and technology, that is, brought people closer and contributed to developing and cultivating friendship and understanding between the nations and people in the world".¹³ This part of the paper will consider the definition of the state airspace, its characteristics and divisions, specifically related to the airspace of the Republic of Serbia.

Definition of airspace

According to physical definition, the airspace, as a geographical term, is the gaseous mantle of the Earth that extends from the Earth's surface in height.¹⁴ Its upper limit is not precisely defined because that was not even considered until human activities had begun in the space that is considered to be super air, that is, in the space.

The social definition determines the state airspace as the space in vertical and horizontal plane above its territory and water surface, which forms a part of its state territory and to which its sovereignty extends. The state airspace is inviolable. This statement has several shortcomings for a few reasons. From the point of view of docu-

¹³ Pejčić Predrag, 1980. „Nepovredivost vazdušnog prostora“ VIZ.

¹⁴ Stanković Vitomir, 2012. „Kontrola i zaštita vazdušnog prostora Republike Srbije.“ Vojnotehnički glasnik, oktobar.

ments that define the integrity and strategic foundations of the state, it can be accepted as original. In all other cases, it is noticeable that the inviolability of the state airspace is a very fragile category and that the mentioned concept of inviolability can be called into question at any time. Namely, every object in the airspace above the state can at any time become an object that has violated such a space, without the possibility of that threat being removed immediately. The upper limit of the state airspace is not precisely determined, but in practice it is limited to the capability of the sensor (radar) and the height at which it detects the target. The space in vertical plane is conditionally limited to about 30km from the land and sea surface, and in horizontal plane it extends over the entire state territory including the space over the enemy territory to the depth where that space can be effectively controlled.

As the potential battlefield, the airspace is subject to special rules of international law. In the context of operational and strategic considerations, the airspace represents the area above a certain state or battlefield, i.e. above the entire territory affected by war and represents the environment in which and through which the fighting of units takes place.

From the legal aspect, the state airspace is defined as the space above the land and the sea, which is an integral part of the territory over which the state exercises the sovereign power. Over the open sea, the airspace is free and not subject to the state sovereignty. In the last 50 years, a part of the atmosphere over the territory of a state, above 400km, has been massively exploited due to scientific research, the operation of telecommunications equipment and the equipment for recording the rest of the interplanetary space. Of course, this space is also used for setting up platforms for military operations, ballistic missiles, espionage, etc. Hence, one can have doubts over the claim that the airspace of a state is under its sovereignty because such a part of the territory is incomprehensible to it.

Characteristics and division of the airspace of the Republic of Serbia

The Republic of Serbia has defined its airspace in the Air Transport Law. In Article 4 of the Air Transport Law, the airspace of the Republic of Serbia is defined as "the area above the territory of the Republic of Serbia".¹⁵ The same Article of the Air Transport Law states that the use of the airspace of the Republic of Serbia is free for all aircraft that perform air traffic according to international acts, laws and other regulations. By defining the airspace in this way, the Republic of Serbia did not precisely determine its upper limit (height).

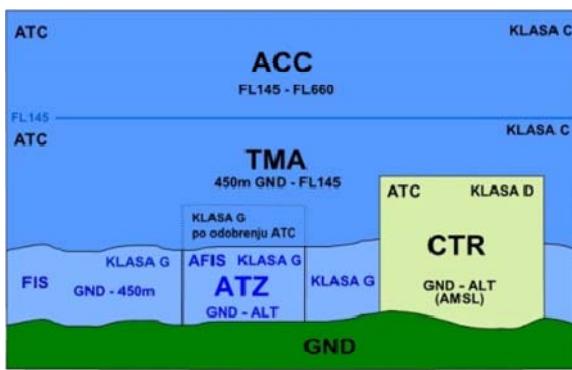
The airspace can be divided into controlled and uncontrolled one. The controlled airspace is the space of certain dimensions in which air traffic control services are provided in accordance with the airspace classification and it includes:

- Terminal Control Area – TMA,
- Control Zone – CTR,

¹⁵ Air Transport Law, „Official Gazette of the RS”, No. 73/2010, Belgrade, 2010.

- Control Area – CTA,
- Upper Control Area – UTA.

The uncontrolled airspace means the free flight space in which in-flight information service is provided and search and rescue operation is initiated. Depending on the level of air traffic security, types of flights and rules for the execution of those flights, both the controlled and uncontrolled airspace are divided into classes in accordance with Annex 11 document of the International Civil Aviation Organization (hereinafter ICAO¹⁶). According to this division, there are 7 classes of the airspace (A-G). Each ICAO member state has decided to implement classes according to its air traffic, geographical characteristics and technical equipment. ICAO classes C, D and G of the airspace are implemented in the Republic of Serbia¹⁷. At the international level, the airspace strategies are based on its harmonisation of the classification. The main idea is to make it easier for the airspace users to use it by harmonising its classes. Over time, the existing seven classes would be reduced to three categories of the airspace (Intended, Known, Un-known), and then two (Known, Un-known). In cooperation with ICAO, we are working on prescribing the conditions for the use of these categories of the airspace.

After these divisions, it can be said that the airspace of the Republic of Serbia is precisely classified, and in its daily work SMATSA Llc (Serbia and Montenegro Air Traffic Services) provides air traffic control services at all altitudes. According to international standards, each state has the obligation to control and protect its airspace, which arises from membership in international organisations and acceptance of regulations related to international air traffic.

¹⁶ ICAO – International Civil Aviation Organization (Međunarodna organizacija za civilno vazduhoplovstvo).

¹⁷ Uredba o klasama vazdušnog prostora Republike Srbije i uslovima za njihovo korišćenje, „Službeni glasnik RS”, No. 106/2013.

One of the most important documents is the IACTA agreement (International Air Services Transit Agreement – International Air Transport Agreement), adopted at the Chicago Convention in 1944, which defines 9 main freedoms.

The first two rights in the airspace are binding for all signatories to the IACTA agreement.

The first freedom implies free flight over the territory of the country signatory to the agreement.¹⁸

The second freedom allows free technical landing due to aircraft maintenance, refuelling and similar activities, but without the right to transport passengers and goods. Although the first two freedoms are guaranteed to all signatories to the IACTA agreement, it should be noted that so far some of the greatest states in the world, such as Canada, China, Russia, Brazil and Indonesia, have not been among the signatories. The states that are not signatories to the IACTA agreement, solve the mentioned rights of flying over and landing in the territory of the other state by bilateral agreements. This means that the European airlines, when flying to the Far East, should have special permission from Russia to fly over the shortest Trans-Siberian route. Russia charges this overflight, which is the reason for frequent disagreements between this country and the European Union. The signatory countries to the IACTA agreement made the first two freedoms automatic by mutual consent, which is not the case with other freedoms in the airspace, which are decided in each individual case.¹⁹

The third and fourth freedom go together and form the basis of all regular and charter passenger and cargo lines. These two freedoms provide the possibility for airlines to fly from one country to the other, transporting passengers and goods according to a defined flight schedule. Since these freedoms are established by bilateral and multilateral agreements, they can also be restrictive, i.e. in a way that they provide these rights only to national airlines of the countries signatories to the IACTA agreement.²⁰

The fifth freedom in air traffic implies the right to perform traffic between two states, with commercial landing in the third state. This freedom belongs to the airline from Belarus, which is permitted to fly to Serbia, with the right to land in Budapest and transport passengers from this point of intermediate landing. The fifth freedom is very rare and is enjoyed by only a few countries in the world. Apart from the Belarusian airline, the same right was given by Italian authorities to the the Emirates airline, which can land and collect passengers in Milan on its flight from Dubai to New York. Hungary has granted the fifth freedom to Quatar Airways on the Doha-Budapest-Zagreb route. The fifth freedom is highly appreciated among airlines because it reduces the risk on less sought routes, as well as operating costs, all with a significant increase in inflow.²¹

¹⁸ 1944. „The convention on International Civil Aviation.” *Chicago Convention*. Chicago.

¹⁹ 1944. „The convention on International Civil Aviation.” *Chicago Convention*. Chicago.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

The sixth freedom can be interpreted as a variation of the fifth freedom. It allows a foreign airline to land in its state during the flight between two foreign destinations, where it can pick up passengers and goods.²²

The seventh freedom allows airline of a state to maintain an international airline route between the other two states. This is the most common and well-known freedom that is implemented in the airspace.²³

The eighth freedom also represents a variation of the fifth freedom. It provides an opportunity for airline to establish a route from its country with destination in the other country, but with the right to perform intermediate landing in it.²⁴

The ninth freedom is a variation of the seventh freedom. Airline from a state can fly in the national traffic of the other state without any restrictions, which is not so common, having in mind that foreign airlines thus exercise great rights. This freedom is enjoyed by a great number of low-cost airlines.²⁵

Security challenges in the airspace control of the state

The control and protection of the airspace sovereignty of the Republic of Serbia is the main and daily task of the AF and AD in peacetime. In order to consider all potential challenges, i.e. potential forms of threatening the security of the airspace of the Republic of Serbia in peace, an analysis of possible risks and threats to this space is conducted. The protection facilities against threatening from the airspace, individual possibilities for its control and protection and the proposal of the use of forces are also analysed.

The geostrategic position of the Republic of Serbia, from the aspect of the control and protection of the airspace sovereignty, is unfavourable, primarily due to the small depth of the territory and the high intensity of the air traffic. Having this in mind, the forces for the control and protection of the airspace sovereignty of the Republic of Serbia are faced with the detection, identification and reliable monitoring of possible equipment of threatening from the airspace in a timely manner.

The security environment of the Republic of Serbia, and thus the situation in the airspace of the Republic of Serbia, is currently stable, and the factor of instability can be the complex political and security situation in Bosnia and Herzegovina and North Macedonia, and the constant uncertainty in the territory of Kosovo and Metohija. The fact that Montenegro has joined the NATO, and that there is a possibility of leaving the joint airspace control system (SMATSA), as well as the opening of the lower layer of flights over Kosovo and Metohija, can also complicate the security situation of the airspace of the Republic of Serbia.

²² Ibid.

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid.

The security of the airspace of the Republic of Serbia has recently been significantly affected by drones and unmanned aerial vehicles. Their use is regulated by the Rules for Unmanned Aircraft²⁶, which requires prior notice, i.e. the allocation of the airspace in which these aircraft will be used. Thus, one can gain insight into the activity of this type of flying. The problem are the so-called illegal users who do not announce flights and can certainly misuse this type of equipment. The AF and AD system for the control and protection of the airspace of the Republic of Serbia is not intended, and does not have technical equipment, which enables efficient control of the use of such aircraft. Therefore, in order to effectively oppose the abuse of drones, the participation of other structures is necessary, both the defence system (the Ministry of Interior, Military Intelligence Agency, Military Security Agency) and other civilian structures that regulate their flight.

In our region, there are areas in which it is either not completely defined who performs the protection of the airspace or the existing and declared forces are insufficient. There is no fully developed system for the control and protection of the airspace of Bosnia and Herzegovina (hereinafter B&H) and above Kosovo and Metohija (hereinafter KiM). It can be expected that international factors will use pressure to establish the control and protection of the airspace over this area, as well, which can have a broader political and diplomatic dimension of direct expansion of influence. Since Serbia has taken the status of a "military neutral" state, the fact that other countries in the region, except B&H and North Macedonia (soon joining the NATO), are the NATO members has to be taken seriously. Some of these countries control and protect the airspace sovereignty by their own forces (Hungary, Romania, Bulgaria and Croatia), while the planes of the NATO member countries control the airspace of Albania and Montenegro. All mentioned countries, in addition to national operations centres, send a picture of the situation in the airspace above their territory to the Combined Air Operations Centre in *Torrejón*, Spain.

In addition to the all mentioned, the NATO-led International peacekeeping forces helicopters' flying activities are carried out daily over the territory of KiM, whose task is to maintain order and peace, i.e. to maintain security in Kosovo and Metohija (hereinafter KFOR). Since the migrant crisis, KFOR has intensified reconnaissance activities from the airspace, especially in the area of the administrative line with the Republic of Serbia, mainly in order to control the illegal movement of migrants, and also to detect and monitor illegal activities of criminal and extremist groups. One of the regular flying activities in the airspace over the territory of KiM are the overflights of the NATO transport aviation for the needs of KFOR. Such flights are regularly reported during overflights following the approved routes through the airspace of the Republic of Serbia. In addition to these military flights, the overflights of commercial civil aircraft, then private aviation (e.g. for medical transport), as well as the aircraft rented for the purpose of transporting certain political delegations, are carried out every day in the airspace over the territory of KiM, along with landing and take-off at

²⁶ „Official Gazette of the RS”, No. 1, January 10, 2020.

the airport Priština. Such flights generally do not pose a threat to the airspace sovereignty of the Republic of Serbia. Commercial planes landing and taking off from the airport Priština are prohibited from flying over the territory of the Republic of Serbia. However, over the past year, flights that deviate from the corridors announced in the registration and flight announcements have been occasionally registered, and they are conducted over a part of the territory of the Republic of Serbia (for example, instead of leaving KiM and going to the airspace of North Macedonia, a plane flies directly to Vranje and then to the airspace of Bulgaria and the like). Such flights can pose a potential risk and, if registered, require the most urgent response of the on-duty units for the control and protection of the airspace sovereignty of the Republic of Serbia.

International terrorism can also threaten the security of the region in the coming period. Although the threat level is evaluated to be low, the security of the Republic of Serbia can be threatened by terrorist actions in and from the airspace by one of the following models: hijacking, suicide actions with the use of aircraft and dispersion of chemical and biological weapons from aircraft. Terrorists can hijack our or a foreign airliner and forcibly land it at one of the airports in the Republic of Serbia or abroad, demanding that certain political or other conditions be met, threatening to kill the hostages if their conditions are not met. Moreover, the hijacked plane can be directed to vital facilities on the ground, by forcing a pilot to do so or by taking control of the aircraft. Such actions could be carried out by nationalist or Islamist terrorist groups, whose members originate from the Republic of Serbia. However, due to the complexity of such an organisation, suicide actions with the use of aircraft are more likely to be organised and carried out by international terrorist organisations with the help and cooperation of local terrorist groups.

The Republic of Serbia is exposed to all mentioned and other risks due to its neutral position, strengthening of the Albanian factor and inability to control non-military threats in Kosovo and Metohija, strengthening of separatism and religious, primarily Islamic extremism. Therefore, there is a real possibility that these risks will also be manifested through the airspace of the Republic of Serbia.

Security risks in the airspace control

The main security risks, possible threats and forms of threatening the forces and equipment for the control and protection of the airspace, during the conduct of the operation of the control and protection of the airspace of the Republic of Serbia, are the following:

- threatening air traffic safety due to poor civil-military coordination (allocation of the airspace during the deployment of fighter aircraft for identification and interception);
- leakage of classified military data on the organisation and manner of the use of the AD systems (command, state and use of fighter aircraft and artillery and missile units for the AD operations, current capabilities of the AD systems, etc.);

- intensive electronic interference with flight monitoring and control systems (radar systems and landing flight control systems);
- threatening command and information systems (CIS) and command systems due to cyber attacks;
- failure of the system for announcing and reporting flights of civil and military aircraft (AFTN network)²⁷ and the system for controlling flights due to cyber attacks;
- intentional failure of target detection and tracking systems in the airspace (SAF and SMATSA radar positions), the AD systems and fighters in peacetime locations, and
- interruption of telecommunications with hijacked aircraft or emergency aircraft.

In modern times, information transfer and security of information transfer come to the fore, when it comes to the systems for the control and protection of the airspace and air traffic control ("ethernet" or other type of information networks). Technological development has enabled today a wider audience the access to modern technical telecommunications equipment, and also the equipment used to reconnoitre or interfere with telecommunications. In this regard, the occurrence of terrorist activities related to the effect on telecommunications and electronic systems, and thus on air traffic monitoring and control systems, is frequent. These forms of threats, where the main cause is possible access to communication technologies and terrorist organisations, represent a serious problem in the systems of automated data processing on the situation in the airspace. This is also due to the trend of exponential increase in the density of air traffic, and thus the dependence of a man on such systems.

Since potential security challenges, risks and threats from endangering the airspace security are constantly present, the ultimate desired state of the airspace security of the Republic of Serbia can only be achieved by preventive actions. Preventive forms of actions before the airspace security becomes threatened, from the point of view of the impact on the system of its security, are:

- top competence of each individual in the control and protection system;
- constant monitoring of the conditions in which the airspace control and protection operation is performed in peacetime;
- continuous analysis of potential challenges, risks and threats to the airspace security;
- preparation and constant development of documents regulating procedures in cases of the airspace violation and terrorist threats in and from that space;
- improvement of cooperation and coordination with all structures for the airspace control and protection operation;
- maintenance of the equipment used in the airspace control and protection in the most correct condition;
- implementation of all prescribed flight safety measures and use of combat systems in the AD system and

²⁷ Aeronautical Fixed Telecommunication Network (Aeronautička fiksna telekomunikaciona mreža).

– implementation of all security measures to prevent the leakage of classified military data and implementation of cryptographic data protection measures.

Preventive forms of actions after the airspace security becomes threatened, from the point of view of the impact on the system of its security, are:

– detailed analysis of all procedures during the airspace control and protection operation;

– comprehensive analysis of all procedures during the airspace protection and

– implementation of the lessons learned system in the organisation and conduct of the airspace control and protection operation.

All the mentioned preventive measures are only a precondition, and not a guarantee of the success of the airspace control and protection operation because every case of threatening its security is special, different and unrepeatable. There are many variables, which at a given moment and limited time for the reaction of the forces for the airspace control and protection operation may be unknown.

The countries in the region, with their systems for controlling the airspace sovereignty and territorial integrity, may at some point pose a threat to Serbian airspace and use it to threaten our national interests.

Objectives and tasks of airspace control

Many countries, through national security strategies, have not considered and analysed in detail the possibility of threatening the airspace from the aspect of endangering national security, except in terms of military threats from that space. It is possible to launch an attack exclusively from the airspace, with logistic assistance from the ground, with the development of the society and technology, as well as their mass use and availability to the broad masses (including terrorist organisations, which have respectable latest IT equipment). The airspace control in peacetime includes activities aimed at detecting, identifying and monitoring aircraft, coordination with air traffic control of neighbouring countries, providing information to aircraft during a flight, providing assistance to aircraft in emergency and initiating search and rescue operations.

In the armed conflicts, the dominance in the airspace provides significant military advantages, allowing individual forces greater freedom of action during the execution of assigned tasks, reducing their vulnerability to enemy action. The importance of the airspace, as one of the dimensions of warfare, which is becoming one of the most important in modern wars, is of strategic importance for each state and for preserving its sovereignty and integrity. Therefore, the airspace security in relation to its importance comes into the focus of interest of all those who take into account the national interests of the state, and also those who would like to threaten those interests.

The airspace control and protection system is a set of measures, actions and procedures for preserving the airspace sovereignty of the Republic of Serbia and includes monitoring, identification, procedures in case of its violation and terrorist threats, as well as civil-military coordination.

Monitoring of the airspace of the Republic of Serbia is a unique system that encompasses all civilian and military potential, and is performed in order to establish and maintain the required level of the airspace protection and to secure air traffic over the territory of the Republic of Serbia.²⁸

The identification of the aircraft in the airspace of the Republic of Serbia is performed in order to prevent its violation, and to ensure the safe conduct of air traffic. The identification of the aircraft is performed in a unique way (according to internationally prescribed standards), and on the basis of an agreement between the Ministry of Defence and the air navigation service provider authorised by the Government (Serbia and Montenegro Air Traffic Control SMATSA Llc).²⁹

The airspace violation is the entry of the foreign aircraft into the airspace of the Republic of Serbia, i.e. its exit from this space, contrary to the instructions of the air traffic control service provider, or the flight of the national or foreign aircraft contrary to the conditions specified in the approval of the competent authority or flight schedule.³⁰ The flight of foreign directed and undirected flying objects³¹ in that area without the permission of the Ministry of Defence is also considered the airspace violation.

The terrorist threat from the airspace of the Republic of Serbia is every threat, activity or illegal action that may endanger the aircraft, passengers and human and material resources of our country. The procedures for the actions of the competent authorities in the case of terrorist threats are prescribed by an act of the Government, at the proposal of the Ministry of Defence (Standard Operating Procedure of the Operations Centre of the AF and AD in the case of the terrorist threat from the airspace).

Civil-military coordination and communication system that take place for the protection of the airspace of the Republic of Serbia are regulated by special agreements concluded by the Ministry of Defence and aviation entities (Civil Aviation Directorate and the competent air navigation service provider - SMATSA). Civil-military coordination and information exchange between the Serbian Armed Forces and the air navigation service provider authorised by the Government on the situation in the airspace of the Republic of Serbia is conducted by the civil-military coordination unit established by the Ministry of Defence. It is the section for the airspace control and protection, which is a part of the AF and AD and is directly subordinated to the AF and AD Commander, and is physically located in SMATSA.

It can be concluded that the airspace control and protection system of the Republic of Serbia is extremely complex. It includes not only military systems for its control and protection, but also civilian potential. This is achieved through mutual coordination in reaching the airspace security over the territory of the Republic of Serbia, as well as the safety of air navigation of civil and military aircraft over our territory. The system is also determined by international agreements and regulations on air navigation.

²⁸ Air Transport Law of the Republic of Serbia, Article 21.

²⁹ Air Transport Law of the Republic of Serbia, Article 22.

³⁰ Air Transport Law of the Republic of Serbia, Article 23.

³¹ An unmanned device, which uses an engine for its propulsion and performs its flights in a temporarily separate part of the airspace.

Civil control of the airspace of the Republic of Serbia

The Civil Aviation Directorate of the Republic of Serbia is a public agency that performs the tasks of state administration entrusted to it by the Air Transport Law of the Republic of Serbia. The legal position of the Civil Aviation Directorate is defined by the Air Transport Law.³²

On the basis of the legal obligations of institutional and functional separation between the regulator and the air traffic service provider in the Republic of Serbia, the division of tasks and responsibilities in the traffic management system in the airspace has been done. Serbia and Montenegro Air Traffic Control SMATSA and the Civil Aviation Directorate of the Republic of Serbia have been established. Serbia and Montenegro Air Traffic Control (SMATSA) provides air traffic control services in the airspace with a total area of 145.556 km², which includes the airspace of the Republic of Serbia, Montenegro, a part of the airspace above the Adriatic Sea and still 55% of the upper airspace of Bosnia and Herzegovina above 10.000 metres.

The Directorate is the National Supervisory Authority of the Republic of Serbia in air navigation. It issues certificates of competence for the provision of air navigation services and controls whether the providers of air navigation services still meet the conditions for the provision of services.³³ It also enacts regulations and first-instance administrative acts, issues public identification documents, keeps the records, performs the audit of aviation entities, participates in the work of international aviation organisations and institutions and their working bodies and cooperates with competent authorities of other countries. In accordance with the law regulating air traffic, the Directorate performs activities related to the safety and security of air traffic, the regulation of the airspace, monitors and evaluates the requirements of international civil aviation organisations in order to be included in national regulations.

Military component and airspace control systems

The Air Transport Law of the Republic of Serbia imposes a legal obligation on the Ministry of Defence to regulate the airspace control and protection. The responsibilities of the Ministry of Defence in the joint civil-military air traffic management system for the needs of defence are regulated by Article 21 of the Law on Defence³⁴. According to doctrinal documents, through the definition of missions and tasks arising from missions, this task is performed by the AF and AD, which implements the

³² Air Transport Law, „Official Gazette of the RS“ No. 73/10, 57/11, 93/12, 45/15, 66/15 – other law, 83/18 and 9/20.

³³ Air Transport Law, „Official Gazette of the RS“ No. 73/10, 57/11, 93/12, 45/15, 66/15 – other law, 83/18 and 9/20.

³⁴ „Official Gazette of the RS“, No. 116 since December 11, 2007, 88 since October 28, 2009, 88 since October 28, 2009 – other law, 104 since December 16, 2009 – other law, 10 since January 29, 2015, 36 since May 10, 2018.

organisation and functioning of the permanently engaged forces for the control and protection of the airspace sovereignty of the Republic of Serbia.

During the war, the AF and AD executes the control and protection of the airspace sovereignty of the Republic of Serbia by all available forces and in coordination with other units of the Serbian Armed Forces. The ultimate goal is to achieve a different degree of the airspace control and protection. The airspace control can vary from local, in a certain area or a part of the zone, to the control of the entire airspace, which provides favourable conditions for conducting tasks on their own. In relation to the situation in the airspace, the following levels of its control and protection are possible:

– *unfavourable situation in the airspace*, which means that the AF and AD forces do not have sufficient capabilities to effectively interfere with the actions of the enemy AF;

– *dominance in the airspace*, which can be partial and complete. Partial dominance in the airspace includes dominance in a certain part of it or in a certain period when our forces can perform actions and counteractions without particularly restrictive influence on the enemy AF;

– *complete dominance in the airspace* includes dominance in an area of operation or in the entire territory of the Republic of Serbia during the conduct of an operation, when our forces have supremacy in the airspace and can perform actions without restrictions and influence of the enemy.

The airspace control is very complex because it is used simultaneously by military and civilian aircraft. Time exchange of information through interoperable means of telecommunications should be effectively coordinated and integrated in order to prevent conflicts in the airspace. The frequency of international air traffic over the territory of the Republic of Serbia is constantly increasing, so the airspace control is also an international obligation which, due to the growing threat of terrorist actions from such space, is gaining in importance.

Conclusion

The defence of the state airspace, as a part of its territorial integrity, is a great challenge, having in mind that it is difficult to achieve sovereignty in it. The development of the technologies of commercial and combat systems, international agreements and agreements on the use of the airspace, make this problem more complex.

According to the strategic documents of the Republic of Serbia, some of the main national values are the state sovereignty and territorial integrity. The part of the territory, which is located above the ground, extends to certain height and is limited by the possibilities of the state to reach it in any way: electronically (by observation) or physically (by aviation) and is implemented in the mentioned national values. Analysing the importance of this part of the state territory (especially the importance for the state's defence), it can be concluded that it is necessary to consider in detail the decision-making on its protection.

The airspace above the territory of the state is divided into zones and classes. Depending on whether it is the division according to the level of air traffic security,

type of flight, rules for the execution of those flights and the airspace control, the classification and responsibilities in relation to those classes have been defined.

The airspace of the Republic of Serbia is constantly exposed to possible dangers, risks and threats to security, which endangers the state sovereignty. Our airspace is largely protected from various forms of threatening. The fact that today civil aircraft, military planes and drones have better performance (high speeds, higher flight ceilings, reduced dimensions, reduced radar reflection, high flight autonomy, etc.) requires the consideration of the improvement of the airspace control and protection system. Therefore, the military component engaged in this strategic task should be in detail defined through the state documents. Through the National Security Strategy, the Defence Strategy and lower acts, it is necessary to determine the forces and funds for equipping the Armed Forces with modern systems and platforms, such as multirole combat aircraft, modern radars and missile systems for the long-range AD operations. In the last few years, we have witnessed the modernisation of weapons, as well as their testing and introduction into use by the Serbian Armed Forces.

The airspace control, since it is the weakest link in the chain of the defence of the state territory, has to be precise and decisive. From the aspect of the economy and the profit of the state, it has to be flexible and adaptable, due to the influence of great global airlines and countries that use our airspace to achieve their national interests. On the one hand, the pillar of the airspace control and preservation is the military component, and the other pillar are civilian structures. The state's security, preservation of sovereignty and territorial integrity is reflected in the cooperation between these two factors of its defence.

The Defence Strategy of the Republic of Serbia, through defence policy, expresses the view that efficient management of the defence system and timely detection and prevention of challenges, risks and threats has one of the main roles in protecting sovereignty, independence and territorial integrity. Much greater attention has to be paid to the airspace control when developing doctrinal documents, which derive from the objectives, values and interests of the National Security Strategy of the Republic of Serbia because challenges, risks and threats to the state from the domain of the airspace control can cause long-term and far-reaching consequences for the sovereignty and territorial integrity of Serbia.

Literature

- [1] Јовичић, Драгомир. 2011. „Суверенитет као структурални елемент државе у 21. вијеку”. 8. Научни скуп са међународним учешћем, Синергија 2011.
- [2] Липовац, Милан. 2016. Национална безбедност Републике Србије у регионалном безбедносном подкомплексу Западни Балкан. Београд.
- [3] Мијалковић, др Саша. 2009/2. „Национална безбедност од Вестфалског концепта до постхладноратовског”. Војно дело.
- [4] Пејчић, Предраг. 1980. Неповредивост ваздушног простора. Београд: Војноиздавачки завод.

[5] Нешковић, Слободан, 2019/4. „Национални субјекти међународних односа и ограничени суверенитет”. Економија, теорија и пракса.

[6] Група аутора, Доктрина Војске Србије, Београд, 2010. године.

[7] Суботић, Страхиња. 2015. „Територијални интегритет и суверенитет наспрот праву на самоопредељење”. *Институт за Европске послове*.

[8] Група аутора, Доктрина (Р)ВиПВО, Београд, 2012. године.

[9] Станковић, Витомир, Иницијативе и препоруке за формирање јединственог европског неба и функционалних авио-блокова ваздушног простора, Војно дело, 6/2017.

[10] Станковић Витомир, Петошевић Владимир, Контрола и заштита ваздушног простора Републике Србије, Војнотехнички гласник, 2012.

[11] Група аутора, Закон о ваздушном саобраћају Републике Србије „Службени гласник РС”, бр. 73/10, 57/11, 93/12, 45/15 и 66/15-др. закон.

[12] Група аутора, Уредба о класама ваздушног простора Републике Србије и условима за њихово коришћење, „Службени гласник РС”, бр. 106/2013.

[13] Група аутора, Студија концепта развоја система ПВО за период 2017. до 2025. године, август 2017. године.

[14] Група аутора, Процена угрожености ваздушног простора Републике Србије, документ из Елабората стално задејствованих снага за КиЗ ВаП РС, 2018. година.

[15] Група аутора, Материјали са анализе оперативних способности РВиПВО за 2018. годину.

[16] <http://www.smatsa.rs>, новембар 2019. године

[17] <https://www.eurocontrol.int>, новембар 2019. године

[18] <https://www.ecac-ceac.org>, новембар 2019. године

[19] http://www.vs.rs/sr_lat/jedinice/vojska-srbije/ratno-vazduhoplovstvo-i-pvo/odeljenje-za-kontrolu-zastitu-i-alokaciju-vazdusnog-prostora

[20] <http://iea.rs/blog/2015/02/03/territorial-integrity-vs-self-determination-serbia-and-kosovo-as-an-example/>

S u m m a r y

The National Security Strategy, both in many countries and in the Republic of Serbia, does not consider in detail and does not develop options according to which endangering national security is increasingly manifested by endangering the airspace, as well as on the territorial integrity of the state – its borders, as well as on the issue of state sovereignty – endangering its population, economy, health system and more.

As an example of endangering a state, illegal and unreported transportation of dangerous goods through its airspace, change of routes, entry and exit corridors of planes of powerful airlines, in order to save time – money, on a particular flight, is often cited.

Considering the characteristics of the airspace of the Republic of Serbia, definitions and determinants of international treaties and agreements, it can be concluded that there are many challenges in its control. For that reason, this part of the state territory must be considered as a special subsystem of national security, both in peace and in war. Only in this way can the specific challenges, risks and threats in the adoption of documents important for the security and defense of the state be properly identified.

The paper deals with the analysis of documents of national importance, such as the National Security Strategy, as initial acts for planning the defense of a state. The chapters define the concepts of sovereignty and territorial integrity, theoretically but also in the specific case of the Republic of Serbia. As a special unit of the territory, the airspace of the Republic of Serbia is defined and described with all its characteristics, challenges and threats that may be caused by its endangerment.

Finally, the importance of the implementation of airspace, as an integral part of the territory of each state, in the development of documents that are strategically important for defense and protection was pointed out. Documents, important for the functioning and survival of our state, still have a lot of space, which should be filled with "care" for airspace control, in the sense of even stronger deterrence from the possibility of violating the state's integrity and sovereignty. to surrounding countries and world powers.

Key words: *Airspace, control, security, challenge, threat, national security*

© 2021 The Authors. Published by *Vojno delo* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>).

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

THE ATTITUDE TOWARDS THE CRITICAL INFRASTRUCTURE IN THE REPUBLIC OF SERBIA

*Branislav Milosavljević**, *Dragan Vučinić***

Достављен: 15. 07. 2021.

Језик рада: Енглески

Кориговано: 22. 09. и 08. 10. 2021.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 21. 10. 2021.

DOI број: 10.5937/vojdelo2104131M

National policies, strategies, doctrines and laws have a different approach to the issue of critical infrastructure. The adequately designed infrastructure is the main driving force of national prosperity and a precondition for economic expansion and future growth. On the other hand, everyday life in modern times is based, among other things, on highly developed infrastructure, especially in the fields of management and control of energy supply, provision of drinking water sources, transport, maintenance of information technology systems, telecommunications, etc.

The paper considers the issue of critical infrastructure protection on the example of the Republic of Serbia. In this regard, critical infrastructure will be considered through changes in the strategic and normative framework. Historically, the subject area has long been directly related to the defence needs of the state. This is partly expected having in mind that the phrase critical infrastructure is taken from military terminology to denote everything necessary for the functioning of military system during military conflicts, when resources are directed to the preservation of one's own facilities, systems and networks, and also their disabling on the enemy side. However, in modern times, critical infrastructure has gained much broader meaning and significance for the functioning of the state and society as a whole.

Key words: *social self-protection, critical infrastructure, infrastructure sectors, national security, defence system*

* Strategic Research Institute, University of Defence in Belgrade, Republic of Serbia,
branislav.milosavljevic@mod.gov.rs

** Modern Business School, Belgrade, Republic of Serbia

Introduction

The modern concept of critical infrastructure is characterized by a changed perception of threats and increased interdependence between various infrastructural elements. This has influenced critical infrastructure to take on increasing scope, content and complexity, and potential threats and dangers are of paramount importance to national security. The concept of critical infrastructure includes facilities such as buildings, roads and transport, telecommunications, water and energy systems, emergency services, banking and financial institutions and sources of supply, as well as virtual space (cyberspace). In general, critical infrastructure consists of various systems that are necessary for the smooth functioning of power at all levels.¹

Primarily due to the wide scope that also includes the diversity of content, which is multidisciplinary in its nature, defining the term critical infrastructure is a complex process. The term „infrastructure“ can be defined as „the main framework of a system or organization“, while the phrase „critical infrastructure“ can be defined in many ways, having in mind that the term „critical“ is variable and difficult to determine. Artificial networks and systems that provide the necessary services to a wide range of population also contribute to the complexity problem².

Despite the obvious complexity, the term critical infrastructure is usually defined in one of two ways. The first way include all vital infrastructures, as it was the case in the 2003 US C Infrastructure Protection Strategy, as one of the first documents of this kind.³

The second way is based on determining the specificity of system characteristics and their relation to other systems or units, as it is the case with the German National Strategy for the Protection of Critical Infrastructure, which determines criticality as a result of disruption or failure of the supply function and service to the society. From a scientific point of view, the approach that defines criticality as a result of specific characteristics is particularly important. In this case, certain relational characteristics of a system are determined because the given system is critical in relation to other systems or wholes. Namely, the system is critical for the other system when the first is necessary in order to continue the work of the other one. Thus, the German National Strategy for the Protection of Critical Infrastructure defines criticality as a relative measure for the consequences of disruption or failure of a function related to the delivery of goods and services to the society.⁴

¹ Pesch-Cronin A. Kelley, Marion E. Nancy, *Critical infrastructure protection, risk management, and resilience: a policy perspective*, Taylor & Francis Group, 2016, p. 4.

² Škero Mirko, Ateljević Vladimir, Zaštita kritične infrastrukture i osnovni elementi usklajivanja sa direktivom Saveta Evrope, *Vojno delo br. 2*, MC „Odbrana“, Beograd, 2015, pp. 192-193.

³ The National Strategy for the Physical Protection of Critical Infrastructures and Key Assets, 2003.

⁴ Bundesministerium des Innern, *Bundesministerium des Innern Nationale Strategie zum Schutz Kritischer Infrastrukturen*. Berlin, 2009, p. 7.

Etymologically, the root of the term criticality is found in the Greek term *κρίσις* (crisis), which was initially used in medicine to describe a certain condition during an illness in which the patient's fate is determined. When we try to understand the potential of the concept of crisis, it is equally important to study its metaphorical effects. The world crisis and conditions related to the crisis evoke images of radical change, so the term crisis, as such, has become synonymous in modern history with terms such as rebellion, conflict or revolution.⁵ During the early period of the Cold War, the concept of criticality was included in the US Civil Defence Strategy, where it was used in the context of „vulnerability mapping“, as a kind of assessment of the vital parts of the state, that is, important technical infrastructure.⁶

It is also the beginning of the more intensive use of the term in political and other debates to denote and identify organizations and institutions that are in any way important, relevant or necessary for the continuity of supply of goods and services to population and economy. It is common for critical infrastructure to include traffic, transport, energy production and distribution, information and communications systems, health services, water and food supply systems, financial services, state infrastructure, etc. In the circumstances of possible partial or complete failure of these infrastructures, the society and, ultimately, national security are threatened. This is one of the reasons why many countries seek to identify and analyze critical sectors, as well as subsectors, processes and facilities using a variety of methodological approaches. However, the very complexity of infrastructural systems is the greatest common problem of all countries that have approached the identification and development of the critical infrastructure protection policy.⁷

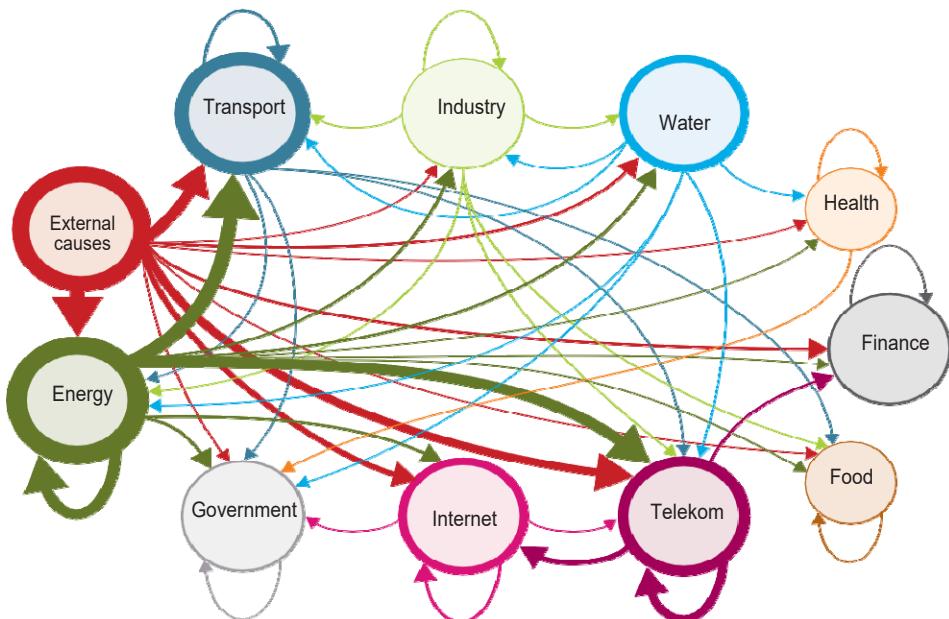
In addition to the mentioned, it should be pointed out that the terms critical infrastructure and critical information infrastructure, which are different, but related terms, are often used in parallel. In this regard, critical infrastructure includes critical information infrastructure, as its part. On the other hand, the consequence of the non-functioning of information infrastructure may be the interruption of the functioning of the overall critical infrastructure. However, critical infrastructure can be threatened for a number of other reasons not related to information infrastructure.⁸

⁵ Reinhart Koselleck et al.: *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland* (Vol. 3), Klett-Cotta, Stuttgart, 1982, p. 619.

⁶ Collier J. Stephen, Lakoff Andrew, Distributed Preparedness: The Spatial Logic of Domestic Security in the United States. In: *Environment and Planning D: Society and Space*, 26 (1), 2008, pp. 12-16.

⁷ Lewis, G. Ted, *Infrastructure Protection in Homeland Security, Defending a Networked Nation*, Wiley Interscience, 2006, p. 32.

⁸ Zaballos G. Antonio, Jeun Inkyung, *Best Practices for Critical Information Infrastructure Protection (CIIP), Experiences from Latin America and the Caribbean and Selected Countries*, Inter-American Development Bank, Washington DC, 2016, pp. 3-4.

The development of the critical infrastructure protection in the Republic of Serbia

In the former SFRY, in the mid-1950s, the national critical infrastructure encompassed all „state-owned companies“ and was protected by internal security, with the assistance of the police, security and intelligence services. Since the second half of the 1970s, critical infrastructure and all other state or public property in the former Yugoslavia were protected by a comprehensive network, known as the system of social self-protection. In addition to internal security service, this system provided two additional levels of the protection of the company's assets: internal financial control and control of associated workers. Despite the fact that there were three levels of protection (control), theft, damage and other losses and threats to property were still present.¹⁰

⁹ Luijif Eric, et al, *The GFCE-MERIDIAN Good Practice Guide on Critical Infrastructure Protection for Governmental Policy-Makers*, TNO, Netherlands, 2016, p. 26.

¹⁰ Davidović Dragomir, Kesetović Želimir, Pavićević Olivera, National Critical Infrastructure Protection in Serbia: The Role of Private Security, *Journal of Physical Security* 6(1), 2012, [http://rbsekurity.com/JPS%20Archives/JPS%206\(1\).pdf](http://rbsekurity.com/JPS%20Archives/JPS%206(1).pdf), 24/05/2021, p. 60.

This was followed by the period (1973-1990) in which the concept of social self-protection was implemented, which had its normative framework in two laws,¹¹ and which regulated the organization, as well as the rights and duties of the protection service in companies. All companies were supposed to have an organized protection service, while other organizations and communities had the obligation to organize physical and technical security of facilities. Social self-protection was aimed at direct protection of social property from illegal appropriation and damage to buildings and property, negligent performance of functions and business, violation of business ethics, good business practices, as well as from unfair competition, bribery and corruption, hostile activities and influence, violation of internal order and natural disasters. In that period, the security system referred to physical and technical protection and was the legal basis for companies to adopt a general act for the specific regulation of physical and technical protection of buildings and property.¹²

The Law on the Fundamentals of Social Self-Protection represented the legal and political framework for organizing and implementing social protection of property in companies, activities of local community and every citizen as a subject of public security, relations between public security bodies (the police) and self-protection in companies, as well as conditions for performing the service of direct physical security. Social self-protection took place through three levels:

- internal professional control,
- self-governing workers' control and
- physical, technical and fire security.

The enactment of the Law on the System of Social Self-Protection in 1986 regulated the scope of work of the security service of the organization of associated labour and its place in the security system, such as: main tasks of the service, rights of security workers, their tasks and obligations, use of firearms and other means of coercion used by security workers, selection of personnel, etc. Moreover, the Law, *inter alia*, provided for the mandatory police check of the existence of a criminal record and the check of psycho-physical capabilities of security service workers.

In addition, the legislator defined that during implementation of physical and technical security measures, the services of organizations registered to perform physical and technical protection of facilities and assets are used, as well as that two or more organizations, i.e. bodies, can jointly organize physical protection of facilities and assets. The Law stipulated that special measures of physical and technical security should be taken in economic systems in order to:

- store and secure facilities, plants and other property,
- detect and prevent actions that may threaten the safety of people and property,

¹¹ The Law on the Fundamentals of Social Self-Protection was in force until 1986 and the Law on the System of Social Self-Protection, Official Gazette of the SFRY.

¹² Nikač Željko, Pavlović Gojko, *Pravo privatne bezbednosti*, Kriminalističko-policijска akademija, Beograd, 2012, pp. 93-96.

- prevent unauthorized persons to access facilities and other premises, and
- implement other measures that provide uninterrupted performance of work.¹³

The Law also provided for the establishment of specialized agencies for the security of persons and property, which was the basis that enabled the establishment of private security agencies in the early 1990s. During the existence of the Federal Republic of Yugoslavia, the Government passed the Decision on defining great technical systems of interest for the country's defence. They are defined as great technical systems of interest for the country's defence and technical resources important for the functioning of these systems. These were the fields of communications, informatics, air and railway traffic, power engineering, water supply, etc. On the other hand, there was an obligation that during selection, construction and development, as well as procurement of technical resources for their functioning, investors harmonize them with the country's defence needs. The mentioned Decision also stipulates the procedure of informing about selection, construction and development of these systems, procurement of technical resources and setting requirements for their harmonization with the country's defence needs.¹⁴

After that, in 1992, the Decree on facilities and regions of special importance for the defence of the Republic of Serbia came into force. In accordance with this Decree, facilities of special importance for the defence of the Republic of Serbia are those which the assessment determines that their damage, i.e. revealing their type, purpose or location, when kept secret, could have serious consequences for the defence and security of the Republic. In other words, this group included facilities and regions in the field of transport, telecommunications and communications, energy, water management and industry. However, this document does not mention terrorism as a security risk, challenge or threat, but it mentions great technical systems, facilities and regions as key facilities "that may be threatened, that have special significance from the aspect of the country's defence and whose threat would endanger the continuity of the state and society functioning".¹⁵

The Decision on defining great technical systems of importance for defence, which was passed in 2009, and updated in 2014 and later, deserves special attention, as an obligation arising from the Law on Defence.¹⁶ In such a way, eight great technical systems in the field of transport and telecommunications, three public companies and four corporations in the field of energy, a public company and a company in the field of coal production, as well as twelve public companies and institutions in the field of water supply, energy transfer, forest management and broadcasting were included in the resources of the critical infrastructure

¹³ The Law on the System of Social Self-Protection, "Official Gazette of SRS" no. 14/86; Bošković Mićo, Keković Zoran, *Obezbeđenje lica, imovine i poslovanja preduzeća*, VŠUP, Beograd, 2000, p. 35.

¹⁴ The Decision on defining great technical systems of importance for the country's defence, "Official Gazette of RS", no. 54/94, 58/94, 65/94 and 10/97.

¹⁵ Nikolić Dejan, Kovač Mitar, Mitić Vlada: Bezbednosna zaštita objekata od posebnog značaja za odbranu, *Vojno delo br. 7*, MC „Odbrana“, Beograd, 2018, p. 180.

¹⁶ The Law on Defence, "Official Gazette of RS" no. 116/2007, 88/2009, 104/2009, 10/2015 and 36/2018, Art. 68-70.

in Serbia that are important for the country's defence. This Decision is important because it required the procedure of informing about selection, construction and development of these systems, procurement of technical resources and the manner of their provision, as well as setting requirements for their harmonization with the country's defence needs. The investor was obliged to inform the Ministry of Defence and the responsible ministry about selection, construction of vital, i.e. capital facilities and development of technical systems important for the country's defence, i.e. about the procurement of technical resources of special importance for the functioning of those systems. Along with notification, the investor also enclosed the appropriate investment and technical documentation on a system, i.e. specification for the procurement of technical resources and the explained programme for the development of such a system.¹⁷

In this retrospective of the strategic framework, the Law on Emergency Situations from 2009 is also important, which provides for the competence of the Ministry of Interior for conducting an assessment of the threat from natural disasters and other accidents and submitting it to the Government for adoption. On the other hand, it is defined that provinces, as well as local government units, ministries and other bodies and organizations will do threat assessment in accordance with the scope and submit it to the Ministry of Interior. In addition, the Law stipulates that through threat assessment, the sources of potential endangerment, possible consequences and, accordingly, adequate possibilities for the implementation of measures and tasks on protection and rescue are identified. The assessment included in particular:

- characteristics of a territory, critical facilities, critical places and areas from the point of view of the threat from natural disasters and other accidents, with possible transboundary effects of accidents;
- vulnerability of a territory to natural and other disasters;
- analysis of possible consequences of natural and other disasters; and
- needs and possibilities for protection of people, material goods and environment from the consequences of natural and other disasters.¹⁸

In addition to the above-mentioned, this Law provided for the obligation to draft a Decree on the content and manner of drafting a protection and rescue plan in emergency situations, which was adopted by the Government in 2011. The Decree stipulates that a part of an assessment will be the assessment of critical infrastructure from the point of view of natural disasters and other accidents. At that time, the concept of critical infrastructure was introduced for the first time in the Republic of Serbia. However, there was a lack of a clear definition of elements or fields of infrastructure, as well as entities, that would have the responsibility to protect critical infrastructure. These shortcomings were partially addressed by the new Decree in which ten critical infrastructure sectors can be identified.¹⁹

¹⁷ The Decision on defining great technical systems of importance for defence, "Official Gazette of RS" no. 54/2010, 4/2011, 41/2014, 35/2015 and other.

¹⁸ The Law on Emergency Situations, "Official Gazette of RS" no. 111/2009, 92/2011 and 93/2012, Art. 46.

¹⁹ The Decree on the content and manner of drafting a protection and rescue plan in emergency situations, "Official Gazette of RS" no. 102/2020, Art. 4.

Following the termination of the Law on Emergency Situations, a new legislative framework came into force which, *inter alia*, defines “disaster risk reduction, prevention and strengthening of resilience and readiness of individuals and communities to respond to disasters, protection and rescue of people, material, cultural and other goods, rights and obligations of citizens, associations, legal entities, bodies of local government units, autonomous provinces and the Republic of Serbia, emergency management, the functioning of civil protection, early warning, notifications and alerts, international cooperation, inspection and other issues of importance for the organization and functioning of the system of disaster risk reduction and emergency management”.²⁰ Analyzing the provisions of this Law, it is obvious that the legislator missed the opportunity to emphasize critical infrastructure with regard to its importance, the interconnection of critical infrastructure sectors and the risk of possible endangerment. The paradoxical situation in this segment is particularly indicated by the Methodology of development and content of disaster risk assessment and protection and rescue plan²¹ – the document of lower generality in which special attention is paid to critical infrastructure. In addition to defining the concept of critical infrastructure, the contents of critical infrastructure sectors are also mentioned, which is particularly important for a more complete understanding. On the other hand, critical infrastructure is considered throughout risk assessment process and, *inter alia*, as a mandatory scenario content and protected value.²²

Strategic framework for critical infrastructure protection

Within the previous National Security Strategy of the Republic of Serbia from 2009, the term critical infrastructure is not directly mentioned, but can be found indirectly in segments related to problems of the economic development of the Republic of Serbia due to long-term economic sanctions and destruction of vital facilities of economic and transport infrastructure, energy interdependence and sensitivity of infrastructure for production and transport of energy, and high-tech crime and endangerment of information and telecommunication systems.²³

This is also the case in the current National Security Strategy from December 2019, in which the term critical infrastructure is not mentioned at all. On the other hand, there are some indirect references in the part of the Strategy, which say that “different types of natural disasters (floods, droughts, fires, earthquakes, extremely high temperatures, etc.), as well as the presence of large quantities of hazardous

²⁰ The Law on disaster risk reduction and emergency management, “Official Gazette of RS” no. 87/2018, Art.1.

²¹ The Methodology of development and content of disaster risk assessment and protection and rescue plan, “Official Gazette of RS” no. 87/2018, part A, item 2.

²² Ibid., part B, item 2 and 3.2.

²³ The National Security Strategy of the Republic of Serbia, “Official Gazette of RS” no. 88/2009, item II.

substances in production, storage, traffic and transport, directly and indirectly affect the level of risk and safety of people, animals, material and cultural goods and the environment", as well as that "significant risk is posed by technical and technological accidents, whose consequences can manifest not only in the Republic of Serbia, but also in the territories of neighbouring countries". The same section of such document states that "the development of modern technology and their presence in all spheres of the society results in an increase in high-tech crime and endangerment of information and communications systems".²⁴

Instead of protecting critical infrastructure, the Strategy mentions "monitoring, assessing, planning and taking measures to mitigate the effects of climate changes", "flood and fire protection", "improving the environment quality", "efficient management of hazardous waste" and "improving capabilities and capacities for resource management, according to the strategic commitment of the Republic of Serbia for the implementation of internationally accepted standards in the field of protection and improvement of the environmental quality".²⁵

On the other hand, there are noticeable examples of many countries, including those in the region, which have unequivocally expressed the importance of critical infrastructure in their strategic framework. Thus, for example, the Republic of Croatia has defined "achieving the highest level of security and protection of population, as well as critical infrastructures" as its strategic goal. In addition, the Strategy emphasizes that "safe society requires the protection of life, the rescue of people and goods, as well as the protection of critical infrastructures".²⁶ A somewhat similar definition can be found in the National Security Strategy of Montenegro, which emphasizes "protection of critical infrastructures by encouraging cooperation between state institutions, civil and private sector, in order to strengthen civil readiness to respond to security challenges, risks and threats", as national security interest.²⁷

The strategic framework in this field includes the Strategy for the Development of the Information Society and Information Security in the Republic of Serbia from 2021 to 2026. Namely, critical information infrastructure is of special importance for the adequate functioning of all other sectors, and its specificity has influenced many countries to develop a special approach to the protection of this segment. In this regard, this Strategy defines certain priority fields within the development of the information society. A special part of the Strategy is dedicated to critical infrastructure with the provisions that "it is necessary to develop and improve protection against attacks by implementing information technology to critical infrastructure systems, which in addition to ICT systems can be other infrastructural systems that are mana-

²⁴ The National Security Strategy of the Republic of Serbia, "Official Gazette of RS" no. 94/2019, item 2.

²⁵ The National Security Strategy of the Republic of Serbia, "Official Gazette of RS" no. 94/2019, sub-item 4.7.

²⁶ See: Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske, „Narodne novine“ br. 73/2017.

²⁷ Strategija nacionalne bezbjednosti Crne Gore, „Službeni list Crne Gore“ broj 85/2018, tačka 2.

ged by the use of ICT, such as electricity.” In this regard, it is necessary to further define criteria for determining critical infrastructure from the point of view of information security, criteria for characterizing attacks using information technology on such infrastructure in relation to classic forms of attacks, as well as the protection conditions in this field. In addition, the Strategy emphasizes the importance of infrastructure in this field, defining it as a system of special importance, which is why it is necessary to achieve smooth operation because otherwise it can “have great consequences in the cases involving a large number of users, a large part of a territory or public safety”. This is also the main reason why the Strategy provides for some measures in order to achieve preventive action and reduce the consequences of possible incidents.²⁸

The Act on Critical Infrastructure

At the end of 2018, the Republic of Serbia passed the Act on Critical Infrastructure, for the purpose of normative regulation of this field and as the reflection of the need for harmonization with the European legislation. Namely, in accordance with the documents of the European Union, critical infrastructure has to be defined and listed in all member states, as well as in the countries that aspire to become full members of the EU. In this regard, it should be pointed out that the EU is the driving force of many initiatives and programmes aimed at protecting “the European critical infrastructure”. This was particularly incited by the terrorist attacks in Madrid in 2004 and London in 2005. On the other hand, the concept of critical infrastructure security has arisen due to the fear that negative effects, caused by the interruption or non-functioning of critical infrastructure located in some EU member state, could spread to other member states. This primarily relates to energy networks or gas pipelines, as they are located throughout the EU and have vital nodes and critical assets in different member states.²⁹

According to legal framework, the critical infrastructure in the Republic of Serbia includes “systems, networks, facilities or their parts, whose interruption of functioning or delivery of goods, that is services, may have serious consequences for national security, health and lives of people, property, environment, security of citizens, economic stability, i.e. endanger the functioning of the Republic of Serbia”.³⁰ It is particularly important that the legislator has defined the procedure by which systems, networks, facilities or their parts in a certain sector are defined as critical infrastructure according to the criteria. The ministries responsible for certain fields are in charge of the execution of the critical infrastructure identification procedure in some sector,

²⁸ The Strategy for the Development of the Information Society and Information Security in the Republic of Serbia from 2021 to 2026, “Official Gazette of RS” no. 86/2021, item 6.2, special objectives item 3.2.

²⁹ Lazari Alessandro, *European Critical Infrastructure Protection*, Springer, 2014, p. 45.

³⁰ The Act on Critical Infrastructure, “Official Gazette of RS”, no. 87/2018, Art. 4.

whereby the criteria for the critical infrastructure identification and the manner of reporting are defined by the Government. In this regard, the identification and definition of the critical infrastructure in Serbia is performed in the sectors of energy, transport, water and food supply, health, finance, telecommunications and information technology, environmental protection and the functioning of state bodies.³¹

In addition to eight listed sectors, critical infrastructure can also be defined in other sectors, at the proposal of the ministry responsible for a particular field, and in accordance with this Act. The final list of the critical infrastructure in Serbia is determined by the Government, at the proposal of the Ministry of Interior. The exception is the critical infrastructure within the competence of the Ministry of Defence and the Serbian Armed Forces, whose use, storage, protection, control and supervision are performed in accordance with the provisions of the Law on Defence and the Law on the Serbian Armed Forces. The Act defines critical infrastructure protection as „a set of activities and measures aimed at ensuring the functioning of critical infrastructure in the event of disruption or destruction, that is, protection in the event of threats and prevention of the consequences of disruption or destruction.”³²

In accordance with the European standards, the Act on Critical Infrastructure introduces the term critical infrastructure operator which is related to “state bodies, bodies of autonomous province, bodies of local government units, public companies, companies or other legal entities that manage systems, networks, facilities or their parts as critical infrastructure”. Critical infrastructure operators are required to develop the Operator Safety Plan for risk management, which defines the operator's safety objectives and measures based on risk analysis, and obtain the consent of the Ministry of Interior for it no later than six months after defining systems, networks, facilities or their parts for critical infrastructure.³³

In addition, critical infrastructure operators must have a liaison officer, as a point of contact between the operator and the Ministry of Interior, who provides continuous control of risks and threats, notifies of changes to critical infrastructure and the evaluation of risks, threats and vulnerability, coordinates the Operator Safety Plan for risk management, performs testing through exercises and other activities defined by the Plan and performs all other tasks related to critical infrastructure. A liaison officer is appointed by the Ministry of Interior, based on the proposal of critical infrastructure operator among the employees, and that person must hold an appropriate licence.³⁴

The Act also defines the status of the European critical infrastructure in the Republic of Serbia, which is determined by the Government on the proposal of the Ministry of Interior and on the basis of requests and consents of the interested EU member states. In addition, the Government has the obligation to inform the EU member states on the definition of the European critical infrastructure in the Republic

³¹ The Act on Critical Infrastructure, “Official Gazette of RS”, no. 87/2018, Art. 6.

³² *Ibid*, Article 2. Item 4, Article 7.

³³ *Ibid*, Article 2. Item 5, Article 8.

³⁴ *Ibid*, Article 9.

of Serbia. On the other hand, if it is the critical infrastructure located in an EU member state, and it is important for the Republic of Serbia, the Government proposes to the competent body of such a country to define the European critical infrastructure. In this regard, the legislator has defined that the European critical infrastructure in Serbia is protected like the critical infrastructure of the Republic of Serbia, unless it is specifically stipulated by the EU regulations. In addition, the legislator has envisaged that the Ministry of Interior represents a contact for the exchange of information and coordination of activities related to the European critical infrastructure with other member states and bodies of the European Union and also monitors the implementation of laws and regulations in this field.³⁵

Conclusion

For the Balkan countries, except Greece, national critical infrastructure for decades after World War II represented all companies and institutions that were in the state ownership (energy sector, telecommunications, transport, post office, etc.). In the mid-1950s, these facilities in the Republic of Serbia were protected by internal security, engaging the police, security and intelligence services. Since the second half of the 1970s, critical infrastructure and all other state or public property have been protected by a comprehensive network known as the social self-protection system. In addition to internal security service, the system provided two additional levels of protection for the company's property: internal financial control and control of associated workers. In this regard, it is obvious that the Republic of Serbia has a long history of critical infrastructure protection, which, as in other countries, was directly related to the needs for the functioning of the defence system. At the same time, a frequent change of the concept of protection can be noticed as a part of general modifications of internal security.

Like many countries in the region, the Republic of Serbia has started identification, definition and protection of critical infrastructure. The lack of a normative and adequate organizational framework has resulted in undertaking activities to reach the standards of developed countries in this field. The adoption of laws and adequate strategies has established an appropriate normative framework as a basis for further development of critical infrastructure protection system. In this regard, an approach that includes the acceptance of the European standards is obvious, which is of particular importance in the field of meeting the criteria for the EU membership. On the other hand, vagueness or complete harmonization of the national legislative and strategic framework defining this field is also noticeable. Therefore, it is necessary to pay attention to critical infrastructure in the National Security Strategy, as well as in the legislative framework related to risk reduction and emergency management.

³⁵ Ibid, Art. 14, 16; The provisions of the Law on the European Critical Infrastructure will come into force from the day of the accession of the Republic of Serbia to the European Union.

Literature

- [1] Bogdan Grenda, Edyta Ślachcińska, *Terrorist Threats for the Critical Infrastructure of the State, Advances in Economics, Business and Management Research*, volume 31, Atlantis Press, 2017.
- [2] Бошковић Мићо, Кековић Зоран, *Обезбеђење лица, имовине и пословања предузећа*, ВШУП, Београд, 2000.
- [3] Bundesministerium des Innern, *Bundesministerium des Innern Nationale Strategie zum Schutz Kritischer Infrastrukturen*. Berlin, 2009.
- [4] Davidovic Dragomir, Kesetovic Zelimir, Pavicevic Olivera: National Critical Infrastructure Protection in Serbia: The Role of Private Security, *Journal of Physical Security* 6(1), 2012, [http://rbsekuritija.com/JPS%20Archives/JPS%206\(1\).pdf](http://rbsekuritija.com/JPS%20Archives/JPS%206(1).pdf), 24/05/2021.
- [5] Zaballos G. Antonio, Jeun Inkyung, *Best Practices for Critical Information Infrastructure Protection (CIIP), Experiences from Latin America and the Caribbean and Selected Countries*, Inter-American Development Bank, Washington DC, 2016.
- [6] Закон о систему друштвене самозаштите, „Службени гласник СРС”, бр. 14/86.
- [7] Закон о критичној инфраструктури, „Службени гласник РС”, бр. 87/2018.
- [8] Закона о одбрани, „Службени гласник РС”, бр. 116/2007, 88/2009, 88/2009, 104/2009, 10/2015. и 36/2018.
- [9] Закон о ванредним ситуацијама, „Службени гласник РС”, бр. 111/2009, 92/2011. и 93/2012.
- [10] Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљања ванредним ситуацијама, „Службени гласник РС”, бр. 87/2018.
- [11] Kristof Lukitsch, Marcel Müller, Chris Stahlhu, Criticality in: Jens Ivo Engels, *Key Concepts for Critical Infrastructure Research*, Wiesbaden, Springer, 2018.
- [12] Lazari Alessandro: *European Critical Infrastructure Protection*, Springer, 2014.
- [13] Lewis, G. Ted : *Infrastructure Protection in Homeland Security, Defending a Networked Nation*, Wiley Interscience, 2006.
- [14] Luijif Eric et al : *The GFCE-MERIDIAN Good Practice Guide on Critical Information Infrastructure Protection for governmental policy-makers*, TNO, Netherlands, 2016.
- [15] Matthew Jude Egan, Anticipating Future Vulnerability: Defining Characteristics of Increasingly Critical Infrastructure-like Systems, *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 15, 2007.
- [16] Методологија израде и садржај процене ризика од катастрофа и план заштите и спасавања, „Службени гласник РС”, бр. 87/2018.
- [17] Никач Жељко, Павловић Гојко, *Право приватне безбедности, Криминалистичко-полицијска академија*, Београд, 2012.
- [18] Nikolić Dejan, Kovač Mitar, Mitić Vlada: *Bezbednosna zaštita objekata od posebnog značaja za odbranu, Vojno delo br.7, МС „Одбрана“*, Beograd, 2018.
- [19] Одлука о одређивању великих техничких система од интереса за одбрану земље „Службени лист СРЈ“, бр. 54/94, 58/94, 65/94 и 10/97.

[20] Одлуку о одређивању великих техничких система од значаја за одбрану „Службени гласник РС“, бр. 54/2010, 4/2011, 41/2014, 35/2015. и др.

[21] Pesch-Cronin A. Kelley, Marion E. Nancy, *Critical infrastructure protection, risk management, and resilience: a policy perspective*, Taylor & Francis Group, 2016

[22] Reinhart Koselleck et al.: *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland* (Vol. 3), Klett-Cotta, Stuttgart, 1982,

[23] Стратегија националне безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 88/2009.

[24] Стратегија националне безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 94/2019.

[25] Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske, „Narodne novine“, br. 73/2017.

[26] Strategija nacionalne bezbjednosti Crne Gore, „Službeni list Crne Gore“, br. 85/2018.

[27] Стратегија развоја информационог друштва у Републици Србији од 2021. до 2026. године, „Службени гласник РС“, бр. 86/2021.

[28] The National Strategy for the Physical Protection of Critical Infrastructures and Key Assets, 2003.

[29] Уредба о објектима и рејонима од посебног значаја за одбрану Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 18/92.

[30] Уредба о садржају и начину израде плана заштите и спасавања у ванредним ситуацијама, „Службени гласник РС“, бр. 102/2020.

[31] Collier J. Stephen, Lakoff Andrew, Distributed Preparedness: The Spatial Logic of Domestic Security in the United States. In: *Environment and Planning D: Society and Space*, 26 (1), 2008.

[32] Škero Mirko, Ateljević Vladimir: Zaštita kritične infrastrukture i osnovni elementi usklađivanja sa direktivom Saveta Evrope, *Vojno delo br.2*, MC „Odrana“, Beograd, 2015.

S u m m a r y

The term critical infrastructure is relatively recent, and is used more intensively in the scientific and professional literature after the terrorist attacks in the United States in September 2001. The increased importance of the concept of critical infrastructure protection has occurred, among other things, due to changes in the perception of threats to critical infrastructure and the growing interdependence of different infrastructural elements. In recent decades, there has been an evident increase in the vulnerability of the society to various forms of threats, as well as the phenomenon of failure of certain critical infrastructure systems caused by various reasons. In the past, this vulnerability was mostly related to problems in the functioning of high-risk technology. However, nowadays, critical infrastructure is taking on the increasing scope, content and complexity, and potential threats and risks are seen as issues of the utmost importance for national security. In addition to the ever-present danger of natural disasters and technological accidents, new security challenges

ges at the beginning of this century, and particularly the global threat of international terrorism, have contributed to critical infrastructure protection becoming an indispensable part of national security strategies in almost all countries. Given that facilities, systems, processes and operations in parts of critical infrastructure can be compromised in different ways, they are especially protected at national level. In this regard, the mentioned implies appropriate normative, organizational, safety and technical preconditions for their normal functioning, as well as for the prevention and elimination of natural or man-made threatening actions.

The beginning of the critical infrastructure protection in the Republic of Serbia is the period from the mid-1950s, including the state-owned companies and institutions, which were protected by the engagement of various services. This was followed by the introduction of the system of social self-protection, which, among other things, was aimed at direct protection of social property from certain forms of endangerment. Later changes in the normative framework have also resulted in organizational changes in the way of critical infrastructure protection, as well as a special emphasis on other obligations related to the needs of the country's defense. It should be noted that this field is also considered in other countries in the region as an issue of importance for the country's defense.

However, in modern times, unlike developed European countries, the Republic of Serbia introduced the concept of critical infrastructure only in 2011 and in 2016 established an adequate legislative framework in accordance with the European standards. This is, among other things, important for achieving full membership in the EU. This can be seen through the provisions of national legislation, which have implemented positive European experiences in this field.

Key words: *social self-protection, critical infrastructure, infrastructure sectors, national security, defense system*

© 2021 The Authors. Published by *Vojno delo* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>).

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

TEAMWORK IN THE ORGANIZATIONAL UNITS OF THE MINISTRY OF INTERIOR

Goran Popović*, Dušan Janković**

Достављен: 11. 05. 2021.

Језик рада: Енглески

Кориговано: 10. 07. и 12. 09. 2021.

Тип рада: Прегледни рад

Прихеђен: 03. 10. 2021.

DOI број: 10.5937/vojdelo2104146P

Great importance is given to human resource management and teamwork because new business concepts respect the importance and role of teamwork as one of the significant segments of the success of an organization. The subject of research in this paper is teamwork in the organizational units of the Ministry of Interior, in accordance with the fact that it provides the possibility of higher productivity and quality. One main and five auxiliary hypotheses have been formulated. The main hypothesis is: There are differences in the attitudes of employees about teamwork in the observed organizations depending on their academic qualifications, but in general all employees have positive attitudes about teamwork.

The objective of the research is to determine the attitudes of employees about teamwork in relation to their academic qualifications. Within this paper, the research has been performed by using several methods: the method of analysis and synthesis, survey method (survey technique using a questionnaire in order to evaluate the hypotheses that have been formulated) and statistical method. The research sample included 90 employees in the organizational units of the City of Belgrade Police Directorate of the General Police Directorate, namely the Police Office for Railway Safety and the Police Office of the Police Station Savski venac. On the basis of the analyzed results, it can be concluded that the main hypothesis formulated at the beginning of the research according to which there are differences in the attitudes of employees about teamwork in the observed organizational units depending on their academic qualifications has been confirmed, but that generally all employees have positive attitudes about teamw.

Key words: *team, teamwork, organizational units, Ministry of Interior, team leader, working group*

* City of Belgrade Police Directorate, Ministry of Interior, Belgrade, Republic of Serbia,
popgoranpopovic@gmail.com

** Military Academy, University of Defence in Belgrade, Republic of Serbia

Introduction

Many professional papers deal with the phenomenology of team. According to the definition, a team is a group of people formed, united for the purpose of performing, executing a task, a job.¹ It also means a group of experts gathered around a joint project.² Although teamwork originated from the study of group work model in the 1960s, it is believed that it appeared in the early 1980s as a new approach to the management and development of organizations. Teamwork is implemented equally successfully in great multinational corporations, scientific and research centres, non-governmental organizations, and without its implementation, the functioning in the organizational units of the Ministry of Interior (hereinafter MoI) cannot be imagined.

The establishment of organizational units is done in the MoI in order to perform certain tasks. Teamwork in the organizational units of the MoI provides the possibility of higher productivity, quality and profitability. The matrix model in the form of the representatives of the organic structuring design provides the possibility of cooperation within working units, and also better use of resources, mainly when it comes to human resources. Integral team management belongs to the managers in the form of an action holder, i.e. a project for solving a certain task. There are two types of responsibilities for employees: on the one hand, the responsibility towards the head of the functional unit and the responsibility towards the project manager, i.e. the team for solving tasks, on the other hand.³

On the basis of the division of work, it is possible to conclude that the entire task of the organization is divided into less specific tasks. It is a basic activity of organizational design. The specialization of narrower organizational units and individuals within an organization is the result of such an activity. There is direct dependency between the degree of the division of work, on the one hand, and the form of specialization, on the other hand. In the case of a high level of the division of work, it is a matter of narrow specialization, while in the case of a low level of the division of work, it is a matter of broad specialization. The decision of the manager in the organization determines the level of the division of work. In the event that the organization's management strives to create such a structure that will ensure the achievement of high work productivity, the high division of work will be implemented and narrow specialization. On the other hand, when managers try to increase the motivation and development of employees, broader specialization will be represented, i.e. the degree of the division of work will be lower.⁴

¹ Milica Vujanić, Miroslav Nikolić, *Rečnik srpskoga jezika*, Matica srpska, Novi Sad, 2007, p. 1318.

² Ivan Klajn, Milan Šipka, *Veliki rečnik stranih reči i izraza*, Prometej, Novi Sad, 2007, p. 1238.

³ Dragan Cvetković, „Analiza organizacione strukture policije Republike Srbije”, *Bezbednost*, Vol. 1, 2010, pp. 74-94.

⁴ Dragan Cvetković, „Organizacioni dizajn kao jedan od faktora efikasnosti policije”, *Škola biznisa*, Vol. 1, pp. 110-118.

„The management of the police organizational units seeks to direct the work of police officers to achieving high efficiency (productivity, efficiency, profitability), i.e. to achieve the best possible results in performing the police work (e.g. the number of filed criminal charges, the number of solved criminal acts) and the high quality of the performed tasks with as few resources (forces and resources of all kinds) as possible, and all of this in accordance with law and other legal acts.”⁵ Police officers perform tasks where the danger to life and health, responsibility and difficulty, nature and special working conditions largely affect the reduction of work ability and the optimal period of functional „use” of staff. Therefore, good teamwork and good organization enable their better work.

The concept of team and group

One of the definitions says that a team is: „at least two male or female athletes who play together, for one side in the competition”.⁶ In the Dictionary of the Serbian language by Matica Srpska, this term is also related to the field of sports, as: „a group of male or female players who perform as a whole, a team”.⁷ A team means a special type of formal organization of joint work of a larger or smaller number of people, who are connected by set goals and tasks, planned jobs and the same or approximately the same interests and motives.⁸ From the all mentioned, it can be concluded that a team can be defined as a group, whose members have complementary skills and are gathered around the common purpose or set of work goals, and everyone is equally responsible for their achievement.

There are a great number of different criteria by which teams can be classified. According to the task criterion, there are work teams and problem-solving teams. Literature sources show the determination of problem-solving teams in the form of leading teams. In some cases, these teams are also called management teams.⁹ „Work teams or teams that perform work deal primarily with the work performed by the organization, such as production or execution of service. Problem-solving teams deal with solving a specific problem, improving quality, efficiency, work environment. In order to be effective, these teams should have a clearly defined task and their size is limited (they usually consist of 5 to 12 members).”¹⁰

Social sciences experts define a working group as a set of two or more individuals interacting, with a stably established pattern of shared relationships, who have the same

⁵ *Ibid*, p. 112.

⁶ Ivan Klajn, Milan Šipka, *Veliki rečnik stranih reči i izraza*, gen. quote.

⁷ Milica Vujanić, Miroslav Nikolić, *Rečnik srpskoga jezika*, gen. quote.

⁸ Mile Vasić, *Timovi i timski rad*, Zavod distroficiara, Banja Luka, 2004, p. 10.

⁹ Svetlana Vukotić, Miodrag Brzaković, Vuk Mirčetić, „Korporativna pripadnost zaposlenih: Formula uspeha organizacije”, *Vojno delo*, No. 7, 2019, pp. 404–418.

¹⁰ *Ibid*, p. 408.

goal and who see themselves as a group. Thus, a working group may consist of at least two persons who influence each other, either by verbal or non-verbal communication.¹¹

The group should also have a stable structure that holds its members together and makes them function as one body. Then, the members of a group have common interests and a common goal. Thus, for example, people within a work organization should have a common goal, which is to achieve results and strive for greater success. And, finally, the last characteristic of a group is that people within it see themselves as a working group. All groups consist of individuals who consider themselves a member of a group, unlike some other people who are not its members.¹²

Within organizations, it is necessary to create a favourable organizational climate, strengthen organizational trust and encourage healthy communication, while relying on the principles of openness, empathy, loyalty, equal opportunities and fairness. In order to develop team spirit in young people, it is of great importance to evaluate the team result, while emphasizing the contribution of each individual, and respect, trust and willingness to share the consequences of potential mistakes. It is necessary to encourage creativity and courage for risk-taking, as well as to create the atmosphere in which mistakes are allowed, if it aims to innovate. People should be taught to think analytically and synthetically, in order to be able to understand the present and predict the future and the challenges it brings.¹³

Differences between team and group

A team is a form of synergy, and its results are greater than the results of individuals. In order for a team to be functional, it is necessary that it constantly evolves. Turning a group into a team certainly requires a certain skill. Constant attention is needed for maintaining healthy relationships in the team and its development. A group will never become a team if an effort is not made to ensure that different persons have good relationships with their colleagues, communicate effectively with them and sincerely appreciate their contribution.

It often happens that people talk about their groups as teams, even though they are not actually that. Namely, every group does not represent a team, but every team has members, and can be thus considered a group. There are several important differences between a group and team:

1. Within groups, performance is conditioned exclusively by the work of each individual, while within groups, performance is conditioned by individual contributions and products of collective work;

¹¹ Snežana Lazarević, *Uloga radnih timova u razvoju organizacije koja uči* (doktorska disertacija), Fakultet organizacionih nauka, Beograd, 2012, pp. 120-121.

¹² *Ibid.*

¹³ Slobodan Panić, Marko Andrejić, Marjan Milenkov, Simona Andrejić, Marijan Mirčevski, „Inovacija menadžmenta u funkciji razvoja”, *Vojno delo*, Vol. 2, 2018, pp. 394–413.

2. Within groups, each member is responsible to his or her supervisor, while within a team, members are responsible to each other;

3. The members of a group have a common goal of interest, while teams also have a common commitment to the purpose;

4. Given that both groups and teams exist within organizations, the difference is often reflected in the nature of the relationships they have with management. Namely, working groups are usually required to respond to the set requests, while the management teams are given tasks that need to be performed, which is the challenge they should provide an answer to, while at the same time, they are given enough space to do their job without further intervention. In other words, teams define goals, pace and desired approach to work by themselves.¹⁴

Teamwork

Team solving of complex organizational problems is a necessary requirement of the time in which we live, mainly when it comes to planning project activities. It is necessary for each manager to be familiar with teamwork, regardless of his function, given that teamwork provides the possibility to make maximum use of the mental potential of a group of people who work together to solve problems.¹⁵ During the decision-making process for operations, teamwork is considered a constant, continuous and dynamic process, through which continuous planning and analysis is carried out in order to find solutions that are optimal and that guarantee the success of the operation.¹⁶

Regardless of the field of human activity in question, teamwork provides a lot greater impact compared to group work or the work of individuals. In contrast to a group made up of individuals who do some work individually, a team is characterized by a high degree of interdependence, constant interaction and interconnection. In order that a team can function as a harmonious whole and have the ability to self-motivate, it is necessary to provide the following prerequisites:

– Team members should have the ability to do the work entrusted to them. This means that they are trained and have knowledge, and also have natural predisposition such as talent, inclination, temperament, character, intelligence, etc. At the same time, it is very important that a person, before taking a managerial position, stands out as an executor;

– It is essential that all team members are in shape. Namely, through training, personal development programmes and interactive workshops, an individual has the

¹⁴ Mirjana Maksimović, *Timski rad u novom milenijumu*, Fakultet za menadžment, Novi Sad, 2005.

¹⁵ Marko Andrejić, Obrad Čabarkapa, „Timski rad u vojnim organizacionim sistemima”, *Vojno delo*, Vol. 53, No. 3, 2001, pp. 83–107.

¹⁶ Miomir Jasikovac, „Proces rada na donošenju odluka u kriznim situacijama”, *Vojno delo*, Vol. 1, 2019, pp. 55–69.

opportunity to acquire knowledge and skills that enable him to become a useful member of a team, while taking on his share of responsibility at the same;

– Team members must not overdo their work. Namely, in order for an individual to be able to provide maximum contribution to a team, it is necessary to be versatile. Versatility means that an individual is engaged in various activities during working hours, has enough time for family and free time activities, professionally improves himself, and also has enough time for socializing and rest. The experiences show that such individuals are less susceptible to stress, they accept teamwork more easily, have a higher degree of creativity, a high level of commitment and energy, are much less on sick leave, find it harder to make decisions about leaving the organization, have better work performance and a rather higher level of self-motivation;

– Team members should experience success. Namely, it is necessary to identify their personal success with team success, so that they can be happy for both. A manager who strives to be a good motivator has to celebrate every success with his team, while pointing out the concrete contribution of each individual in the team;

– Team members should have the right attitude, i.e. natural self-motivation.¹⁷

„The establishment of a working team and its efficiency depends on the defined tasks and goals, and also on the composition of the members of a working team, who should have complementary knowledge, skills and abilities. The establishment and development of a team should start from the components that every effective team should contain, namely: efficient functioning of a team (based on roles, available skills and knowledge, responsibilities) and three outcomes (results, joint projects, learning, personal development and trust).”¹⁸

According to Belbin's definition, a team role is „a tendency to behave, contribute and relate to others in a certain way.”¹⁹ Belbin's nine team roles are: coordinator, original thinker/ person with ideas, team worker/team man, judge/evaluator, resourceful organizer/ implementer, finisher/perfectionist, modeller/person of action, researcher/contact person and specialist.²⁰

Leadership is a process in which an individual exerts influence on a group in order to achieve a common goal.²¹ Leadership behaviour and the role of leaders are of great importance in an organization.²² It is essential that there is a formal or informal

¹⁷ Slobodan Panić, Marko Andrejić, Vitomir Stanković, „Uloga interne komunikacije u motivisanju zaposlenih”, *Vojno delo*, Vol. 5, 2015, pp. 384–400.

¹⁸ Snežana Lazarević, *Uloga radnih timova u razvoju organizacije koja uči (doktorska disertacija)*, gen. quote, pp. 139-140.

¹⁹ Mirjana Maksimović, *Timski rad u novom milenijumu*, gen. quote, p. 30.

²⁰ Ronald Batenberg, Wouter van Walbeek, Wesley in der Maur, „Belbin role diversity and team performance: is there a relationship?”, *Journal of Management Development*, Vol. 32, No. 8, 2013, pp. 901-91.

²¹ Branimir Vulević, „Osobine i veštine lidera u kriznim situacijama – primeri iz vojne sredine”, *Vojno delo*, Vol. 5, 2016, pp. 278-287.

²² Ranko Lojić, Vladimir Ristić, Samed Karović, „Razvoj liderske karijere”, *Vojno delo*, Vol. 4, 2015, pp. 317-333.

leader in each team. The question is who chooses a leader in an organization (the management or members) and what requirements he has to meet. A manager does not always have to be a team leader. The leader in a team should be the person who is responsible for the results of a project assignment to the client or the person who is generally considered to be the most competent for this type of responsibility.

A leader is thought to necessarily be a visionary and meet the following conditions:

- to have a vision (ideal, awareness of a common goal or the highest achievement);
- to have the strength of will and perseverance in order to do everything necessary to fulfill his vision, and also patience and persistence;
- to be able to gain the support of his subordinates, which also means that his vision should deserve that;
- to be able to do more than members of his team and to act in situations when they cannot;
- to achieve success, but never at the cost of sacrificing members of his team;
- to give the adequate advice at the right time to his subordinates.

Research and data collection methodology

The subject of the research in this paper is teamwork in the organizational units of the MoI in accordance with the view that it provides the possibility of higher productivity and quality. The objective is to determine the attitudes of employees about teamwork in the observed organizations depending on their academic qualifications. One main and five auxiliary hypotheses have been formulated: H₀: There are differences in the attitudes of employees about teamwork in the observed organizations depending on their academic qualifications, but almost all of them have positive attitudes about teamwork. H₁: For employees, teamwork is primarily joint performance of tasks. H₂: Motivation is very important in teamwork. H₃: A team can perform a much more complex set of tasks than an individual. H₄: The diversity of the team composition gives better solutions and results. H₅: There is respect and willingness to help in an organizational unit, as well as strong unity and team spirit. The method of analysis and synthesis, survey method (survey technique using a questionnaire in order to evaluate the hypotheses that have been formulated) and statistical method have been used in the research part. For the purpose of the research, a close ended questionnaire containing five questions has been developed.

The sample included 90 employees in the organizational units of the City of Belgrade Police Directorate of the General Police Directorate, namely the Police Office for Railway Safety and the Police Office of the Police Station Savski venac. The difference in understanding and practicing teamwork in various fields in which teamwork in good world practice is presented has been pointed out. Among the respondents, 45 have a high school diploma, and 45 a university degree at jobs of the police officers in the City of Belgrade Police Directorate of the General Police Directorate.

All respondents have answered five questions by circling one option. Three answers were offered in each question, and the respondents were expected to circle only one of the offered options. Moreover, the respondents were explained that the results of the research will be used exclusively for scientific purposes. The results obtained by the research are presented in a table.

Analysis of the research results

The first question was: what teamwork is. The greatest number of employees with a university degree, i.e. 20 of them (44.4%) said that teamwork is joint performance of activities, 13 (28.9%) believe that it is joint decision-making, while the smallest number of employees, i.e. 12 (26.7%) believe that teamwork represents a group of people who, working together, achieve the same goal. On the other hand, the greatest number of employees with a high school diploma said that for them teamwork is joint making of the best decision – 19 (42.2%), followed by employees who view teamwork as joint performance of activities – 16 (35.6%), while the smallest number of employees believe that teamwork is a group of people who, working together, achieve the same goal – 10 (22.2%), which is shown in Table 1.

Table 1 – *Teamwork for employees implies*

Academic qualifications	Joint performance of activities	%	Joint making of the best decision	%	A group of people who, working together, achieve the same goal	%
University degree	20	44.4%	13	28.9%	12	26.7%
High school diploma	16	35.6%	19	42.2%	10	22.2%

The second question was: how important motivation is in teamwork (the obtained results are shown in Table 2). The greatest number of employees with a university degree, i.e. 35 (77.8%) said that motivation is very important in teamwork, followed by employees who believe that motivation is not crucial in teamwork – 10 (22.2%), while there were no employees who believe that motivation does not affect the results of teamwork. On the other hand, when it comes to employees with a high school diploma, 27 of them (64.4%) believe that motivation has a very important impact on teamwork, 12 employees (26.7%) believe that it is not crucial in teamwork, while 4 employees (8.9%) believe that it does not affect the results of teamwork.

Table 2 – *The importance of motivation in teamwork*

Academic qualifications	Very important	%	Not crucial	%	Motivation does not affect the results of teamwork	%
University degree	35	77.8%	10	22.2%	0	0%
High school diploma	29	64.4%	12	26.7%	4	8.9%

The third question was whether a team could perform a much more complex set of tasks than individuals. According to Table 3, when it comes to employees with a university degree, the results obtained by the questionnaire showed that most of them answered positively – 39 (86.7%), followed by employees who believe that it depends on the situation and that sometimes an individual can solve a task better than a team – 6 (13.3%), while there were no employees who did not agree with this statement. On the other hand, the greatest number of employees with a high school diploma answered positively – 29 (64.4%), followed by employees who believe that it depends on the situation and that sometimes an individual can solve a task better than a team – 12 (26.7%), while the number of employees who did not agree with that statement is the smallest.

Table 3 – *A team can perform a much more complex set of tasks than an individual*

Academic qualifications	Correct	%	Incorrect	%	Depends on situation	%
University degree	39	86.7%	0	0%	6	13.3%
High school diploma	29	64.4%	4	8.9%	12	26.7%

The fourth question was whether the diversity of team composition gives better solutions and results (Table 4). The results obtained by the survey showed that the greatest number of employees with a university degree agrees with this statement – 40 (88.9%), 4 employees (8.9%) that this is not always the rule, while only 1 employee (2.2%) does not agree with this statement. On the other hand, the greatest number of employees with a high school diploma also agrees with this statement – 33 (73.3%), followed by employees who believe that this is not always the rule – 9 (20%), while 3 employees (6.7%) did not agree with this statement.

Table 4 – *The diversity of team composition gives better solutions and results*

Academic qualifications	Correct	%	Not always the rule	%	Incorrect	%
University degree	40	88.9%	4	8.9%	1	2.2%
High school diploma	33	73.3%	9	20%	3	6.7%

The fifth question was whether the employees believe that there is respect and willingness to help, strong unity and team spirit in their organization. The results obtained by the survey are shown in Table 5. It has been shown that the greatest number of employees with a university degree agreed with this statement – 36 (71.1%), followed by employees who said that respect, unity and team spirit are not always present – 5 (11.1%), while 3 employees (6.7%) said that it depends on the situation. On the other hand, the greatest number of employees with a high school diploma also agrees with this statement – 33 (73.3%), followed by employees who said that respect, team spirit and unity are not always present – 7 (15.6%), while 5 employees (11.1%) said that it depends on the situation.

Table 5 – *In the organizational unit there is respect and willingness to help, as well as strong team spirit and unity*

Academic qualifications	Correct	%	Not always present	%	Depends on situation	%
University degree	36	71.1%	5	11.1%	3	6.7%
High school diploma	33	73.3%	7	15.6%	5	11.1%

When it comes to the first auxiliary hypothesis that for employees teamwork primarily represents joint performance of activities, it has been found out that the greatest percentage of employees answered that they fully agree with the statement, thus proving this hypothesis. As many as 36 employees (40%) pointed out that they agree with the formulated hypothesis. The smallest part of employees – 22 (24.4%) gave the answer that teamwork is a group of people who, working together, achieve a goal. It is obvious that there is the difference in the attitudes of employees to teamwork in accordance with their academic qualifications.

When it comes to the second auxiliary hypothesis, it has been found out that the sample of employees who were surveyed thinks that motivation is very important in teamwork, which also proved the second auxiliary hypothesis. Namely, as many as 64 employees (71.1%) of the Mol believed that motivation was very important, while only 4 employees (4.4%) believed that motivation did not affect the results of teamwork. It is obvious that there is the difference in the attitudes of employees about the importance of motivation in teamwork in accordance with the level of academic qualifications they have.

The third auxiliary hypothesis that a team can perform a much more complex set of tasks than an individual has been proven. Namely, the greatest number of employees, 68 of them (75.6%) said they think that a team can perform a much more complex set of tasks than an individual, while only 4 employees (4.4%) did not agree with this statement. It is obvious that there is the difference in the attitudes of employees about the possibilities of a team to perform a much more complex set of tasks than an individual in accordance with the level of academic qualifications they have.

The fourth auxiliary hypothesis, according to which the diversity of a team gives better solutions, can be confirmed after the obtained results, because as many as 72 employees (80%) said that this assumption is correct. It is obvious that there is no great difference in the attitudes of employees regarding the claim that the diversity of a team provides better solutions, although among employees with a high school diploma there is a greater number of those who believe that this is not always the rule (20%) and that this statement is not true (6.7%) in comparison to employees with a university degree (8.9% and 2.2%).

On the basis of the conducted survey, it can be concluded that there is mutual respect, will and strong team spirit in the mentioned organizational units, which implies that the last hypothesis is correct. Namely, as many as 77.7% of respondents agreed with this statement. It is obvious that there is the difference in the attitudes of employees depending on the level of their academic qualifications, given that among those ones with a high school diploma there are more persons who believe that it depends on the situation (11.1%) and that respect, team spirit and unity are not always present (15.6%) in comparison to employees with a university degree (6.7% and 11.1%).

On the basis of the analyzed results, it can be concluded that the main hypothesis, formulated at the beginning of the research, according to which there are differences of employees on teamwork in the observed organizations depending on their academic qualifications, has been confirmed, but all employees mainly have positive attitudes about teamwork.

Despite the fact that teamwork has a lot of positive effects, there is the possibility of certain shortcomings of this concept. One of the greatest shortcomings of teamwork is the tendency to make riskier decisions, given that the responsibility is not individual but collective. At the same time, there are challenges that arise from the lack of personal conflict or communication, and also an overemphasis on the relati-

onship between taking and giving. There are often situations in which an individual has a difficulty with integrating into a team, which can be conditioned by his very nature, but also by the behaviour of other members of a team. This can lead to the alienation of some employees, and ultimately cause job dissatisfaction, workforce fluctuation and/or reduced performance. There is not a single legal remedy for this problem. In this case, training and frequent change of positions within the organization can be useful, if there is a possibility for such an action.²³

Prof. Ichak Adizes, PhD, says that for successful teamwork we „need behaviours in the decision-making process that nurture respect and trust. We also need people who are mature and well-balanced, as well as a properly formed organizational structure.” He also emphasizes that „conflict is the reality that accompanies change. We would like it to be constructive. That is why we need to have the right people, the right decision-making process and the right organizational structure”.²⁴ Do we have people?

Conclusion

Teamwork is an imperative of modern organization. In recent years, teamwork is considered to be one of the application techniques for achieving optimal results in fulfilling the mission of an organization. Teamwork is continuously studied, monitored and developed in the world. In the Republic of Serbia, each work in a group has long been considered teamwork whereby the main advantages of teamwork and its role in the field of human resource management have not implied consideration of a wide range of various aspects. Team development and their management contribute to a better degree of understanding, cooperation, consultation, decision-making, as well as team spirit and higher quality of work in organizations. One of the most recognizable characteristics of modern organizations is the intensification of team activities. A team concept is a process in which people work together in order to achieve the set goals. On this occasion, team members transfer and share their knowledge.

During the research of teamwork in the organizational units of the MoI, we have dealt with the question: What do employees mean by team work? It has been concluded that a greater percentage believe that teamwork implies joint work, i.e. joint performance of activities (40%) and joint decision-making (37.8%). Teamwork is joint solving of a complex problem. A team consists of individuals who have to constantly be affirmed and motivated in order to develop team spirit and spread trust among team members. The diversity of a team gives better solutions, which means that a team in practice depends on its structure. In organizations, in addition to teamwork, great importance is given to communication, which is the essence of business. Open

²³ Svetlana Vukotić, Miodrag Brzaković, Vuk Mirčetić, „Korporativna pripadnost zaposlenih: Formula uspeha organizacije”, *Vojno delo*, No. 7, 2019, pp. 404–418.

²⁴ Isak Adžes, *Upravljanje promenama*, Prometej, Novi Sad, 1994.

and honest communication and opinion exchange are important for teamwork because if communication is inadequate, it can lead to team breakdown. The modern world views teamwork and high quality communications as a significant factor in improving business, since today's world is not governed by individuals, but by strong teams.

Although there are certain shortcomings of the conducted research, it can serve as a starting point for improving the existing situation in the observed organization by taking the next concrete steps. It is important to build mutual trust in a team, and motivation for work, regular information and objectivity are also important. A concrete proposal for improving the detected condition, first of all, would be getting acquainted with the theoretical bases and training in the implementation of teamwork. Trainings can be related to problem solving, communication and negotiation skills, conflict management skills, group work skills in processes, as well as skills and knowledge related to the work that a team performs. Thus, the people involved in teamwork would be selected – not only by their preferences and expertise, but also by their ability to work in a team and contribute to its success.

Literature

- [1] Бранимир Вулевић, „Особине и вештине лидера у кризним ситуацијама – примери из војне средине”, *Војно дело*, вол. 5, 2016, стр. 278-287.
- [2] Драган Цветковић, „Анализа организационе структуре полиције Републике Србије”, *Безбедност*, вол. 1, 2010, стр. 74-94.
- [3] Драган Цветковић, „Организациони дизајн као један од фактора ефикасности полиције”, *Школа бизниса*, вол. 1, стр. 110-118.
- [4] Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад, 2007.
- [5] Исак Адижес, *Управљање променама*, Прометеј, Нови Сад, 1994.
- [6] Марко Андрејић, Обрад Чабаркапа, „Тимски рад у војним организационим системима”, *Војно дело*, вол. 53, бр. 3, 2001, стр. 83–107.
- [7] Миле Васић, *Тимови и тимски рад*, Завод дистрофичара, Бања Лука, 2004.
- [8] Милица Вујанић, Мирослав Николић, *Речник српскога језика*, Матица српска, Нови Сад, 2007.
- [9] Миомир Јасиковац, „Процес рада на доношењу одлука у кризним ситуацијама”, *Војно дело*, вол. 1, 2019, 55–69.
- [10] Мирјана Максимовић, *Тимски рад у новом миленијуму*, Факултет за менаџмент, Нови Сад, 2005.
- [11] Ранко Лојић, Владимира Ристић, Самед Каровић, „Развој лидерске каријере”, *Војно дело*, вол. 4, 2015, стр. 317-333.
- [12] Ronald Batemburg, Wouter van Walbeek, Wesley in der Maur, „Belbin role diversity and team performance: is there a relationship?”, *Journal of Management Development*, vol. 32, no. 8, 2013, pp. 901-91.

[13] Снежана Лазаревић, Улога радних тимова у развоју организације која учи (докторска дисертација), Факултет организационих наука, Београд, 2012, стр. 120-121.

[14] Светлана Вукотић, Миодраг Брзаковић, Вук Мирчетић, „Корпоративна припадност запослених: Формула успеха организације”, *Војно дело*, бр. 7, 2019., стр. 404–418.

[15] Слободан Панић, Марко Андрејић, Витомир Станковић, „Улога интерне комуникације у мотивисању запослених”, *Војно дело*, вол. 5, 2015, стр. 384–400.

[16] Слободан Панић, Марко Андрејић, Марјан Миленков, Симона Андрејић, Марјан Мирчевски, „Иновација менаџмента у функцији развоја”, *Војно дело*, вол. 2, 2018, стр. 394–413.

Summary

The term critical infrastructure is relatively recent, and is used more intensively in the scientific and professional literature after the terrorist attacks in the United States in September 2001. The increased importance of the concept of critical infrastructure protection has occurred, among other things, due to changes in the perception of threats to critical infrastructure and the growing interdependence of different infrastructural elements. In recent decades, there has been an evident increase in the vulnerability of the society to various forms of threats, as well as the phenomenon of failure of certain critical infrastructure systems caused by various reasons. In the past, this vulnerability was mostly related to problems in the functioning of high-risk technology. However, nowadays, critical infrastructure is taking on the increasing scope, content and complexity, and potential threats and risks are seen as issues of the utmost importance for national security. In addition to the ever-present danger of natural disasters and technological accidents, new security challenges at the beginning of this century, and particularly the global threat of international terrorism, have contributed to critical infrastructure protection becoming an indispensable part of national security strategies in almost all countries. Given that facilities, systems, processes and operations in parts of critical infrastructure can be compromised in different ways, they are especially protected at national level. In this regard, the mentioned implies appropriate normative, organizational, safety and technical preconditions for their normal functioning, as well as for the prevention and elimination of natural or man-made threatening actions.

The beginning of the critical infrastructure protection in the Republic of Serbia is the period from the mid-1950s, including the state-owned companies and institutions, which were protected by the engagement of various services. This was followed by the introduction of the system of social self-protection, which, among other things, was aimed at direct protection of social property from certain forms of endangerment. Later changes in the normative framework have also resulted in organizational changes in the way of critical infrastructure protection, as well as a special emphasis on other obligations related to the needs of the country's defense. It should be noted that this field is also considered in other countries in the region as an issue of importance for the country's defense.

However, in modern times, unlike developed European countries, the Republic of Serbia introduced the concept of critical infrastructure only in 2011 and in 2016 established an adequate legislative framework in accordance with the European standards. This is, among other things, important for achieving full membership in the EU. This can be seen through the provisions of national legislation, which have implemented positive European experiences in this field.

Key words: *social self-protection, critical infrastructure, infrastructure sectors, national security, defense system*

© 2021 The Authors. Published by *Vojno delo* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>).

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

THE MODELS OF SUBORDINATION IN THE MECHANIZED SECTION ON M-80A INFANTRY FIGHTING VEHICLE*

Vinko Žnidaršić**, Branko Veličković***, Dobrivoje Mutavdžić****

Достављен: 10. 11. 2021.

Језик рада: Енглески

Кориговано: 28. 06. 2021. и 22. 09. 2021.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 18. 10. 2021.

DOI број: 10.5937/vojdelo2104161Z

The organization of command in the mechanized section on M-80A infantry fighting vehicle is defined by the regulations and textbooks of mechanized units. The problem that is not covered in the regulations is the organization of subordination of soldiers of the mounted crew when performing tasks outside the vehicle. The regulations stipulate in principle that command is executed by single seniority and subordination, but that the mechanized section commanders organize their crews in the way they think is appropriate, in accordance with a certain mission and tasks. The decision-making on transferring commanding competencies and organization of subordinates in the chain of subordination within the mechanized section is a dilemma even for experienced commanders of mechanized units because this is defined by general principles of performing activities, whereby it is not known where the riflemen, sniper and machine gunners should be when they are outside the fighting vehicle.

During preparation and execution of activities, the mechanized section commander should adapt the model of subordination in relation to task, space, time and other factors that occur in combat operations. Thus, it can happen that the commander or deputy commander divides the mounted part of the mechanized section into several smaller units (groups, teams) in order to perform some task.

* The paper is the result of work on the scientific research project funded by the Military Academy of the Defence University in Belgrade, under the number: VA-DH/1/21-23 "Influence of contemporary environment on the conduct of combat operations in urban areas"

** Military Academy, Defence University in Belgrade, Republic of Serbia, ORCID iD: 0000-0002-1449-0448, vinko.znidarsic@gmail.com

*** Military Academy, Defence University in Belgrade, Republic of Serbia

**** Military Academy, Defence University in Belgrade, Republic of Serbia

The research performed by the analysis of content in regulations and textbooks, observing the way of work during the performance of activities, anticipating possible situations and discovering examples of good practice of the mechanized section commanders, the models presented in this paper have been formed.

After studying literature and questioning professional military personnel, the results of the research are the models of subordination in the mechanized section when the mounted part of the section is outside the vehicle. The analyzed models are divided into groups of models, where the dismounted part of the section is divided into: 1) basic model, 2) two groups and 3) three groups.

Key words: *mechanized section, M-80A infantry fighting vehicle, subordination, command and control, tactics of small mechanized units*

Introduction

In the Serbian Armed Forces, a part of mechanized units consists of infantry units equipped with M-80A infantry fighting vehicle. Their missions differ from the missions of regular infantry and armoured units. In combat operations, they get missions and tasks that represent a combination of infantry and armoured operations.

Units meet the constant demands of increasing combat readiness and their mobility on infantry fighting vehicles, especially in the urban environment.¹ In an attack, infantry fighting vehicle allows the mounted load to be transported as much as possible and to dismount when it approaches unfavourable terrain, obstacles that restrict movement, or strong anti-armour defence that cannot be bypassed or suppressed, while in defence it allows infantry to fight mounted and dismounted.²

Mechanized units have clear regulations for combat engagement of the infantry fighting vehicle crews. The regulations purposefully define the ways of work of the permanent part of the crew. For the mounted part of the crew, the structure and formation when it is in the vehicle is clearly defined. Moreover, it is defined that combat section can be in firing line, in groups or combined, and in certain situations in armoured vehicle.³

It has been noticed that there is no instruction on how to organize subordination in these situations, i.e. how the section commander, who is in the vehicle maintains

¹ Milorad Radetić, "Pravci daljeg razvoja borbenih vozila pešadije", *Vojnotehnički glasnik*, broj 2, 2001, p. 225.

² Headquarters Section of the Army, „*The Mechanized Infantry Platoon and Squad (APC)*”, FM 7-7, Washington, DC, 1985, p. 1-1.

³ "Pravilo mehanizovana četa, vod, odeljenje", Uprava oklopnih jedinica SSNO SFRJ, Vojno-izdavački zavod, Beograd, 1978, Item 10, Paragraph 3.

contact with the soldiers of the mounted part of the section outside the vehicle. This type of scenario is not considered in the regulation, and is very important in fight, when every mistake can be fatal. This is very important for the lowest-ranking section commanders, who need clear and concise instructions on how to organize their subordinates after they get out of the vehicle in order to perform combat and non-combat activities.

In order to find suitable models for the organization of subordination within the mechanized section, it is necessary to know that the command system in the Serbian Armed Forces is based on single seniority and subordination.^{4,5}

Single seniority provides that only one superior appears in the command system, that he commands and that he is responsible for carrying out tasks. The superior is responsible for the engagement of his unit because he is vested with decision-making, issuing orders and controlling their execution. He is also allowed to transfer a part of his command competencies to other subordinates.⁶ Subordination is the subjection of a group or individuals to the authority of the senior or superior.⁷ It is expressed through the relationship between superiors and subordinates. Subordination does not remove the initiative and creative work of the subordinate, who can choose how to conduct a task.⁸

The command relations have been researched on the basis of the organizational structure of the mechanized section, which is defined by the "Regulation of the mechanized company, platoon, section".⁹ According to the mentioned Regulation, the mechanized section consists of ten soldiers armed with automatic pistols, automatic rifles, sniper rifles, machine guns and hand grenades. Since the crew and its weapons has not and probably will not change for a long time, it is necessary to organize the crew in a way that would correspond to the current and assumed future missions and tasks.¹⁰ They also need the organization and procedures that will increase the capabilities of the vehicle and the dismounted part of the crew.¹¹

During the execution of missions and tasks, the section commander, as a superior, can, as usual, transfer a part of the command responsibility to the soldiers ap-

⁴ "Zakon o Vojsci Srbije", *Službeni glasnik Republike Srbije*, broj 116/2007, 88/2009, 101/2010 – dr. zakon, 10/2015, 88/2015 - odluka US i 36/2018, Item 9.

⁵ "Doktrina komandovanja – privremena", ZOK GŠ VS, Vojna štamparija, Beograd, 2016, Item 26.

⁶ Ibid, Item 26.

⁷ Borislav Ratković et al., *Vojni leksikon*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981, p. 594.

⁸ "Doktrina komandovanja – privremena", ZOK GŠ VS, Vojna štamparija, Beograd, 2016, Item 26.

⁹ "Pravilo mehanizovana četa, vod, odeljenje", Uprava oklopnih jedinica SSNO SFRJ, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1978.

¹⁰ Theodore Severn, „*Airland battle preparation: Have we forgotten to train the dismounted mechanized infantryman?*”, US Army war college, Carlisle Barracks, PA, 1988, p. 12.

¹¹ Carmichael John, „*Devising Doctrine for the Bradley Fighting Vehicle Platoon Dismount Element-Finding the Right Starting Point*”, a monograph, School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 1988, p. 1.

pointed as the group commanders. Thus, he creates hierarchical relationships at several levels of the organizational structure of the mechanized section.

In the preparatory phase of the research, the interviews with experienced officers and non-commissioned officers in the Serbian Armed Forces and the Ministry of Defence have been very helpful in identifying the needs of the mechanized section and the possibilities of its organization.

The objective of the research on the organization of subordination within the mechanized section has been limited to recording and describing models. The research has been conducted, to a limited extent, by implementing the method of content analysis of the documents "The Doctrine of Command of the Serbian Armed Forces", rules and regulations related to mechanized units, interviews with specialists, as well as on the basis of personal experiences of authors, gained through observation during training and exercises.¹²

The research has been conducted with the main objective to record all logically set models of the subordination organization within the mechanized section. The restriction has referred to the recording of possible models, but not to their mutual comparison. The main criteria for recognizing models have been: the capacities of the weapons handled by soldiers; the possibility for soldiers to be competent to command; safety at work; optimal speed of transferring commands from the superior to subordinates and reporting from the subordinate to the superior.

Studying the scientific literature of authors such as Babić (1988) "Brzina – činilac uspeha u borbenim dejstvima oklopnih i mehanizovanih jedinica" and Radetić (2001) "Pravci daljeg razvoja borbenih vozila pešadije", we have learnt about the directions of the development of mechanized units whereas the paper by Slavković et al. (2017) "Upotreba oklopnih jedinica u operacijama u naseljenom mestu", as well as the descriptions given by Šipka (2011) in the textbook „Taktika oklopnih jedinica 1”, have particularly helped in understanding the tactics and needs of the mechanized section.^{13, 14, 15, 16}

During 2019 and 2020, the research team defined the research problem in the talks with fellow officers and non-commissioned officers of the Serbian Armed Forces and the Ministry of Defence within the preparations for the project „Influence of contemporary environment on the conduct of combat operations in urban areas”. The research that followed was performed through the analysis of documents, interviews with respondents and observation of the work of the mechanized section. The

¹² Združena operativna komanda Generalštaba Vojske Srbije, Doktrina komandovanja – privremena, Vojna štamparija, Beograd, 2016.

¹³ Manojlo Babić, "Brzina – činilac uspeha u borbenim dejstvima oklopnih i mehanizovanih jedinica", *Vojno delo*, vol. 40, br. 1, 1988.

¹⁴ Milorad Radetić, "Pravci daljeg razvoja borbenih vozila pešadije", *Vojnotehnički glasnik*, 2001, br. 1, pp. 83-100.

¹⁵ Rade Slavković, Branko Šipka, Jadranko Jukić, "Upotreba oklopnih jedinica u operacijama u naseljenom mestu", *Vojno delo*, 2017, pp. 223-240.

¹⁶ Šipka Branko, *Taktika oklopnih jedinica 1*, Vojna štamparija, Beograd, 2011, p. 93.

obtained results are presented as models of the subordination organization within the mechanized section. For the purpose of the research clarity, the mechanized section is isolated and considered as if other units have no influence on its tasks.

As a part of the research, an informal workshop was organized during classes with the participants of the Basic Command and Staff Course, in September 2019 at the Military Academy, which was attended by teachers and students of the programmes of armoured units and infantry. The respondents were mostly in the rank of captain to lieutenant colonel, on the duties of the platoon and company commander in infantry and armoured units. Participants were given the task to consider and present the organization of subordination within the mechanized section, taking into account other factors, such as doctrine and tactics.

Starting from the basic model of the subordination organization defined by the "Regulation of the mechanized company, platoon, section",¹⁷ respondents were tasked to present as many models of the subordination organization as possible based on the experience and logic of solving doctrinal missions and tasks when the mounted part of the crew leaves the vehicle and becomes the dismounted part of the crew. Thus, the attention of the respondents was focused on solving only one type of situation.

After developing their models of the subordination organization, they were divided into several groups. Additional explanations and opinions were also necessary in order to sort, consolidate and describe the results.

The knowledge and experience of these respondents, gained during the years of service, was valuable because they could present the subordination organization of the mechanized section based on rules, and also personal experiences.

The intention is to provide a basis for the next level of research that will include consideration of other factors. It has been noticed that the participants could not determine only one model of the subordination organization that would be universal for all situations. Instead, models that are suitable for *most* situations have been singled out. This has created a base of logical models of the subordination organization that can be used by the mechanized section commanders on M-80A infantry fighting vehicle.

Mechanized section

The mechanized section in the Serbian Armed Forces is the smallest organization of mechanized units. The mechanized section commander is the person responsible for everything in the section. The mechanized section consists of ten crew members, who are in M-80A infantry fighting vehicle. It is a combination of the permanent crew and the mounted part of the mechanized section. When the mounted part leaves the vehicle, it is called the dismounted part of the mechanized section (Figure 1).

¹⁷ "Pravilo mehanizovana četa, vod, odeljenje", Uprava oklopnih jedinica SSNO SFRJ, Vojno-izdavački zavod, Beograd, 1978, Item 5.

Armed Forces	Vehicle	Crew	Section commander	Section deputy commander	Dismounted part
SAF	M-80 IFV	Drv GO	Sect Com	Sect Dep Com	MG-1 MG-2 R-1 R-2 R-3 Sn

Figure 1 – *The Mechanized Section*

The permanent crew of the mechanized section consists of the section commander (abbreviated: Sect Com), the gunner operator (abbreviated: GO) and the driver (abbreviated: Drv). They are all armed with automatic pistols. When activities require it, they can also be armed with automatic rifles.¹⁸

The mounted part of the crew consists of seven members: the deputy commander of the mechanized section (abbreviated: Sect Dep Com), two machine gunners (abbreviated: MG-1 and MG-2), the sniper (abbreviated: Sn) and three riflemen (abbreviated: R-1, R-2 and R-3)¹⁹ (Figure 1). They are armed with four automatic rifles, two machine guns and a sniper rifle. The additional weapons include rifle grenade launchers and hand grenades.

The section commander is superior to all members of the infantry fighting vehicle crew. At the same time, he is the superior officer to the members of the permanent part of the crew: the driver and the gunner operator, as well as to the deputy commander of the section in the direct chain of command. The deputy commander of the section is superior to the soldiers of the dismounted part of the section when they dismount from infantry fighting vehicle (Figure 2).

The mounted part of the crew is transported in infantry fighting vehicle and can perform combat tasks from the vehicle, and also out of the vehicle.²⁰ When the mounted part of the crew dismounts from the vehicle, it becomes the dismounted part of the section and performs tasks followed by infantry fighting vehicle that provides fire support with 30mm autocannon, 7.62 mm PKT machine-gun and 9M14M "Malyutka" anti-tank system.²¹

¹⁸ Šipka Branko, *Taktika oklopnih jedinica 1*, Vojna štamparija, Beograd, 2011, p. 13.

¹⁹ Šipka Branko, *Taktika oklopnih jedinica 1*, Vojna štamparija, Beograd, 2011, p. 13.

²⁰ Ibid, p. 13.

²¹ Headquarters Section of the Army, „The Infantry Rifle Platoon and Squad”, FM 3-21.8 (FM 7-8), Washington, DC, 2007, Item 1-47

The mechanized section on M-80A infantry fighting vehicle is very mobile, has anti-armour weapons and provides armoured protection of the crew from the effects of small arms, artillery projectiles and hand grenades. It also reduces the effects of nuclear, chemical and biological agents. The combat capabilities of the mechanized section are best expressed when they perform tasks together with tanks, on the open or manoeuvring ground and during the day.²²

The mechanized section fights in accordance with a set task and the development of situation. When contact with the superior is disrupted, the section commander makes decisions on his initiative, organizes combat operations and takes measures to establish contact with the superior.²³

The mechanized section in combat can be in firing line, in groups or combined, and in certain situations in armoured personnel carrier.²⁴ The section commander is responsible for all the capabilities of the section that he commands directly.²⁵ He directly commands the dismounted part of the section in combat and the part of the section that dismounted from the vehicle accepts combat.²⁶ If he is not in the vehicle, the commander is a part of the distribution of the dismounted part of the section, at a place where he can monitor situation and issue commands to the entire section. He maintains a radio, courier and signal connection.²⁷

The mechanized section can perform anti-armour actions at short, medium and long distances using anti-armour missiles.²⁸ It moves on a march as a part of a mechanized or tank platoon, as side security to a company and as a leading battalion patrol.²⁹

The mechanized section commander is tasked with commanding the permanent crew – the dismounted part of the crew of infantry fighting vehicle.³⁰ In peacetime, he is directly superior to nine soldiers, and subordinated to the mechanized platoon commander. Each soldier in the mechanized section has personal weapons and assigned tasks. In order to carry out activities in accordance with set tasks, the section commander transfers a part of his command competencies to the soldiers who show the ability to be the group-team commanders.³¹ This strikes a balance between movement, fire and security.³²

²² "Pravilo mehanizovana četa, vod, odeljenje", Uprava oklopnih jedinica SSNO SFRJ, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1978, Item 5.

²³ Ibid, Item 7.

²⁴ Ibid, 1978, Item 10.

²⁵ "Pravilo tenkovska četa, vod, tenk", SSNO SFRJ, UOJ-5, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1978, Item 18.

²⁶ Ibid, Item 18.

²⁷ "Pravilo mehanizovana četa, vod, odeljenje", Uprava oklopnih jedinica SSNO SFRJ, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1978, Item 44.

²⁸ Ibid, Item 120.

²⁹ Ibid, Item 137.

³⁰ Directorate of Intelligence „*The Cutting Edge: Soviet Mechanized Infantry in Combined-Arms Operations*”, a research paper, 1987, p. 13.

³¹ "Doktrina komandovanja – privremena", ZOK GŠ VS, Vojna štamparija, Beograd, 2016, Item 59-60.

In this way, the mechanized section commander manages to command the entire section through the group-team commanders, who, after receiving an order from him, continue to carry out and direct their activities.

The models of the mechanized section subordination organization

Due to the complexity of the infantry fighting vehicle system, the mechanized section commander is in all models of the subordination organization, as a part of the permanent crew and commands the dismounted part of the section directly.

It has turned out that direct command is not feasible because the section commander is not capable of monitoring the situation at the dismounted part of the section from infantry fighting vehicle, which is happening 100 to 200 meters from him. Thus he usually gives permission to the deputy commander of the mechanized section to decide on the manner of performing action. However, it is also possible that even the deputy commander of the mechanized section is not capable of monitoring situation, so he transfers the responsibility to the group commander. This group commander is usually a soldier with enough competencies and experience to earn the trust to command other soldiers and to make a decision on the action of the entire section when his group is at the centre of action in order to shorten time and increase efficiency.³³ Thus the activity and initiative of subordinates are encouraged.³⁴

Following this definition and study of literature sources and interviews with specialists regarding the dismounted part of the mechanized section on infantry fighting vehicle, the results have been divided into: 1) basic model, 2) models of two groups and 3) models of three groups.

Model 1 – Basic model

In the basic model of the subordination organization, the mechanized section commander is at the same time directly superior to all soldiers of the permanent part and the dismounted part of the section. Organizing subordination with the permanent part of the section he is directly superior to the driver and the gunner operator. He commands the dismounted part of the section through the deputy commander of the mechanized section. The deputy commander of the mechanized section is superior to all other soldiers of the dismounted part of the section. (Figure 1).

³² Chris Smith, Tony Duus and Simeon Ward, „Contemporary Warfare, the Utility of Infantry, and Implications for the Project Land 400 Combined Arms Fighting System”, Australian Army Journal, Volume VII, Number 2, Winter 2010, p. 25.

³³ „Mission Command: Command and Control of Army Forces”, Headquarters Section of the Army Washington, D.C., Army Doctrine Publication No. 6-0, ADP 6-0, 2019, point 1-27.

³⁴ „Doktrina kopnene vojske”, Komanda Kopnene vojske Generalštaba Vojske Srbije Ministarstva odbrane, L-0, Medija centar Odbrana, Vojna štamparija, Beograd, 2012, p. 58.

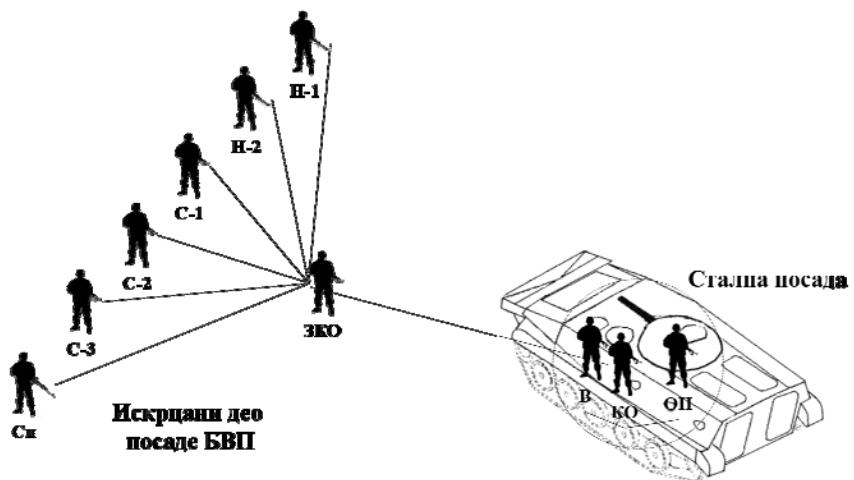

Figure 2 – Model 1 – Basic Model³⁵

In this model, the deputy commander of the mechanized section is engaged in nine direct subordination relations in which he is superior and a subordination relation to the mechanization section commander, which represents more subordination relations than defined by the Doctrine of Command in the Serbian Armed Forces.³⁶ According to the collected data, this model is most often implemented in the non-combat activities of the Serbian Armed Forces.

Model 2 – Models of two groups of the dismounted part of the section

The second group of models of the subordination organization within the mechanized section on M-80A infantry fighting vehicle has been made on the basis of collected information and proposals of the armoured units and infantry specialists. It is characteristic for these models that the dismounted part of the mechanized section is divided into two groups and that the deputy commander does not have to be in any of these groups.

These models, due to the composition of groups, are divided and grouped into models 2.1, where soldiers are evenly distributed in groups according to the type of weapons and duties, and models 2.2, where soldiers with the same and similar weapons and specialties reaching mobility and fire support while performing activities are grouped together.

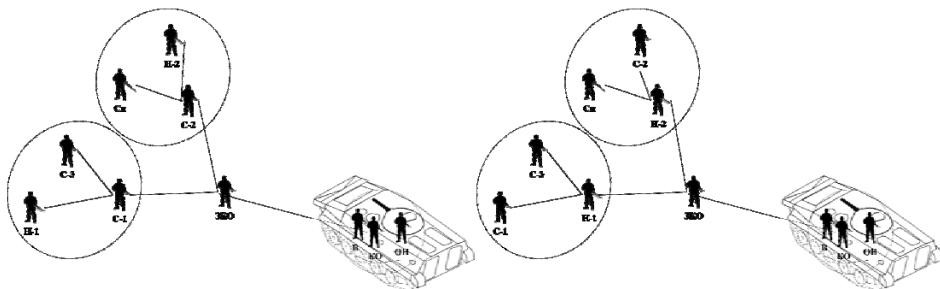
³⁵ The illustration of M-80 IFV has been taken and adapted from Šipka Branko, Taktika oklopnih jedinica 1, p. 93.

³⁶ "Doktrina komandovanja – privremena", ZOK GŠ VS, Vojna štamparija, Beograd, 2016, Item 78.

Model 2.1. – Model of two groups – the permanent crew on the vehicle, and the dismounted part divided into two groups

In model 2.1. of the subordination organization, the permanent part of the section is directly subordinated to the mechanized section commander. The deputy commander of the mechanized section is also subordinated to him, as well as the entire dismounted part of the mechanized section divided into two groups. These groups include the machine gunner, sniper and rifleman.

In models 2.1.1. and 2.1.2. the commander of the mechanized section is superior to the deputy commander of the mechanized section, and he is superior to two group commanders. There are three soldiers in a group. The group commander is directly superior to two soldiers (Figure 3).

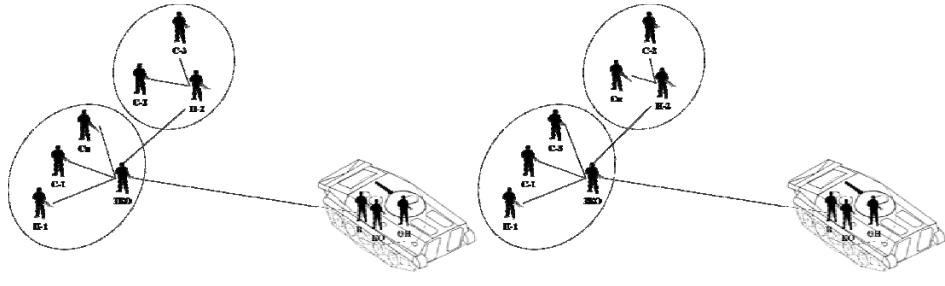
Model 2.1.1.

Model 2.1.2.

Figure 3 – Model 2.1.1. and Model 2.1.2.

The difference between these two models is that in model 2.1.1. in two groups of soldiers of the dismounted part of the mechanized section, the riflemen R-1 and R-2 are appointed as the group commanders, while in model 2.1.2. the machine gunners MG-1 and MG-2 are appointed as the group commanders (Figure 3).

In models 2.1.3. and 2.1.4. the deputy commander of the mechanized section is at the same time the commander of a group, in which three soldiers (MG-1, R-1 and Sn) are directly subordinated to him, and he is superior to the commander of the other group. Two soldiers (R-2 and R-3) are subordinated to the commander of the second group MG-2 (Figure 4).

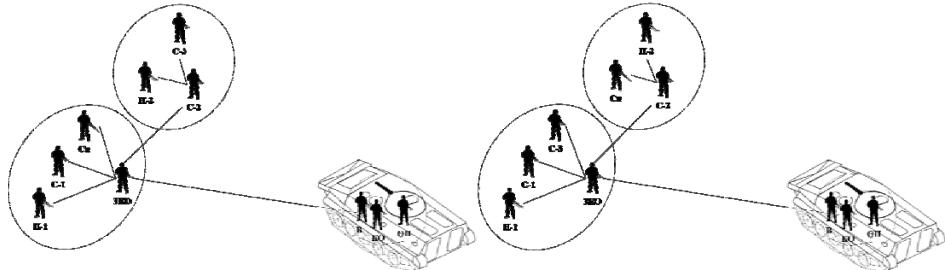
Model 2.1.3.

Model 2.1.4.

Figure 4 – Model 2.1.3. and Model 2.1.4.

The difference between models 2.1.3. and 2.1.4. is the sniper position that is within the first group in model 2.1.3., while in model 2.1.4. he and the rifleman R-3 swap places in groups (Figure 4).

In models 2.1.3. and 2.1.4. the machine gunner MG-2 is appointed as the commander of the second group (Figure 4), while in models 2.1.5. and 2.1.6. the riflemen R-2 is appointed as the commander of the second group (Figure 5).

Model 2.1.5.

Model 2.1.6.

Figure 5 - Model 2.1.5. and Model 2.1.6.

The division of the dismounted section into two groups is most often performed in order to enable action by weapons of fighting vehicle through the interspace between the groups. The groups also have the role of protecting the flanks of infantry fighting vehicle. Model 2.1.5. and the procedures have been described by Šipka (2011) in his textbook "Taktika oklopnih jedinica 1".³⁷

³⁷ Šipka Branko, *Taktika oklopnih jedinica 1*, Vojna štamparija, Beograd, 2011, p. 93.

In model 2.1.7. the sniper was appointed as the commander of the second group (Figure 6).

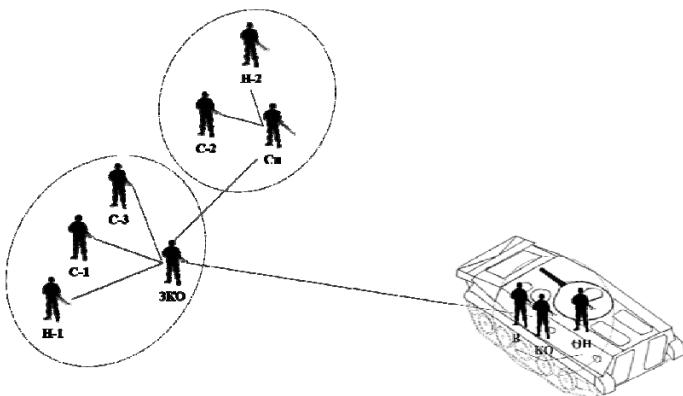

Figure 6 – *Model 2.1.7.*

Model 2.1.7. represents a modification of model 2.1.4. and 2.1.6. In that model, the sniper Sn is appointed as the commander of the second group, with the strength of three soldiers (Sn, MG-2, R-2). The difference in relation to models 2.1.4. and 2.1.6. is the position of the sniper, who is now appointed as the group commander (Figure 6).

Model 2.2 – Models of two groups within the dismounted part of the section that are the factors of fire and movement

In this group of models, the dismounted part of the section is divided into two parts - groups: fire and mobile. These parts are the basis of modern tactics of the lowest units used to move on the battlefield in the presence of an enemy, especially when a unit is under fire. It involves the use of all available shelters and the coordinated movement of the movement group supported by the fire group and infantry fighting vehicle. It is used when advancing towards an enemy in attack, or when retreating in defence.³⁸

In models 2.2.1. and 2.2.2. the first group is the movement group and consists of four soldiers: rifleman 1, 2 and 3, who are subordinated to the deputy commander of the mechanized section. He is at the same time a superior officer to the other group and the subordinate in relation to the mechanized section commander. The second group, which is the fire support group, consists of three soldiers: the machine gunners MG-1, MG-2 and the sniper. In model 2.2.1. the group is commanded by the sniper, and in model 2.2.2. the group is commanded by the machine gunner MG-1.

³⁸ „Armor and Mechanized Infantry Company Team”, Armor and Mechanized Infantry Company Team, ATP 3-90.1, 2016, pp. 7-10ATP 3-90.1, 2016, pp. 7-10

The Models of Subordination in the Mechanized Section on M-80A Infantry Fighting Vehicle

The deputy commander of the mechanized section is the commander of the group that performs action by movement, while the fire support group and the permanent crew support it with fire (Figure 7).

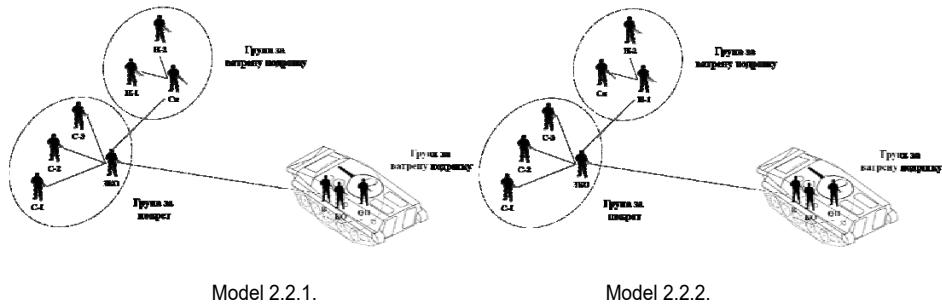

Figure 7 – Model 2.2.1. and Model 2.2.2.

In models 2.2.3. and 2.2.4. the first group is the movement group, and the second group is still the fire support group. The difference between these two models is the position of the rifleman R-1. In model 2.2.3. he is the commander of the second group and in model 2.2.4. he is the subordinate in the first group. In model 2.2.4. the machine gunners comprise the second group and in cooperation with the permanent crew are fire support to the first group performing movement (Figure 8).

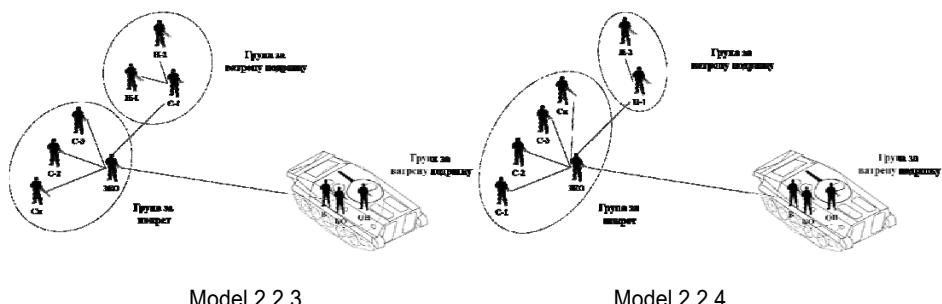
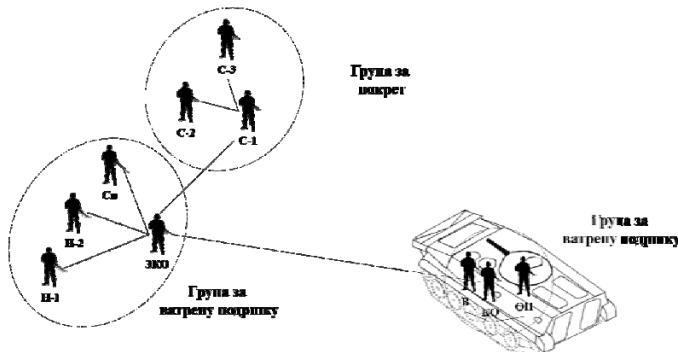
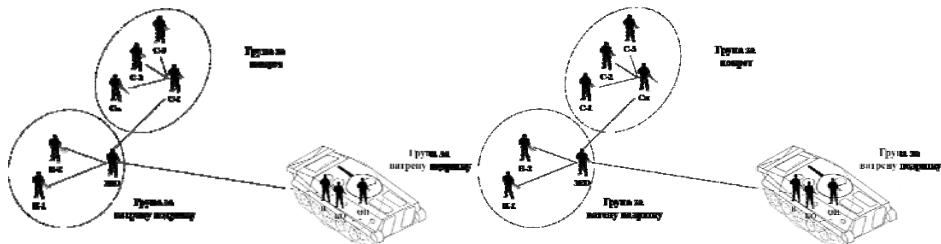

Figure 8 – Model 2.2.3. and Model 2.2.4.

In model 2.2.5. the deputy commander of the mechanized section is the commander of the fire support group in which the machine gunners MG-1, MG-2 and the sniper are subordinated to him. The second group is commanded by the rifleman R-1, and the riflemen R-2 and R-3 are subordinated to him (Figure 9).

Figure 9 – *Model 2.2.5.*

In models 2.2.6. and 2.2.7. the first group is for fire support and consists of the machine gunners MG-1, MG-2 and the deputy commander of the mechanized section, who commands the group. The second group consists of the riflemen R-1, R-2, R-3 and the sniper. The difference is that in model 2.2.6. the rifleman R-1 is the group commander, and in model 2.2.7. the group is commanded by the sniper (Figure 10).

Model 2.2.6.

Model 2.2.7.

Figure 10 – *Model 2.2.6. and Model 2.2.7.*

Model 3 – Models of three groups of the dismounted part of the section

In this group of models, models are grouped for the situations when the dismounted part of the section is divided into three groups. The division of the section into three groups is not a common organization in the field, but it could be used for some situations.

The Models of Subordination in the Mechanized Section on M-80A Infantry Fighting Vehicle

In models 3.1. and 3.2. the first and second group consist of the machine gunner MG-1 (MG-2) and the rifleman R-1 (R-2). In both groups, the machine gunner is appointed as the group commander. The group commanded by the deputy commander of the mechanized section consists of the rifleman R-3 and the sniper (model 3.1). In model 3.2. the rifleman R-2 from the second group swaps places with the sniper, and the machine gunner MG-2 continues to command the second group (Figure 11).

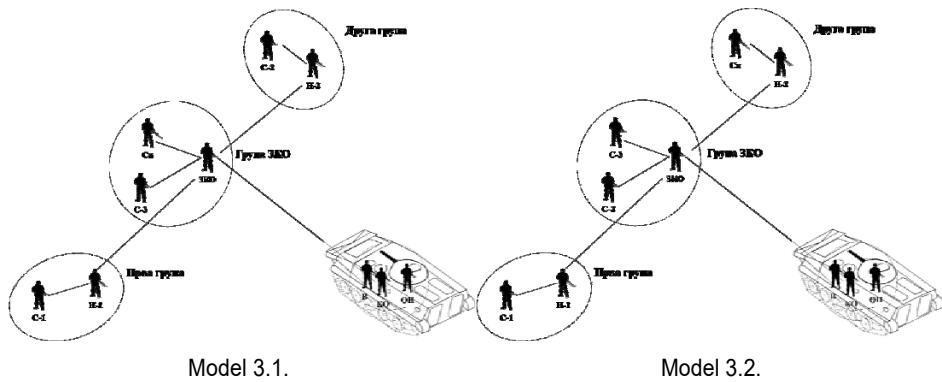

Figure 11 – Model 3.1. and Model 3.2.

In Models 3.3. and 3.4. the first and second group consist of the machine gunner MG-1 (MG-2) and the rifleman R-1 (R-2). In both groups, the rifleman R-1 (R-2) is appointed as the group commander. The group commanded by the deputy commander of the mechanized section consists of the rifleman R-3 and the sniper (model 3.3). In model 3.4. the rifleman R-2 from the second group swaps places with the sniper, so the sniper becomes the commander of the second group (Figure 12).

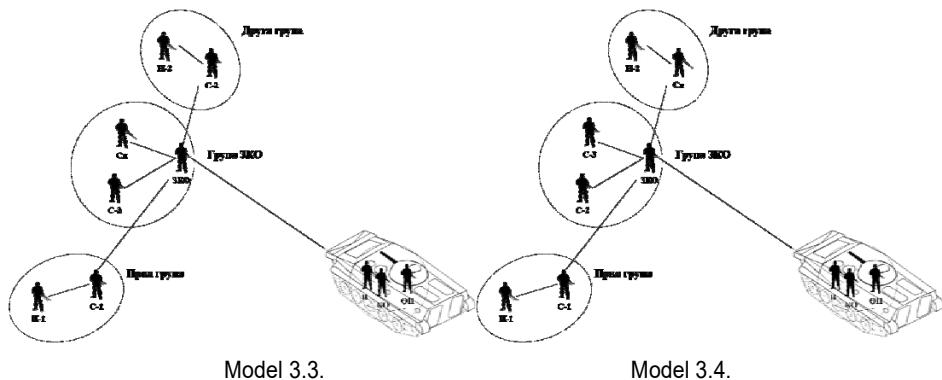

Figure 12 – Model 3.3. and Model 3.4.

In models 3.5. and 3.6. the first group consists of the rifleman R-1 and the machine gunner MG-1, who is also the group commander. In model 3.5. the second group consists of two riflemen R-2 and R-3 commanded by the machine gunner MG-2. The group of the deputy commander of the mechanized section consists of the sniper and the deputy commander of the mechanized section, who is also superior to the commanders of the first and second group (model 3.5).

In model 3.6. the sniper from the group of the deputy commander of the section and the rifleman R-3 from the second group have swapped places (Figure 13).

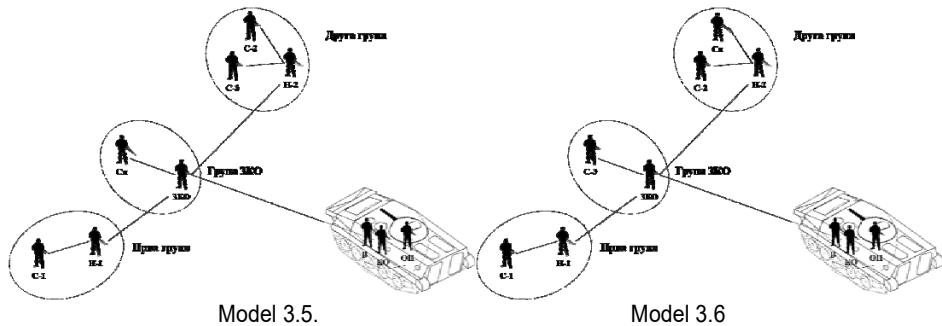

Figure 13 – Model 3.5. and Model 3.6.

In model 3.7. the composition of the groups is the same as in model 3.5., but it differs in that instead of the machine gunners MG-1 and MG-2, the riflemen R-1 and R-2 have been appointed as the group commanders (Figure 14).

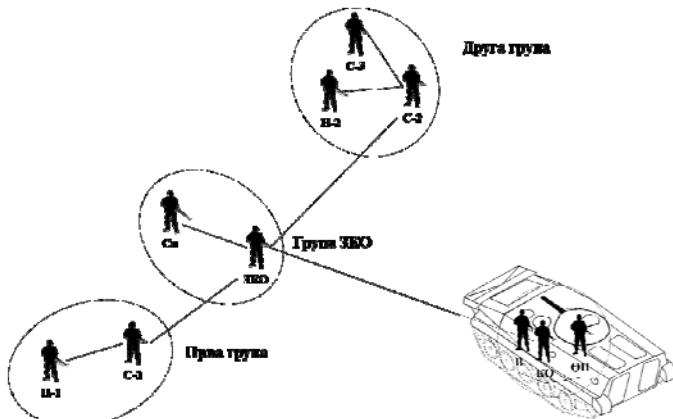

Figure 14 – Model 3.7.

The group of commanders consists of the deputy commander and the sniper, but it is possible to combine the position of the rifleman R-3 and the sniper as in model 3.6.

Conclusion

The organizational structure from the "Regulation of the mechanized company, platoon, section" (1978) has been the basis for researching the subordination organization model within the mechanized section. The research has been conducted by using the methods of document content analysis, interviews and observations, with the aim of recording all logically set models of the subordination organization within the mechanized section. The scope of the research is limited to the classification and presentation of the model of the subordination organization of the mechanized section on M-80A infantry fighting vehicle when the dismounted part of the section is outside the vehicle.

From the basic structure of the mechanized section, which is presented as Model 1. and which is understood as the main one, during the analysis based on scenarios, it has been identified that within the mechanized section it is possible to establish 22 subordination organizations when the mounted part of the section dismounts from infantry fighting vehicle.

These 22 models of organizational structure are, due to their specifics, grouped into three groups of models, where the dismounted part of the section is divided into: 1) basic model, 2) models of two groups and 3) models of three groups (Table 1).

Table 1 – *The overview of the subordination organization model within the mechanized section on M-80A infantry fighting vehicle*

Model (x)	Subgroup – first level (x.x)		Subgroup – second level (x.x.x)									
Model 1.	Basic model											
Model 2.	Models of two groups in the dismounted part of the section											
	The crew and dismounted part divided into two groups											
Model 2.1.	Model 2.1.1.	Model 2.1.2.	Model 2.1.3.	Model 2.1.4.	Model 2.1.5.	Model 2.1.6.	Model 2.1.7.					
	The crew and dismounted part divided into two groups (fire and movement)											
Model 2.2.	Model 2.2.1.	Model 2.2.2.	Model 2.2.3.	Model 2.2.4.	Model 2.2.5.	Model 2.2.6.	Model 2.2.7.					
	Models of three groups in the dismounted part of the section											
Model 3.	Model 3.1.	Model 3.2.	Model 3.3.	Model 3.4.	Model 3.5.	Model 3.6.	Model 3.7.					

Two models have been discovered in literature: model 1 shows the organizational structure from "Pravilo mehanizovana četa, vod, odeljenje" (1978), and model 2.1.5. has been presented by Šipka (2011) in "Taktika oklopnih jedinica 1".

In all models, the implementation of activities and initiatives is assumed, as an important principle in the subordination organization within the mechanized section, where the commander of the mechanized section, located in the vehicle, encourages the deputy commander of the section outside the vehicle to independently command and make decisions, as well as to support him in his decisions. Further organization of subordination defines that the soldiers appointed by the deputy commander of the section as the group commanders are obliged to perform tasks in accordance with the idea of the superior, but they also have the opportunity to perform it in a way adapted to the situation they see in front of them.

This research proposes 22 solutions for the organized subordination of the dismounted part of the mechanized section. The lack of material resources has made it impossible for the research to continue, but the obtained results have been presented, so that the work on the research could be continued by including practical verification in relation to missions, space, situations, circumstances, etc.

Literature

- [1] „*The Mechanized Infantry Platoon and Squad (APC)*”, Headquarters Section of the Army, FM 7-7, Washington, DC, 1985.
- [2] „Закон о Војсци Србије”, Службени гласник Републике Србије, број 116/2007, 88/2009, 101/2010 - др. закон, 10/2015, 88/2015 – одлука УС и 36/2018.
- [3] „Доктрина командовања – привремена”, Здружена оперативна команда Генералштаба Војске Србије, Војна штампарија, Београд, 2016.
- [4] Борислав Ратковић и остали., Војни лексикон, Војноиздавачки завод, Београд, 1981, страна 594.
- [5] „Правило механизована чета, вод, одељење”, Управа окlopних јединица Савезног секретаријата за народну одбрану Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, Војноиздавачки завод, Београд, 1978.
- [6] Theodore Severn, „*Airland battle preparation: Have we forgotten to train the dismounted mechanized infantryman?*”, US Army war college, Carlisle Barracks, PA, 1988.
- [7] Carmichael John, „*Devising Doctrine for the Bradley Fighting Vehicle Platoon Dismount Element-Finding the Right Starting Point*”, a monograph, School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 1988.
- [8] Шипка Бранко, „*Тактика окlopних јединица 1*”, Војна штампарија, Београд, 2011.
- [9] „*The Infantry Rifle Platoon and Squad*”, Headquarters Section of the Army, FM 3-21.8 (FM 7-8), Washington, DC, 2007.
- [10] „Правило тенковска чета, вод, тенк”, Савезни секретаријат за народну одбрану, УОЈ-5, Војноиздавачки завод, Београд, 1978.
- [11] Directorate of intelligence „*The Cutting Edge: Soviet Mechanized Infantry in Combined-Arms Operations*”, A research paper, 1987.

[12] Chris Smith, Tony Duus and Simeon Ward, „Contemporary Warfare, the Utility of Infantry, and Implications for the Project Land 400 Combined Arms Fighting System”, Australian Army Journal, Volume VII, Number 2, ISSN 1448-2843, Winter 2010.

[13] „Armor and Mechanized Infantry Company Team”, Armor and Mechanized Infantry Company Team, ATP 3-90.1, 2016, page 7-10ATP 3-90.1, 2016.

[14] „Mission Command: Command and Control of Army Forces”, Headquarters Section of the Army Washington, D.C., Army Doctrine Publication No. 6-0, ADP 6-0, 2019.

[15] „Доктрина копнене војске”, Команда Копнене војске Генералштаба Војске Србије Министарства одбране, Л-0, Медија центар Одбрана, Војна штампарија, Београд, 2012.

[16] Манојло Бабић, „Брзина – чинилац успеха у борбеним дејствима оклопних и механизованих јединица”, *Војно дело*, вол. 40, бр. 1, 1988.

[17] Милорад Радетић, „Правци даљег развоја борбених возила пешадије”, *Војнотехнички гласник*, 2001, бр. 1, стр. 83-100.

[18] Милорад Радетић, „Правци даљег развоја борбених возила пешадије”, *Војнотехнички гласник*, број 2, 2001.

[19] Раде Славковић, Бранко Шипка, Јадранко Јукић, „Употреба оклопних јединица у операцијама у насељеном месту”, *Војно дело*, 2017, стр. 223-240.

Summary

The organization of command in the mechanized section on M-80A infantry fighting vehicle is defined by the regulations and textbooks of mechanized units. The problem that is not covered in the regulations is the organization of subordination of soldiers of the mounted crew when performing tasks outside the vehicle. The regulations stipulate in principle that command is executed by single seniority and subordination, but that the mechanized section commanders organize their crews in the way they think is appropriate, in accordance with a certain mission and tasks. The decision-making on transferring commanding competencies and organization of subordinates in the chain of subordination within the mechanized section is a dilemma even for experienced commanders of mechanized units because this is defined by general principles of performing activities, whereby it is not known where the riflemen, sniper and machine gunners should be when they are outside the fighting vehicle.

During preparation and execution of activities, the mechanized section commander should adapt the model of subordination in relation to task, space, time and other factors that occur in combat operations. Thus, it can happen that the commander or deputy commander divides the mounted part of the mechanized section into several smaller units (groups, teams) in order to perform some task.

The research performed by the analysis of content in regulations and textbooks, observing the way of work during the performance of activities, anticipating possible situations and discovering examples of good practice of the mechanized section commanders, the models presented in this paper have been formed.

After studying literature and questioning professional military personnel, the results of the research are the models of subordination in the mechanized section when the mounted part of the section is outside the vehicle. The analyzed models are divided into groups of models, where the dismounted part of the section is divided into: 1) basic model, 2) two groups and 3) three groups.

Key words: *mechanized section, M-80A infantry fighting vehicle, subordination, command and control, tactics of small mechanized units*

© 2021 The Authors. Published by *Vojno delo* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>).

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

List of External Associates - Authors for Reviewing Papers for the Publication of the Journal *Vojno delo* in 2021

1. Full Professor Branko Krga, PhD, Faculty of Diplomacy and Security, University „Union – Nikola Tesla“ in Belgrade.
2. Full Professor Mitar Kovač, PhD, Faculty of Project and Innovation Management, Educons University .
3. Full Professor Vladimir Cvetković, PhD, Faculty of Security Studies, University of Belgrade.
4. Full Professor Mladen Vuruna, PhD, Faculty of information technologies and engineering, University „Union – Nikola Tesla“ in Belgrade.
5. Full Professor Jan Marček, PhD, Faculty of Business Studies and Law, University „Union – Nikola Tesla“ in Belgrade.
6. Full Professor Božidar Forca, PhD, Faculty of Business Studies and Law, University „Union – Nikola Tesla“ in Belgrade.
7. Full Professor Dragan Jovašević, PhD, Faculty of Law, University of Niš.
8. Full Professor Dragan Simić, PhD, Faculty of Political Sciences, University of Belgrade.
9. Full Professor Marko Andrejić, PhD, Military Academy, University of Defence in Belgrade.
10. Full Professor Branko Tešanović, PhD, Faculty of Business Studies and Law, University „Union – Nikola Tesla“ in Belgrade.
11. Full Professor Vladan Jončić, PhD, retired, independent researcher.
12. Full Professor Tanja Miščević, PhD, Faculty of Political Sciences, University of Belgrade.
13. Full Professor Zoran Dragišić, PhD, Faculty of Security Studies, University of Belgrade.
14. Full Professor Boban Đorović, PhD, Military Academy, University of Defence in Belgrade.
15. Full Professor Ranko Lojić, PhD, Military Academy, University of Defence in Belgrade.
16. Full Professor Milomir Stepić, PhD, Institute for Political Studies, Belgrade.
17. Full Professor Božidar Banović, PhD, Faculty of Security Studies, University of Belgrade.
18. Full Professor Miroslav Mladenović, PhD, Faculty of Security Studies, University of Belgrade.
19. Full Professor Srđan Novaković, PhD, Faculty of Applied Management, Economics and Finance, University Business Academy in Novi Sad.
20. Full Professor Saša Mijalković, PhD, University of Criminal Investigation and Police Studies.
21. Full Professor Samed Karović, PhD, Faculty of Security Studies, Educons University.

22. Full Professor Milan Milošević, PhD, Faculty of Business Studies and Law, University „Union – Nikola Tesla“ in Belgrade.
23. Full Professor Ilija Kajtez, PhD, Faculty of International Affairs and Security, University „Union – Nikola Tesla“ in Belgrade.
24. Associate Professor Srđan Blagojević, PhD, Military Academy, University of Defence in Belgrade.
25. Associate Professor Jovanka Šaranović, PhD, Strategic Research Institute, University of Defence in Belgrade.
26. Associate Professor Stanislav Stojanović, PhD, Strategic Research Institute, University of Defence in Belgrade.
27. Associate Professor Zoran Jeftić, PhD, Faculty of Security Studies, University of Belgrade.
28. Associate Professor Ksenija Đurić - Atanasievski, PhD, Military Academy, University of Defence in Belgrade.
29. Associate Professor Dragan Pamučar, PhD, Military Academy, University of Defence in Belgrade.
- 30 Associate Professor Zlate Veličković, PhD, Military Academy, University of Defence in Belgrade.
31. Associate Professor Mihael Bučko, PhD, Military Academy, University of Defence in Belgrade.
32. Associate Professor Marjan Marinković, PhD, Military Academy, University of Defence in Belgrade.
33. Assistant Professor Goran Radovanović, PhD, Rector's Office, University of Defence in Belgrade.
34. Assistant Professor Ivan Vulić, PhD, Rector's Office, University of Defence in Belgrade.
35. Assistant Professor Darko Božanić, PhD, Military Academy, University of Defence in Belgrade.
36. Assistant Professor Hajradin Radončić, PhD, International University of Novi Pazar.
37. Assistant Professor Vladimir Ajzenhamer, Faculty of Security Studies, University of Belgrade.
38. Assistant Professor t Jelena Petrović, PhD, Military Academy, University of Defence in Belgrade.
39. Assistant Professor Dejan Inđić, PhD, Military Academy, University of Defence in Belgrade.
40. Assistant Professor Saša Devetak, PhD, Military Academy, University of Defence in Belgrade.
41. Assistant Professor Lela Marić, PhD, Military Academy, University of Defence in Belgrade.
42. Assistant Professor Negovan Ivanković, PhD, Military Academy, University of Defence in Belgrade.
43. Assistant Professor Aleksandar Milić, PhD, Military Academy, University of Defence in Belgrade.

44. Assistant Professor Nenad Komazec, PhD, Military Academy, University of Defence in Belgrade.
45. Assistant Professor Srđan Starčević, PhD, Military Academy, University of Defence in Belgrade.
46. Assistant Professor Hatidža Beriša, PhD, School of National Defence, University of Defence in Belgrade.
47. Assistant Professor Milan Miljković, PhD, School of National Defence, University of Defence in Belgrade.
48. Assistant Professor Veljko Blagojević, PhD, School of National Defence, University of Defence in Belgrade.
49. School of National Defence, Milan Mihajlović, PhD, Military Academy, University of Defense in Belgrade.
50. Aleksandar Fatić, PhD, Principal Research Fellow, Institute for Philosophy and Social Theory, University of Belgrade.
51. Miljan Milković, PhD, Senior Research Associate, Strategic Research Institute, University of Defense in Belgrade.
52. Milovan Subotić, PhD, Senior Research Associate, Strategic Research Institute, University of Defense in Belgrade.
53. Srđan Korać, PhD, Senior Research Associate, Institute for Political Studies, Belgrade.
54. Dušan Proroković, PhD, Research Associate, Institute of International Politics and Economics.
55. Dalibor Denda, PhD, Research Associate, Strategic Research Institute, University of Defense in Belgrade.
56. Dejan Vuletić, PhD, Research Associate, Strategic Research Institute, University of Defence in Belgrade.
57. Anita Pešić, PhD, Research Associate, Strategic Research Institute, University of Defence in Belgrade.
58. Nebojša Nikolić, PhD, Research Associate, Strategic Research Institute, University of Defence in Belgrade.
59. Miloš Milenković, PhD, Research Associate, Strategic Research Institute, University of Defence in Belgrade.
60. Miroslav Mitrović, PhD, Research Associate, Strategic Research Institute, University of Defence in Belgrade.
61. Nebojša Vuković, PhD, Research Associate, Institute of International Politics and Economics, Belgrade
62. Milan Igrutinović, PhD, Research Associate, Institute of European Studies, Belgrade.

Списак спољних сарадника – аутора за рецензирање текстова за потребе издавања часописа *Војно дело* у 2021. години

1. проф. др Бранко Крга, Факултет за дипломатију и безбедност, Универзитет „Унион - Никола Тесла“, Београд;
2. проф. др Митар Ковач, Факултет за пројектни и иновациони менаџмент, Универзитет Едуконс у Сремској Каменици;
3. проф. др Владимир Цветковић, Факултет безбедности, Универзитет у Београду;
4. проф. др Младен Вуруна, Факултет за информационе технологије и инжењерство, Универзитет „Унион – Никола Тесла“, Београд;
5. проф. др Јан Марчек, Факултет за пословне студије и право, Универзитет „Унион – Никола Тесла“;
6. проф. др Божидар Форца, Факултет за пословне студије и право, Универзитет „Унион – Никола Тесла“, Београд;
7. проф. др Драган Јовашевић, Правни факултет, Универзитет у Нишу;
8. проф. др Драган Симић, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду;
9. проф. др Марко Андрејић, Висока бродарска школа, Београд;
10. проф. др Бранко Тешановић, Факултет за пословне студије и право, Универзитет „Унион – Никола Тесла“, Београд;
11. проф. др Владан Јончић, у пензији, самостални истраживач;
12. проф. др Тања Мишчевић, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду;
13. проф. др Зоран Драгишић, Факултет безбедности, Универзитет у Београду;
14. проф. др Бобан Ђоровић, Војна академија, Универзитет одбране у Београду;
15. проф. др Ранко Лојић, Војна академија, Универзитет одбране у Београду;
16. проф. др Миломир Степић, Институт за политичке студије, Београд;
17. проф. др Божидар Бановић, Факултет безбедности, Универзитет у Београду;
18. проф. др Мирослав Младеновић, Факултет безбедности, Универзитет у Београду;
19. проф. др Срђан Новаковић, Факултет за примењени менаџмент, економију и финансије, Универзитет Привредна академија у Новом Саду;
20. проф. др Саша Мијалковић, Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд;
21. проф. др Самед Каровић, Факултет за примењену безбедност, Универзитет Едуконс, Сремска Каменица;
22. проф. др Милан Милошевић, Факултет за пословне студије и право, Универзитет „Унион – Никола Тесла“, Београд;
23. проф. др Илија Кајтез, Факултет за међународну политику и безбедност, Универзитет „Унион – Никола Тесла“, Београд;

24. ванр. проф. др Срђан Благојевић, Војна академија, Универзитет одбране у Београду;
25. ванр. проф. др Јованка Шарановић, Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране у Београду;
26. ванр. проф. др Станислав Стојановић, Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране у Београду;
27. ванр. проф. др Зоран Јефтић, Факултет безбедности, Универзитет у Београду;
28. ванр. проф. др Ксенија Ђурић – Атанасиевски, Војна академија, Универзитет одбране у Београду;
29. ванр. проф. др Драган Памучар, Војна академија, Универзитет одбране у Београду;
30. ванр. проф. др Злате Величковић, Војна академија, Универзитет одбране у Београду;
31. ванр. проф. др Михаел Бучко, Војна академија, Универзитет одбране у Београду;
32. ванр. проф. др Марјан Маринковић, Војна академија, Универзитет одбране у Београду;
33. доц. др Горан Радовановић, Ректорат Универзитета одбране, Универзитет одбране у Београду;
34. доц. др Иван Вулић, Ректорат Универзитета одбране, Универзитет одбране у Београду;
35. доц. др Дарко Божанић, Војна академија, Универзитет одбране у Београду;
36. доц. др Хајрадин Радончић, Интернационални Универзитет у Новом Пазару.
37. доц. др Владимир Ајзенхамер, Факултет безбедности, Универзитет у Београду;
38. доц. др Јелена Петровић, Војна академија, Универзитет одбране у Београду;
39. доц. др Дејан Инђић, Војна академија, Универзитет одбране у Београду;
40. доц. др Саша Деветак, Војна академија, Универзитет одбране у Београду;
41. доц. др Лела Марић, Војна академија, Универзитет одбране у Београду;
42. доц. др Негован Иванковић, Војна академија, Универзитет одбране у Београду;
43. доц. др Александар Милић, Војна академија, Универзитет одбране у Београду;
44. доц. др Ненад Комазец, Војна академија, Универзитет одбране у Београду;
45. доц. др Срђан Старчевић, Војна академија, Универзитет одбране у Београду;
46. доц. др Хатиџа Бериша, Школа националне одбране, Универзитет одбране у Београду;
47. доц. др Милан Мильковић, Школа националне одбране, Универзитет одбране у Београду;

48. доц. др Вељко Благојевић, Школа националне одбране, Универзитет одбране у Београду;

49. доц. др Милан Михајловић, Војна академија, Универзитет одбране у Београду;

50. др Александар Фатић, научни саветник, Институт за филозофију и друштвену теорију, Универзитет у Београду;

51. др Мильян Милкић, виши научни сарадник, Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране у Београду;

52. др Милован Суботић, виши научни сарадник, Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране у Београду;

53. др Срђан Кораћ, виши научни сарадник, Институт за политичке студије, Београд;

54. др Душан Пророковић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду;

55. др Далибор Денда, научни сарадник, Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране у Београду;

56. др Дејан Вулетић, научни сарадник, Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране у Београду;

57. др Анита Пешић, научни сарадник, Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране у Београду;

58. др Небојша Николић, научни сарадник, Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране у Београду;

59. др Милош Миленковић, научни сарадник, Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране у Београду;

60. др Мирослав Митровић, научни сарадник, Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране у Београду;

61. др Небојша Вуковић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд;

62. др Милан Игрутиновић, научни сарадник, Институт за европске студије, Београд.

ИСПРАВКА:

У *Војном делу* број 4/2018, омашком уредништва приликом обраде текста штампан је рад **Усклађивање мотива и циљева битних субјеката планирања развоја система одбране** аутора Влада М. Митић, Срђан М. Благојевић и Ранко Л. Лојић (стр. 180-201, DOI: 10.5937/vojdelo1804180M), који је већ штампан у броју 6/2017 (стр. 196-218, DOI: 10.5937/vojdelo1706196M). Зато се наведени рад повлачи из броја 4/2018 вол. 70. Извињавамо се ауторима на насталој грешци и захваљујемо на сарадњи.

- * -

У *Војном делу* број 6/2018, након интервенције стварног аутора, урађена је исправка електронског издања, а на 398. страни наведен је следећи текст исправке:

– Такст „Стратешка култура и њени кључни чиниоци као детерминанта стратешког мишљења и деловања различитих нација и држава“ грешком је потписан именима Хатица Бериша и Невен Цветићанин, стр 9-30, DOI: 10.5937/vojdelo1806009B, и тај текст се сматра неважећим.

Аутор наведеног текста је **Дарко Глишић**, а извorna интегрална верзија текста „Стратешка култура и њени кључни чиниоци као детерминанта стратешког мишљења и деловања различитих нација и држава“ постављена је као исправка на веб страницу Вojног дела 15. јула 2019. године, стр 9-30, DOI: 10.5937/vojdelo1806009G.

CORRECTION:

The paper **Harmonization of motives and objectives of essential entities of planning defense system development** by Vlada M. Mitić, Srđan M. Blagojević and Ranko L. Lojić (pp. 180-201, DOI: 10.5937 / vojdelo1804180M), which was already published in no. 6/2017 (pp. 196-218, DOI: 10.5937 / vojdelo1706196M), was published in *Vojno delo* no. 4/2018 by the mistake of the Editorial board during the paper processing. Therefore, the mentioned paper is withdrawn from no. 4/2018 vol. 70. We apologize to the authors for the error and thank them for cooperation.

- * -

In *Vojno delo* no. 6/2018, after the intervention of the real author, a correction of the electronic version has been made, and on page 398 the following text of the correction is stated:

– The paper “Strategic culture and its key factors as a determinant of strategic thinking and actions of different nations and states” has been mistakenly signed by the names Hatidža Beriša and Neven Cvetičanin, pp. 9-30, DOI: 10.5937 / vojdelo1806009B, and the mentioned paper is considered invalid.

The author of this paper is **Darko Glišić**, and the original integral version of the paper “Strategic culture and its key factors as a determinant of strategic thinking and actions of different nations and states” has been posted as a correction on the website of *Vojno delo* on July 15, 2019, pp. 9-30 , DOI: 10.5937 / vojdelo1806009G.

Језички редактор
Добрила Милетић, професор

Преводилац на енглески језик
Борјанка Поповић Простран, професор

Техничко уређење
Звезда Јовановић

Дигитализација, веб администрација
Милан Бабић

ВОЈНО ДЕЛО је интердисциплинарни научни часопис Института за стратегијска истраживања Универзитета одбране у Београду. Представља отворени форум за презентовање и стимулисање иновативног промишљања о свим аспектима и нивоима безбедности и одбране. Гледиша и ставови аутора изложени у ВОЈНОМ ДЕЛУ не одражавају нужно званичну политику или став Министарства одбране Републике Србије и Владе Републике Србије. Редакција ВОЈНОГ ДЕЛА задржава право редиговања текстова.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

355/359

ВОЈНО дело : интердисциплинарни научни часопис / главни уредник Станислав Стојановић ; одговорни уредник Владимир Ристић. - Год. 1, бр. 1 (1949). - Београд : Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране, 1949- (Београд : Војна штампарија). - 24 см

Доступно и на: <http://vojnodelo.mod.gov.rs>. - Тромесечно.
Друго издање на другом медијуму: Војно дело (Online) = ISSN 2683-5703
ISSN 0042-8426 = Војно дело
COBISS.SR-ID 5186818

Тираж 100 примерака

Штампа: ВОЈНА ШТАМПАРИЈА БЕОГРАД, Ресавска 406

